

Vlaamse
overheid

BRUNNEN

De Vlaming, die decennialang de mantra beleeft dat je alles beter zelf en alleen op eigen grond doet, overtuigen van de sociale winst van ruimte delen is zeer moeilijk en gaat bijzonder traag. Dat komt omdat men ervan uitgaat dat leven in een wooncollectief gelijk staat aan leven in een commune, met een gebrek aan privacy. Maar dat is volstrekt onjuist. Als het collectieve wonen op een goede manier ontworpen en georganiseerd is, is zelfs het tegendeel waar. Als je zorgt voor voldoende en goede private ruimte heb je juist een betere verhouding tot je burens, dan in een verkaveling waar je op zes meter afstand in de keuken van je overbuur kan binnenkijken.

Het komt erop aan de kwaliteiten van het collectieve woonmodel, waarin meer kansen worden gecreëerd voor ontmoeting – een nood die we heel scherp ervaren tijdens de pandemie – te benadrukken. Daarom zijn er goede voorbeelden van samenwonen nodig, die aantonen dat dicht bij elkaar wonen geen nadeel hoeft te zijn. Samenwonen hoeft niet noodzakelijkerwijs in een appartementsgebouw of een verdichte gestapelde vorm. Het kan bijvoorbeeld ook in rijwoningen met elk een individuele tuin, rond een gemeenschappelijk plein dat dienstdoet als collectieve, publieke ruimte die ieder zich kan toe-eigenen.

Ik merk de laatste jaren wel een opening in de geesten. Het idee van cohousing voor ouderen raakt stilaan ingeburgerd. Als je aan ouderen vraagt of zij liever naar een woonzorgcentrum of naar een cohousing met vijf andere bejaarden gaan, dan kiezen ze gegarandeerd voor het laatste. Een vrijstaande villa in een verkaveling, los van alles en iedereen, is voor een 85-jarige die niet zo goed ter been is absoluut geen ideaalbeeld meer.

Eline Dehullu: Vertrekt u daarbij niet van het ideaal van samenwonen in een groep gelijkgestemden?

Erik Wieërs: Net door te focussen op onze private wooncondities zorgen we voor segregatie, met aan de ene kant middenklassen-gezinnen met twee kinderen en twee auto's in een verkaveling, en anderzijds arme of bejaarde mensen die aan de rand van de stad in appartementsgebouwen met kleine, goedkope units wonen. Daartegenover staat mijn ideaal van het bouwblok met in het binnengebied een collectieve, gedeelde buitenruimte. In mijn ideale voorstelling van dat bouwblok huizen er zowel studenten als ouderen en gezinnen met kinderen. Op die manier organiseer je het soort samenwonen waar iedereen automatisch zorg draagt voor elkaar: een jong iemand doet spontaan boodschappen voor een oudere persoon, en in ruil past die even op de kinderen bijvoorbeeld. Dat hoeft je zelfs niet te organiseren.

► 68

ED: De manier waarop u deze vorm van samenwonen omschrijft, is zoals dat vroeger in een dorp gebeurde.

EW: Ja. In abstractie en in essentie is het kleine dorp dat we vroeger kenden, precies dat: een plek waar de publieke en de collectieve ruimte helemaal samenvallen. Je herkent er iedereen, je spreekt er elkaar spontaan aan, op de stoep, op de 'dorpel', bij de slager of de bakker. Soms lijkt het alsof we dat model collectief zijn vergeten.

Tegelijkertijd schreeuwt de Vlaming steeds luider zijn ongenoegen uit over de bombastische schaal van de appartementsblokken die projectontwikkelaars in de dorpskernen neerpoten. Het gevoel van onbehagen en ongepastheid dat die appartementsgebouwen oproept, werd tijdens de jongste lokale verkiezingen uitgedrukt in termen van 'te groot' en 'te hoog', maar eigenlijk gaat het om een verlangen naar kleinschaligheid en buurtleven. Naar 'dorpelijkheid' dus.

Het probleem van de 'verappartementisering' valt terug te brengen tot drie aspecten. Ten eerste worden die appartementsgebouwen ontworpen zonder aandacht voor de relatie met de publieke ruimte. Ten tweede

past de typologie van het appartement niet in een dorp. In het dorp hebben mensen een voor- en een achterdeur, ze zitten op de dorpel, komen in een voortuin iemand tegen. De verappartementisering bedreigt die sociale gebruiken. En ten derde gaat het over architectuurkwaliteit, over esthetiek. Veel van de appartementsgebouwen in het Vlaamse binnenland hebben de beeldtaal overgenomen van die aan de Belgische kust, inclusief duingras in de voortuin en glazen balustrades om de zee te kunnen zien die er niet is. Projectontwikkelaars kopiëren in de Kempen en elders in Vlaamse dorpen letterlijk een vormtaal die misschien aanvaardbaar is voor de kust, maar door dorpsbewoners als vreemd wordt ervaren, zonder precies te weten waarom. Laten we die onbehouden aanpak van projectontwikkelaars omvormen en inzetten op een andere architectuur met een andere typologie, waarin het ontmoeten en het samenleven weer centraal staan. Het Team Vlaams Bouwmeester heeft daarom in het traject 'Dorpelijkheid' een aantal ontwerpers uitgenodigd om onderzoek te doen naar nieuwe typologieën en woonmodellen, die het midden houden tussen de alleenstaande woning enerzijds en het appartement anderzijds.

ED: Ook in de stad kan je op zoek gaan naar 'dorpelijkheid'?

EW: Dorpelijkheid heeft niets te maken met densiteit of landelijkheid, maar opnieuw met de manier waarop je ontmoeting organiseert. De tegenhanger van het dorp is daarom niet de stad, maar wel de verkaveling waar ieder zijn eigen privégrond bezit en de collectieve ruimte volledig afwezig is. Niemand heeft er nagedacht over hoe je aankomt of weggaat, hoe je elkaar begroet of ontmoet. Dat gesegregeerde woonmodel werkt prima voor mensen in eenzelfde levensfase en met eenzelfde visie op het leven. Maar samenleven met alleen maar dezelfde soort mensen is het tegenovergestelde van een samenleving.

De verkaveling is een conflictmijdend, anticollectief, artificieel woonmodel, dat in een cultureel diverse, snel veranderende wereld als de onze compleet verouderd en achterhaald is. Als er een 'vreemdeling' komt wonen, die anders is en niemand kent,

en er geen mogelijkheid is om die te leren kennen, dan worden mensen bang. Diversiteit en collectiviteit genereren soms conflicten, maar dat is wat een gezonde samenleving net typeert. Het gaat er niet om die conflicten te vermijden – dat is een illusie –, het gaat erom hoe je met die conflicten omgaat. Liever een beetje conflict en veel ontmoeting, dan helemaal geen ontmoeting.

ED: Ook in het traject 'Leefbuurten' gaat het over meer dan alleen de heraanleg van een straat of een deel van het openbaar domein, maar opnieuw over de kwaliteit van het woonmilieu.

EW: Het traject 'Leefbuurten' is specifiek opgezet om gemeentebesturen die een straat in een woongebied willen heraanleggen, te helpen om daarbij drie vliegen in één klap te slaan. Ten eerste kan je ervoor zorgen dat er minder autoverkeer is en meer ruimte voor zachte weggebruikers. Ten tweede kan je de straat zoveel als mogelijk ontharden en vergroenen, zodat er een maximum aan regenwater kan insijpelen. En ten derde vormt zo'n heraanleg een uitgelezen kans om spontane ontmoetingsplekken te creëren, voor sociale cohesie en verbinding. In eerste instantie zocht het Team naar besturen die al een concreet plan hadden om een straat open te breken. Samen met drie experts – een verkeersdeskundige, een landschapsarchitect en een participatiebegeleider – bekeken we hoe de drie bovengenoemde ambities waargemaakt konden worden.

Een gemeentebestuur is eigenlijk vrij makkelijk te overtuigen van de eerste twee ambities – minder autoverkeer en meer groen – omdat die vanuit klimatologisch oogpunt extreem urgent zijn. De ruimte voor ontmoeting is een surplus. Het grootste probleem is dat een bestuur vaak vreest voor onvoldoende draagvlak: voor bewoners die misnoegd zijn over het feit dat ze hun auto niet meer pal voor de eigen deur kunnen parkeren, omdat 'hun' parkeerplaats wordt ingenomen door een breder voet- of fietspad, of door een boom of bloemperk. Maar we moeten durven evolueren naar een wereld met minder privéauto's en meer deelwagens, die ergens verzameld staan. Zo komt er veel ruimte vrij, voor groen en

voor ontmoeting. Als de bevolking effectief ervaart hoe extra groen ervoor zorgt dat kelders niet onderlopen tijdens een nat seizoen en beschermt tegen hitte in een droog seizoen, en hoe aangenaam het is om eens met je burens te praten, dan zal er veel minder geklaagd worden.

ED: Vorig jaar won het ontwerp onderzoek 'Labo Ruimte: De Droge Delta' de Vlaamse Planningsprijs en een Henry van de Velde Award. De vorige regering zette de Blue Deal, het plan dat Vlaanderen weerbaarder moet maken tegen overstromingen en droogte, in de markt als een langetermijnplan, maar in 2024 besliste de nieuwe Vlaamse regering het budget te halveren. Zakt de moed u weleens in de regenlaarzen?

► 54

► 151, 170

EW: Door de klimaatverandering krijgen we niet alleen te maken met langere periodes van droogte, maar ook met het frequenter voorkomen van hevige neerslag. In een studie van het World Resources Institute (WRI) uit 2023 wordt België ingedeeld in de categorie van landen met 'extreme waterstress'. Dat is opmerkelijk, want in het lijstje van 25 landen die ook onder die categorie vallen, staan voornamelijk woestijnlanden. Het specifieke probleem van Vlaanderen is dat het hele grondgebied zodanig verhard is, dat het regenwater niet kan infiltreren en vastgehouden worden.

Decennialang hebben we land ingenomen voor huisvesting en industrie, en we hebben die met elkaar verbonden door een netwerk van verharde wegen. Ons economisch model is geschoeid op groei. Als het goed gaat in de bouwsector, gaat het goed met de economie. En dus hebben we het idee dat we moeten blijven bouwen en ruimte innemen. We denken nog steeds dat we erop vooruitgaan als we onze woning of ons bedrijf kunnen uitbreiden. Maar stilaan blijkt dat we er eigenlijk massaal op achteruitgaan als we de open ruimte niet beschermen. We moeten dus af van het idee dat vooruitgang gelijkstaat met groei, met uitbreiding, met de inname van gronden. Integendeel. Om ons te beschermen tegen zowel extreme droogte als overstromingen, moeten we op grote schaal ontharden.

We moeten de footprint van ons wonen verkleinen en dichter bij elkaar gaan wonen. We moeten onze industriële en economische activiteiten gaan stapelen. We moeten onze wegen ontharden en schrappen. We moeten alles anders gaan bekijken en redeneren vanuit de open ruimte.

Alle experts zijn het erover eens: de toestand is uiterst kritiek. Maar het besef bij het beleid en de bevolking dringt maar niet door. Uitgerekend ten tijde van de overstromingsramp in de Vesdervallei in 2021, met grote schade in onder andere Verviers en Pepinster, woedde in Lier een verhitte discussie over het ontharden van een dertigtal voortuinen. Wat me toen enorm verbaasde, is dat niemand het verband zag tussen beide.

► 106

De bouwshift vergt in de eerste plaats een gigantische *mindshift*. De theorie van de bouwshift gaat uit van een 'netto nul' ruimtebalans tegen 2040: als er dan toch ergens open ruimte wordt ingenomen, dan moet er elders open ruimte toegevoegd worden. Maar om echt een verschil te maken, is het stoppen van het innemen van open ruimte op zich strikt onvoldoende. We moeten eerst ontzettend veel vierkante kilometers ontharden. Anders blijft de bouwshift een maat voor niets.

ED: Merkt u daarentegen dat circulair bouwen wel hoger op de politieke agenda staat door de groeiende aandacht voor de milieu- en klimaatproblematiek?

► 60, 230

► 100

EW: Circulariteit kent vele definities. Het gaat niet enkel om het hergebruiken van materialen en het [herbestemmen van bestaande gebouwen](#), maar ook om bij nieuwbouw [de structuur zo robuust te maken](#) dat de invulling van het gebouw in de toekomst kan wijzigen. Als je een nieuw gebouw zo ontwerpt dat de structuur ervan vierhonderd jaar mee kan, onafhankelijk van het programma, dan ontwerp je niet noodzakelijk circulair, maar wel toekomstbestendig. Het gebouw krijgt dan in de toekomst kansen om circulair te worden. Dat is nog iets anders dan alles wat er al is te hergebruiken: dat is pas écht circulair.

Het herbestemmen van bestaande gebouwen is een eerste stap, dat is hoe dan ook altijd beter dan nieuwbouw. Het gebouwde wordt behouden uit respect, niet alleen omwille van een bepaalde erfgoedwaarde, maar gewoon omdat het al bestaat: het is waardevol omdat het er al is, zonder meer. Maar zelfs die overtuiging is nog niet bij elk gemeentebestuur doorgedrongen. Omdat de totale CO₂-uitstoot niet in rekening wordt gebracht, lijkt het nog altijd goedkoper om een gebouw af te breken en opnieuw te beginnen dan het te herbestemmen. De werf van een nieuwbouw is ook eenvoudiger. Voor circulariteit in de zin van hergebruik is onze economie nog niet aangepast. Zolang die economische logica niet verandert, blijft het moeilijk om een opdrachtgever te overtuigen te kiezen voor behoud en herbestemming.

ED: Een specifieke vorm van hergebruik is de [herbestemming van kerkgebouwen](#). In welke mate zijn de bevindingen over het behoud van parochiekerken ook toepasbaar op de herbestemming van niet religieuze of symbolische plekken?

EW: Met het Projectbureau Herbestemming Kerken werd gefocust op ontwerpend onderzoek als instrument om inzicht te krijgen in de mogelijkheden van een kerkgebouw. Daarbij wordt zo'n gebouw heel ruim benaderd: je onderzoekt wat het gebouw nodig heeft en toelaat, en bedenkt van daaruit de verschillende mogelijkheden voor herbestemming. Daardoor kom je op ontwerpideeën waar je anders niet aan gedacht zou hebben.

Uit de onderzoeken voor het Projectbureau Herbestemming Kerken is gebleken dat de kans op een geslaagde herbestemming drastisch toeneemt als je vertrekt van de eigenlijke functie van de vroegere kerk: een belangrijke publieke en sociale ruimte, een ontmoetingsplek voor de lokale gemeenschap. Een transformatie moet er in de eerste plaats voor zorgen dat het oude kerkgebouw opnieuw ingezet kan worden als een sociale generator, als ruimtelijk ankerpunt voor de buurt. Dat kan door vrij eenvoudige, betaalbare ingrepen. Je kan er bijvoorbeeld een overdekte markt van maken, die je niet hoeft te verwarmen. Vaak is het

zelfs voldoende om er een publiek toilet in te plaatsen en een bar, en te maken dat het gebouw toegankelijk is voor rolstoelgebruikers. Als vanzelf zal de buurt zich het gebouw dan toe-eigenen. Het gebouw programmeert zo zichzelf.

Dat geldt trouwens niet alleen voor de herbestemming van kerkgebouwen. We zouden voor elke herbestemming moeten vertrekken van het gebouw zelf en ons afvragen: wat was de oorspronkelijke functie, wat was daar op architecturaal vlak voor nodig, en hoe kunnen we het op basis daarvan opnieuw geschikt maken? We zouden onze noden moeten afstemmen op de kwaliteiten van wat er al is, in plaats van omgekeerd: wat is er in onze gemeenschap aan de orde, en welke bestaande infrastructuur kunnen we daarvoor gebruiken? Dat opent zoveel meer perspectieven.

Het idee dat een gebouw een antwoord moet bieden op een bepaald programma is in de discussie over circulair bouwen eigenlijk achterhaald. De focus zou moeten verschuiven van het inpassen van een vooropgesteld programma in een bestaand gebouw, naar het afstemmen van onze noden op de gebouwen die voorhanden zijn. Dat zal helpen onze eigenlijke noden te detecteren, want functionaliteit is vaak meer een gevolg dan een oorzaak. De toekomstige ontwerper moet dus de huidige dogmatische fixatie op een plan en op pragmatiek inruilen voor de vraagstelling: Wat zegt zo'n gebouw, over welke kwaliteiten beschikt het, en wat kunnen we er in de toekomst van vragen?

ED: De toekomstige rol van de architect-ontwerper is die van mediator in plaats van creator?

EW: Ja. Dit zou de hele architectuurpraktijk wezenlijk kunnen veranderen. Die veranderende rol hoeft geen verlies aan creativiteit te betekenen, het gaat wel om een ander-soortige creativiteit. In de circulaire gedachte gaat creativiteit niet meer om het uitvinden van iets nieuws, maar om het bestuderen en contextueel herschikken van elementen die elders en eerder werden gebruikt: ze weder-samenstellen, ze her-componeren, ze een andere betekenis geven. Dat genereert een

andere vorm van auteurschap, weg van het modernistische idee dat de architect een uitvinder en creator is met een singuliere signatuur. De ontwerper van de toekomst is iemand die bereid is om samen, in teamverband en in overleg, in gesprek en in dialoog, in een gedeeld en open proces, iets te herdenken. Je herkenbaarheid als architect zal in de toekomst afhangen van de intelligentie waarmee je bestaande dingen opnieuw samenstelt. En voor de herinterpretatie van het bestaande en het bedenken van oneigenlijk gebruik, moet je een verdomd goede ontwerper zijn.

Dit veroorzaakt eveneens een shift in de manier waarop wij naar esthetiek kijken, en – veel belangrijker – erover kunnen spreken. Esthetiek en architectuurkwaliteit gaan niet meer over een smaakoordeel, dat strikt persoonlijk is en waarover niet te discussiëren valt. Wat een opdrachtgever mooi of lelijk vindt, is voor mijn part volstrekt irrelevant. bOb Van Reeth zei: 'Architectuur gaat niet over mooi of lelijk, maar over goed of slecht.' Hij had gelijk. Als architectuur niet over 'mooi' of 'lelijk' gaat, maar over de manier waarop ruimtes, elementen, materialen opnieuw betekenis krijgen, dan kunnen we effectief een debat voeren over de manier waarop dat gebeurt.

ED: Is dit de reden waarom u de procedure van de Open Oproep wilde herijken? U wilde terug naar de oorspronkelijke ambitie van de Open Oproep?

► 120, 125, 170

EW: Kort na mijn aanstelling als Bouwmeester stapte voor het eerst in de geschiedenis van de Open Oproep een ontwerpbureau naar de Raad van State om een selectie aan te vechten. De klacht bleek uiteindelijk ongegrond, maar voor het Team was het best een traumatische ervaring. Er heerste een grote angst voor nog meer gerechtelijke procedures, en voor het verlies aan geloofwaardigheid van de formule. Dat geschil vormde de aanleiding om de Open Oproep procedure te herbekijken en te verscherpen.

Met de herijking willen we ten eerste dat de meest diverse ontwerpers de kans blijven krijgen om mee te dingen naar een overheidsopdracht, ook jonge, innovatieve

Vlaams Bouwmeester Erik Wieërs © Pieter Geerts

bureaus zonder uitgebreid portfolio. Ontwerpkwaliteit meet je immers niet af aan de hand van ervaring, wel aan de manier waarop een bepaalde ambitie is wwaargemaakt in een ontwerp. Ten tweede zetten we nog harder in op de begeleiding van de opdrachtgever, waarbij we de ambities van die opdrachtgever scherp proberen te krijgen. Die ambities gaan niet over het aantal te verwezenlijken vierkante meters, niet over vorm, grootte of kleur, maar over de intrinsieke kwaliteiten die het project moet hebben. We zorgen ervoor dat de ambities abstract genoeg geformuleerd worden, zodat kandidaat-ontwerpers de vrijheid krijgen om die te interpreteren. Ten slotte reduceren we de gevraagde *deliverables* in de gunningsfase. We vragen van de geselecteerde ontwerpers geen uitgewerkt projectvoorstel, wel een visie op de opdracht en een plan van aanpak om de ambities van de opdrachtgever te realiseren. Door de offertes te vereenvoudigen en enkel en alleen te focussen op de essentie, maken we ze minder arbeidsintensief voor de ontwerpteam en meer in lijn met de vergoeding.

Tegelijk bieden we op die manier meer ruimte voor het gesprek tussen de opdrachtgever en de ontwerpers. Over een compleet uitgewerkt projectvoorstel waarin alle details en kleuren bij wijze van spreken al vastliggen, valt immers niet te discussiëren. Met de herijking hebben we ook weer expliciet ingezet op een aspect dat oorspronkelijk in de Open Oproep gangbaar was, maar met de jaren verwaterd is geraakt: de gezamenlijke presentatieronde. Ik heb er een punt van gemaakt dat de kandidaten die deelnemen aan een Open Oproep elkaars presentaties aan de gunningscommissie bijwonen, omdat dit bijdraagt aan de ontwikkeling van een architectuurcultuur.

ED: Jullie willen ook deelnemen aan het debat over architectuurkwaliteit en kwaliteitsbewaking op Europees niveau, om te wegen op het internationale architectuurbeleid.

EW: De herijking van de Open Oproep diende vooral om het idee van kwaliteit te verruimen. Kwaliteit is niet alleen een verantwoordelijkheid van de ontwerper,

maar in de eerste plaats van de opdrachtgever. Diens ambities moeten verder reiken dan alleen de kwaliteit van het gebouw, en cultureel-maatschappelijk ingebed zijn. Daarvan moeten we overheden bewustmaken en overtuigen: dat elke ruimtelijke ingreep een culturele en maatschappelijke verantwoordelijkheid met zich meebrengt.

Dat besef is ook op Europees niveau aan het doordringen. Dat zie je aan initiatieven als de New European Bauhaus (2021), de Davos Baukultur Alliance (2023) en de European Conference on Architectural Policies (ECAP). Samen met de Cellule architecture de la Fédération Wallonie-Bruxelles en in het kader van het Belgische voorzitterschap van de Raad van de EU, hebben we in 2024 besloten om de [ECAP te organiseren in Brussel](#). Tijdens het congres met de titel 'Architecture Quality as a Common Concern' werden de interacties belicht tussen de publieke sector en drie actoren: de private sector (projectontwikkelaars), burgers en ontwerpers. Door aan verschillende rondetafels te focussen op concrete cases werden verschillende vormen van interactie tussen de betrokken actoren inzichtelijk gemaakt.

Naast de ECAP hebben we ook een EDAP-vergadering georganiseerd. EDAP is het netwerk van administraties belast met het voeren van architectuurbeleid. Het thema van deze meeting was de Europese regelgeving die het gemeenschappelijke wettelijke kader vormt voor het aanstellen van ontwerpers. Deze wetgeving bemoeilijkt innovatie en verjonging in de architectuurproductie, omdat ze ambtenaren ertoe aanzet objectieerbare selectie- en gunningscriteria voorrang te geven. We presenteerden er de vernieuwde Open Oproep procedure, waarbij de wetgeving overheidsopdrachten wel degelijk wordt ingezet om kwaliteit te genereren en de architectuurcultuur te versterken. Tijdens de meeting stelden we vast dat vele andere landen met soortgelijke problemen worstelen. Ons voorstel om gezamenlijk aan die Europese regelgeving te sleutelen, vond er ruim gehoor. Enkele maanden na de EDAP-meeting werd een werkgroep van geïnteresseerde ambtenaren gevormd om hier op lange termijn over na te denken. Het is een erg complexe

► 47

► 47

taak, die zeker niet binnen mijn mandaat als Bouwmeester zal worden voltooid. Het belangrijkste is dat er een aanzet is gegeven.

ED: De Open Oproep is lang niet het enige instrument dat bijdraagt aan het ontwikkelen van een architectuurcultuur. Met het **Bouwmeester Label willen jullie vernieuwende en beleidsrelevante ideeën oppikken vanuit de onderzoeken ontwerppraktijk en zo 'ongevraagd' onderzoek ondersteunen. In welke mate overstijgt dit zelf geïnitieerde onderzoek de persoonlijke ontwikkeling van de individuele ontwerper, en komt het tegemoet aan de ontwikkeling van een bredere architectuurcultuur?**

EW: Het Bouwmeester Label heeft iets activistisch, het is een tool om te meten wat er onderhuids leeft in de maatschappij en dat te agenderen. Het belang van stedelijke natuur en natuurinclusief bouwen, of het socialiseren van de openbare ruimte bijvoorbeeld, zijn thema's die leven bij jonge praktijken en die aan de hand van het Label op de publieke en politieke agenda gezet worden.

Ik herinner me een Label aan het begin van mijn mandaat dat over de vergroening van de buitenruimte van gevangenissen ging (Label 020 'Zuurstof voor de gevangenis', 2019). Het onderzoek focuste niet alleen op de kwalitatieve vergroening van penitentiaire centra, maar ook op de sociale winsten en gezondheidsvoordelen voor de gedetineerden, die werden betrokken bij de ontharding van het binnenplein, de aanleg van een moestuin of het onderhouden van het groen. De federale overheid heeft naar aanleiding daarvan samen met de ontwerpers gewerkt aan een lastenboek voor de bouw van nieuwe gevangenissen. Tijdens mijn eerste vergadering als Bouwmeester zat ik samen met het Departement Justitie en het jonge ontwerpbureau Fris in het Landschap om te bespreken hoe hun idee effectief omgezet zou worden in de praktijk. Dat was fantastisch. Zo'n Label kan dus echt een heel concrete maatschappelijke impact hebben.

ED: Wat ook leeft in de maatschappij, is de roep om meer inclusiviteit: jegens vrouwen, jegens mensen met een migratieachtergrond of met een beperking. Daar ligt nog heel veel werk op de plank, lijkt me.

EW: Dat is een zeer belangrijk agendapunt. We worstelen met de manier waarop we inclusie kunnen bewerkstelligen. Neem nu de aanstelling van mijn opvolger. Ik ben de zesde man in de rij die het mandaat van Bouwmeester bekleedt. Als het van mij zou afhangen, kan een witte man gewoon niet meer kandideren. Maar dat krijg je wettelijk niet voor mekaar, want de Vlaamse Bouwmeester is een topambtenaar die volgens bepaalde spelregels aangesteld moet worden. De toepassing van genderquota is niet voorzien in de wetgeving. Persoonlijk vind ik dat heel spijtig, want het is alleen door (tijdelijk) positief te discrimineren, dat we de achterstand van bepaalde maatschappelijke groepen kunnen inhalen.

ED: Zou er met een vrouwelijke Bouwmeester een andere architectuurcultuur ontstaan, denkt u?

EW: Nee. Dat idee vind ik zelfs ronduit gevaarlijk, want het veronderstelt een verschil tussen mannen en vrouwen. Stellen dat mannen en vrouwen anders zijn, vind ik net discriminerend ten opzichte van de ene of de andere groep. Er is natuurlijk een biologisch verschil (vrouwen kunnen baren en mannen niet), maar alle andere zogenaamde verschillen – rationeel, competitief en daadkrachtig in tegenstelling tot emotioneel, zorgzaam en empathisch – zijn cultureel bepaald en dus omkeerbaar en in wezen irrelevant. Het is dus niet omdat je een man bent dat je beter geschikt zou zijn als ontwerper of bouwmeester, en het is niet omdat je een vrouw bent dat je op een andere manier ruimtelijke kwaliteit zou interpreteren en bewerkstelligen. Vrouwen hebben doorheen de geschiedenis veel minder kansen gekregen om het te schoppen tot architect, ontwerper of kunstenaar (of rechter of chef-kok). En daar moeten we dringend iets aan doen! We moeten evolueren naar een samenleving waarin evenveel mannen als vrouwen een eigen bureau oprichten

en/of leiden. Daarom is het maatschappelijk belangrijk dat de volgende Bouwmeester een vrouw is, als rolmodel en in de evolutie naar gelijkheid tussen mannen en vrouwen in alle functies.

ED: Terugblikkend op uw afgelopen mandaat, op welke realisatie bent u het meest trots?

EW: Het meest trots ben ik op [het Team](#); op de manier waarop de medewerkers weer samenhangen en samenwerken. Het Team is nu veel meer een team dan toen ik hier aankwam. Ik heb daar zonder dat iemand het misschien heeft gemerkt, heel hard aan gewerkt. Ik zag het als mijn kerntaak om, na een geschiedenis van bouwmeesters die elk hun eigen koers wilden varen en een eigen stempel wilden drukken, weer op het Team te focussen en het sterker te maken. Daar zit immers alle kennis, ervaring, kunde en knowhow. Niet de Bouwmeester als individu, maar het Team zorgt voor de continuïteit in het versterken van de architectuurcultuur.

ED: Zou u zeggen dat uw mandaat eerder zorgde voor consolidatie en verderzetting, dan voor grote verschuivingen en vernieuwingen?

EW: Ik heb in grote mate aan herstel gedaan. Niet alleen van het Team, maar ook van het beeld dat de buitenwereld had van wat een Vlaamse Bouwmeester doet. De rol van de Bouwmeester is niet om in elk debat te zetelen en – al dan niet met de voeten vooruit – een persoonlijk standpunt te verdedigen. Wat de Bouwmeester moet doen is een systematiek uitbouwen waarvan zoveel mogelijk publieke opdrachtgevers gebruikmaken om betere architectuur te realiseren.

ED: Wat ligt er voor de nieuwe Bouwmeester op de plank? Welke zijn de uitdagingen van de toekomst voor het instituut?

EW: Er zijn twee grote uitdagingen. De eerste is ervoor zorgen dat het bouwmeesterschap beleidsmatig verankerd wordt. Het instituut is, ook na 25 jaar, niet verworven. Het is elke keer afwachten of een nieuwe politieke

coalitie opnieuw een Bouwmeester zal aanstellen. Er bestaat hieromtrent geen enkel decreet. Een tweede uitdaging is om de begeleiding naar architectuurkwaliteit van de publieke sector door te trekken naar de private sector, en om de beleidsinstrumenten daarop af te stemmen. Dat zien we in de ons omringende landen gebeuren, dus dat moet bij ons ook kunnen.

ED: Wat zijn uw persoonlijke ambities na uw bouwmeesterschap? Keert u terug naar de ontwerppraktijk?

EW: Nee, het is aan een nieuwe generatie ontwerpers om de lat op het terrein hoog te leggen. Tot mijn pensioen wil ik mijn kennis en ervaring zoveel mogelijk delen met mijn studenten aan de Universiteit Antwerpen. Ik zal er een van de oudste docenten zijn. Mijn rol zal er ook in bestaan de jongere docenten te begeleiden.

Ik zou ook graag verder schrijven aan een boek waaraan ik vijf jaar geleden was begonnen. Het gaat over ontwerpen, niet vanuit praktisch maar eerder vanuit filosofisch oogpunt. Ik bevroeg de gedachte dat een creatief idee toegeëigend kan worden, dat een idee van iemand is. Wat als een idee gewoon bestaat in de wereld, en samen met anderen ontdekt kan worden?

Wanneer je samen ontwerpt, weet je niet meer van wie welk idee was, en dat is ook volstrekt onbelangrijk. Ontwerpen is een vorm van collectief denken. Ik ben ervan overtuigd dat de intrinsieke openheid ervan ons iets kan leren over de manier waarop we dingen bedenken en maken, ook buiten het domein van de architectuur.

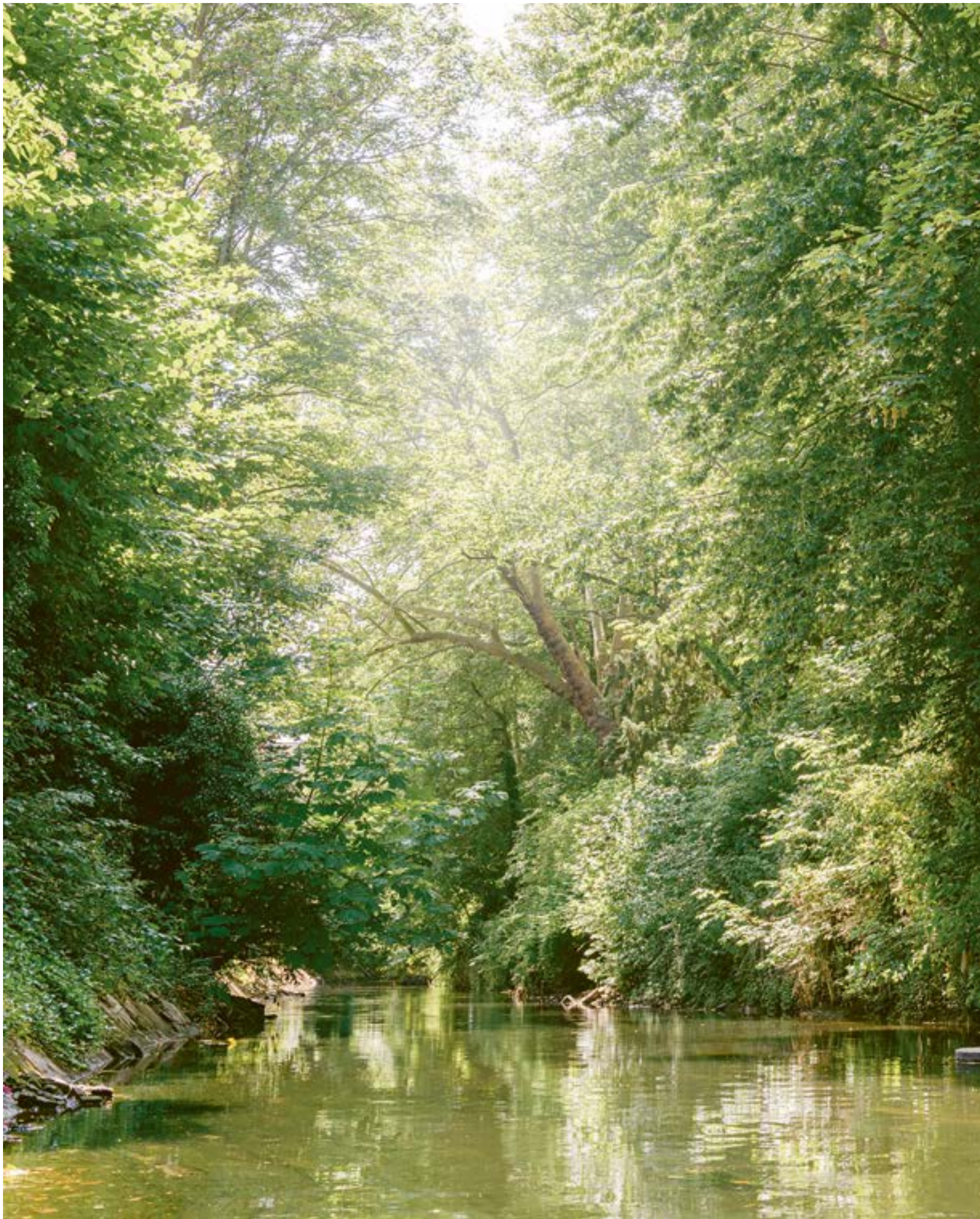
Een boek schrijven is een moeizaam proces, ik schrap meer dan ik schrijf. Maar ik wil de gevoelens en reflecties over dat collectieve denken toch eens samenbrengen, ze trachten te verwoorden voor ze weer vervluchtigen. Ook omwille van de persoonlijke voldoening die je ervaart wanneer puzzelstukken eindelijk in elkaar passen.

Atelier Bouwmeester, Brussel, 17 oktober 2024.

► 312

OAG 1904 Een terras aan de Zenne, Architectuuratelier Dertien12 i.s.m. Atelier Arne Deruyter © Klaas Verdr

OAG 1904 Een terras aan de Zenne, Architectuuratelier Dertien12 i.s.m. Atelier Arne Deruyter © Klaas Verdrú

OO 1726 Kunstencampus Eilandje Antwerpen, Korteknie Stuhlmacher architecten © Michiel De Cleene

OO 2305 Sociaal woonproject Wulpen Koksijde, Puls architecten © Stijn Bollaert

OO 2102 Woonzorgcentrum en kinderdagverblijf Kruishoutem, Sergison Bates architects © Judith Desmyttere

OO 2802 Stadhuis Antwerpen, Bureau Bouwtechniek, Hub, Origin Architecture & Engineering © Stijn Bollaert

OO 2602 Crematorium Oostende, Office Kersten Geers David Van Severen © Stijn Bollaert

OO 3002 Kunstencampus en politiecommissariaat Herentals, Frederic Vandoninck Wouter Willems architecten, VK Engineering © Michiel De Cleene

OAG 2220 Stories Unfold – tijdelijke architecturale en artistieke interventie op het domein van het Rubenskasteel Zemst, ConstructLab, 019 en H110 Architecten © Michiel De Cleene

OO 1812 Zaal Harmonie Antwerpen, Atelier Kempe Thill architects and planners © Stijn Bollaert

OO 3203 Onthaalpaviljoen Gaasbeek, Atelier d'Architecture Pierre Hebbelinck © Olmo Peeters

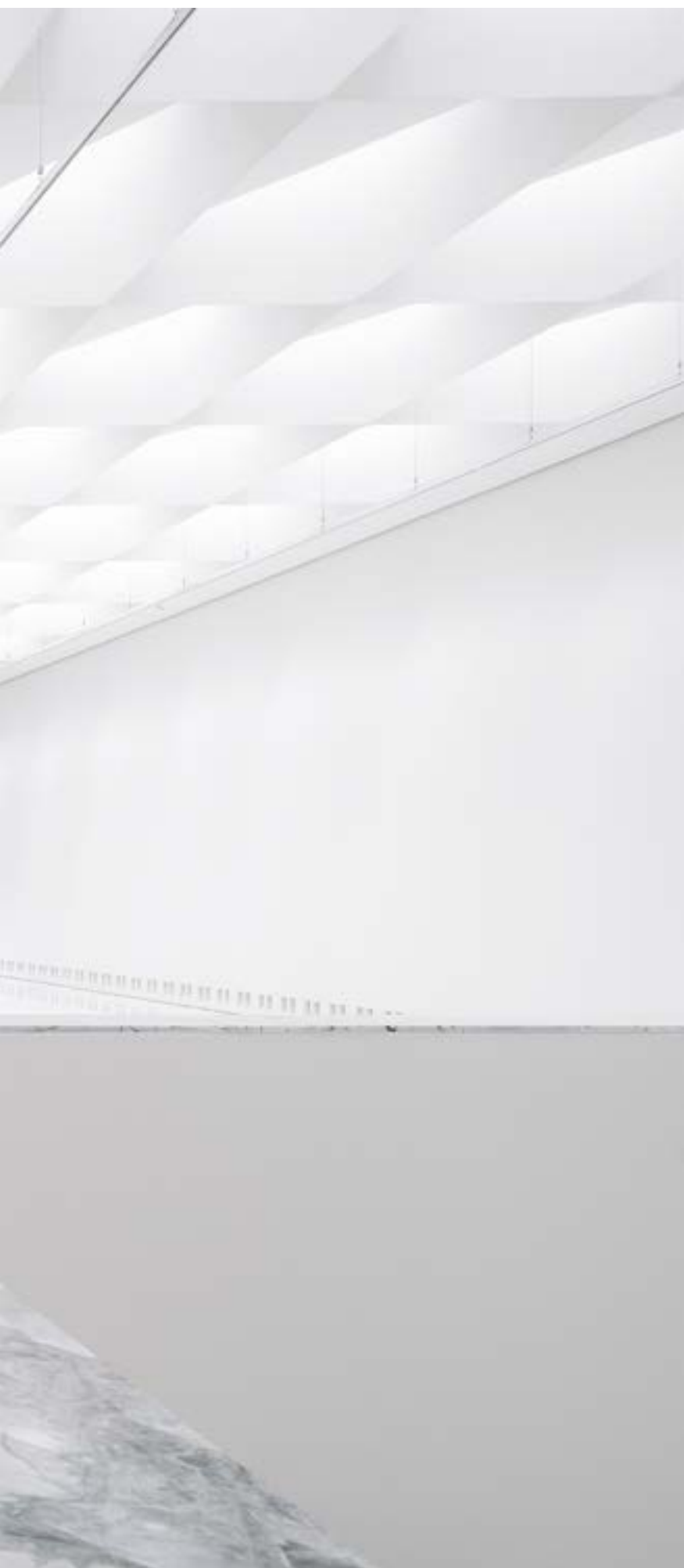

OO 2707 Heilig-Hartcollege Waregem, Atelier d'Architecture Pierre Hebbelinck © Stijn Bollaert

OO 3105 Uitbreiding academie Heist-op-den-Berg, Cuypers & Q interprof. Architectenvennootschap © Tim Van De Velde

OO 2802 Stadhuis Antwerpen, Bureau Bouwtechniek, Hub, Origin Architecture & Engineering © Stijn Bollaert

OO 3102 Plantentuin Meise: onthaalgebouw en heraangelegde Eredreef, NU architectuuratelier © Stijn Bollaert

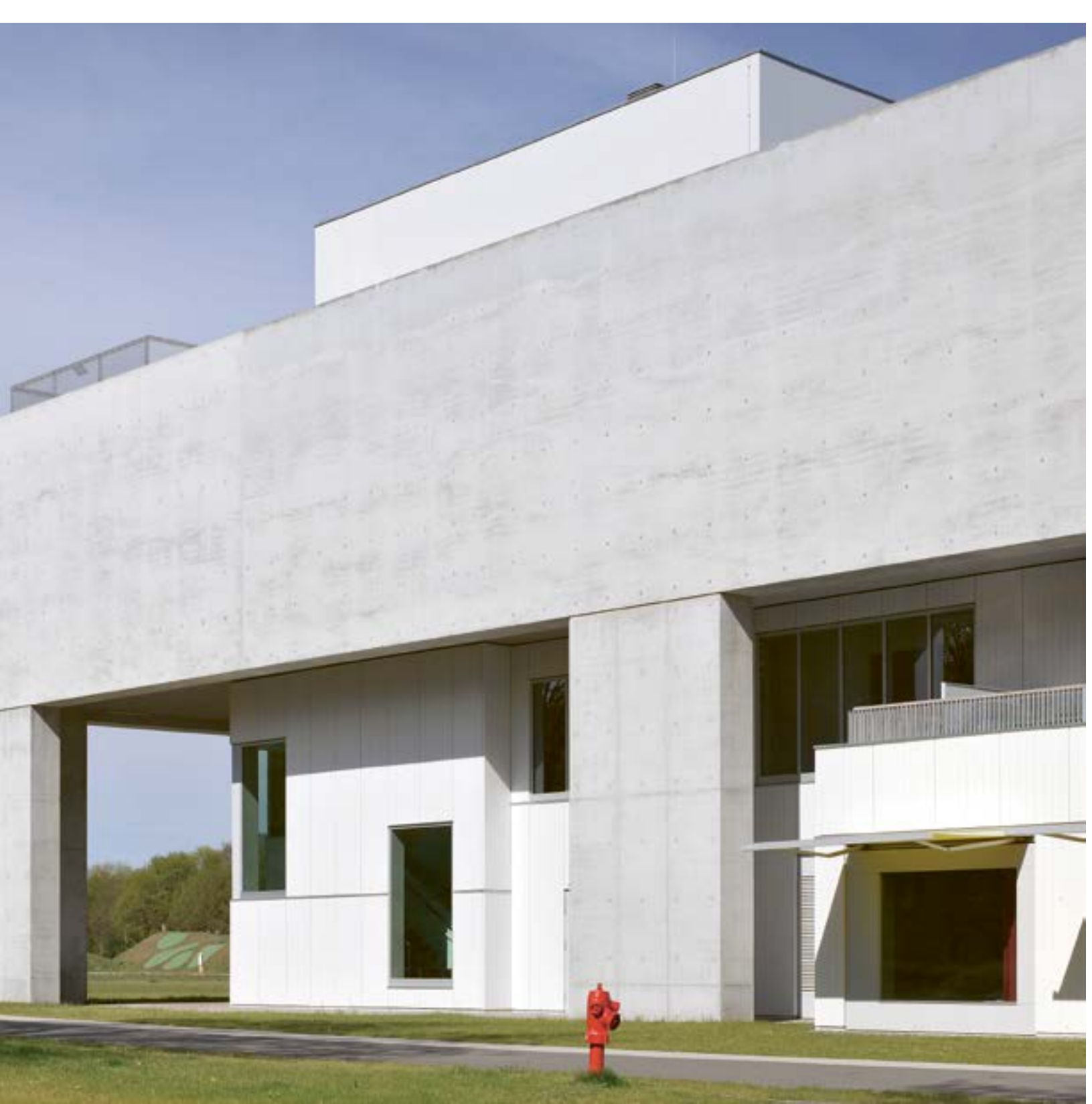

OO 3102 Onthaalgebouw Plantentuin Meise, NU architectuuratelier © Stijn Bollaert

OO 2502 Bezoekerscentrum NIRAS Dessel, Bovenbouw architecten, ONO architectuur © Filip Dujardin

OO 2111 Sociale woonwijk Paspoel Tongeren, S333 Architecture & Urbanism Ltd © Isabelle Patteer

OO 2412 Dienstencentrum Zedelgem, Haerynck Vanmeirhaeghe architecten © Stijn Bollaert

OO 2412 Dienstencentrum Zedelgem, Haerynck Vanmeirhaeghe architecten © Stijn Bollaert

Bouwmeester Rapport 2020-2024

ECAP 2024: architectuurkwaliteit als een gedeelde zorg

¹
Uit de introductienota voor de workshops, opgesteld door het bureau CityTools en de onderzoeksgroep ACC van de Universiteit Gent.

Hoe maken we van architectuurkwaliteit een collectieve en gedeelde zorg bij de ontwikkeling van ruimtelijke projecten? Dat was de hoofdvraag van de European Conference on Architectural Policies (ECAP) die van 23 tot 26 april 2024 plaatsvond in Brussel. Het internationale congres werd gezamenlijk georganiseerd door het Team Vlaams Bouwmeester en de Cellule architecture de la Fédération Wallonie-Bruxelles in het kader van het Belgische voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie. Tijdens plenaire sessies, workshops en bezoeken aan architecturale en stedelijke projecten in Vlaanderen, Wallonië en Brussel-Hoofdstad konden vertegenwoordigers van 27 verschillende lidstaten zich verdiepen in de essentie van een voorbeeldig architectuur- en stadsproject.

Sinds de bekrachtiging van de Verklaring van Davos door alle Europese ministers van Cultuur in 2018 zijn de begrippen *high-quality Baukultur* en, daarmee samenhangend, architectuurkwaliteit geleidelijk doorgedrongen tot de Europese politieke agenda's. De manier waarop die hoogwaardige *Baukultur* tastbaar gemaakt en onderling gedeeld kan worden, ligt echter nog niet meteen voor de hand. Daar zijn verschillende redenen voor, waarvan één tijdens het congres werd benadrukt: het unieke karakter van elk project. Het maatwerk van een architecturaal of stedenbouwkundig project hangt samen met de context waarin het wordt ontwikkeld en de geschiedenis die eraan voorafgaat. Hoe kan die specificiteit worden ontrafeld en vervolgens overstegen, zodat

de gevolgde werkwijze als goede praktijk breed ingang kan vinden, zonder in de val te trappen van al te sterke vereenvoudiging en veralgemening?

Het antwoord lag in de aanpak van de workshops op dag twee van het congres, voorbereid en begeleid door het Brusselse CityTools en de onderzoeksgroep Architectuurcultuur en de hedendaagse conditie (ACC) van de Universiteit Gent. In plaats van het architectuurbeleid in Europa in kaart te brengen, werd het ruimtelijk project in de workshops benaderd als 'een kader dat de nodige ruimte voorziet voor besluitvorming om met divergente en zelfs antagonistische randvoorwaarden om te gaan, en het mogelijk maakt om een veelheid aan ambities voor de gebouwde omgeving te laten samenkomen en met elkaar vervlechten.'¹ De semantische discussie over architectuurkwaliteit werd dus gelaten voor wat ze was en de 130 deelnemers doken in de praktijk van projecten die op het terrein daadwerkelijk bijdragen aan een hoogwaardige gebouwde omgeving. Het project zelf werd dus volop in de schijnwerpers geplaatst, om het vervolgens in zijn volle breedte te kunnen doorlichten.

Daarbij werd expliciet de term 'ruimtelijk project' gebruikt in plaats van architectuurproject, om zo de verschillende schalen en disciplines mee te nemen in het verhaal. De term kan op drie manieren worden begrepen: de ontwikkeling van een visie of een gewenst beeld, de uitwerking van een plan of een procedure om iets te realiseren, en ten slotte de toepassing van een voldragen ontwerpintentie.

European Directors on Architectural Policies

Sinds kort maakt het Team Vlaams Bouwmeester, samen met de Cellule architecture van de Fédération Wallonie-Bruxelles, deel uit van het netwerk van European Directors on Architectural Policies. EDAP is een informeel netwerk van experts uit de administraties van alle Europese landen en werd opgericht om kennisuitwisseling en debat mogelijk te maken omtrent het concept *high-quality Baukultur*. Sinds 2017 wordt onder elk voorzitterschap van de raad van de Europese Unie een EDAP-meeting georganiseerd, vaak geflankeerd door een congres over architectuurbeleid (ECAP, European Conference on Architectural Policies).

In het kader van het Belgisch voorzitterschap in 2024 organiseerden het Team Vlaams Bouwmeester en de Cellule architecture zo'n vierdaagse Europese conferentie met als titel 'Architecture quality as a common concern'. Tijdens de conferentie vond ook de EDAP-meeting plaats, met als thema de relatie tussen publiek opdrachtgeverschap en architectuurcultuur. Hier werd de 'Belgische methode' voor het toewijzen van publieke architectuuropdrachten – de mededingingsprocedure met onderhandeling – toegelicht en werd dieper ingegaan op de Open Oproep procedure. Omdat het thema bij de leden van het EDAP-netwerk ruime belangstelling geniet, werd een werkgroep opgericht met experts uit administraties van verschillende Europese landen. In deze werkgroep zal onderzocht worden hoe publiek opdrachtgeverschap de toon kan zetten voor architectuurkwaliteit, welke mogelijkheden de Europese wetgeving overheidsopdrachten biedt voor de versterking van de architectuurcultuur, en of hier eventueel aanpassingen wenselijk zijn.

Door het ruimtelijk project vanuit die invalshoeken in het midden van de rondetafels te leggen, kon de institutionele ondersteuning die nodig is om projecten daadwerkelijk tot een goed einde te brengen samen worden besproken, bevraagd en herdacht.

Zich verenigen rond een ruimtelijk project

Onder de deelnemers, van wie de helft uit het buitenland afkomstig was en driekwart werkzaam in de publieke sector, bevonden zich politieke beslissers en ambtenaren, academici en deskundigen, spelers uit de culturele en bouwsector in de breedste zin van het woord, en ontwerpers. Ze werden uitgenodigd om beurtelings deel te nemen aan drie van de zeven aangeboden workshops. Ongeveer vijftien deelnemers per workshop namen actief deel aan de discussies over de gepresenteerde casestudies. Om grip te krijgen op de manier waarop ruimtelijke kwaliteit ontstaat, richtte men zich in de workshops op de interacties die overheden in de loop van het project aangaan met verschillende partijen, namelijk met ontwikkelaars, met burgers en met ontwerpers. De drie soorten interacties vormen een essentieel onderdeel van de 'cocreatie van publieke actie' als specifieke focus van het congres. Het doel van de opsplitsing was om het speelveld vanuit verschillende invalshoeken en in verschillende contexten te bekijken, rekening houdend met de unieke relationele dynamieken die mogelijk in het spel zijn. Voor de drie partijen werden verschillende soorten interacties geïdentificeerd als subthema's, telkens gekoppeld aan een rondetafelgesprek, en geïllustreerd met een project in België en eentje elders in Europa.

Het thema 'Steun verlenen aan het privé-project van een ontwikkelaar/investeerder' werd bijvoorbeeld geïllustreerd door de vastgoedontwikkeling Tour & Taxis in Brussel en de Gallery Vaňkovka, een winkelcentrum in Brno, Tsjechië; het betrekken van burgers bij het ontwerp en de realisatie van openbare ruimte, via de herinrichting van de publieke ruimte in Saint-Hubert in België en de herinrichting en ontsluiting van het stadsfront van Litomyšl in Tsjechië; en beleidsvoorbereidend ontwerpend onderzoek via de Labo Ruimte studie

Sinds kort maakt het Team Vlaams Bouwmeester deel uit van het netwerk van European Directors on Architectural Policies (EDAP). © Fred Sablon (+ pp. 51-52)

'De Droge Delta' en het onderzoekstraject 'Luxembourg in transition'. Door telkens twee projecten op twee verschillende plaatsen te vergelijken, kwamen de gelijkenissen en verschillen naar boven tussen aanpak en planningscultuur, waardoor de horizon van elke case werd verbreed en de discussie verrijkt.

Elk project werd gepresenteerd met een beknopte beschrijving en een tijdlijn. Deze laatste biedt een eerste analyse van het project volgens vier vastgestelde projectfasen: voorbereiding, procedure, projectontwikkeling en, ten slotte, gebruik. Binnen deze fasen werd uiteengezet welke interacties er plaatsvonden en op welke manier en door wie het begrip architectuurkwaliteit ter sprake werd gebracht. Elke fase werd vervolgens gekoppeld aan een kwestie die tijdens de workshop werd besproken. De tijdlijn biedt zo de vergelijkingspunten en afstand die nodig zijn om van het unieke karakter van een project los te komen naar een uitwisseling van goede praktijken. Ze zorgt ook voor een gemeenschappelijk

vocabulary om de cruciale momenten waarop architecturale kwaliteit op het spel staat te identificeren en de rol die de verschillende partijen daarin spelen of zouden kunnen spelen, te benoemen.

Een gedeelde ambitie, een flexibel proces en een open dialoog

Tijdens de bespreking van de verschillende cases kwamen een aantal sleutelaspecten van architecturale kwaliteit naar voren. Elk traject heeft nood aan een sterke start dankzij een uitgesproken en zo breed mogelijk gedeelde ambitie. Een heldere visie en een duidelijk omschreven ontwerp kader maken van bij het begin duidelijk welke ambitie een project moet waarmaken. Die ambitie wordt vertaald in een goede projectdefinitie of opdrachtomschrijving, die vervolgens de basis legt voor een kwalitatief proces en dito eindresultaat. Verscheidene lokale overheden getuigden dat een uitgesproken ambitie – neergeschreven in een visiedocument – voor de nodige slagkracht zorgt in private ontwikkelingsprojecten van bij de start,

en niet enkel aan het einde van het proces wanneer de omgevingsvergunning wordt aangevraagd. De essentie is: weten wat men wil bereiken en daarover duidelijk communiceren.

Een strak en ambitieus ontwerp kader vormt dus een sterke basis voor een ruimtelijk ontwikkelingsproces, maar dat kader moet ook voldoende ruimte laten voor verbetering, voor aanpassingen aan de veranderende omstandigheden over de jaren heen. Die flexibiliteit wil niet zeggen dat de lat lager wordt gelegd, maar dat de ambitie net hoog kan worden gehouden in een evoluerende context. Daarom moet ook het proces op zich goed worden ontworpen, door een degelijke en robuuste methodologie te hanteren, maar ook door aandacht te besteden aan de omstandigheden waarin het project zich ontwikkelt; door partners te betrekken, spankracht op te bouwen, een stappenplan uit te werken... Een goed proces is wendbaar, maar heeft ook tijd nodig én een goed geheugen. Daarom zijn tijdens een traject platformen, procedures en gelegenheden nodig waar mensen elkaar kunnen ontmoeten, waar opdrachtgevers en beleidsmakers worden bijgestaan om de juiste ontwerper te kiezen (op een goed onderbouwde manier en volgens de juiste criteria), en waar partners die zich inzetten voor kwalitatieve stadsontwikkeling elkaar vinden.

Zo ontstaat een gedeeld eigenaarschap dat de beste garantie biedt op duurzame kwaliteit. Externe ontwerpers, stadsarchitecten of bouwmeesters kunnen vanuit een onafhankelijke positie zo'n gedeeld eigenaarschap helpen creëren dat de sectorale schotten binnen een overheid overstijgt, en de verschillende publieke en private actoren betrokken houdt. Architectuurkwaliteit is immers het resultaat van een open en voortdurend gesprek. Dat gesprek wordt opgestart in goede verstandhouding en gaande gehouden gedurende het hele traject. De juiste woordenschat, op maat van het gesprek, is essentieel om in dialoog te gaan met experts, beleidsmakers, ontwikkelaars, gebruikers en leken. Interpersoonlijke relaties zijn belangrijker dan harde regels. Vertrouwen tussen stakeholders, overheden

en private ontwikkelaars is cruciaal, net als een veilige plek of context waar het gesprek op een open manier kan worden gevoerd, en waar ontwerp en visie kunnen worden opgevolgd door bijvoorbeeld een kwaliteitskamer. Door ook de bevolking te betrekken bij het ontwerpproces, wordt het project ten slotte belangrijk voor elke individuele burger.

Ontwerpers bouwen mee aan een wervend verhaal en een sterk beleid

Aan verschillende tafels bleek al snel dat ontwerpers meerdere rollen kunnen opnemen in een ruimtelijk ontwikkelings-traject, en dat zij dankbare partners kunnen zijn voor en binnen de overheid. Cocreatie en ontwerpende workshops kunnen de juiste omstandigheden scheppen voor kwaliteit binnen een ruimtelijk ontwikkelingsproces. Ontwerp kan op elk moment van dat proces worden ingezet en bijvoorbeeld ook een actieve rol spelen bij de programmabepaling of draagvlakopbouw. Een ontwerpproces verbindt de verbeelding van verschillende gebruikers en belanghebbenden. Tekeningen kunnen helpen om te begrijpen wat op het spel staat en erover te praten. Ze maken verwachtingen en waarden zichtbaar en bespreekbaar. Daarnaast moet een ontwerp-proces ook voldoende speelruimte laten voor de verbeelding. Er mag daarbij geen schroom zijn om de oorspronkelijke opgave in vraag te stellen, noch bij de ontwerper, noch bij de opdrachtgever.

Vanuit het ontwerp kan een narratief worden ontwikkeld dat architectuurkwaliteit onderbouwt en het architectuurbeleid begeestert: een wervend verhaal dat een momentum creëert voor kwaliteit. Een goed verhaal heeft echter ook een goede verteller nodig. Een stadsarchitect of bouwmeester kan zeggen waar het op staat en vanuit een duidelijk mandaat mee de agenda bepalen voor het architectuurbeleid. Een bouwmeester is bij uitstek de verpersoonlijking van architectuurkwaliteit, administraties zijn dikwijls anoniem. Die zichtbaarheid kan gebruikt worden als een hefboom voor het project. In Gent bijvoorbeeld, bouwt de stadsbouwmeester stelselmatig zijn verhaal op met visiedocumenten, stadsessays, wedstrijdopgaven, prijzen... om enerzijds beleidsmakers te

overtuigen en anderzijds een draagvlak te creëren bij gebruikers en bevolking. Een bouwmeester adviseert en inspireert dus, maar het is wel aan de beleidsmakers om dat advies kracht en waarde te geven.

Ontwerp is een beleidsvoorbereidend instrument dat een volwaardige plek verdient binnen de publieke administratie. Capaciteitsopbouw betekent de inzet van lokale terreinkennis en externe expertise, én het opzetten van structuren die externe en interne samenwerking faciliteren. Een externe ontwerper kan zorgen voor een positieve dynamiek in een administratie, terwijl een ontwerpteam dat binnen de eigen administratie wordt uitgebouwd, een sterke invloed kan hebben op de algemene aandacht voor architectuurkwaliteit. De juiste positie van een kwaliteitscel of stadsarchitect binnen het administratief apparaat is cruciaal, zo bleek uit de case van de stadsarchitect in Riga, net als de directe relatie met het stadsbestuur. Ontwerpers kunnen dus een belangrijke rol spelen in administraties en kwaliteitscommissies. Die capaciteit kan

ook op een overkoepelend niveau worden uitgebouwd, door als hogere overheid actief kleinere steden en gemeenten te ondersteunen bij ruimtelijke vraagstukken, zoals bijvoorbeeld bij de Pilotprojecten van de Vlaamse Bouwmeester, of een regionale of thematische visie te ontwikkelen – denk aan het studiewerk binnen Labo Ruimte of het netwerk Visions in the North in Zweden, gekoppeld aan budgetten voor een doorwerking ervan op lokaal niveau.

Betrokkenheid, evaluatie en het delen van waarden

In de voorgaande alinea's hebben we enkele aspecten belicht die voor en tijdens een ruimtelijk ontwikkelingsproces de kwaliteit bepalen van het traject en het gebouwde resultaat. Onze observaties vinden hun oorsprong in een zeer diverse praktijk van voorbeeldige opdrachtgevers, geëngageerde ontwerpers en gedreven projectregisseurs. Maar hoe kunnen overheden er, over al die individuele gevallen en engagementen heen, voor zorgen dat architectuurkwaliteit een bekommernis is en blijft van iedereen? Door in de eerste plaats in te zetten op

een brede betrokkenheid, zowel buiten als binnen de eigen gelederen. Betrokkenheid betekent zowel burgerparticipatie, een goede verstandhouding tussen de verschillende actoren, als een transparant en breed toegankelijk proces.

Architectuurkwaliteit gaat immers over meer dan het ruimtelijke, ze integreert ook historische, maatschappelijke en economische waarden. Ruimtelijke kwaliteit verbindt beleidsbeslissingen met erfgoed, cultuur, duurzaamheid, het maatschappelijk middenveld, enzovoort. Dat cocreatieve proces vraagt niet enkel de betrokkenheid van burgers, maar ook die van verschillende administraties. Zo werden tijdens het traject voor het masterplan voor het historische stadscentrum van Gent de ontwerpers in contact gebracht met de verschillende betrokken overheidsdiensten tijdens een 'sponsdag'. Het project kon er onverwachte aanknopingspunten vinden binnen het beleid, en een breed draagvlak krijgen dat het ruimtelijke overstijgt. Ook door burgers te betrekken van bij de start ontstaat een draagvlak voor het eindresultaat. Tijdelijk gebruik van de plek kan een manier zijn om die steun concreet op te bouwen en mogelijke ruimtelijke opstellingen uit te testen op het terrein.

Een tweede pijler is het systematisch evalueren van gelopen trajecten. Kwaliteitscontrole is nodig tijdens de vier cruciale fasen van een ontwikkelingsproject: de voorbereiding, de selectieprocedure, de projectfase en de uiteindelijke ingebruikname. Een kritische doorlichting van elk van deze fasen zorgt voor een vlotte onderlinge afstemming en een efficiënter stappenplan. Voldoende openheid en feedback bij elke stap scheppen de nodige transparantie rond gemaakte keuzes en afspraken. De opgebouwde kennis over procedures en aanpak kan vervolgens gemakkelijk worden gedeeld met anderen. De derde cruciale pijler is het verspreiden van de verzamelde kennis. Door met zo veel mogelijk actoren te communiceren over de meerwaarde van architectuurkwaliteit, maak je overheden op verschillende schalen en bestuursniveaus vertrouwd met de beschikbare procedures en methodes. Dat kan via diverse kanalen (digitale

en geprinte media, tentoonstellingen, publicaties...) en op verschillende platformen waar kennis vrij toegankelijk is en best practices kunnen worden gedeeld.

Samen spreken, leren en denken over architectuur

Om een volwaardige, diep verankerde cultuur rond architectuurkwaliteit te installeren, is echter meer nodig dan een breed gedeeld bewustzijn. Zoals opnieuw uit de vele gevoerde gesprekken bleek, hebben we nood aan een gezamenlijke taal die in ons dagelijks handelen is geworteld en gevoed wordt door ontwerpprocessen. Ontwerp is een belangrijke en gewaardeerde voertaal bij complexe PPS-projecten, bij fundamenteel en toegepast onderzoek of bij publieksparticipatie. Het is een iteratief proces dat mensen samenbrengt

en oplossingen aanreikt, een prachtig en efficiënt instrument om de verbeelding te stimuleren en maatschappelijke kwesties uit te klaren.

Die gedeelde taal wordt ook ingezet, verspreid en gevoed door culturele initiatieven en in het onderwijs. Steeds meer universiteiten nemen een maatschappelijk engagement op om in samenwerking met lokale besturen kwesties op de agenda te zetten via een stadsacademie of een sociaal-ruimtelijke denktank. Architectuurinstituten zetten burgers aan om na te denken over maatschappelijke thema's zoals wonen en collectief ruimtegebruik, lanceren actiegericht ontwerpend onderzoek in samenwerking met onderwijsinstellingen, of zetten via een publiekswerking een dialoog op tussen voorbeeldige stadsprojecten en burgerinitiatieven.

Ter afsluiting van het congres werd ons gevraagd om als geïnformeerde buitenstaanders, actief in respectievelijk de culturele en academische wereld, onze eerste bedenkingen te delen over de boeiende casestudy's die werden belicht en de gesprekken waartoe ze aanleiding gaven. Tijdens de conferentie werd geanalyseerd hoe de interactie van de overheid met ontwikkelaars, ontwerpers en burgers aanleiding kan zijn tot betere en kwaliteitsvolle architectuur- en stadsprojecten. Vanuit onze eigen expertise voegen we graag twee actoren toe aan dat vruchtbare schema, namelijk de culturele sector en het onderwijs. Als een voorzet voor verdere reflectie, en als potentieel thema voor de volgende ECAP, waarbij een gedeelde zorg openbloeit tot een rijke en diverse cultuur.

'The role of the Flemish Government Architect (Vlaams Bouwmeester) is widely regarded as an exemplary model in Europe. As European cities and regions seek new strategies to enhance the quality of public architecture, the Flemish Government Architect's approach serves as a valuable reference, demonstrating how independent, design-led governance can contribute to a more sustainable and people-centered built environment.

This unique governance model, which combines expertise, design competitions, and research-by-design, has inspired similar initiatives in other European regions. It stands out for its open call procedure (Open Oproep), which promotes transparency and gives emerging architects opportunities to shape the built environment.

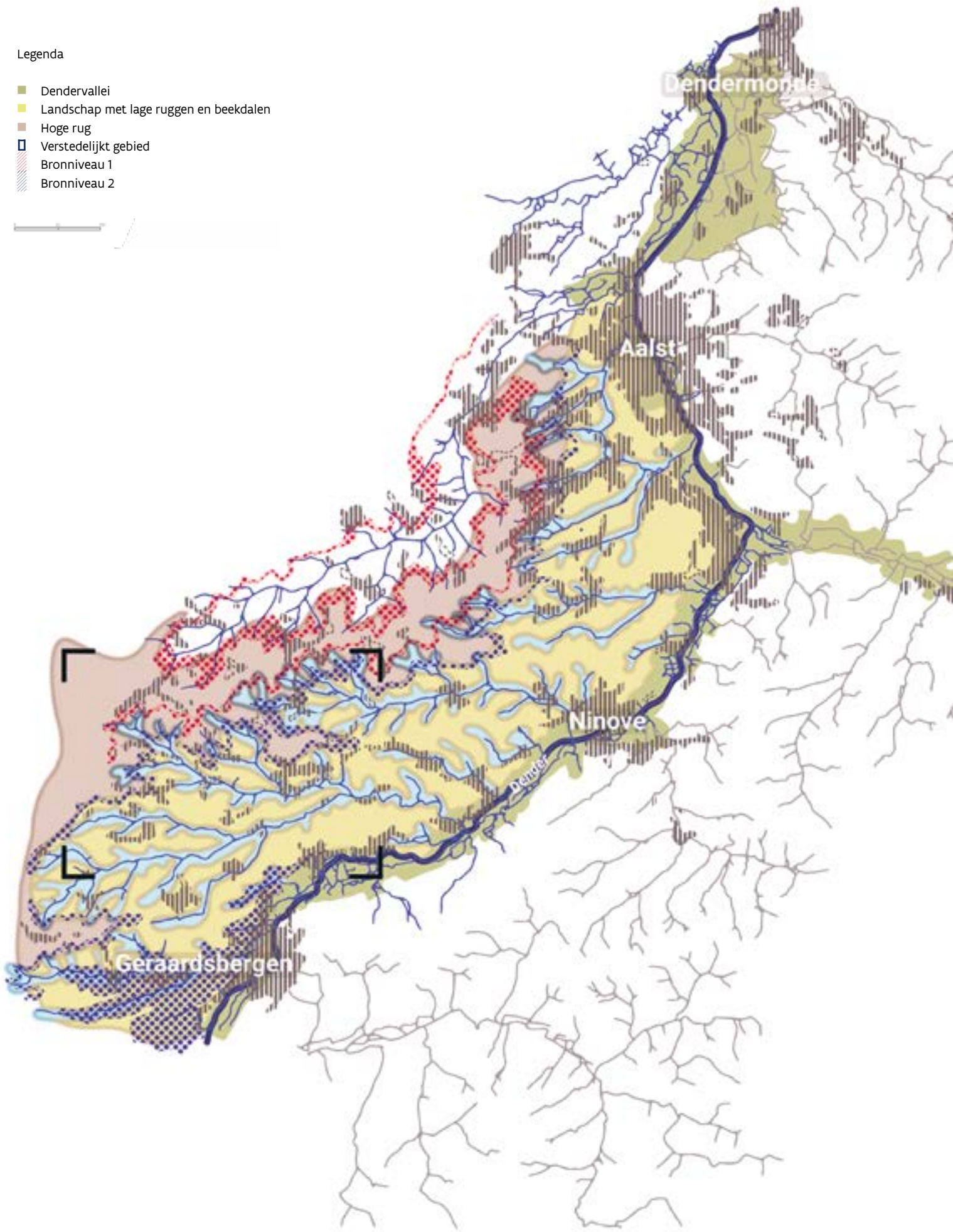
EU Member State Experts, in their report "Towards a shared culture of architecture" (2021) underscore the Flemish Government Architect's role as an exemplary model in Europe, showcasing the impact of dedicated leadership in promoting architectural quality and cultural heritage.'

Jutta Kastner

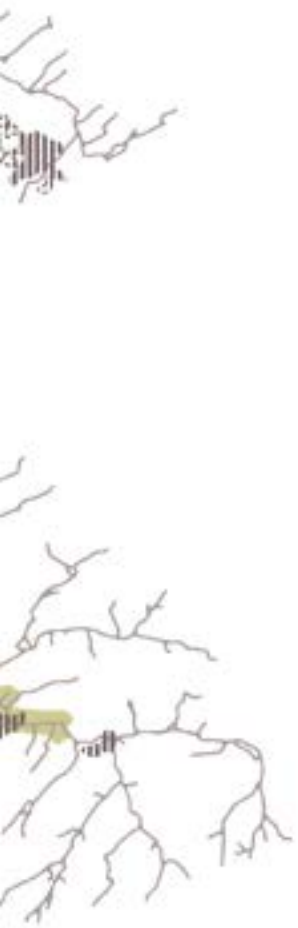
*Policy Officer Creative Europe,
European Commission*

Legenda

- Dendervallei
- Landschap met lage ruggen en beekdalen
- Hoge rug
- ▣ Verstedelijkt gebied
- ▨ Bronniveau 1
- ▨ Bronniveau 2

De bodem als bondgenoot

Omdat de waterhuishouding ook een ruimtelijke opgave is waar planners en ontwerpers nog te weinig voeling mee hebben, lanceerde Labo Ruimte het ontwerpend onderzoek 'De Droge Delta'. De eerste fase van het onderzoek leverde een droogte-atlas op die de uitdagingen en mogelijke ruimtelijke ingrepen in kaart brengt. Omdat die ingrepen erg verschillend zijn per gebied, afhankelijk van het reliëf, de ondergrond en de locatie in het watersysteem, gingen drie ontwerpteams aan de slag met drie gebieden. De studie van de Dendervallei illustreert hoe ook elders in Vlaanderen het landschap sturend kan worden om droogte én wateroverlast te bestrijden.

De voorbije zomers beheerste water het nieuws: in 2021 met de zondvloed die de Vesdervallei overspoelde, het jaar nadien door aanhoudende droogte en watertekorten. In vergelijking met andere Europese regio's kampt Vlaanderen met een hoge waterstress. Hoewel er op jaarbasis voldoende regen valt om aan onze watervraag te voldoen, voeren we nog te veel water naar de riolering af, waardoor we in periodes van droogte in de problemen komen. De extremere weerpatronen veroorzaakt door de klimaatverandering maken dit probleem nog urgenter.

Dat heeft onder meer te maken met de manier waarop we onze omgeving inrichten en gebruiken. In de loop der eeuwen, maar in een verhoogd tempo in de laatste zeventig jaar, zijn vele moerassige gronden verdwenen en legden we een fijnmazige waterinfrastructuur aan die van het

Vlaamse landschap een drainagemachine maakte: water versneld afvoeren maakt het mogelijk om overal waar we willen te bouwen of landbouw te bedrijven. Door het aanleggen van grachten en verharding, door bebossing (met naaldbossen) en ontbossing (van loofbossen) tastten we de capaciteit van het landschap om water te bergen steeds verder aan. Ingrepen in waterlopen, zoals verdiepen en rechttrekken, zorgden ook voor een lagere stromingsweerstand en een hogere stroomsnelheid, waardoor het water sneller naar zee afgevoerd wordt en we het niet meer kunnen inzetten tijdens droge periodes.

De oplossing voor het droogteprobleem ligt in een omslag van versneld afvoeren naar ter plekke infiltreren, vasthouden en vertragen van water. Ook voor de bestrijding van wateroverlast is het overigens een goede strategie om water veel meer bovenstrooms te bufferen en valleigebieden te ontlasten bij piekbuien. Dit is een ruimtelijk vraagstuk: het vereist een heel andere inrichting van onze ruimte en onze landschappen, en is dus een ontwerpogave.

Precies om ook ruimtelijke planners, stedenbouwkundigen en ontwerpers meer voeling te laten krijgen met de droogteproblematiek lanceerde Labo Ruimte, het samenwerkingsverband tussen het Team Vlaams Bouwmeester en het Departement Omgeving, in 2020 het ontwerpend onderzoekstraject 'De Droge Delta'. Een onderzoeksteam bestaande uit Cluster landschap & stedenbouw, Sweco en Universiteit Antwerpen (UA) bracht de uitdagingen in kaart, maakte een droogte-atlas, en schoof

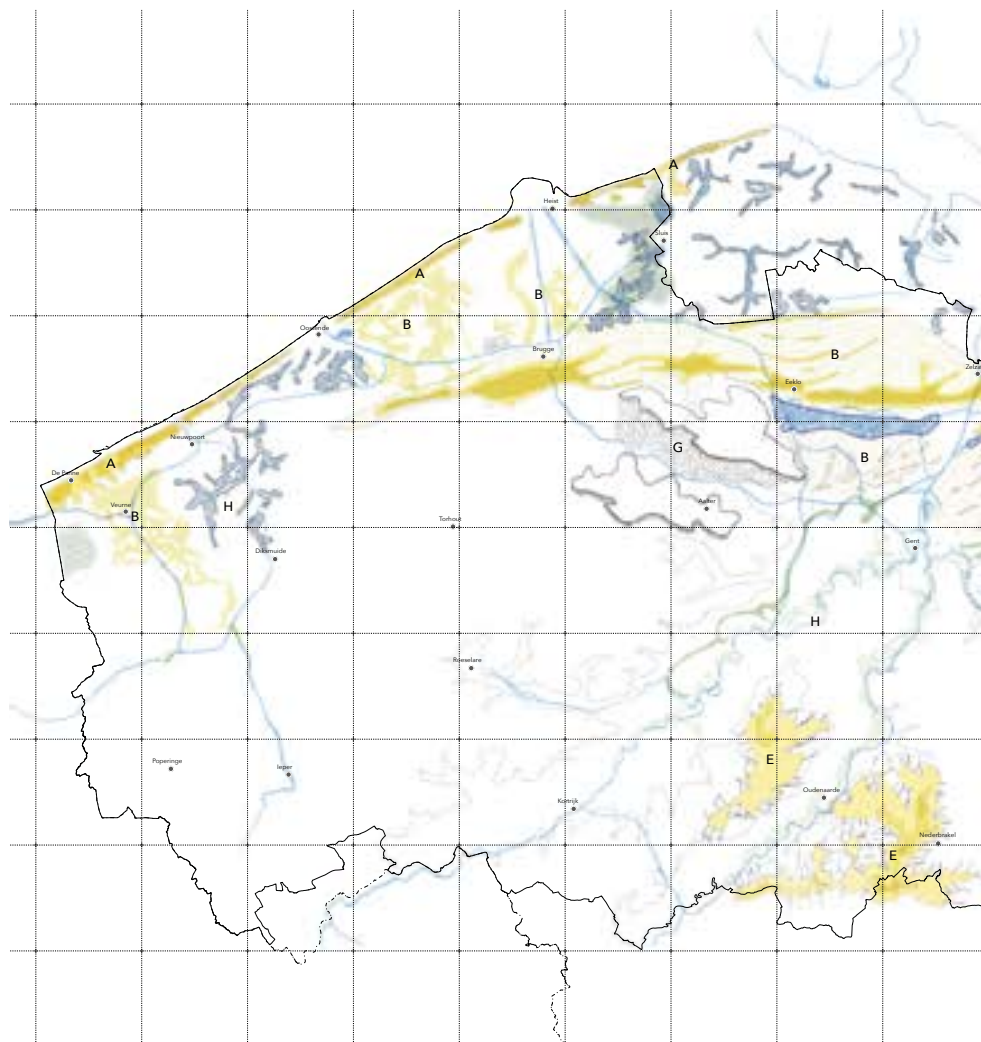
Systemekaart van H+N+S, Tractebel en IMDC: onderzoek naar hoe we met ruimtelijke ingrepen op maat van het landschap aan de slag kunnen en oplossingen kunnen bieden voor de waterstress in het reliëfrijke landschap tussen Geraardsbergen en Aalst.

een set aan ruimtelijke maatregelen naar voren om droogte te bestrijden.

Hun watersysteemkaarten laten zien waar – op basis van microreliëf – het best geïnfiltrerd wordt. Ze tonen welke kansen er liggen om meer water vast te houden in de ondiepe ondergrond, en waar we, door minder te draineren en afstroming te beperken, de natuurlijke grondwaterstromen kunnen herstellen, zodat we beter gewapend zijn tegen de gemiddelde zomerdroogte.

Wanneer de neerslag die tijdens de winter valt moet dienen als seizoensbuffer om de droge zomer door te komen, zijn echter grote volumes nodig. Ontharden, water laten infiltreren en vasthouden om droogte te bestrijden moet overal gebeuren, maar zal in het ene gebied veel meer impact hebben op strategische watervoorraden dan in het andere. Die verschillen hebben voornamelijk te maken met de opslagcapaciteit van de ondergrond. In het Kempense landschap kunnen we door de dikke zandlaag potentieel veel meer water opslaan dan in de Westhoek, waar je al snel op een ondoordringbare kleilaag stoot. Om te weten waar die strategische gebieden, die als een soort waterschuur voor Vlaanderen kunnen fungeren, gelegen zijn, dook Cluster in de archieven. Zij maakten een kaart van geomorfologische landschapsstructuren – zoals dekzandruggen, het krijtmassief en moeren – die potentieel veel water kunnen vasthouden en ontwikkeld kunnen worden tot grote zoetwaterlichamen.

Twee van de drie onderzoeksgebieden waar de ontwerpteams die aan de slag gingen met het werk van de UA, Cluster en Sweco verder onderzoek naar deden, zijn gelegen ter hoogte van dergelijke potentiële waterschuren. Het team van Lama landscape architects toont hoe het gebied van de Kleine Nete, waar water in de Kempische zandruggen geborgen kan worden, kan evolueren tot een belangrijk drinkwatergebied voor Vlaanderen. Ook de Moervaartdepressie en de dekzandrug Maldegem-Stekene bieden heel wat mogelijkheden om veel water vast te houden. Studiebureau Omgeving bracht er in beeld hoe een zoetwaterlinie ontwikkeld kan

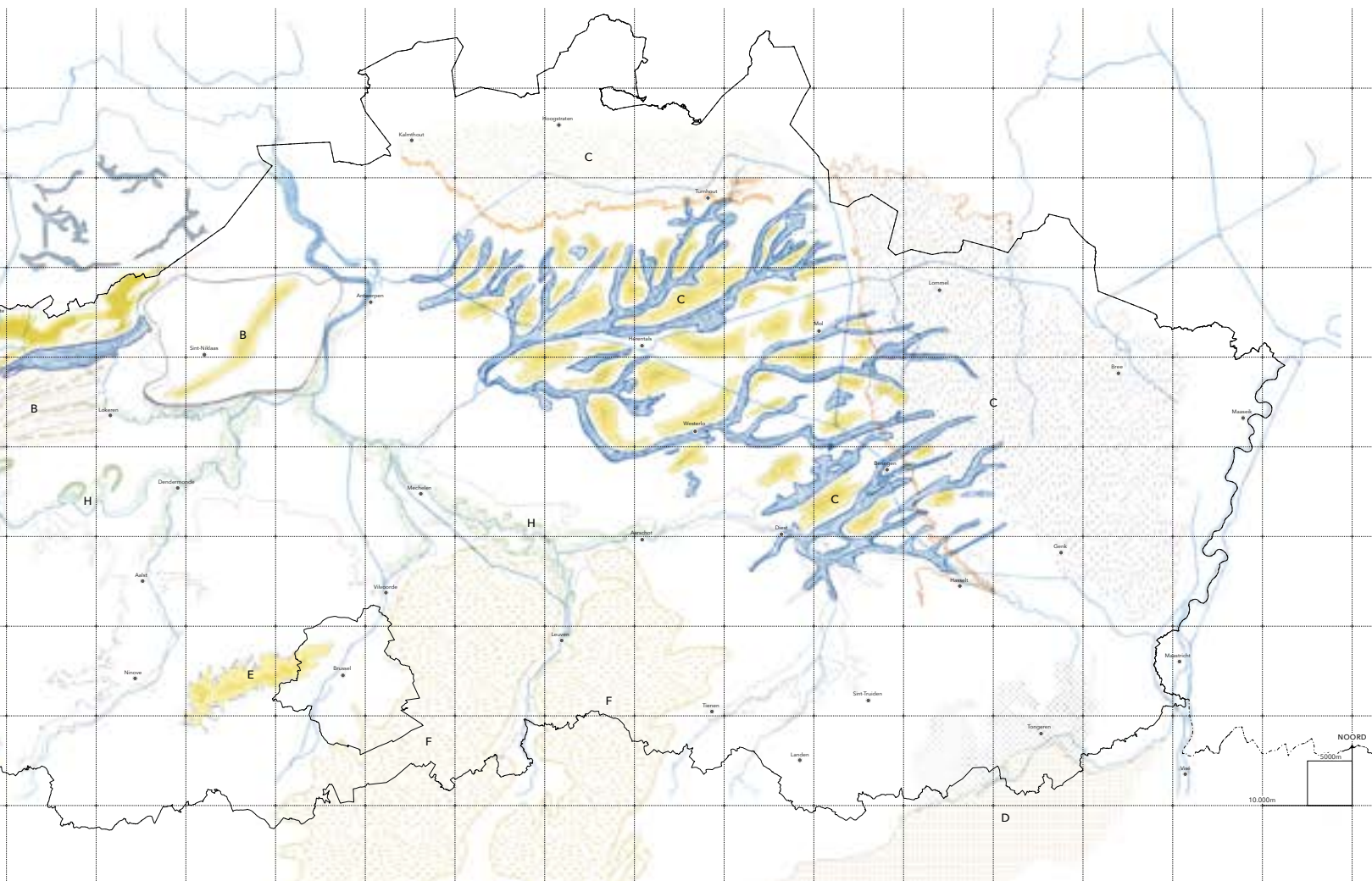
Geomorfologische landschapsstructuren met potentieel waterleverend vermogen

worden als buffer tegen droogte én tegen de oprukkende verzilting vanuit het kanaal Gent-Terneuzen en de Westerschelde.

De Denderflanken, het derde onderzoeksgebied, licht in de kaart van Cluster niet op als strategisch wateropslaggebied, en precies daarom illustreert het ontwerp onderzoek van H+N+S Landschapsarchitecten, Tractebel en IMDC hoe we ook in andere gebieden in Vlaanderen, met ruimtelijke ingrepen op maat van het landschap, aan de slag kunnen en oplossingen kunnen bieden voor de waterstress. Voor het ontwerp onderzoek

Cluster landschap & stedenbouw maakte een kaart van geomorfologische landschapsstructuren – zoals dekzandruggen, het krijtmassief en moeren – die potentieel veel water kunnen vasthouden en ontwikkeld kunnen worden tot grote zoetwaterlichamen.

Ruimtelijke typologieën

focusste het team op de Molenbeek, in het noordwesten van de Gaverse Meersen, in het reliëfrijke landschap tussen Geraardsbergen en Aalst.

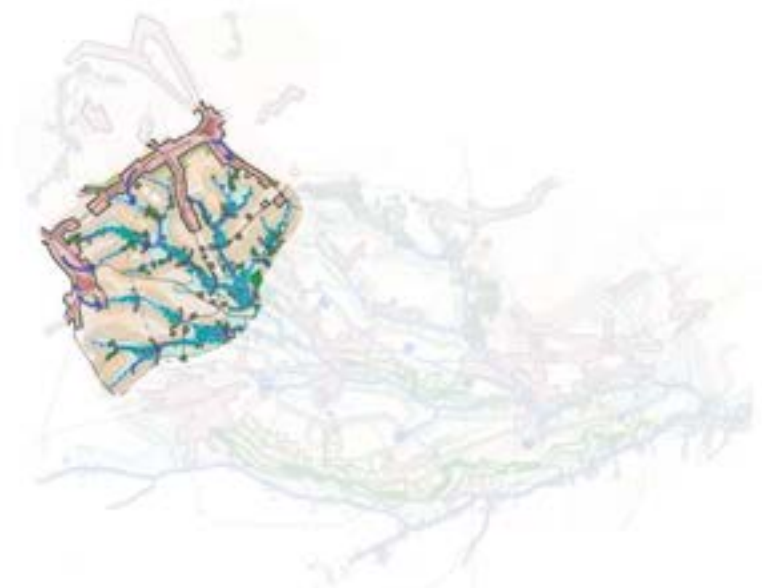
De Dender wordt vooral gevoed door regenwater, en de grote reliëfverschillen, moeilijk doordringbare bodems en een smalle vallei zorgen ervoor dat het rivierpeil sterk fluctueert in de loop van de seizoenen. Een belangrijke uitdaging is hoe we die grote debietschommelingen kunnen afvlakken in de tijd. De grafiek met de afvoerdebieten van de Molenbeek illustreert mooi de opgave:

na de neerslagpieken van de winter daalt het beekdebiet snel naar een veel lager zomerdebiet. Door het water hogerop langer vast te houden en de waterafvoer te vertragen, kunnen we ook tijdens de droge zomerperiode langer water beschikbaar houden.

In het Denderbekken herkennen we drie grote structuren: de Dendervallei met haar overstromingsvlakte, de Denderflanken met kleinere (bron)beekvalleien die van elkaar gescheiden worden door lagere plateaus, en de hogere plateaus of kouters langs de rand van het bekken.

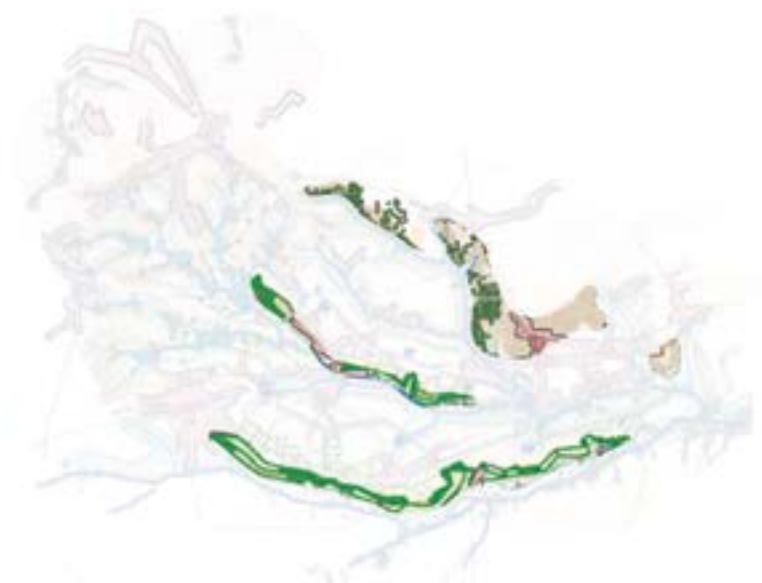
Hoge rug

Bronnen en bovenloop

Beekdalen en middenloop

Steile flanken

Lage ruggen

Legenda

- Beekdal
- Steile flank
- Infiltratiemogelijkheid
- Hoge rug
- Lage rug
- Terrasserings met bebossing
- Infiltratielandschap
- Wadi's en wateraanvoer
- Buffers in brongebied
- Stedelijk gebied met historische kern
Bronniveau 1

Met deze ruimtelijke structuur en het reliëf van de Dendervallei moeten we aan de slag om van het gebied een sponslandschap te maken dat water langer vasthoudt. De ingrepen die het ontwerpteam voorstelt verhogen de wateropvangcapaciteit van de gebieden hogerop (door meer infiltratie en het beperken van de directe afstroom van water) en verlagen de afstroomsnelheid in beken en rivieren naar het dal.

De hoge rug heeft door zijn bodemsamenstelling een grote potentie voor infiltratie. In de bebouwde gebieden op die hoge rug moet het hemelwater daarom de tijd krijgen om langzaam in de bodem te sijpelen. Dat kan door de opvang van regenwater af te koppelen van de riolering, door lokale depressies in het landschap in te zetten als infiltratiezones, en door aan de dorpsranden en aan de achterzijden van de verstedelijkte linten wadi's en collectieve infiltratiezones aan te leggen die de dieper gelegen zandlagen kunnen voeden.

Wanneer meer water in de rug infiltreert, zullen de lageregelegen brongebieden vernatten: waar het geïnfiltreerde water op een dichte kleilaag stoot, komt het immers weer aan de oppervlakte en laat het kleine beekjes ontspringen. In dit steil hellende gebied kan het te snel afstromen van dit kwelwater en het regenwater verhinderd worden door in de bronbeekvalleien over een grote breedte hindernissen voor het wegstromen van water in te richten. De cascade aan bufferbekkens die zo ontstaat vermindert bij hevige regenval de wateroverlast benedenstreams, en vangt het water op voor tijden van droogte.

De beekdalen, waarvan het verval verder naar het oosten vermindert, moeten naar hun van nature natte condities teruggebracht worden, door greppels te dempen, drainagesystemen te verwijderen en de te diep uitgeschuurde beekvalleibodem opnieuw te verhogen en te verbreden. Het landgebruik zal zich moeten aanpassen aan die natte omstandigheden. Extensief grasland of uitbreiding van moerasgebied en natte bossen zijn dan mogelijke pistes. Een systeem van terrassen op de steilere, vooral zuidgerichte flanken langs die beekdalen, waarbij hellingbossen en

graslandpercelen met houtwallen parallel aan de hoogtelijnen elkaar afwisselen, vertraagt de waterafstroom en erosie en voorkomt zo wateroverlast in de beekdalen en de Dendervallei.

Op de lagere, noordgerichte flanken van de beekdalen ten slotte kan een veel fijnmaziger landbouwlandschap ontstaan, en is een combinatie van maatregelen nodig die inzetten op het infiltreren, afleiden en capteren van water voor de landbouw. Grotere wadi-structuren, net op de rand van het beekdal, verhinderen dat het water te snel naar de beek afstroomt. Afleidingskanaaltjes vanuit de reeds genoemde bufferbekkens hogerop in de brongebieden kunnen op hun beurt strategisch gepositioneerde bufferbekkens voeden, gesitueerd ter hoogte van enkele dwars op de flank ingesleten dalen, zodat hier een groot volume aan water opgeslagen kan worden.

Het team van H+N+S, Tractebel en IMDC wilde met dit ontwerpend onderzoek een methodiek ontwikkelen om de bodem en het watersysteem opnieuw sturender te maken bij het nemen van maatregelen om droogte of wateroverlast te bestrijden, en om bepaalde vormen van landgebruik kritisch tegen het licht te houden. De methodiek die ze op de Dendervallei testten kan een basis zijn voor een actiever, strategischer en sturender open-ruimtebeleid, waarbij niet bestemmingen op een gewestplan, maar wel de eigenschappen van het landschap en de ondergrond bepalend zijn voor de te maken keuzes.

Deze tekst verscheen eerder in A+ Architecture in Belgium, nr. 302, juni-juli 2023.

Ingenieurskunst en theater

De Muinschelde, met rechts Technicum 3 (dat zal worden gesloopt) en links daarvan Technicum 4. Linksonder de huidige machinehal. © Tim Van de Velde

Technicum 4, een constructiefoto uit ca. 1938.

Bij de renovatie van Technicum 4 voor de vakgroepen Architectuur en Stedenbouw, en Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen kiest de Universiteit Gent niet alleen radicaal voor behoud en hergebruik, maar ook voor een provocerende generositeit. Het team rond Havana, Karuur en Wim Cuyvers opent de machinehal theatraal naar de stad en treedt in de voetsporen van Magnel.

De samenvloeiing van Leie en Schelde neemt in Gent, ooit een moeras, zowat het hele stadscentrum in beslag. De Muinschelde is een van de waterlopen die daarvoor nodig is. Op de ene oever, discreet achter een rij kastanjebomen, verrijzen de statige gevels van woonhuizen. De andere oever is de steile flank van de Blandijnberg, met aan het laagste eind kunstenhuis De Vooruit en aan het hoogste eind de Sint-Pietersabdij. Beide bouwwerken keren hun bevallige achterkant naar de Schelde toe. Nabij de abdij zijn er nog tuinen en wijngaarden, maar het grootste deel van de flank wordt ingenomen door een dichtbebouwde universiteitscampus. Vroeger stonden daar fabrieken, en daar lijkt het nog steeds op. 'Technicum', zo heten de gebouwen in het midden: zakelijke schijven in lange, oranje, horizontaal gevoegde baksteen met kantoren, laboratoria en leslokalen, ingeplant volgens opklimmende hoogtelijnen. De namen van de toenmalige hoogleraren Cloquet, zoon van, en Magnel, pionier van het voorgespannen beton en trots van de universiteit, hangen eraan vast. De renovatie van de campus is al vele jaren aan de gang. Het sluitstuk wordt Technicum 4, het langste gebouw

van vijf, dat achter zijn Scheldevleugel, één verdieping hoger gelegen, een even lange hal met zaagtanddak verbergt. Daarna zal het aangrenzende Technicum 3 gesloopt worden, om de campus wat lucht te geven. De renovatieopdracht voor Technicum 4, voor de vakgroepen Architectuur en Stedenbouw, en Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen, werd in 2022 via een Open Oproep van de Vlaamse Bouwmeester toegewezen.

Boven op de heuvel, aan de Sint-Pietersnieuwstraat, heeft het masterplan voor de campus al lang zijn beslag gekregen met nieuwbouw. Het Ufo (Beel en XDGA), even groot als Technicum 4, vormt twee nieuwe plaza's aan de straat die hun directe burens tot een antwoord uitdaagden. Zowel De Vooruit (Dial Architects) als mensa De Brug (Dierendonckblancke en Lust) hebben die handschoenen intussen opgenomen. Halverwege de heuvel loopt het moeizamer. Er zijn sporen van een historische kerkwegel met enkele heel oude achterhuizen en, in de tuinmuur achter Technicum 4, een lusthuisje. Die wegel moet uitgebouwd worden tot een interne campusroute die naast de abdij met een poort in het Tweeerkengebouw (Beel en XDGA) krachtig is aangezet, maar verderop loopt het vast. Ook de Scheldekaai, die net als zoveel jaagpaden in Gent tot de stedelijke publieke ruimte zou kunnen horen, frustreert wandelaars met zijn hekwerk aan de uiteinden.

Zulke kwesties bezwaren Technicum 4, dat typologisch glashelder in elkaar zit, met onzekerheden. Als je erheen moet,

staat je een zoektocht te wachten: wat is het adres eigenlijk, en hoe steek je de machinehal behoorlijk over? Twee van de vijf teams in de Open Oproep, Flores-Prats-Ouest en MJVHA-murmuur, wijden zich met overgave aan de kerkwegel. Het zijn de teams die de meest geschakeerde inrichtingen aanbieden, met ontwerpstudio's in vele hoedanigheden, alzijdig verspreid over het gebouw. Eén ander team, Office Kersten Geers David Van Severen, beslecht de adreskwestie dan weer eenduidig: de kaai is voortaan het adres. Daarmee wordt de typologische structuur van het gebouw kortweg bevestigd: binnenkomen in de Scheldeleugel, met alle ontwerpstudio's aanleunend in de machinehal. Opmerkelijk: bij de ingang bevinden zich geen representatieve of recreatieve ruimtes, maar werkplaatsen en het zogenaamde studentensalon. Het is in lijn met de industriële afkomst van het gebouw en de democratische inslag van het programma van eisen. Meer plannen, ook het winnende, maken die keuze. Hoe simpel het kaaiadres ook lijkt, toch knaagt de twijfel. De kaai is smal en zou, vindt ook Office Kersten Geers David Van Severen, verbreed moeten worden. Maar niets wijst erop dat zoiets ook staat te gebeuren. Is het dan niet beter om het Schelde-adres op de kop van het gebouw te voorzien, waar vanzelf meer ruimte komt als Technicum 3 gesloopt wordt, ook al zit daar een hoogteverschil? De meeste plannen maken daar een lage en een hoge ingang.

Ingrijpen of niet?

Marie-José Van Hee (MJVHA-murmuur architecten), die zich altijd al, en onlangs nog nadrukkelijk in haar monografische tentoonstelling in het VAI, als wandelaar profileerde, is het overtuigendst in de aansluiting van de kerkwegel op de campusroutes. Maar de tastende vindingrijkheid loopt de ingenieurslogica van het Technicum mis. Aan de zijkant wordt de eerste travee omgevormd tot een loggia met trappen. Die representatieve circulatie op de kop legt het in efficiëntie af tegen de bestaande, regelmatig geplaatste trappen van de Scheldeleugel. De raamloze loggia's voelen in een hecht ontworpen gebouw als dat van Cloquet en Magnel al aan als een gevoelige verandering. Het meest door-tastende gebaar echter maakt het team

MJVHA - murmuur architecten: de noordgevel als gaanderij.

Flores & Prats Architects - Ouest: terugkijken naar de stad.

Altstadt-Karamuk Kuo-NWLND: machinehal met verhoogd dak, opengewerkte Scheldevleugel en ateliers tussen vakwerkliggers.

Altstadt-Karamuk Kuo-NWLND. Een nieuw, hoog dak op de hal trekt de binnenruimte op tot boven de Scheldevleugel. Energiebehoud is het motief: zonder de zaagtanddaken en met de achtergevel binnenshuis worden de verlieslatende oppervlakten flink verminderd. Het nieuwe, dunne dak met afwisselend fotovoltaïsche en glazen banen verschilt van Magnels structuur als een laptop van een schrijfmachine. Het nieuwe profiel, uittorend boven de zijgevel, wrijft de achterhaaldheid van het oude er goed in. De machinehal wordt atrium, transparantie en verbinding overheersen. Maar de verdiepingshoge, werkeloos geworden liggers van Magnel nemen wraak. Het idee moet onweerstaanbaar geweest

zijn. Met een vloerplaat op de onder- en bovenflens ontstaan platte, in het atrium hangende dozen: maffe, maar benauwde ruimtes die zowel het oude als het nieuwe ritme verstoren.

Ook Flores-Prats-Ouest sleutelt aan het dak. Op twee plaatsen krikken ze Magnels liggers omhoog en kijken terug, boven het zaagtanddak uit, recht in de zon. De ingreep, die de budgettaire ruimte ver te boven gaat, reveleert de stedelijke kwaliteiten van de campus: de door de eeuwen heen op de Blandijn verzamelde gebouwen – de koepel en de toren van de abdij, de schoorsteen van het ketelhuis, Henry Van de Veldes verrukkelijke belvédère op de Boekentoren –

Office Kersten Geers David Van Severen: Scheldevleugel, zicht in het atelier.

Office Kersten Geers David Van Severen: Scheldevleugel, glasvel en wintertuinen.

Flores & Prats Architects - Ouest Architecture: de vestibulehal.

Open Oproep 4102

Volledige studieopdracht voor de renovatie en herbestemming van Technicum 4 voor de onderzoeks- en atelierwerking van de vakgroepen Architectuur en Stedenbouw, en Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen (gebouw en omgeving)

Opdrachtgever
Universiteit Gent

Geselecteerde ontwerpteams
Flores & Prats Archs, OUEST
ARCHITECTURE

Havana architectuur, Karuur
architecten bvba, S.E.A. Servais
Engineering Architectural,
Wim Cuyvers (**laureaat**)

Jan de Moffarts Architecten,
KARAMUK KUO, NWLND Rogiers
Vandeputte

MJOSE VAN HEE ARCHITECTEN bvba,
muruur architecten

Office Kersten Geers David Van Severen

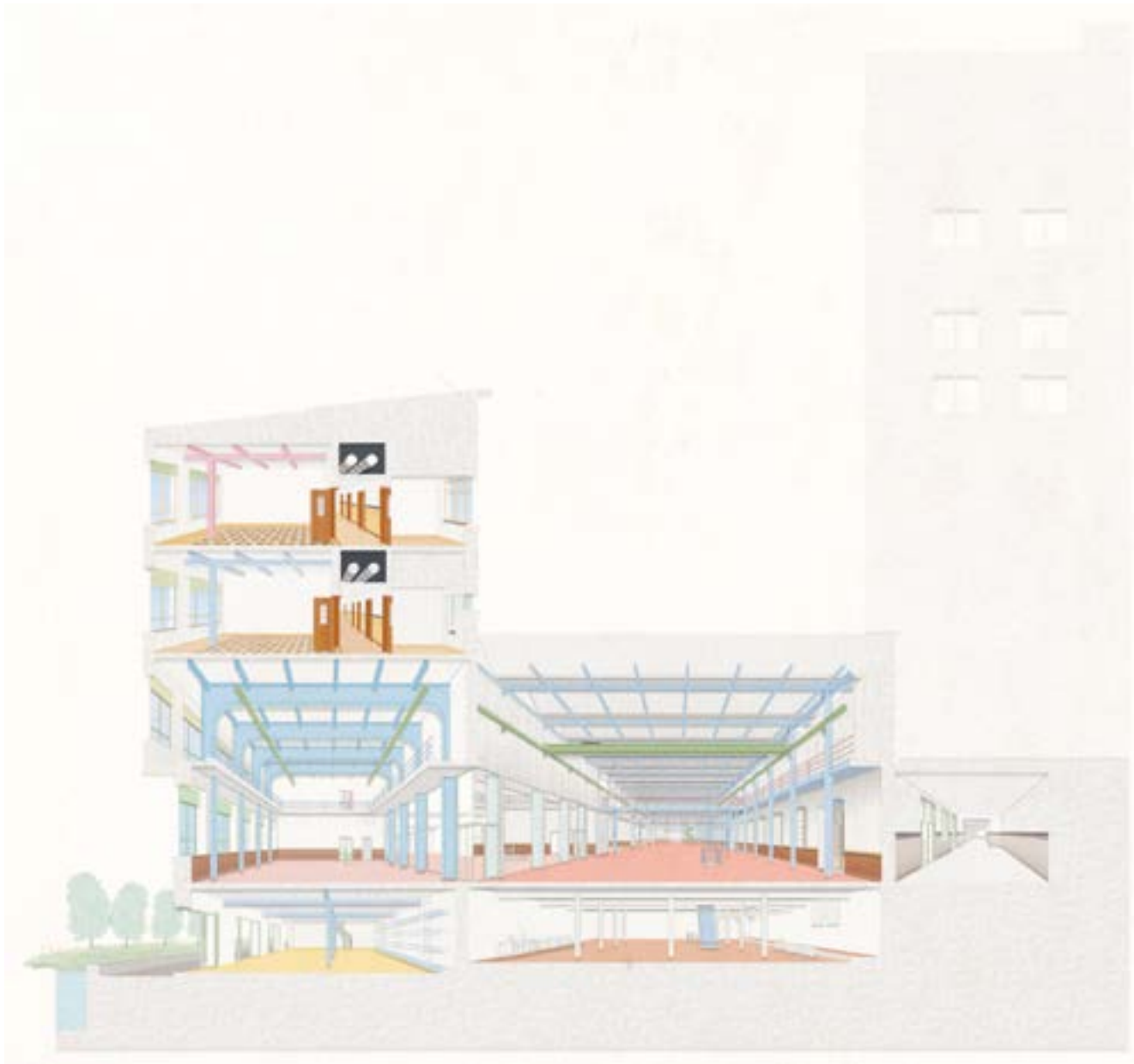
Gegund
2022

poseren samen voor een onvergelijkelijk dakenlandschap. Omdat dit team vanuit een appetijt voor hoge ruimtes veel vloeren heeft weggesneden zoekt het extra ruimte hogerop.

Ook bij Office Kersten Geers David Van Severen is het schrikken – en dan knikken. Hun zijn de constructiefoto's uit de late jaren 1930 bijgebleven, met het ter plaatse gelaste staalskelet van de Scheldeveugel, toen verre van alledaags. De bakstenen gevel kan er dus uit, wat de ontwerpers dan ook voorstellen voor de onderste twee lagen, onder de uitkraging van de bovenste drie. Met een glazen gevel in de plaats is het adres aan de kaai overduidelijk. De glazen gevel zet zich ook hoger door, binnen in de uitkragende verdiepingen, achter de bakstenen gevel. De erker wordt een wintertuin. Het glas maakt zo een thermische snede in de Scheldeveugel en komt met conceptuele rigueur tegemoet aan de gebrekkige isolatie ervan – aan één zijde dan toch. De achilleshiel van dit voorstel is het tegendeel van die van MJVHA-muruur: een teveel aan ingenieurslogica, die aan de voor een overtuigend adres te smalle kaai stedenbouwkundig tekortschiet. Bij een overhoekse benadering werkt een afwijkende lange gevel niet, moet destijds ook Cloquet hebben gedacht toen hij de bakstenen gevel voor het gelaste skelet hing.

Ethiek en pedagogie

Het is opvallend: op enkele opzichtige ingrepen na kiezen alle teams vooral voor hergebruik en behoud. En toch is het op dat punt dat de winnaar zich onderscheidt. Het team Havana-Karuur-Cuyvers gaat het verst om de in het gebouw opgeslagen energie te bewaren. Een groots, maar finaal betwistbaar gebaar is er niet. Ingrepen blijven beperkt tot het absolute minimum. Een 'maintenance manifesto' en een afwijzing van de 'tyranny of the new' wordt voorafgegaan door een uitvoerige, liefdevolle 'staat van bevinding' waarin eigenschappen en onderdelen van het complex benoemd en beschreven worden en gekoppeld worden aan het programma van eisen en het gewenste gebruik. Niet elk gebouwdeel, niet elk programmaonderdeel hoeft aan dezelfde klimaat-, afwerkings- en comforteisen te voldoen: door die zorgvuldig van elkaar te onderscheiden wordt nergens nodeloos materiaal toegevoegd of lankmoedig energieconsumptie toegestaan. Sleet wordt gekoesterd. We doen het met wat er is. Energie bij gebruik en energie nodig om materialen te produceren en toe te passen worden gelijk getaxeerd: deze school stelt de klimaatimpact van bouwen aan de orde. Het blijft niet bij vrome woorden: er volgt scherp bouwfysisch rekenwerk en speurwerk naar vindplaatsen voor verdwenen materiaal. Maar deze ethische rechtlijnigheid – of, zo men wil, aandoenlijke zuinigheid – volstond niet om de opdracht te winnen. Ertegenover staat een provocerende generositeit. Die wordt samengevat in de ene tekening die Wim Cuyvers, de architect die koos voor ballingschap, aan het plan bijdroeg: een tekst eigenlijk, gelay-out in het profiel van Technicum 4. Cuyvers heeft altijd al interesse gehad voor pedagogie. Educatie, schrijft hij, is naar buiten leiden, en een school is een plaats waar we buiten kunnen zijn, in de maatschappij, in de wereld, in de kosmos. Een publieke plaats dus waar we, theateraal, op de wereld wachten: studenten, docenten en buitenstaanders. Dat theater is de machinehal. Ze is open als de studenten er aan het werk zijn, maar ook in de lange tijd dat ze er niet zijn (dan gaan de deuren naar de Scheldeveugel op slot). Voor de open poort liggen de Scheldekaai, De Vooruit, de stad, de wereld. Daarom ook moet de hal,

Havana – Karuur – Cuyvers: links de machinehal als *as found*-theater, onder een verzameling van onderdelen en het statement van Wim Cuyvers.

ooit een testplek voor machines, ongewijzigd blijven en ontvankelijk zijn voor alle denkbare activiteiten. Aan het verste eind blijven de proefopstellingen van het labo Bouwfysica behouden, aan de andere kant van het veiligheidshek wacht de wereld.

Eén deel van het Technicum-complex is nog niet genoemd: de betonnen toren tegenover het lusthuisje, bedacht als valtoeren voor aerodynamische proeven maar nooit in gebruik genomen. De enigmatische schacht en het grafisch wonderlijke patroon van balken en vloervelden zijn een geschenk dat geen enkel team onberoerd liet. Voor Havana is het de uitweg voor de tekorten in hun principiële plan. Als, zo stellen ze, de beschikbare ruimte toch niet zou volstaan – en dat is het geval, kan elke mededinger hun verzekeren – kan deze massieve toren, tjokvol *embodied energy*, de stijve kern vormen van een toren met extra ruimte

in nagroeibaar materiaal. Houten torengebouwen zijn nog zeldzaam; de pioniersgeest van Magnel is terug. Veel plaats voor die toren is er niet als het lusthuisje niet in de verdrukking mag komen. Op de laatste drie traveeën van de machinehal zou het kunnen. Op de valreep slaan het *as found* theater en de experimentele ingenieur de handen in elkaar.

Deze tekst verscheen eerder in A+ Architecture in Belgium, nr. 303, sept.-okt. 2022.

EEN ONTWERP VOOR EEN ARCHITECTUURSCHOOL KAN NIET HET RESULTAAT ZIJN VAN EEN ELEGANT EN SLIM AAN ELKAAR BREIEN VAN EEN PROGRAMMA VAN EISEN EN EEN BESCHIKBAAR BUDGET.

Je zou geneigd kunnen zijn om met het curriculum van start te gaan, vooraleer te beginnen met het ontwerp voor het gebouw zelf: eerst nadenken over wat een actuele architectuuropleiding zou moeten zijn en dan daar (eventueel) een gebouw voor bedenken.

En toch, ook daarover moeten we ons **weinig illusies maken:** allicht houdt het gebouw langer stand dan eender welk onderwijsprogramma.

OPVOEDEN = EDUCARE = NAAR BUITEN LEIDEN. **BUITEN** = DE CONFRONTATIE MET HET GODDELIJKE EN HET DIERLIJKE of met ander woorden de confrontatie met het sterfelijke.

ARCHITECTURE = CES ESPACES QUI NOUS ACCOMPAGNENT VERS LE DEHORS.

Luifels, colonnades, blinde muren, afdaken... Architectuur is die ruimtes die ons naar **buiten** begeleiden, die ruimtes die ons **buiten** een minimale beschutting bieden: een muur om tegen te leunen, een oversteek om onder te schillen tegen de felle zon of de regen: ruimtes die ons, al is het maar voor een ogenblik, de **illusie** geven van ons te beschutten, te beschermen terwijl we **'BUITEN'** zijn, blootgesteld zijn.

EEN SCHOOL IS EEN **RUIJTE** OF EEN CONGLOMERAAT VAN RUIJTES DIE ONS NAAR BUITEN BEGELEIDT.

EEN ARCHITECTUURSCHOOL IS EEN GEKWADRATEERDE SCHOOL. IN EEN ARCHITECTUURSCHOOL VALLEN DOEL EN MIDDEL SAMEN. THE ARCHITECTURE SCHOOL ACCOMPANIES OUTWARD. 'ACCOMPAGNER' EN 'TO ACCOMPANY' ZIJN JUISTER DAN 'BEGELEIDEN', DAT LAAT UITSCHIJNEN DAT ER IEMAND ZOU LEIDEN. EEN ARCHITECTUURSCHOOL IS EEN DIE ONS NAAR BUITEN BEGELEIDT, EEN **RUIJTE** WAAR WE **BUITEN** KUNNEN ZIJN.

IN DE ARCHITECTUURSCHOOL DIE WE BEEGEN WORDT BUITEN NAAR BINNEN GEBRACHT, WORDT DE ESSENTIE VAN DIE SCHOOL EEN CLUSTER VAN ALLERLEI GRADATIES VAN MIJN OF MEER BESCHUTTENDE BUITENRUIJTES, VAN **RUIJTES** DIE ZOVEEL ALS MOGELIJK BIEDEN OM BUITEN TE ZIJN. **KANSEN**

ARCHITECTUURONDERWIJS IN EEN GATED COMMUNITY IS ONMOGELIJK, ARCHITECTUURONDERWIJS IN EEN AEGESLOTEN CAMPUS OOK. HET ONTWERP WIL DAAR EEN **HEFBOOM** ZIJN OM DE DISCUSSIE DIE AL LANGER AAN GANG IS TUSSEN STAD EN UNIVERSITEIT OM DE OMGEVING VAN DE SCHELDEKAAL OPNIEUW VOOR IEDEREEN TOEGANKLIJK TE MAKEN TE BESLECHTEN.

We vertrekken dus niet vanuit een bestaand of een door ons te ontwikkelen idee over een architectuuropleiding, maar gaan er van uit dat het **gebouw** het curriculum zou moeten zijn, of minstens het curriculum zou moeten **aansturen**. EDUCARE = BUITENLEIDEN, buitenleiden betekent het non-programma accepteren: ACCOMPAGNER betekent zoveel als het tegendeel van een methode: wie meegaat heeft geen methode, kan geen methode hebben: HIJ OF ZIJ GEEFT ZICH OVER. Wij vertrekken van de ruimte(s) van Technicum 4, vertrekken van het gebouw: een goed bedacht SKELET en zorgvuldig gebouwde muren, geconcentreerd en geconstrueerd in een periode dat fossiele brandstoffen goedkoop waren en dat de nadelen van die fossiele brandstoffen nog niet werden ingeschat. STUDENTEN EN DOCENTEN DIE AAN DE SLAG GAAN MET HET GEBOUW, STEEDS OPNIEUW HET GEBOUW INVENTARISEREN, HET GEBOUW IN STAND HOUDEN, BIJ DE HAND HOUDEN, ELK SCHOOLJAAR ANDERS. ARCHITECTUURONDERWIJS IS HET ONDERHOUDEN (=ACCOMPAGNER) VAN DE (STERFELIJKE) ARCHITECTUUR. ONDERHOUDEN = ACCOMPAGNER = MAINTENIR. Dfr: 'Maintenance Manifesto' van Mirre Lederman Ukeles. **Gangen vegeen = lesgeven = les volgen.**

Wie leert paardrijden leert meer over het **PAARD** terwijl hij of zij de **STALLEN** uitmest, het paard **BORSTELT**, het paardentuig **invet** dan wanneer hij of zij rondjes rijdt in de **MANEGE**. De **gestion** van het gebouw stuurt het programma aan. Hoe kouder het huis, hoe aangenamer de warmte van de kachel. Om de warmte van de kachel te kunnen ervaren, moet het huis koud zijn. In de winter: **mutsen, truien, buffs, thermisch ondergoed, merino**, in de zomer: **T-shirts en shorts**, Een **ANDERE SCHOOL** in de zomer en de winter, **andersoortige lessen** in de zomer en de winter. Wandelend lesgeven, wandelend leren. Het **gebouw** dat **OPEN** staat hoeft niet en kan niet **geïsoleerd** worden, het is poreus en dus moeten we bepalen wat de uitzondering is: wat wel warm en afgesloten en geconditioneerd zou moeten zijn, dat wat niet tot de kwintessens van de architectuur, niet tot de kwintessens van de **educatie** behoort. **STEL JE VOOR:** een architectuurschool waar **IEDEREEN** doorheen kan lopen, niet alleen studenten en docenten van de afdelingen die er **onderdak** zullen vinden, niet alleen alle studenten van de Gentse Universiteit, maar **IEDEREEN**. Stel je voor dat het gebouw straat wordt, maar tegelijkertijd veel complexer dan de straat, een niet eens zo hoge toren van Babel waar iedereen doorheen struint, waar een professor **kuilt** met een groepje studenten, studenten die er **rondhangen**, of werken of denken maar net zo goed **mensen** die er **geen** diploma, **geen** loon, geen erkenning te zoeken hebben. **STEL JE VOOR:** lesgeven of les volgen in de

DE OMGEVING VAN **TECHNICUM 4** IS NIET DE SCHELDEKAAL, **MAAR ALLES DE WERELD** IS DE OMGEVING VAN HET GEBOUW, DE **KOSMOS** IS DE **OMGEVING** VAN HET **GEBOUW**.

ACROPOLIS

niet voor een workshop, maar voor altijd. Lesgeven of les volgen in een **POREUS** gebouw. Een **ARCHITECTUURSCHOOL** is een **nis**, een luifel, een blinde muur, een **colonnade**, een zitbank, een bushok, een **GETHEATRALISEERD** GEBOUW, een gebouw dat **theatraliseert**. **EEN WACHTEND GEBOUW.**

TECHNICUM T4

Kwaliteit: dorpelijkheid

1
Als lid van de expertengroep die de Bouwmeester adviseert, reageerde ik samen met de andere leden op voorgestelde ambities en acties. Ik nam deel aan enkele workshops van de summerschool 'Taferelen van dorpelijkheid' en van het ontwerpend onderzoek 'Dorpelijk wonen'. Samen met Stefan Devoldere en Sereh Mandias stelde ik in deze periode ook een nummer van *OASE. Tijdschrift voor architectuur* samen: *Project Dorp* (#120) verbreedt de kritische reflectie.

2
Paul Vermeulen, 'Doorzichtige dingen'. In *Bouwmeester Rapport 2010-2011*, Stefan Devoldere, Catherine Robberechts, Peter Swinnen red. (Brussel: Vlaams Bouwmeester, 2012), 105.

3
Erik Wieërs, *Kansen scheppen voor ontmoeting. Ambitienota Vlaams Bouwmeester 2020-2025* (Brussel: Team Vlaams Bouwmeester, 2021), 33.

4
Erik Wieërs, *Kansen scheppen voor ontmoeting*, 17.

5
Erik Wieërs, *Kansen scheppen voor ontmoeting*, 23.

Ontwerpend onderzoek 'Dorpelijk wonen': de intrigerende beeldtaal van Alba-GRAFT-Kosmos verwijst naar de oude hoeses en boerderijen van het dorp.

Tussen de publicatie van Erik Wieërs' ambitienota *Kansen scheppen voor ontmoeting* en een film met dorpskrant in 2025 kreeg de afgelopen jaren een 'thematisch traject dorpelijkheid' vorm, met een tentoonstelling, een summerschool en ontwerpend onderzoek naar 'dorpelijk' wonen. Al klinkt traject wellicht te doelmatig en lineair. Eerder werd de kwestie dorpelijkheid in jaarlijkse staties hernomen onder aansturen van de Bouwmeester en met Jouri De Pelecijn, Christa Dewachter en Hedwig Truyts als projectverantwoordelijken binnen het medewerkersteam. Bij elke herneming werden andere klemtonen gelegd, andere partners gezocht en andere media gehanteerd om verdicht wonen en/in dorpen te onderzoeken en te verbeelden. Wat volgt is geen reconstructie van de zoektocht die ik vanaf de zijlijn volgde,¹ maar eerder een interpretatie: als het munten van een kwaliteit, 'een zienswijze op zoek naar aanhang', een belofte op zoek naar beeld en substantie, weerstand en impact.²

Elke opeenvolgende Bouwmeester heeft het ambt anders ingevuld, ze hebben ook elk andere inhoudelijke klemtonen gelegd, andere kwesties geagendeerd en stokpaardjes gekoesterd. Erik Wieërs besloot zijn ambitienota met een oproep om werk te maken van meer en betere collectieve ruimte: 'De collectieve ruimte is ook de wijk of de buurt, de schaal tussen architectuur en stedenbouw. Het is de schaal die in Vlaanderen, dat zich voornamelijk laat opsplitsen in publieke en private ruimte, ontbreekt. Het is de schaal

van de groepsaankoop en de bouwgroep en vermoedelijk de schaal van de toekomst.'³ Deze agendering van collectieve ruimte, en van werken op de tussenschaal als wissel op de toekomst, lag rechtstreeks in het verlengde van twee eerdere paragrafen uit de nota. Onder de noemer 'Het wooncollectief' werd het woonvraagstuk tegen de achtergrond van schaarse ruimte, grondstoffen, betaalbaarheid en ecologisch herstel geplaatst: 'Waar woningen moeten worden vervangen of bijkomend gerealiseerd, zullen we compacter, dichter en dus collectiever moeten bouwen en wonen. Waar de eengezinswoning de norm was in de voorbije decennia, zal de meergezinswoning de norm worden voor de toekomst.'⁴ Maar voorbij de noodzaak wees Wieërs meteen ook op de kansen die goed gedoseerde en goed ontworpen collectiviteit kan bieden aan de woonkwaliteit. Ook in het stukje 'Dorpelijkheid' schoof de nieuwe Bouwmeester het vraagstuk van de kwalitatieve en duurzame verdichting van dorpskernen naar voor, en verbond hij de ontwikkeling van nieuwe collectieve woonmodellen met een andere kwestie: 'Het verdichten van de dorpskernen kan (...) ook gezien worden als een kans om de Vlaamse dorpen weer een identiteit te geven. De verdichtingsopgave gaat dan niet enkel over vorm en architectuurtaal, maar ook over dorpsgebruiks- en omgangsvormen en de relatie tot het publieke domein: trage wegen, achterdeuren of op de dorpel zitten.'⁵ Dorpelijkheid groeide gaandeweg uit tot het onderscheidende woord voor Erik Wieërs' bouwmeestermandaat.

Toegegeven, initieel wantrouwde ik het magisch in elkaar haken van twee objectieven: de stimulering van dichter en collectiever wonen in dorpen enerzijds, en de eventuele 'versterking van hun karakter' anderzijds. Zou dat niet voor al te veel spraakverwarring zorgen? Toch zag ik naderhand ook de kracht van de samen-trekking van beide kwesties onder de noemer 'dorpelijkheid'. Die kracht was niet louter retorisch, waarbij de aura van het dorp op het collectieve wonen zou kunnen afstralen, en oprukkende generieke appartementsgebouwen – het beeld van kernversterking-via-dorpsstorens zoals Bouwmeester Leo Van Broeck het al eens opriep – plaats zou maken voor aantrekkelijker toekomstbeelden. Nee, het verhaal van 'dorpelijkheid' was ook een aanbod, een nieuwe hypothese met een eigen focus. Er ligt een oprechte overtuiging aan ten grondslag: dat zorgvuldig ontwikkelde architectuur en typologische variatie een meer geschakeerd dorpsweefsel en sociaal rijkere woonvormen kunnen dragen, ook in landelijke woonkernen. En dat hedendaagse architectuur vele talen kan spreken, zodat gepastheid en karakter mee het voorwerp worden van het debat over, het beleid rond en de beoordeling van concrete projecten voor dichter wonen en voor de aanleg van collectieve en publieke ruimtes in dorpen. Het is een zegen dat de zoektocht naar goede, dichtere architectuur in dorpen niet louter over visuele integratie gaat, maar een bredere ambitie schraagt: een doordacht samenspel organiseren van woningen met de omliggende open plekken en voorzieningen die ze delen, met nieuwsoortige driesen, gemeen goed en gemene winsten voor de bestaande dorpen. Maar dit verhaal, deze belofte, heeft ook limieten – het is geen project voor het territorium, het spreekt niet over landbouweconomie en zijn relaties met ecologie, het zwijgt over de politieke breuklijnen die zich toenemend tussen stad en land aftekenen en ook over de ideologische verhoudingen die de herverbeelding van wonen en van dorpen compliceren.

Woord

Erik Wieërs' lancering van het woord dorpe-lijkheid in zijn ambitiesnota was misschien ook wel een strategische agendering van het dorp en het buitengebied buiten de

centrumsteden als werkveld voor het Vlaamse bouwmeesterschap in de vijf jaren die zouden volgen, maar niet in de eerste plaats. Het was eerst en vooral de agendering van een kwaliteit, op het snijvlak van bouwcultuur en woonpraktijk. De Bouwmeester wierp zich hier immers niet op als nieuwe spreekbuis voor landelijke gemeenten, en hij agendeerde evenmin het hele spectrum van ruimte-lijke problematieken die vandaag in en rondom dorpen aan de orde zijn, van het verzekeren van voldoende openbaar vervoer en voorzieningen tot de verduurzaming van een ver geïndustrialiseerde landbouw. Een problematiek waar Wieërs wel oog voor had was de zoektocht naar een doordachte en overtuigende verdichting van dorpen. Die uitdaging wordt bij het brede publiek vooralsnog geassocieerd met de kwaal van zogenaamde 'appartementisering', niet met troeven, noch met een mentale staalkaart van concrete projecten te lande die hun kwaliteiten bewijzen, laat staan met een woonideaal. Maar zelfs dan nog – Erik Wieërs' oproep tot 'dorpelijkheid' bleek al snel helemaal niet exclusief van toepassing op dorpen. De dorpe-lijkheid waarover hij sprak en schreef betrof veeleer een kwaliteit voor woonomgevingen, een kwaliteit die naar het dorpsleven verwijst en er aspecten van idealiseert, maar die evengoed in kleine of grotere steden, en in de tussenstad kan worden bereikt. En misschien komt ze vandaag meer voor in de stad dan in het dorp.

Zo bracht Wieërs, in de interviews waarin hij zich als nieuwe Vlaamse Bouwmeester voorstelde, vaak zijn eigen woonsituatie in een ontpit maar verdicht bouwblok in de Antwerpse Noordwijk ter sprake, waar drie tuinpaviljoens en een poort-gebouw woningen met eigen dakterrassen en een kantoor herbergen, en samen een gedeelde tuin organiseren. Dat project, voltooid in 2011, is behalve Wieërs' woonplek ook werk van de architectuurpraktijk Collectief Noord, die Wieërs mee heeft gesticht. En nu werd het dus ook aangehaald als tastbaar voorbeeld van dichter wonen, met schakeringen van privaat en collectief, en zelfs met 'dorpe-lijke' woonkwaliteiten. Practice what you preach, en predik wat je beoefent.

Is dorpelijkheid dan plaatsloos, overal realiseerbaar? Kan dorpelijkheid dan loskomen van het dorp, zoals stedelijkheid ook iets anders is, en breder voorkomt dan enkel in de stad? Is dorpelijkheid misschien een variant van stedelijkheid, eerder dan een tegenhanger? Stedelijkheid omschrijft zowel een moderne conditie als een kwaliteit die aan te scherpen valt. Enerzijds gaat het over een sociaal-ruimtelijke conditie die oorspronkelijk en bij uitstek in de stad te lokaliseren valt, maar die al lang ook aspecten van de levensstijl en het ruimtegebruik buiten de stad typeert: veranderlijke relaties en uitwisselingen die loskomen van een plek, en van de kring van een gemeenschap. De integratie van ruimtelijke mobiliteit en informatiemedia in onze levens drijft die verstedelijking verder aan. Anderzijds is stedelijkheid ook een kwaliteit die in literatuur, films of muziekcultuur archetypisch verbeeld en zelfs gemythologiseerd wordt, en die in ontwerpen voor gebouwen en voor stedelijke ruimtes vertolkt, gevierd of getemperd kan worden, in metropolitane, kleinstedelijke, rurbane, tijdelijke, of nog andere schakeringen.

Dat is misschien ook hoe dorpelijkheid op te vatten valt: nu eens verwijzend naar mogelijke patronen binnen een laatmoderne sociaal-ruimtelijke conditie (dorpse levensstijlen binnen de veralgemeende stedelijke conditie), en dan weer naar de mogelijkheid van geschakeerde en plaatsbewuste culturele verbeelding en architectonische expressie (dorpelijk beeld, karakter). Ruimtelijke kwaliteit kan dan zowel schuilen in de manier waarop typologische variatie een 'dorpelijke' levensstijl mogelijk maakt dankzij bijvoorbeeld een doordacht samenspel van private, collectieve en publieke ruimtes, als in de manier waarop een project een overtuigend beeld geeft van dat samenleven op concrete plekken in dorpen, en in het stad-land-continuüm.

Beeld

Beeld en karakter zijn essentiële aspecten van Erik Wieërs' architectuurbenadering, en ook een onlosmakelijk onderdeel van zijn begrip van architectuurkwaliteit. Dat benadrukte hij toen ik hem in 2020 interviewde in een van de voormalige munitieloodsen op het jeugdverblijfsdomein

De Hoge Rielen.⁶ Die elementaire structuren vormen een karakteristieke laag van de site die de afgelopen twintig jaar volgens het masterplan van Studio Associato Bernardo Secchi Paola Viganò ontwikkeld werd. Wieërs ontwierp destijds met zijn voormalige bureau Huiswerk, parallel met de opmaak van het masterplan, een onthaalgebouw voor het domein. Het ontwerp zoekt aansluiting met de elementaire bouwtaal van de munitieloodsen en speelt op twee schalen: het volume laat zich lezen als één groot hoofdpaviljoen, een schuur die een binnenkoer omsluit, maar evengoed als twee paviljoenen (kantoorgebouw en buitenhal) aan weerszijden van een toegangspoort. Tegelijk zocht Huiswerk ook naar een contextuele beeldkwaliteit met een rijke ambiguïteit: 'tussen een chique bouw en een varkensstal, zo in die te grote ramen en die rode snelbouwstenen,' beschrijft Wieërs het zelf besmuikt, 'dat was zo wat landelijk.'

Veralgemeend betoogde de pas aangestelde Bouwmeester in dat gesprek ook dat architectuur best niet vertrekt van plannen, van een puzzel van programma's waarvoor uiteindelijk ook gevels ontworpen zullen worden, maar meteen van een voorstelling van hoe het gebouw op een concrete plek zal verschijnen, wat het daar zal doen. Net zo stond hij weigerachtig tegenover de kwantificatie en de abstractie van 'foam-stedenbouw'. Liever zag hij architectuur en stadsontwerp vertrekken van referenties en figuren als een klooster, een laan of een park. Als docent architectuurontwerp zette Erik Wieërs in het verleden al studio's op rond concept en context die van beelden vertrokken – van het fotograferen van stedelijke plekken, over nieuwe fotomontages en de vertaling naar een (pas later opgegeven) terrein tot uiteindelijke plannen – een bewuste omkering dus van wat gebruikelijk is.

De summerschool 'Taferelen van dorpelijkheid' die het Team Vlaams Bouwmeester in 2022 in het Atelier Bouwmeester organiseerde, volgde precies zo'n beeldgebaseerde benadering: voor typeplekken in en rond Vlaamse dorpen werden ontwikkelings-scenario's verbeeld en materiaal gegenereerd om met ontwerpers en lokale besturen het gesprek over dorpen en woonverdichting

De summerschool 'Taferelen van dorpeeljkheid' vond plaats in het Atelier Bouwmeester van 12 tot 22 september 2022. Onder: Vlaams Bouwmeester Erik Wieërs en Ward Verbakel aan het werk. © Sien Verstraeten

aan te gaan. Acht studentenduo's – architectuurstudenten maar ook enkele studenten uit opleidingen in sociale of menswetenschappen – verkenden de ruimtelijke kwaliteiten, problemen en potenties van het dorpsplein, de stationsomgeving, de steenweg, de dorpsstraat, de verkaveling of de dorpsrand.⁷ Ze konden daarvoor vertrekken van een verzameling foto's die Michiel De Cleene maakte in acht dorpen, van Moorsele tot Sint-Lambrechts-Herk, die de studenten ook bezochten. Ze trachtten met digitale collagetechnieken eerst een typebeeld te distilleren uit deze vertrouwde alledaagse omgevingen, om vervolgens een ontwikkeling te verbeelden. De insteek was niet in de eerste plaats een opwaardering van de beeldkwaliteit van deze *villagescapes* te demonstreren, maar wel een verdichting van het ruimtegebruik te verbeelden, een mobiliteitsshift, grotere klimaatrobustheid of natuurherstel. In één beweging kon men dan ook de mogelijke zegeningen voor de dorpen, en het beeld ervan, laten zien. Een randparking bij een spoorstation bijvoorbeeld werd dankzij

wisselgebruik, zorgvuldige aanleg en woonverdichting een tweede dorpsplein op maat van het gegroeide dorp. Een dorp in de Vlaamse Ardennen opende zich weer naar de verborgen maar pittoreske beekoevers. Omdat de studenten voor hun beeldcollages alleen konden putten uit Michiel De Cleenes fotobestand van de acht dorpen, en ook geen eigen architectuur ontwierpen, zijn hun collages uiteindelijk geen demonstratie geworden van een dorpeeljk architectuurtaal. Sommige montages bieden verrassende denkstof: een *mash-up* van gebouwfragmenten van seventies-gemeenschapscentra als dorpshart bijvoorbeeld, of een buitengewoon hoge werfstelling bij een buurtstation dat de veranderlijkheid van deze rand omarmt, maar in de stelling ook een niet-pittoreske en lichte architectuurtaal ontdekt.

Type en figuur

Het ontwerpend onderzoek 'Dorpeeljk wonen' bracht niet alleen meer werkelijkheid in het spel door op concrete sites te werken waarover betrokken stedenbouwkundige ambtenaren, ontwikkelaars of andere actoren reële vragen formuleerden. Ook verbreedde de inzet hier door de kwaliteit behalve in zorgvuldig ontwikkelde dorpsbeelden eveneens te zoeken in een rijkdom aan woningtypes en stedenbouwkundige figuren.

Een oproep aan lokale besturen begin 2024 leverde achtentwintig voorstellen op van sites met uiteenlopende ontwikkelingsproblematieken. Door gemeentebesturen en externe ontwerpers te betrekken, maar ook de dialoog met ontwikkelaars en andere actoren aan te gaan, wilde de Bouwmeester 'met een brede coalitie op zoek gaan naar alternatieven voor het generieke appartementsgebouw of de woontoren die de Vlaamse dorpskern vanuit een marktgedreven ontwikkeling bedreigt'.⁸ Ook de aanstelling van Ward Verbakel als projectregisseur paste in die ambitie om capaciteit te *poolen* en het bereik te vergroten. Met PLUSOFFICE bouwde Verbakel eerder al ruime ervaring op met ontwerp-, studie- en advieswerk voor landelijke gemeenten, en ook als ontwerpdocent en onderzoeker bij KULeuven.⁹ In samenwerking met Edith Wouters en AR-TUR maakte hij onder meer

7

Zie ook Team Vlaams Bouwmeester, Fien Mesens, Coen Schuckink Kool, Michiel Deumens, Tobias Van Hecke, Mumtaaz Viaene en Maëlle Turgeon, 'Gedroomde dorpen. Een summerschool over dorpeeljkheid', *Ruimte 57* (2023), 70-73.

8

Erik Wieërs, Bouwmeesterbrief 'Dorpeeljk wonen', april 2024. Zie ook p. 268.

9

Zie ook Ward Verbakel, 'Village Chatter in Vlaanderen. De ontwikkeling van *pattern language* voor hedendaagse dorpsformaties', *OASE 117: Project Dorp*, 106-123.

10

Ward Verbakel en Edith Wouters, *Toolbox dorps architectuur* (Mechelen: Public Space, 2021). Het *Villageness Festival* vond plaats van 25 tot 29 november 2024 in Leuven, Court-Saint-Etienne, Roeselare, Berlaar en Brussel.

Voorstel van Agmen en Studio Thomas Willemse voor meergezinswoningen in de herbestemde en uitgebreide pastorie Sint-Gerardus te Grasheide.

de Toolbox Dorpse Architectuur en later was hij tevens de gangmaker van het *Villageness Festival* in samenwerking met andere spelers uit het middenveld, de bestuurlijke en de academische wereld.¹⁰

De acht weerhouden sites bieden een staal-kaart van reële condities, van kleine dorpen met soms nauwelijks een basisaanbod van voorzieningen zoals het straatdorp Grasheide, tot dorpen in stedelijke agglomeraties waar vaak ook een grotere ontwikkelingsdruk voorkomt zoals Niel; dorpen met nood aan verdichting, andere aan vergroening, en met ook verschillende noden op vlak van woningaanbod. De acht sites werden in het ontwerpend onderzoekstraject twee per twee gekoppeld op basis van een gemeenschappelijke factor. In totaal waren er zo vier kwesties die even veel ontwerpteams in een tijdspanne van een dik half jaar konden aansnijden: de herbestemming en mogelijke herontwikkeling van pastorieën en andere beeldbepalende erfgoedsites, dichter wonen naast de kerk en in één beweging ook de publieke ruimte van dorpscentra versterken, wooninbreiding door de herontwikkeling van binnengebieden in dorpsbouwblokken,

en ten slotte het oprekken van het spectrum van woontypologieën die ontwikkelaars als 'vermarktbaar' beschouwen. Doel was impact via kennisopbouw, en de verbeelding van gesitueerde projecten die extra instructief zijn omdat ze een welbepaalde kwestie uitdiepen en er een uitgesproken ontwerpbenadering tegenover zetten. Variaties van die ontwerpinstek voor telkens twee sites laten zien hoe ingespeeld kan worden op specifieke contexten.

Beeld, type en figuur waren de lenzen die in workshops met de ontwerpers, betrokkenen en externe gasten gebruikt werden om de vier keer twee voorstellen te bespreken en te vergelijken. De beelddimensie schuilt zowel in de nieuwsoortige straat- en dorpsbeelden waaraan deze woonprojecten met hun profielen, volumetrieën of landschapsontwerp op eigen kracht gestalte geven – wat de maquettefoto's, digitale collages en *renderings* of handgeschilderde schetsen van het onderzoek tonen – als in een architectuurvocabularium dat samenhangt met keuzes voor materialen en bouwelementen. Die keuzes evoceerden de ontwerpteams zowel met referenties zoals het sociaal woonproject rondom de Godelieve-herberg in Gistel (Witherford Watson Mann Architects) of cohousing De Werve Hoef in Wijnegem (ectv architecten), als met meer uitgewerkte ontwerpvisualisering. Het team Alba-GRAFT-Kosmos schoof bijvoorbeeld een intrigerende beeldtaal naar voor waarin kloeki silhouetten en draagstructuren gepaard worden aan lichtere gevelinvullingen en patronen. Die taal laat Alba-GRAFT-Kosmos toe om behendig in te spelen op de onvergelijkbare contexten van het kleine Beigem – met zijn fragmenten open ruimte als echo's van driesen tussen kerk, brouwerij maar ook reeds bestaande appartementsgebouwen – en van Wijnegem, waarvoor ze de verdichting en herprogrammering van het binnengebied van een groot bouwblok achter de Turnhoutsebaan projecteren. Een achthoekig deelvolume van de naoorlogse kerk (Paul Meekels) die al in het bouwblok geschoven was, wordt daar ook beantwoord met een vijfhoekige woontoren. Die geometrie is dan weer de aanleiding voor een karakteristieke planfiguur met éénkamerappartementen.

Op vlak van woontypologieën en plattegronden combineerden de meeste voorstellen rondom gedeelde publieke of collectieve ruimtes verschillende woningtypes: hofjeswoningen bijvoorbeeld die een compacte ommuurde buitenkamer hebben tussen woning en open domein; galerijwoningen soms, die de spreekwoordelijke dorpel transponeren naar een colonnade of een passage op de verdieping; meergezinswoningen in een herbestemde en uitgebreide pastorij zoals in het voorstel van Agmen en Studio Thomas Willemse voor Grasheide. Een ontwerpteam, Havana, onderzocht zelfs – met zin voor provocatie, maar rationeel doorgewerkt – of de convivialiteit, de dichtheid, maar ook de bewonersmix van een stedelijk beluik geen vertrekpunten konden zijn voor een vorm van dichter, socialer, betaalbaarder, maar ook diverser samenwonen in het dorp. De rug-aan-rug-schakeling is bouweconomisch en energiezuinig, maar ook uitdagend op vlak van privacy. Met de verbreding van het straatprofiel en de tussenvoeging van ondiepe voortuintjes tussen woning en toe-eigenbare straat ontwikkelden ze een dorpelijke mutant van het beluik die ze *beloop* doopten. De grondgebonden woningen zijn tegelijk bedacht om opdeelbaar te zijn in kleinere woonentiteiten, die evoluerende woonscenario's in de levensloop van bewoners en gebouwen, en de woningtypes, niet aan elkaar vastklinken.

In deze *figuren*, in de footprint van de voorgestelde woonensembles condenseert vaak op een sprekende manier de hele inzet van de combinatie van compact, verdicht wonen met meer en interessantere woonstraten, binnenhoven, doorsteken en binnentuinen – variaties van dries, erf of tuin. In de figuur speelt ook steeds de spannende aansluiting, en soms de confrontatie, van het ensemble, zijn geometrie en zijn woonideaal, met het bestaande dorpsweefsel. In de voorstellen van AE Architecten en MAAT Ontwerpers werden de zorgvuldige en gevarieerde grensinteracties van de nieuwe configuraties met de achterkanten van bouwblokranden maar ook met een ondergedefinieerde publieke ruimte aan een voorkant zelfs een thema.

Havana onderzocht of de convivialiteit, de dichtheid, maar ook de bewonersmix van een stedelijk beluik vertrekpunten kunnen zijn voor het samenwonen in een dorp.

AE Architecten en MAAT Ontwerpers bogen zich over de interacties tussen nieuwe woonconfiguraties en de achterkanten van bouwblokken of ondergedefinieerde publieke ruimte.

Vers *une nouvelle ruralité*, mei-november 2024. Zie <https://ica-wb.be/fr/actions/temps-d-archi/vers-une-nouvelle-ruralite>

Johan Braeckman, 'Over dorpeijkheid,' in de bezoekersgids bij de tentoonstelling *Dorpeijkheid*. Michiel De Cleene, Mark Luyten/Thomas Verstraeten, Nahid Shaikh (Brussel: Team Vlaams Bouwmeester, 2021), 18-25.

'Portret van Vlaamse Biotopen' was niet de titel van deze fotografie-opdracht, maar wel van een tentoonstelling in deSingel en geproduceerd door de Vlaams Bouwmeester en deSingel, waarin de foto's van Donckers en andere fotografen centraal stonden. Zie ook Alice Haddad, 'The Landscape as Inventory Versus Impression: Exhibiting the Photography Commission of the Flemish Government Architect.' *Formats of (Non)Seeing*, edited by Sandra Križić Roban et al. (Zagreb: Institute of Art History, 2024), 192-213. doi:10.31664/9789533730530.10.

Bezoekersgids bij de tentoonstelling *Dorpeijkheid*. Michiel De Cleene, Mark Luyten/Thomas Verstraeten, Nahid Shaikh, 7.

Limieten en onontgonnen kwesties

Zoals al eerder aangestipt is het traject 'Dorpeijkheid' van het Team Vlaams Bouwmeester sterk gefocust op vormen van (samen)wonen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld het Institut Culturel d'Architecture (ICA-WB) in Franstalig België dat op hetzelfde moment een veel breder opgevatte *nouvelle ruralité*, een nieuwe landelijkheid, onder de loep nam.¹¹ Een andere beperking schuilt in de keuze voor ontwerpend onderzoek als methode. Gemeentebesturen snakken naar ondersteuning bij de ontwikkeling van een visie op verdicht wonen in hun dorpen, en naar hefboomen voor de sturing van verdichtende woonontwikkeling. Dat een oproep om werksites voor te dragen voor het ontwerpend onderzoek meteen 28 voorstellen opleverde is daarvan één indicatie. Het relaas van de gemeenten over de problematiek op deze sites – vaak eerder vastgelopen ontwikkelingsprojecten – toont de complexiteit van overtuigende verdichting in deze contexten maar ook het belang van plan- en bestuurskracht op het lokale niveau. Het ontwerpend onderzoek 'Dorpeijk wonen' zette in op typologisch onderzoek en visievorming (project), en in mindere mate op uitwisseling en coalitievorming tussen actoren, maar niet op het versterken van het ruimtelijk beleidsinstrumentarium (proces). We hoeven hier niet op de limieten van de bouwmeesterwerking te stoten. Het kan interessant zijn om in de toekomst het instrument van de Pilotprojecten in te zetten en dus ook tastbare voorbeeldprojecten te *realiseren*, en onderweg een grotere betrokkenheid en capaciteitsopbouw bij publieke en andere partners te bekomen.

De typologische rijkdom en de openruimtefiguren uit het ontwerpend onderzoek, de digitale collages uit de summerschool, de woorden van de Bouwmeester, en alle inbreng en uitwisselingen van beleidsmakers, bewoners en andere stakeholders, ontwerpers en onderzoekers zijn evenvele omcirkelingen die de kwaliteitsbelofte 'dorpeijkheid' scherper in het vizier brengen. De komende jaren zal die belofte hopelijk ook verder gestalte krijgen in zorgzame ontwikkelingen van Adinkerke tot Riemst.

Ondertussen biedt het artistieke onderzoek voor de tentoonstelling 'Dorpeijkheid' die eind 2021 opende in het Atelier Bouwmeester nog heel wat stof tot nadenken, die hopelijk ook in volgende fasen kan blijven aanzetten tot reflectie over de kracht en de limieten van een architectenbenadering van goede dorpsontwikkeling volgens de beeld-type-figuur-lenzen. Voor de tentoonstelling die eind 2021 opende in het Atelier Bouwmeester had het team van de Bouwmeester documentairemaakster Nahid Shaikh, kunstenaars Mark Luyten en Thomas Verstraeten en fotograaf Michiel De Cleene uitgenodigd om vanuit hun interesses de werkelijkheid, maar ook de sluimerende utopieën van dorpen in Vlaanderen te capteren. Zij nodigden op hun beurt filosoof Johan Braeckman uit om voor de bezoekersgids een essay bij te dragen.¹²

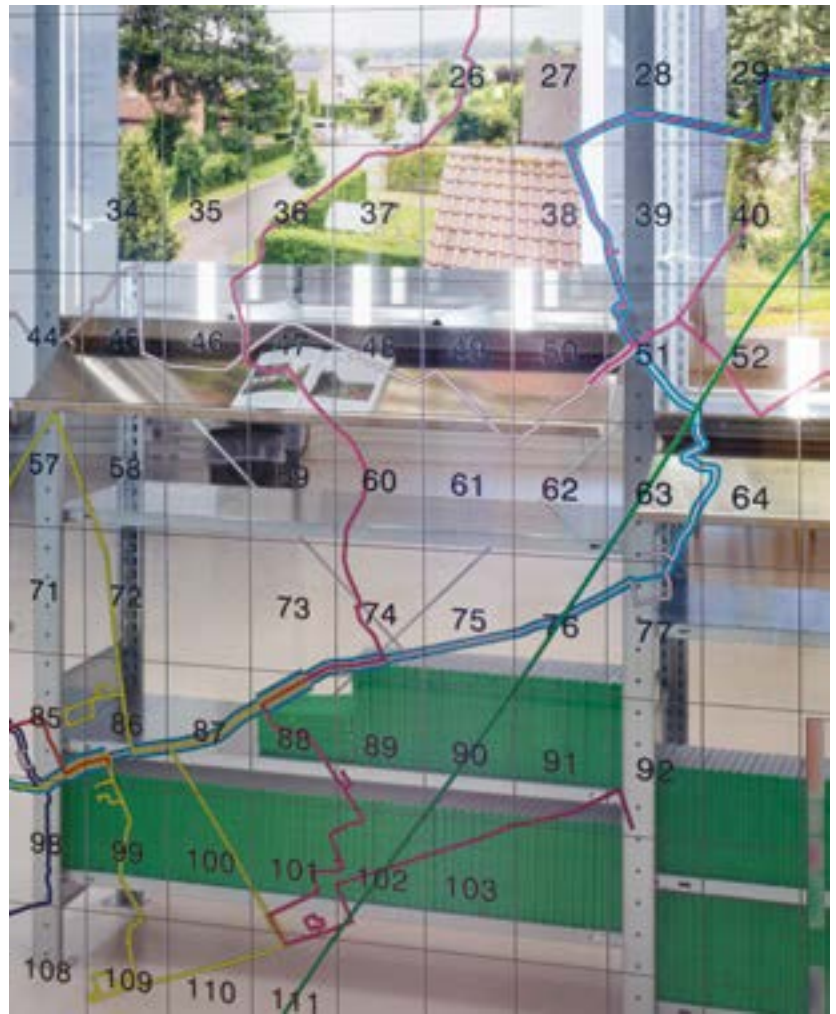
De opdracht aan deze cultuurmakers doet denken aan diegene die bOb Van Reeth en Marc Santens tijdens het eerste bouwmeestermandaat toevertrouwden aan Niels Donckers en andere kunstfotografen: een 'Portret van Vlaamse Biotopen' te maken dat tegelijk een documentaire 'nulmeting' bood, eigen esthetische en artistieke ambities binnenbracht, en een statement maakte dat architectuur en de gebouwde omgeving culturele praktijken zijn die om culturele analyse en interpretatie vragen, en om ambitievorming en bemiddelingsprocessen waarbij de blik van kunstenaars voor opdrachtgevers en ontwerpers het verschil kan maken.¹³

Landschaps- en architectuurfotograaf en onderzoeker Michiel De Cleene leverde met [*hij zwaait opnieuw naar de vrouw die nog steeds haar hond uitlaat*] een multimediale bijdrage waarin hij, op sleeptouw genomen door bewoners en passanten, acht trajecten langs Vlaamse dorpen ineenvlocht. De Cleenes foto's en kaarten, en de montage van flarden gesprek over het wonen, rijden, werken in en rond deze echte dorpen, 'resulteert niet alleen in een fictief dorp, zij tonen ook het dorp als fictie. Het dorp vandaag bestaat volgens De Cleene als een verzameling van nostalgische en romantiserende gedachten en beelden, pessimistische vooruitzichten, vooroordelen en pragmatische invullingen.'¹⁴

Die uitdagende capturing van de complexe sociologische realiteit van het dorp gaat hand in hand met een esthetische aandacht die quasi-Lynchiaanse kwaliteiten naar boven brengt in het alledaagse, geëxplodeerde dorp: maïsvelden verschijnen naast ceders in suburbane voortuinen, sociale woningen en haciendas, Mariakapelletjes en garageboxen, witte bestelwagens van een melkboer of een robotmaaierinstallateur, en de alomtegenwoordige Japanse duizendknoop.

In deze werkelijkheid zouden we niet opkijken van het hallucinante experiment dat kunstenaars Mark Luyten en Thomas Verstraeten voorstelden aan de hand van een erg sprekende fotorealistische maar conceptuele maquette. Met hun *Zomeracademie in Balen* speculeren ze over een tijdelijke kunstwerkplaats, als een groot festival dat elke zomer het dorp zou overnemen. Het zou de sluimerende energie van het sociale en culturele leven van jeugdverenigingen en fanfares op de voorgrond brengen en verbinden met de aanwezigheid en de inbreng van cultuurmakers van buitenaf.

In de film *Allures* borstelde Nahid Shaikh ten slotte een geschakeerd portret van het Oost-Vlaamse dorp Sint-Maria-Oudenhove via de getuigenissen van een cafébaas, de laatste kloosterzuster, een inwijkeling uit de stad en andere bewoners. Dit dorp op de rand van de Vlaamse Ardennen was Shaikh tijdens haar research getipt als een behouden 'echt dorp'. Shaikh idealiseerde het niet, ze registreerde de percepties en de gehechtheid van de bewoners en liet zo tegenstrijdige kwaliteiten en ervaringen verschijnen: in het dorp 'kent iedereen elkaar', maar het is ook een wijkplaats voor wie er een eigen droom komt realiseren; de rust is een gewaardeerde kwaliteit die door intense automobiliteit lokaal ook ver weg kan lijken, en in de ervaring kan omslaan in desolaatheid, zeker bij wie meent het (gemeenschaps)leven te zien teruglopen. Nieuwe collectieve woonmodellen op maat van het dorp, en de kwaliteit 'dorpelijkheid' zullen zich moeten bewijzen in deze realiteit van het dorp als niet alleen ontworpen, maar ook meervoudig beleefde en verbeelde ruimte.

De multimediale installatie van Michiel De Cleene in de tentoonstelling 'Dorpelijkheid', Atelier Bouwmeester, 2021 © Michiel De Cleene

Zomeracademie in Balen, een installatie van Mark Luyten en Thomas Verstraeten in de tentoonstelling 'Dorpelijkheid', Atelier Bouwmeester, 2021 © Michiel De Cleene

Labo Ruimte: Brusselse rand in beeld

In 2022 verkende Olmo Peeters het 20ste-eeuwse randgebied van en rond Brussel. De rand kent heel wat stedenbouwkundige en maatschappelijke opgaven, onder meer op vlak van mobiliteit, milieu en gezondheid, kwaliteitsvol en betaalbaar wonen. Peeters brengt hier een selectie uit zijn fotoreeksen 'De bereikbare stad', 'De dubbele korrel' en 'De leefbare stad'. Ze inspireerden de gelijknamige deelstudies van het ontwerpend onderzoek naar de kwaliteitsvolle transformatie van het bebouwde weefsel, uitgevoerd in opdracht van Labo Ruimte.

De bereikbare stad

De dubbele korrel

De leefbare stad

Bart Tritsmans

De mooie jonge goden van de architectuur?

In november 2022 lanceerde het Team Vlaams Bouwmeester de twaalfde editie van de Meesterproef, die even lang bestaat als het instituut Vlaams Bouwmeester zelf. De Meesterproef is er sinds 1999 op gericht om jong, pas afgestudeerd talent de kans te bieden om een publieke opdracht te realiseren. Tijn Vanmeirhaeghe, Annelies De Nijs en Maud Goossens, die aan eerdere edities (respectievelijk in 1999, 2010 en 2019) deelnamen, reflecteren over de betekenis van de Meesterproef voor hun ontwerppraktijk en over de waarde van het instrument voor ontwerpers en opdrachtgevers in de hedendaagse architectuursector.

In 1986 publiceerde uitgeverij Kritak een verhalenbundel met de titel *Mooie jonge goden*. Volgens de uitgever zouden de auteurs van de geselecteerde verhalen 'ons taalgebied morgen een literatuur van formaat bezorgen'. In de eerste edities van de Meesterproef kregen de winnaars als trofee een stempel met het keurmerk 'Jong, Vlaams ontwerper'. Annelies De Nijs (Atelier

Horizon), Maud Goossens (Atelier Horizon) en Tijn Vanmeirhaeghe (Havana) zijn het erover eens dat zulke labels voorzichtig gebruikt moeten worden. 'Studenten zijn soms erg teleurgesteld wanneer ze niet geselecteerd worden, terwijl heel veel goede ontwerpers niet aan de Meesterproef hebben deelgenomen. Het is een privilege om deel te nemen aan de Meesterproef, maar we moeten oppassen met het verafgoden van individuele ontwerpers', zegt De Nijs.

Annelies De Nijs, Maud Goossens en Tijn Vanmeirhaeghe waren alle drie net afgestudeerd toen ze zich kandidaat stelden voor de Meesterproef. De Nijs maakte een masterplan op voor de Maria Gorettisite in de Gentse Rabotwijk, met de kerk als buurtcentrum. De Nijs had nooit eerder in een architectenbureau gewerkt. 'Bij de start van de Meesterproef was het plots "voor echt"', lacht ze. Tijn Vanmeirhaeghe realiseerde een douanepost en een brandweergebouw op het vliegveld van Oostende; de eerste opdracht waarvoor hij ooit het contract tekende. 'De schaal van het project

was veel groter dan die waarmee een beginnend architect doorgaans start', vertelt Vanmeirhaeghe. Maud Goossens, die aan de slag was bij Architectuuratelier Ambiorix, maakte een masterplan op voor het woonerf Priesterage in Sint-Martens-Latem: een site met seniorenflats, sociale woningen, een sociaal huis, een woonzorgcentrum en een kinderdagverblijf die een samenleefplek moest worden. Geen van hen had voordien autonoom een publieke opdracht gerealiseerd, en ze herinneren zich nog levendig de spanning die de Meesterproef met zich meebracht.

Over de schouders meekijken

De stap van de ontwerpstudio's op school naar het uitvoeren van een publieke opgave is groot. Daarom krijgen de jonge ontwerpers al van bij de eerste editie in 1999 een begeleider toegewezen bij wie ze tijdens het traject te rade kunnen gaan. Omdat het Team Vlaams Bouwmeester de ambitie heeft om zo veel mogelijk Meesterproefontwerpen te realiseren, werd de procedure in de loop van de edities aangepast: er werden peters en meters geïntroduceerd, en in de ontwerpfase werden enkele tussentijdse presentatiemomenten ingepast.

Bart Tritsmans: Hoe hebben jullie het proces en de begeleiding tijdens de Meesterproef ervaren, en wat maakt de Meesterproef bijzonder?

Tijl Vanmeirhaeghe: 'Het Team Vlaams Bouwmeester biedt een goede ondersteuning, selecteert geïnspireerde bouwheren en heeft veel oog voor een goed contract en een goede verloning, wat zeker niet altijd de norm is. Ik herinner me nog goed de rol van de eerste Vlaams Bouwmeester, bOb Van Reeth. Hij keek over de schouders van de jonge ontwerpers mee, en met een strategisch geplaatste opmerking wist hij de opdrachtgever mee te overtuigen van de kwaliteit van onze ontwerpen. Tijdens de uitvoeringsfase nam een projectregisseur de begeleiding over, en omdat het traject bepaalde risico's inhoudt voor de opdrachtgever, is dat peterschap zeer belangrijk. Net zoals tijdens een stage neemt de peter mee verantwoordelijkheid voor het ontwerp. Het is belangrijk, zeker vandaag, om de juridische kant te bewaken en jonge

ontwerpers te beschermen. Het bouwproces was weliswaar een groot avontuur, maar er werden voldoende reddingsboeien voorzien.'

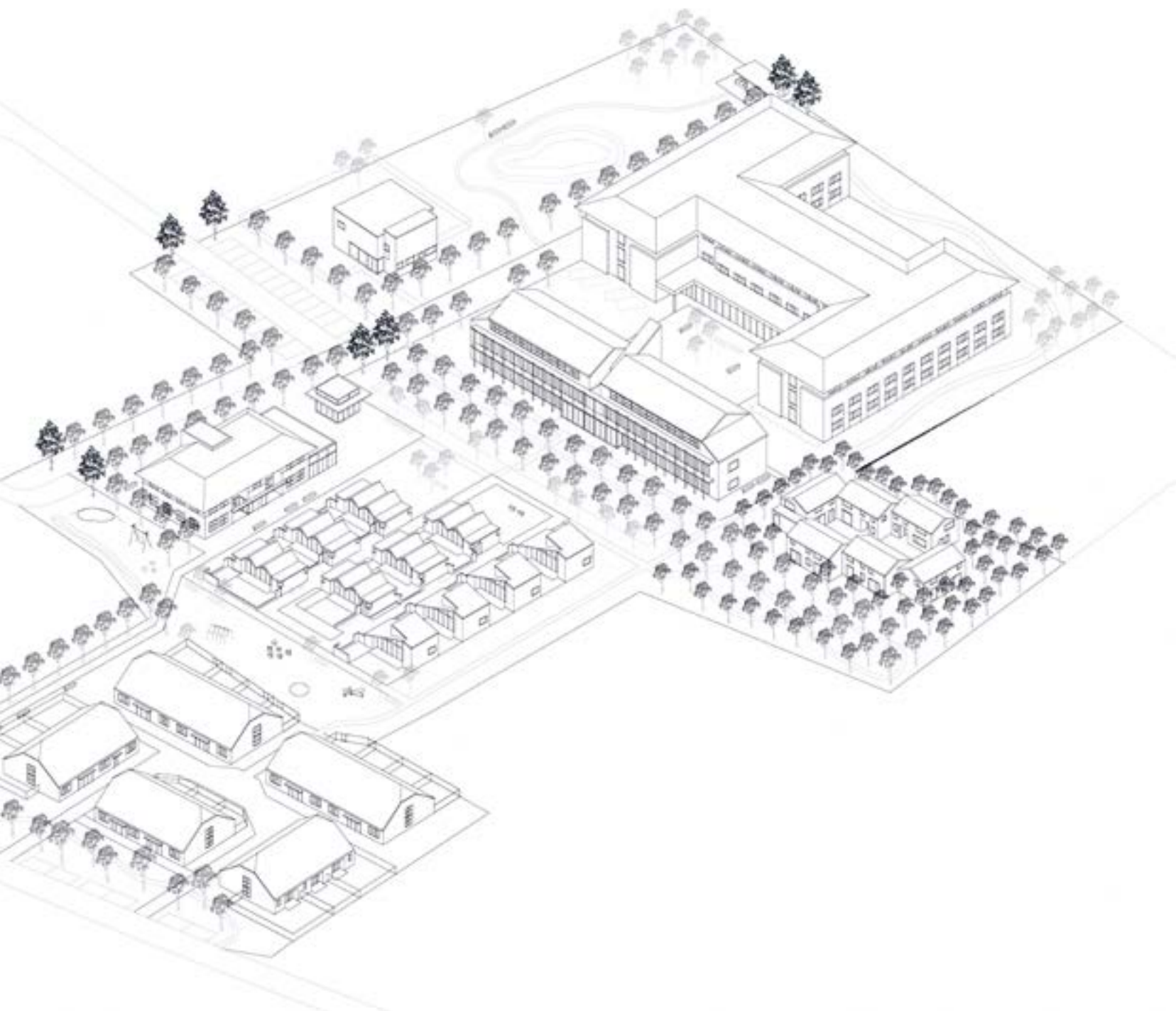
Maud Goossens: 'Ik ben het helemaal eens met het belang van de meters en peters. Voor mij was de wedstrijdfase niet echt nieuw aangezien ik bij Architectuuratelier Ambiorix eerder al aan wedstrijden had meegewerkt, maar het opmaken van een plan van aanpak en de communicatie met de opdrachtgever waren wel nieuw. Mijn peter, Peter Vanden Abeele, het Team Vlaams Bouwmeester en de contactpersonen van de gemeente Sint-Martens-Latem waren zeer constructief. Voor mij vormde de Meesterproef een perfecte brug tussen de ontwerpstudio's, mijn ervaring als architect bij een bureau, en het uitvoeren van een eigen opdracht.'

Annelies De Nijs: 'Als je niet bang bent om af en toe tegen de muur te botsen, dan is de Meesterproef een heel goede opstap na het afstuderen. Wat het traject voor mij bijzonder maakte, was de samenwerking met ontwerpers uit verschillende architectuuropleidingen. Tijdens de projectweek in 2010 kampeerden we samen in Gent en werkten we een ontwerp uit voor de Stad Gent. Drie concurrerende ontwerpers werkten aan eenzelfde project, en toch lieten we samen een contextmaquette maken. Ik kan me niet voorstellen dat we vandaag op die manier zouden samenwerken met concurrerende teams in een wedstrijd, maar toen was de beslissing vanzelfsprekend én bijzonder verrijkend. Mijn project werd gekozen, maar de ervaring zou even waardevol geweest zijn als een ander project gewonnen had. Bij de groep jonge afgestudeerden waren ontwerpers die later erg interessante bureaus hebben opgericht, onder wie Wes Degreef (BC Architects) en Karel Verstraeten (Felt architecture & design). Als we elkaar nu tegenkomen, moet ik soms nog terugdenken aan de week die we samen doorbrachten. De Meesterproef creëert een band tussen ontwerpers van eenzelfde generatie.'

Tijl Vanmeirhaeghe: 'Zo voelt het voor mij ook aan. Ik heb ook nog steeds geregeld contact met architecten die in 1999 aan de Meesterproef deelnamen, zoals Dirk Somers (Bovenbouw Architectuur),

Maud Goossens werd laureaat van de Meesterproef 2019 Sociaal Wonen met een masterplan voor het woonerf Priesterage in Sint-Martens-Latem. (+ p. 93)

Jeroen Beerten (Bel Architecten) en Raf Snoekx (De Gouden Linaal Architecten). Je voelt dat je deel uitmaakt van een generatie, omdat je bepaalde urgenties, thema's en benaderingen op een specifiek moment in de tijd deelt.'

Maud Goossens: 'Als ik de enthousiaste verhalen van Annelies en Tijn hoor, vind ik het jammer dat er een minder intense samenwerking was in mijn lichting. We startten in de covidperiode en veel overleg werd online gevoerd, waardoor de presentatiemomenten en de gesprekken met peters en meters niet echt als groepsmomenten aanvoelden. Toch zou ik onmiddellijk opnieuw deelnemen als ik de kans kreeg. De Meesterproef was het eerste project dat ik zelf uitvoerde, en het heeft ervoor gezorgd dat ik de afwisseling heb ontdekt tussen werken binnen de structuur van een bureau en het autonoom uitvoeren van een project. De voornaamste leerschool en de grootste meerwaarde in het traject van de Meesterproef was het samenwerken met niet-architecten; het vertalen van gesprekken – met bewoners, omwonenden en mensen die op de site werken – naar het masterplan.'

Blik op de toekomst

De Meesterproef wordt door de deelnemers ervaren als een unieke opportuniteit, en zo wordt het instrument ook door de organisatoren omschreven. Het Team Vlaams Bouwmeester benadrukt daarnaast ook dat het jeugdige enthousiasme de opdrachtgevers kan verrijken met creatieve ideeën en nieuwe inzichten. De Nijs, Goossens en Vanmeirhaeghe zijn het er roerend over eens dat jonge ontwerpers onbevangen, met een open blik en met een gezonde dosis naïviteit aan een ontwerpogave beginnen. Ze zijn nog niet op de hoogte van alle geldende normen en beperkingen, waardoor ze af en toe op grenzen stuiten, maar ook verrassende voorstellen doen.

Goossens geeft aan dat het referentiekader van jonge ontwerpers vaak nog heel breed is, wat een meerwaarde kan vormen voor het ontwikkelen van een project. Vanmeirhaeghe merkt op dat jonge ontwerpers vaak een goed zicht hebben op urgenties in de maatschappij:

'Mijn studenten zetten soms onderwerpen op de agenda waarmee we in de beroepspraktijk misschien nog niet voldoende bezig zijn.' De Nijs voegt toe dat jongeren vaak op een vrije manier nieuwe ruimtelijke en programmatorische ideeën ontwikkelen. Er sluipt nog geen herhaling van eerdere projecten in een ontwerp. Ook de wijze waarop ontwerpers een opdracht benaderen evolueert volgens haar. 'Bij de Meesterproef ben je als net afgestudeerde architect blij dat je een ereloon krijgt. Je bent niet bezig met de tijdsinvestering en je blijft zoeken en proberen, wat voor opdrachtgevers een geschenk kan zijn.'

Jonge ontwerpers kunnen een meerwaarde betekenen voor de opdrachtgever, maar omgekeerd heeft het traject van de Meesterproef ook een impact op de ontwikkeling van de loopbaan van jonge ontwerpers.

Bart Tritsmans: Welke betekenis heeft de Meesterproef (gehad) in jullie carrière als ontwerpers?

Tijn Vanmeirhaeghe: 'Kort na de Meesterproef ben ik een eigen bureau begonnen, en we legden de focus op woningen. Ik heb de ervaring en de contacten dus niet onmiddellijk ingezet, maar de Meesterproef heeft mijn carrièrepad wel sterk beïnvloed. Ik twijfelde tussen het uitbouwen van een loopbaan als academicus of als praktiserend architect. De keuze is er vanzelf gekomen, dankzij de Meesterproef. De periode na de studies is voor de meeste ontwerpers een belangrijk scharnierpunt, waarin de Meesterproef een beslissende rol kan spelen.'

Maud Goossens: 'De Meesterproef heeft ook mij geholpen in het maken van een carrièrekeuze. Via de Meesterproef realiseerde ik me dat de vraagstukken die bij het opmaken van een masterplan en het uitwerken van een stedenbouwkundig ontwerp naar boven komen, me nog meer interesseren dan de vraagstukken van de architectuur. Daarom heb ik besloten om de overstap te maken naar een bureau dat zich op stedenbouwkundige vraagstukken toelegt. Ik heb bij Studio Paola Viganò gewerkt en sinds enkele maanden werk ik bij Atelier Horizon. De Meesterproef heeft ertoe geleid dat ik de

Tijl Vanmeirhaeghe (laureaat Meesterproef 1999), controlepost met brandweergebouw op internationale luchthaven, Oostende, 2005 © Jan Kempnaers

stap heb gezet om in de stedenbouw te gaan werken. Als ik niet had deelgenomen, of voor een ander project geselecteerd was, had ik die stap wellicht niet gezet.'

Annelies De Nijs: 'Ook ik ben door het project van de Meesterproef in de stedenbouwkundige praktijk gerold. Na een studie stedenbouw ben ik in het onderzoekend ontwerp terechtgekomen. Tijdens de Meesterproef leerde ik dat je een schakel bent in een veel groter systeem, wat me goesting heeft gegeven om me verder te verdiepen in stedenbouwkundige publieke opdrachten. Ook de aanpak tijdens de Meesterproef beïnvloedt mijn werk nog steeds. We werken heel graag samen met andere ontwerpers en we zijn zeer workshop-minded. Ik zou onze ontwerpen niet meteen met iedereen delen, maar tijdens een wedstrijd zou ik niet aarzelen om met concurrerende bureaus te overleggen over een onduidelijkheid in een lastenboek. Ik ben van mening dat een bepaalde openheid en collegialiteit in ons vakgebied echt noodzakelijk is, en dat heb ik al tijdens mijn eerste opdracht voor de Meesterproef ondervonden.'

Deze tekst verscheen eerder in A+ Architecture in Belgium, nr. 300, feb.-maart 2023.

Pieter T'Jonck

Proef op de som

Het winnende ontwerp van Bulk architecten en Studio Jan Vermeulen voor een nieuw gebouw voor DDS en Verko in Dendermonde ziet eruit als een potige ruïne, met een elementaire, krachtige opbouw van negen zware, volledig zichtbare, betonnen portieken van vijf etages hoog.

Decennialang werden industrieterreinen bebouwd volgens dezelfde logica: vrijstaande volumes van één bouwlaag, met daaromheen ruime bedieningswegen en parkeervelden. Zeker in watergevoelige gebieden is dat niet langer acceptabel. Een reorganisatie dringt zich op, met meer compacte en waar mogelijk gestapelde gebouwen en meer onverharde ruimte. De nieuwe kantoren van DDS en Verko op het industrieterrein Eegene in Appels, Dendermonde, zijn daarvan een goed voorbeeld.

In Appels maakt de Schelde een grote U-bocht daar waar de rechtgetrokken Dender tussen Appels en Dendermonde op de Schelde aansluit. In die bocht ligt een prachtig, drassig landschap. Mensen zetten hier in de loop der tijd de vruchtbare grond langs de rivieren duurzaam naar hun hand door intensieve irrigatie, aanpassingen aan de stroombedding en dijken. Het jaagpad op de dijk langs de Scheldeoever biedt er een vergezicht op. Toch merk je weinig van dat schoons als je via de N416 Appels doorkruist. De lintbebouwing, met eerst vooral woningen en daarna baanwinkels, garages en een industrieterrein in Eegene, beneemt het zicht op dat landschap. Ook dat is mensenwerk, maar duurzaam is het niet, zeker niet nu de Denderstreek steeds kwetsbaarder blijkt voor overstroming. Dat maakt van de overmatige verharding rond al die bouwsels een doorn in het oog.

Niet verwonderlijk dus dat de opdracht voor een nieuw kantoorgebouw voor twee intercommunales, DDS en Verko, inzet op een andere aanpak van dit industrieterrein.

DDS (Dender, Durme, Schelde) is het intergemeentelijk samenwerkingsverband voor de socio-economische ontwikkeling in de regio Dendermonde. Verko is een afvalintercommunale. Beide delen nu een kantoorgebouw in Eegene. Het is een wat saaie schakeling van gelijkvloerse lokalen met platte daken, geschikt rond een groot, verhard binnenplein met siervijvers en dito groen. Vlak ernaast ligt de 'Breker', een betonnen breekinstallatie. De toegang ertoe ligt op een verhoogd plateau, bediend door een forse hellingbaan. Tussen dat plateau en de N416 (die hier Bevrijdingslaan heet), ligt ook de kringloopwinkelloods. Opmerkelijk is dat er vóór de kantoren nog heel wat onverharde ruimte ligt, net als tussen de zij- en achterkant en de Scheldejijk. Daar staat ook een mooie bomenrij, dwars op de straat.

Dat was niet het enige aanknopingspunt voor de ontwerpers die deelnamen aan Open Oproep 4301 van het Team Vlaams Bouwmeester voor een nieuw gebouw voor DDS en Verko. De organisaties vroegen expliciet om een flexibel in te delen gebouw dat ook aan andere organisaties ruimte kon bieden voor bijeenkomsten en eventueel huisvesting. Een kleinere footprint (oftewel: de hoogte in gaan), een uitkijkpunt op het dak, een verbinding met het jaagpad op de dijk en herstel van het landschap stonden ook op het verlanglijstje. Duurzame, circulaire bouwmethododes waren in deze opgave bijna een vanzelfsprekendheid. Je voelde aan alles dat de dubbelorganisatie op zoek was naar een gebouw dat hun nieuwe politiek kon symboliseren, zowel qua werk als qua omgang met natuur, water en industrie.

Niemand had dat beter begrepen dan de combinatie Bulk architecten en Studio Jan Vermeulen. Zoals ze zelf ook beweren, ziet hun gebouw eruit als een potige ruïne, een bolwerk aan de Schelde dat de eeuwen kan trotseren. Dat zit 'm vooral in de elementaire, krachtige opbouw met negen zware, volledig zichtbare, betonnen portieken van vijf etages hoog, ingeplant om de 5,4 meter. Dat is de enige structuur, afgezien van verbindingsbalken in de langse gevels en lift-, trap- en leidingkokers. Al het andere is invulling. Dat geldt voor de kopwanden – houtconstructies afgewerkt met organisch plaatmateriaal –, voor de vloeren opgebouwd uit CLT-liggers en uiteraard voor de raamconstructies, verhoogde vloeren en technieken. Je ziet meteen hoe het gebouw ontmanteld of aangepast zou kunnen worden, maar dan niet op de hightech manier die in de jaren 1990 in zwang was (en soms helemaal niet zo hightech of circulair was als het leek). Hier geen spektakeltechnologie: schroeven en bouten volstaan. Dat is niet alleen circulair: het gebouw is haast zijn eigen handleiding voor mogelijke verbouwingen.

Het bijzondere is dat de benen van de portieken aan de westzijde, de waterkant, schuin staan. Het gevolg is dat het gebouw per etage minder breed wordt aan de westkant. Dat geeft het gebouw iets stoers, alsof het zich schrap zet. De ontwerpers voegen daar nog een andere associatie aan toe: zij zien hun gebouw als een soort boekensteun die tegen de bestaande Breker en alle andere industrieloosden op het terrein aan geschoven is als een stop, een duidelijke markering van de grens tussen het verharde industriegebied en het min of meer driehoekige gebied langs het water dat zij als een natuurpark willen heraanleggen.

Die verspringende vloeren hebben echter ook een functionele logica. Kolommen onder de portieken, op 5,4 meter van de oostzijde, verdelen elke etage in een dubbele strook. Aan de oostzijde met zijn rechte gevel, die uitkijkt over de Breker en het industrie-terrein, bevinden zich trappen, liften, kokers en dienstlokalen, maar ook nog heel wat vrij bruikbare ruimte. Aan de 'schuine' westzijde, met uitzicht over het water, bevinden zich de kernfuncties. Waar nodig

Zicht vanaf de Schelde. De ontwerpers beschouwen het gebouw als een duidelijke markering van de grens tussen het verharde industriegebied en het gebied langs het water dat zij als een natuurpark willen heraanleggen. © Bulk Architecten cvba, Studio Jan Vermeulen

Open Oproep 4301

Volledige studieopdracht voor de nieuwbouw van kantoren voor de dienstverlenende vereniging Dender, Durme, Schelde en de afvalintercommunale Verko in Dendermonde

Opdrachtgever

Dienstverlenende vereniging DDS

Geselecteerde ontwerpteams

AgWA

Baukunst

Bulk Architecten cvba,
Studio Jan Vermeulen (laureaat)

Label architecture,
Nicolas Dorval-Bory architectes

Low architecten

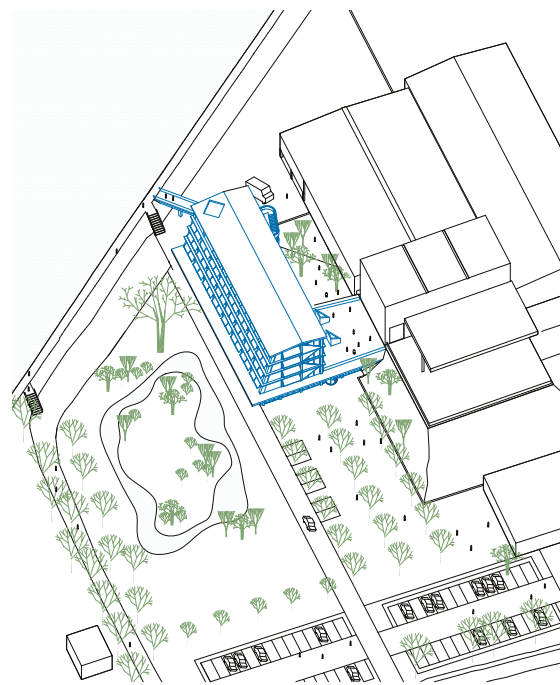
Gegund
2022

zijn hier vloervelden niet ingevuld. Zo werd de conferentieruimte die het programma vraagt, ingebracht door één etagevloer weg te laten en in mobiele wanden te voorzien op de begane grond. Een inschuifbare tribune garandeert dat de ruimte toch flexibel in gebruik blijft. Maar het zou ook zo anders georganiseerd kunnen worden.

De intentie van de ontwerpers om met hun gebouw een grens te trekken op het terrein blijkt niet alleen uit de opmerkelijke vorm. Die krijgt pas zijn volle effect door de bijzondere inplanting. Het gebouw staat dwars op de Verbindingslaan, op zo'n 20 meter ten westen van de Breker. Het voegt zich zo naar de organisatie van het industrieterrein, maar kondigt met zijn smalle front de toekomstige verdichting (de ontwerpers spreken van 'milde stedelijkheid') ervan aan. Toch staat het gebouw niet hooghartig alleen. Het reikt naar de naburige Breker met een overgangsvolume, dat meteen de ingangspartij is, op de begane grond. Het terras op het dak ervan sluit aan op het verhoogde voorplein van de Breker, zodat de communicatie tussen beide gebouwen verzekerd is.

Tegelijk schoven de ontwerpers het gebouw zo ver mogelijk naar het noorden, tot bijna tegen de Scheldedijk aan. Vanaf de dijk en het toekomstige natuurpark toont het gebouw zich zo juist enorm breed, en verhult het al wat erachter ligt. Door die positie volstaat een bruggetje van zo'n 20 meter lang en een kleine 5 meter breed om van het jaagpad boven de dijk door te lopen naar een terras op de eerste etage aan de noordzijde van het gebouw. Daar kunnen bezoekers via een imposante buitentrapp naar het balkon op de vijfde etage, waar ze een prachtig vergezicht over de Scheldevlakte krijgen. Deze positie biedt ook vanuit het gebouw een indrukwekkend uitzicht over de Scheldevlakte.

Het nieuwe gebouw organiseert op die plek ook op een vanzelfsprekende wijze het omliggende landschap. Aan de kant van de Schelde bedachten de ontwerpers samen met Cluster Landschap & Stedenbouw een watertuin met wadi-structuur die aansluit op het natuurlijke landschap. Het ontwerp neemt de bestaande bomenrij in zich op.

Het nieuwe gebouw reikt naar de naburige Breker met een overgangsvolume dat meteen de ingangspartij is. Het terras op het dak ervan sluit aan op het verhoogde voorplein van de Breker. © Bulk Architecten cvba, Studio Jan Vermeulen

Tussen het gebouw en de Verbindingslaan komt een halfverhard voorplein, met nieuw aangeplante bomen als schaduw dak. Het plein bedient ook de kringloopwinkel. Tussen het gebouw en de Breker ten slotte ligt een schaduw tuin. Op de begane grond zorgt een luifel aan de west- en zuidzijde voor een zachte overgang tussen binnen en buiten. De zonnetenten aan de west- en zuidzijde voegen daar een levendige, menselijke noot aan toe.

Bulk + Vermeulen beantwoordde zo de vraag van de opdrachtgever op uitmuntende wijze, maar ze waren niet de enigen met een voorliefde voor zo'n elementaire, heldere structuur te midden van een hersteld landschap. Low deed het met een nog iets kleinere footprint, maar opteerde ervoor om het nieuwe gebouw te plaatsen op het binnenplein van de bestaande kantoren, zodat die ongehinderd konden functioneren tot aan de oplevering van het nieuwe gebouw. Daarna zou het hele terrein opgebroken worden om een natuurlijk landschap aan te leggen. Het gebouw kwam zo echter dichter bij de Verbindingslaan te liggen, zonder duidelijke relatie met bestaande gebouwen als de Breker.

In het ontwerp van Low architecten wordt het hele terrein opgebroken om een natuurlijk landschap aan te leggen. Het nieuwe gebouw gaat geen duidelijke relatie aan met bestaande gebouwen als de Breker.

AgWA ging dan weer het verst in de logica van behoud door de Breker als een apart programmaonderdeel voor conferenties en andere publieke activiteiten te beschouwen en zo met een nog veel kleinere nieuwbouw, met een gevel van kalkhennep, uit te komen. Die nieuwbouw schoven ze nog meer naar het westen toe om zo maximaal aan te sluiten op dijk en jaagpad. Een luifel werd hier het bindteken tussen Breker en nieuwbouw.

Baukunst zette het meest in op een heldere, aanpasbare structuur. Ze plaatsten twee modulaire volumes van dubbelhoge etages met daktuin en -terrassen aan weerszijden van een niet-geklimatiseerde doorgang en dekten het geheel af met een serredak. Binnen die constructie waren tussenvloeren in hout mogelijk. De aandacht voor deze performante opzet ging echter ten koste van die voor de inplanting. Label + Dorvan-Bory ten slotte deed, net als Bulk + Vermeulen,

een poging om een krachtig beeld te ontwikkelen, maar overspeelde daarin zijn hand met al te ingewikkelde vormen en landschappelijke ingrepen.

Hoe dan ook gaat het hier om een verzameling bijzonder interessante en doordachte ontwerpen, die duidelijk maken dat circulaire industrieterreinen en -gebouwen geen verre wensdroom, maar een haalbare kaart zijn.

Deze tekst verscheen eerder in A+ Architecture in Belgium, nr. 307, apr.-mei 2024.

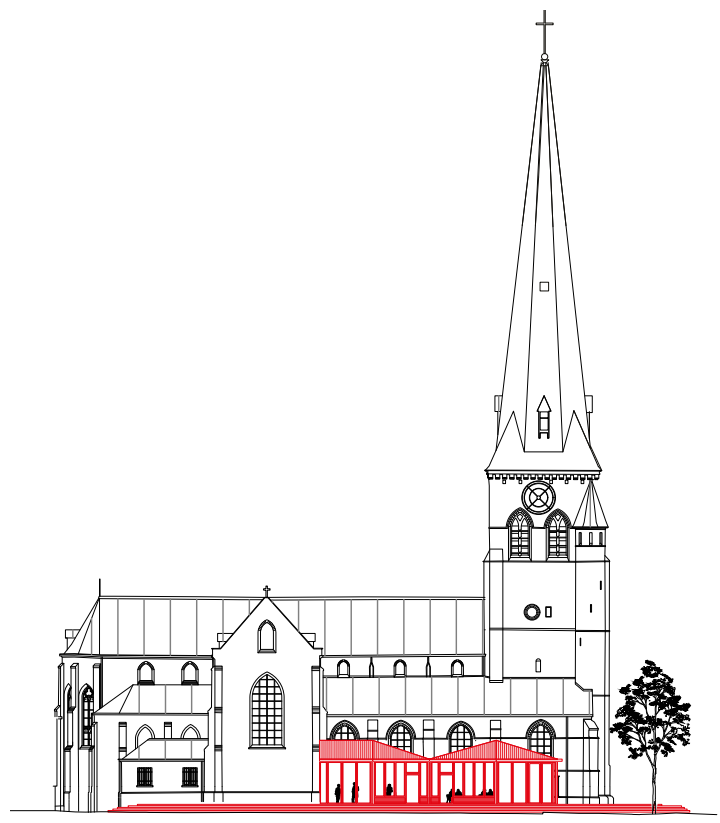
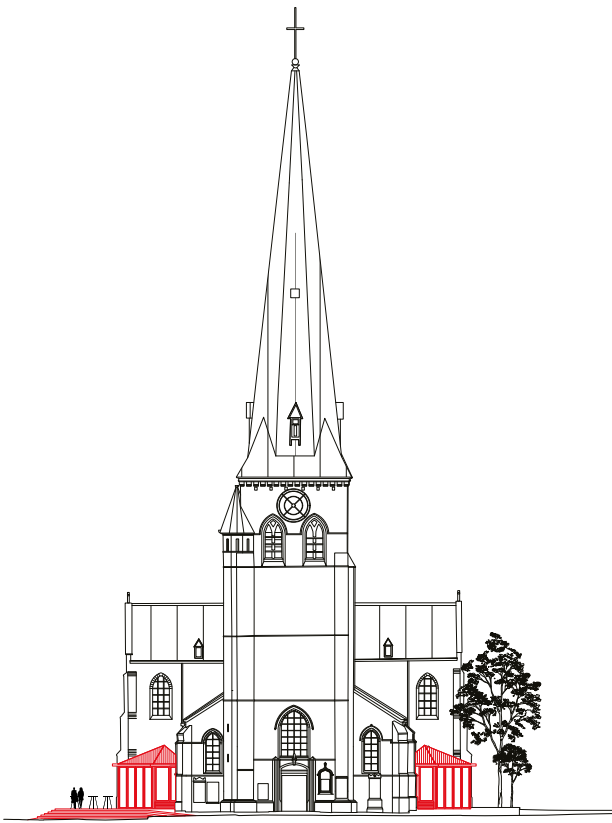
Label – Dorvan-Bory ontwikkelde een krachtig beeld, maar overspeelde daarin zijn hand met al te ingewikkelde vormen en landschappelijke ingrepen.

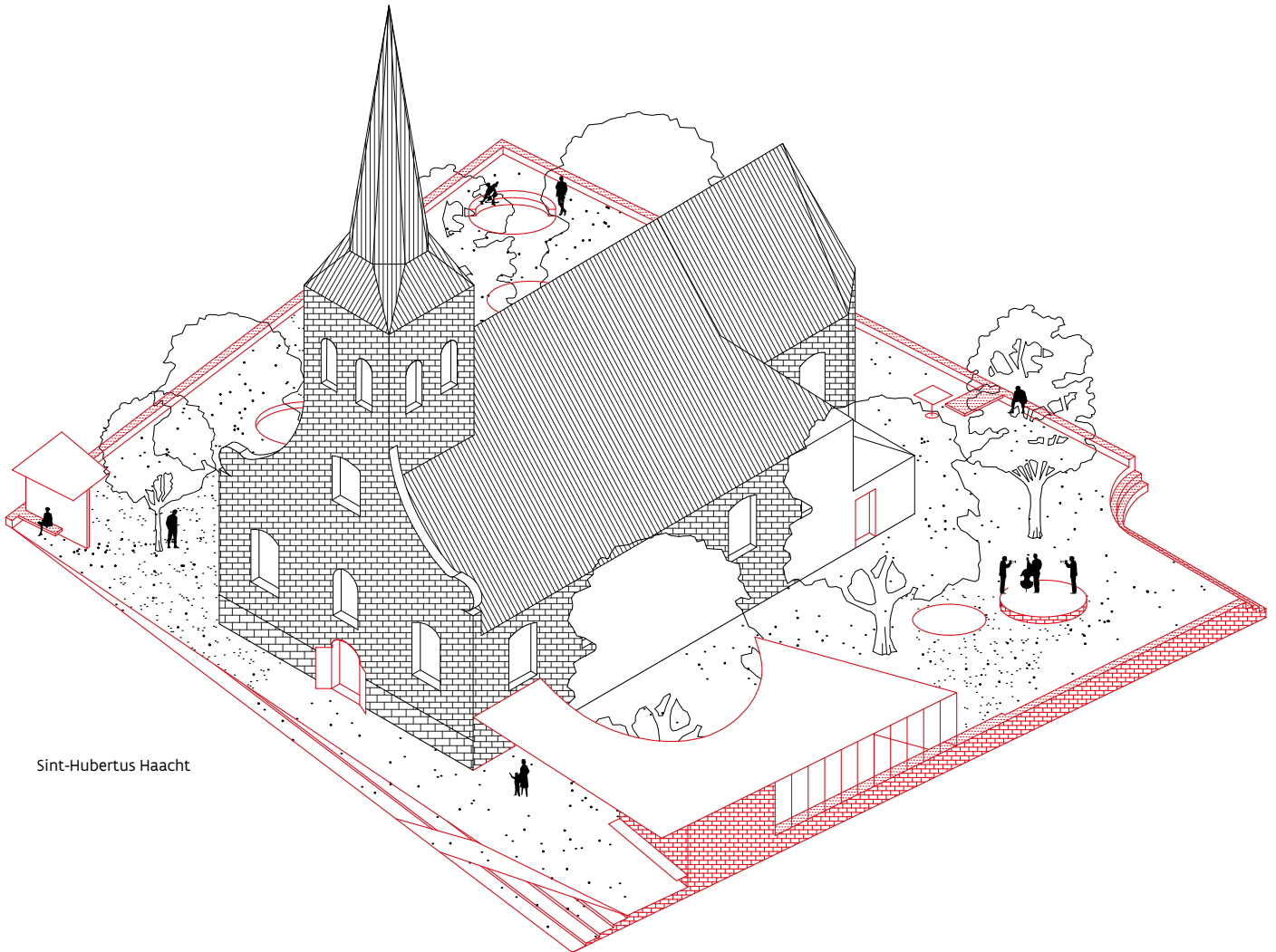
Baukunst zette het meest in op een heldere, aanpasbare structuur. Ze plaatsten twee modulaire volumes van dubbelhoge etages met daktuin en -terrassen aan weerszijden van een niet-geklimatiseerde doorgang en deden het geheel af met een serredak.

AgWA ging het verst in de logica van behoud door de Breker als een apart programmaonderdeel voor conferenties en andere publieke activiteiten te beschouwen. Zo kwamen ze uit bij een kleine nieuwbouw, waarvan de gevel met kalkhennep is bekleed.

Sint-Kristoffel Londerzeel

Sint-Hubertus Haacht

Charlotte Nys

Het Projectbureau

Herbestemming Kerken 2016-2021: terugblik in boekvorm

Sint-Kristoffel Londerzeel: geveltekeningen uit de haalbaarheidsstudie voor nevenbestemming met bibliotheek. Balie, leesplekken en krantenhoek worden ingericht in de twee aangebouwde volumes naast de zijbeuken. © ORIGIN Architecture & Engineering - Collectief Noord architecten - Universiteit Antwerpen

In zijn zesjarig bestaan heeft het Projectbureau Herbestemming Kerken, in samenwerking met lokale instanties, kerkbesturen en zes multidisciplinaire ontwerpteams een breed scala aan kerkgebouwen in Vlaanderen onder de loep genomen. Dit ontwerpend onderzoek resulteerde in een schat aan inzichten en creatieve benaderingen om deze religieuze erfgoedsites een nieuw leven te geven. De verzamelde kennis en inspirerende voorbeelden zijn gebundeld in de publicatie *Herscheppen*, die niet alleen de uitdagingen in kaart brengt, maar ook concrete mogelijkheden schetst voor de herbestemming van kerken. De volgende reflecties gelden als uitnodiging om het boek te lezen en te ontdekken hoe kerkgebouwen, ondanks hun veranderde rol in de samenleving, opnieuw een waardevolle plaats kunnen innemen in onze leefomgeving.

Stap een kerkgebouw binnen en je voelt het meteen: de verwondering over en het ontzag voor de unieke ruimtelijkheid van deze plekken brengen je in een serene staat van aandacht. Volgens de Romeinse architect en theoreticus uit de oudheid, Vitruvius, rust goede architectuur op drie pijlers: schoonheid, stevigheid en bruikbaarheid. Kerkgebouwen belichamen deze principes, hoewel de bruikbaarheid vandaag vaak ter discussie staat. Met een groeiend aantal leegstaande, verlaten en soms zelfs vervallen kerken dringt zich een cruciale vraag op: hoe kunnen we deze gebouwen een nieuwe bestemming geven, ze opladen met nieuwe betekenissen en

op een duurzame manier doorgeven aan toekomstige generaties?

Het boek *Herscheppen*, dat een neerslag biedt van zes jaar ontwerpend onderzoek rond deze vragen, getuigt van een veelzijdige intelligentie, met aandacht voor de kracht van *creativiteit*, voor de *culturele* dimensie van het onderwerp en voor de *collectieve* aanpak van de maatschappelijke opgave die voorligt. *Creativiteit* was nodig om de grote hoeveelheid ontwerpwerk beknopt en toch helder weer te geven. De ordening volgens tien lemma's of, concreter, tien wervende werkwoorden, is vernieuwend. In de werkwijze van het Projectbureau was voorzien dat voor elke kerk, benevens rechtstreekse antwoorden op de vragen van de opdrachtgevers, ook een droomsценario 'mocht' worden uitgewerkt. Voor de ontwerpteams betekende dit niets minder dan een feest van de verbeeldingskracht, dat in het boek ook uitbundig wordt gevierd.

Kerkgebouwen maken deel uit van ons collectief *cultureel erfgoed*. Elk kerkgebouw heeft zijn eigen karakteristieken. Zich de vraag stellen waarom deze of gene kerk waardevol gevonden wordt, is essentieel. Als er straks ingegrepen wordt op het kerkgebouw, is het belangrijk dat die kwaliteiten bestendigd worden met de nadruk op de toekomstwaarden. De kwaliteiten vormen bakens of speerpunten die het project richting kunnen geven. Zo kan een nieuwe en unieke signatuur voor het gebouw ontstaan gebaseerd op de kwaliteit, het potentieel en de typologie van de desbetreffende kerk.

Sint-Hubertus Haacht (Wakkerzeel): beeld uit de haalbaarheidsstudie voor nevenbestemming met socioculturele invulling. Door resoluut in te zetten op het activeren van de buitenruimte kan de kerk site een lokale aantrekkings- en belevingspool worden. © TV urbain architectencollectief + studiobont i.s.m. Callebaut architecten

Ten derde valt op hoe zowel het boek als het proces waarvan het de neerslag vormt, voortkomen uit de interactie tussen geëngageerde mensen uit verschillende disciplines. De haalbaarheidsstudies voor de kerken werden opgezet als participatieve processen waarin het projectbureau optrad als coördinator, procesregisseur en bemiddelaar. Elk ontwerpteam integreerde specialisten met diverse expertises en werkte samen met het Projectbureau en verschillende externe partijen zoals lokale overheden, kerkfabrieken, erfgoeddiensten en andere stakeholders. Telkens kwam het erop aan, via een dialoog tussen al deze partijen tot een breed gedragen visie te komen: een proeve van *collectieve intelligentie*.

Het eerste deel van het boek belicht de ontstaansgeschiedenis van het Projectbureau Herbestemming Kerken, de evolutie van beleidsinzichten in de voorbije kwarteeuw, en een uitgebreide terugblik op de werking van het Projectbureau. In het tweede deel wordt dieper ingegaan op '10 ruimtelijke strategieën' om kerkgebouwen klaar te stomen voor een nieuw en breder gebruik. Dit deel vormt het hart van de publicatie en laat zien hoe de teams rond het Projectbureau Herbestemming Kerken met visie en creativiteit te werk zijn gegaan. Het Projectbureau heeft haalbaarheidsonderzoeken geïnitieerd en begeleid voor 141 kerken, en voor elk van deze kerken zijn verschillende ontwerpscenario's ontwikkeld. Dit resulteerde in meer dan 500 ontwerpen, waarvan in het boek een uitgebreide selectie van 73 scenario's werd opgenomen. Per kerkgebouw werd zorgvuldig één scenario gekozen, dat de kerngedachten en het potentieel van het herbestemmingsproces het beste weergeeft. Als een soort echo van de tiendelige 'bloemlezing' heb ik mijn observaties en bedenkingen in evenveel punten samengevat.

Tien lemma's als toolkit

In het boek worden de lemma's ingezet als tien trefwoorden, tien sprekende werkwoorden die op kernachtige wijze een ontwerpambitie weergeven: openen, opdelen, afzonderen, toevoegen, wegnemen, integreren, faciliteren, ontsluiten, activeren en, als tiende, verbinden. Hoewel de aanpak

van elke kerk maatwerk blijft, krijgt de lezer op die manier een soort van toolkit van ontwerpprincipes aangereikt: een waaier van mogelijkheden die de blik verruimt en uitnodigt tot creatief denken.

Nieuwe kijk op erfgoed

Veel van de lemma's dagen de lezer uit om het kerkgebouw breder te benaderen dan louter vanuit de optiek van historische waarden. Andere factoren, zoals de impact op de buurt, toekomstige betekenislagen of een op termijn houdbare en betaalbare exploitatie, worden hier op gelijke voet afgewogen met de erfgoedwaarde. Dit betekent in geen geval dat deze laatste wordt veronachtzaamd, maar het helpt wel om tot een genuanceerd project te komen dat flexibel ingezet kan worden en het gebruik van het erfgoed op lange termijn garandeert.

Robuuste herbestemming

De herbestemming van kerkgebouwen moet robuust zijn en afgestemd op de toekomst. Per site wordt onderzocht of de intrinsieke waarde van de sacrale ruimte behouden moet blijven dan wel, in uitzonderlijke gevallen, het gebouw moet worden verwijderd om plaats te maken voor een nieuwe invulling. In vele ontwerpen wordt gekozen voor een nevenbestemming. Zo gaan bijna 60% van de voorgestelde ontwerpen ervan uit dat een deel van de kerk behouden blijft voor de liturgie.

Zowel bij een volledige herbestemming als bij een nevenbestemming keert een polyvalente invulling vaak terug, met een nadruk op sociaal en cultureel gebruik: 'de kerk als oplossing voor de culturele noden van de huidige en toekomstige maatschappij'.

De ontwerpers streven naar multifunctionaliteit. Van culturele centra tot gemeenschapsruimtes en commerciële toepassingen: de kerkgebouwen worden getransformeerd tot veelzijdige plekken. Een herbestemming tot woningen blijkt echter zelden aan de orde. Slechts twee ontwerpen in het boek vormen een uitzondering. In het ene geval, de parochiekerk Sint-Antonius van Padua in Meulebeke, worden woningen tegen de kerk aangebouwd, terwijl het schip als een overdekt plein wordt gebruikt. In het andere geval,

Herscheppen. Ontwerpend onderzoek voor het Projectbureau Herbestemming Kerken 2016-2021, Brussel, Team Vlaams Bouwmeester, 2024. Met bijdragen van Charlotte Ardui, Sven Sterken, Sara Vermeulen, Els Vervloesem en Erik Wieërs en een beeldessay van Karin Borghouts

de Heilige Familie in Asbeek, worden de bestaande volumes gradueel vervangen door een nieuwe dorpsal en woningen. Dit laatste voorbeeld betreft meteen het enige voorstel tot volledige sloop dat in het boek aan bod komt.

Afbraak als optie?

Gedeeltelijke afbraak wordt vaker overwogen. Dit gebeurt vooral wanneer het volume te groot is voor zinnig gebruik, wanneer de bouwfysische staat slecht is of wanneer een bestaande aanbouw afbreuk doet aan de kwaliteiten van het gebouw. In sommige ontwerpen blijven er na een afbraak enkel fragmenten bestaan, die worden ingezet als autonome folly's. Dit kan bijdragen aan het creëren van een nieuwe landschappelijke buitenruimte, die op haar beurt een nieuwe dynamiek aan de buurt geeft. Wat hierbij opvalt, is dat de bouwfysische staat van het gebouw een rol speelt in de bepaling van de kwaliteiten en kenmerken ervan. Vanuit economisch oogpunt is dit evident, maar vanuit een erfgoedkundig standpunt is dit niet altijd makkelijk te aanvaarden.

Belang van 'dienstbare' ruimtes

Kerkgebouwen worden gekenmerkt door grootse, open en lege ruimtes die publiek inzetbaar zijn. Om deze een duurzame en flexibele toekomst te bieden, zijn echter ondersteunende ruimtes nodig, zoals bergingen, technische lokalen, sanitair en keukenfaciliteiten. Deze zijn gewoonlijk niet aanwezig in kerkgebouwen en moeten dus geïntegreerd worden. De ontwerpers besteden hier op uiteenlopende manieren aandacht aan: via het gebruik van bestaande aanpalende volumes zoals de sacristie, door de ruimte op te delen zonder afbreuk te doen aan de ruimtelijke kwaliteit, door zorgvuldig ontworpen toevoegingen of door niet-functionele bijgebouwen te vervangen door nieuwe aanbouwen.

Inrichting en modulariteit

Ritme, modulatie, hiërarchie, symmetrie en organisatie in de architectuur van het kerkgebouw zijn vaak de aanzet voor de bepaling van een grid dat de hele site organiseert, opdeelt en componeert. Ontwerpelementen zoals mobiele wanden, gordijnen of verplaatsbare meubels

worden veelvuldig ingezet. Aandacht voor circulariteit kan hier een grote rol spelen door herbruikbaarheid, demonteerbaarheid, verplaatsbaarheid en multi-inzetbaarheid voorop te stellen.

Betrokken buitenruimtes

Ook de buitenruimte wordt in veel ontwerpen betrokken bij de herbestemming. Het kerkgebouw maakt via nieuwe openingen contact met de omgeving, waardoor een actieve relatie ontstaat tussen het interieur en de omliggende publieke ruimte of tuin. Het principe van de multi-inzetbare en modulaire nieuwe wand zien we ook vaak terugkomen in de buitenruimte. De interne functies van het gebouw gaan in interactie met de buitenruimte en beide versterken elkaar. Alle ontwerpen tonen aan dat de toekomstwaarde van een kerkgebouw toeneemt wanneer ook de omgeving een integraal onderdeel wordt van het project.

De rol van de kerktoren

Nagenoeg alle kerken in het boek hebben een (klokken)toren: vaak een landmark, een blikvanger in de omgeving. Merkwaardig is dat slechts enkele van die torens een bestemming krijgen. In deze enkele gevallen worden ze publiek toegankelijk gemaakt als oriëntatie- en uitzichtpunt. Misschien verdient dit aspect nog wat meer aandacht.

Veelheid aan beschikbare gegevens en verdere onderzoeksmogelijkheden

Het brede onderzoek dat aan dit boek ten grondslag ligt, levert een schat aan gegevens op die uitnodigen tot verdere verdieping. Tal van vragen komen naar voren. Is er een verschil in aanpak tussen beschermde en niet-beschermde kerken? Hoe verhouden de verschillende typologieën van kerkgebouwen zich tot de ontwerpstrategieën? Wat is de impact van de stedenbouwkundige ligging van de kerk op micro-, meso- en macroniveau? Daarnaast vragen aspecten als kunstintegratie, circulariteit, tijdelijke bestemmingen, energie-efficiëntie, thermisch en akoestisch comfort en toegankelijkheid voor kerkgebouwen een specifieke benadering. Het onderzoek opent dan ook boeiende pistes voor verdere studies, zowel in de praktijk als binnen de academische wereld.

Kracht van dualiteiten in kerkgebouwen

Kerkgebouwen belichamen een rijke verzameling van dualiteiten die ze uniek maken en ze hun tijdloze aantrekkingskracht geven. Deze contrasten – zoals open versus gesloten, licht versus duisternis, binnen versus buiten, oud versus nieuw, stilstand versus verandering, materieel versus immaterieel – zijn niet alleen esthetische kwesties: ze raken aan de kern van de betekenis en functie van deze gebouwen.

De dualiteit tussen open en gesloten wordt vaak ervaren bij het betreden van een kerk. Van buitenaf lijkt het gebouw soms introvert en gesloten, met massieve muren en smalle openingen. Maar eenmaal binnen ontvouwt zich een overweldigend gevoel van ruimte, licht en hoogte, waardoor het gebouw paradoxaal open aanvoelt. Dit versterkt de bijzondere beleving en roept gevoelens van verwondering en introspectie op.

Het contrast tussen licht en duisternis speelt eveneens een cruciale rol. Kerkgebouwen zijn vaak meesterwerken in het gebruik van natuurlijke lichtinval, waarbij lichtstralen die door hoge vensters of glas-in-loodramen vallen, een bijna spirituele dimensie toevoegen. Tegelijkertijd versterken de schaduwrijke hoeken de mystieke sfeer van het interieur, dat ruimte biedt voor contemplatie. Het spel van licht en duisternis creëert een dynamiek die niet alleen visueel, maar ook emotioneel en spiritueel ervaren wordt.

De verhouding tussen binnen en buiten is een ander intrigerend contrast. In het verleden waren kerken vaak toevluchtsoorden of plekken waar men zich kon terugtrekken. Toch hebben veel kerkgebouwen ook een sterke connectie met hun omgeving. Hun hoge torens fungeren als herkenningspunten in het landschap, terwijl de omliggende pleinen, tuinen en kerkhoven een overgang markeren tussen profane en sacrale ruimte. Moderne herbestemmingen versterken vaak deze relatie tussen binnen en buiten, waarbij de buitenruimte integraal deel uitmaakt van de nieuwe werking van het gebouw.

De dualiteit tussen oud en nieuw komt sterk naar voren in de herbestemming van kerken. Elk kerkgebouw getuigt van een cultuurhistorische context, maar de vraag

naar een hedendaagse invulling dwingt tot creatieve oplossingen. Het spanningsveld tussen behoud en vernieuwing leidt tot unieke ontwerpen waarin het erfgoed wordt gerespecteerd en tegelijkertijd wordt geactualiseerd. Oud en nieuw gaan in dialoog, waardoor het gebouw een betekenisvolle toekomst krijgt zonder zijn wortels te verliezen.

Al deze kwesties overstijgen de architectuur en raken aan universele thema's van het menselijk bestaan. Het nadenken over en omgaan met die dualiteiten helpt ons om de contrasten in ons eigen leven te begrijpen en te omarmen. Net door die intrinsieke rijkdom kunnen kerkgebouwen een inspirerende rol blijven spelen, niet alleen in hun fysieke aanwezigheid, maar ook in de manier waarop ze ons verbinden met het verleden, het heden en de toekomst.

De resultaten van het Projectbureau Herbestemming Kerken tonen aan dat de samenwerking tussen diverse actoren kan leiden tot innovatieve en breed gedragen oplossingen. Wat het boek *Herscheppen* bovenal benadrukt, is dat kerkgebouwen méér zijn dan stenen structuren: het zijn plekken van ontmoeting, geschiedenis en vernieuwing, van continuïteit en transformatie. Het boek nodigt uit om kerkgebouwen met nieuwe ogen te bekijken, hun waarde te herontdekken en ze met visie en zorg over te dragen aan volgende generaties. Daarmee is een belangrijke stap gezet in de zoektocht naar een duurzame toekomst voor ons religieus cultureel erfgoed.

*Deze tekst is een bewerking van de lezing die de auteur uitsprak bij de presentatie van het boek *Herscheppen in het Atelier Bouwmeester* op 30 januari 2024.*

Sint-Lambertus Ham (Kwaadmechelen): collage uit de haalbaarheidsstudie voor nevenbestemming met toevoeging van publieke ruimte. Het voorheen introverte kerkchip is omgevormd tot een open, lichtrijke ruimte die polyvalent kan worden ingezet ter versterking van de dorpskern.
© BOGDAN & VAN BROECK i.s.m. prof. Dr. Thomas Coomans & Rebel Group

Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangen Alken (Terkoest): collage uit de haalbaarheidsstudie voor nevenbestemming met muzieklokale. Het zicht vanuit het koor naar het vergrote oksaal is nieuw en verfrissend. De glazen pui sluit aan op de gewelfribben en vormt een hedendaagse interpretatie van de moderne rondboogarchitectuur.
© Studio Open Kerken (RE-ST / TRANS / Petillon Ceuppens / Endeavour / dr. Roel De Ridder)

Sint-Amandus Avelgem (Kerkhove): collage uit de haalbaarheidsstudie voor herbestemming tot schoolinfrastructuur. De kerk is uitgerust met keuken, berging en sanitair in de zuidzijde van de kerk. Het gordijn verbetert de akoestiek en maakt compartimentering mogelijk. Hierdoor kan het schip gebruikt worden als turnzaal, maar ook voor allerhande school- en buurt evenementen.
© TV Studio Thys Vermeulen, Studio Roma i.s.m. Sven Sterken (KU Leuven), Util Struktuurstudies, Henk Pijpaert Engineering

Heilig Kruis Assenede (Boekhout): Schets uit de haalbaarheidsstudie voor nevenbestemming met kinderopvang. De travee naast de toren wordt opengemaakt als passage die een nieuwe toegang voorziet naar de liturgische ruimte, de naschoolse kinderopvang en museumruimte.
© TRACE tv: Tijdelijke vereniging van de onderzoeksgroep ArcK van de Faculteit Architectuur en Kunst (ARK) Universiteit Hasselt / Architecten Broekx-Schiepers / Architect Saidja Heynickx / UR architects

Sint-Lambertus Ham

Onze-Lieve-Vrouw Onbevleekt Ontvangen Alken

Sint-Amandus Avelgem

Heilig Kruis Assenede

Audrey Contesse

3x stedelijke transformatie

Prijs Wivina Demeester 2021

¹
De jury bestond uit Audrey Contesse (directeur Institut Culturel d'Architecture Wallonie-Bruxelles), Eli Devriendt (landschapsarchitect, stad Oostende), Marie-José Van Hee (Marie-José Van Hee architecten) en Luk Lambrecht (curator en kunstcriticus, coördinator Vrije Kunsten aan de PXL-MAD School of Arts Hasselt).

²
Een vierde bekroning – in de categorie 'kunst in opdracht', die niet binnen de focus van dit artikel valt – ging naar de kunstintegratie in het Provinciehuis van Antwerpen.

Begin oktober 2021 werden de laureaten bekendgemaakt van de Prijs Wivina Demeester 2021 voor excellent opdrachtgeverschap. De prijs is bedoeld voor publieke en semipublieke bouwheren die door hun aanpak en zin voor vernieuwing tonen dat ze kwaliteit vooropstellen. De aandacht van de jury ging bij deze editie vooral uit naar stedelijke transformatie en naar de procesvoering achter exemplarische ruimtelijke projecten die op dat gebied het verschil maken.¹ Daarom werden niet zozeer gebouwde objecten onder de loep genomen, als wel stadsdelen, wijken en bouwblokken. Welke opdrachtgevers slaagden erin de stedelijke context precies in te schatten en actuele uitdagingen aan te gaan met een juiste interventie op de juiste schaal? Een masterplan en twee architectuurprojecten vielen in de prijzen.²

Podiumkunstensite – de tijd verstandig gebruiken

Leuven anno 2027. Om vanuit de Minnepoortsite de Brusselsestraat te bereiken, hoef je alleen maar langs de opnieuw opgelegde Aa en doorheen het park te wandelen, waarna je als vanzelf verder loopt richting Romaanse Poort en Predikherenkerk. Beide zijn sinds kort met elkaar verbonden door het nieuwe podiumkunstengebouw, een zogenaamde *third place* voor de hedendaagse cultuur. Het gebouw en de omliggende publieke ruimte vormen 'de culturele woonkamer van Leuven'. Onder het grote dak, dat als architecturaal gebaar bescherming biedt maar ook aanzet tot culturele actie, is iedereen welkom. Met deze nieuwe

kunstenwijk in de Leuvense benedenstad verschijnt het oorspronkelijke 11de-eeuwse Dijle-eiland opnieuw in het hart van de stad, met de Brusselsestraat en de Dijle als structurele dragers. Er was (minstens) 21 jaar nodig om tot dit overweldigende resultaat te komen.

Met de nieuwe kunstenwijk in de Leuvense benedenstad verschijnt het oorspronkelijke 11de-eeuwse Dijle-eiland opnieuw in het hart van de stad, met de Brusselsestraat en de Dijle als structurele dragers.
① 30CC Romaanse Poort ② Het nieuwe podiumkunstengebouw
③ 30CC Predikherenkerk

Het nieuwe podiumkunstengebouw en de omliggende publieke ruimte vormen 'de culturele woonkamer van Leuven'.
© Ontwerp Sergison Bates architects - rendering Secchi Smith

Reeds in 2006 zette de stad Leuven de realisatie van een podiumkunstenzaal op de agenda, en in 2014 werd het project omgedoopt tot 'podiumkunstensite'. Dit verraadde meteen een gegroeide ambitie: het nieuwe gebouw zou een relatie aangaan met de twee naburige openbare cultuurgebouwen met grote erfgoedwaarde – het complex van de Romaanse Poort en

de Predikherenkerk – en zo een hefboom worden voor de opwaardering van de benedenstad, die na de verhuizing van het Universitair Ziekenhuis verweesd was achtergebleven.

Aan de omschrijving van de ontwerp-opdracht voor de nieuwe podiumkunsten-site ging een grondig voorbereidend traject vooraf. Na een behoefteformulering zocht en vond de stad een geschikte locatie binnen het masterplan voor de ziekenhuissite tussen Kapucijnenvoer, Minderbroedersstraat en Brusselsestraat, de zogenaamde Hertogensite. Na een bijkomende haalbaarheidsstudie werd in het nieuw ruimtelijk uitvoeringsplan voor de site de optie opgenomen om de podiumkunstenzaal hier te realiseren. Met ontwikkelaar Resiterra, die de site in opstal had gekregen van UZ Leuven, werd in 2016 een optieovereenkomst onderhandeld voor de aankoop van de grond. Het bleek een mijlpaal in het proces om van een 'plan' tot een 'project' te komen. Samen met het RUP bood de optieovereenkomst de kans om een nieuwe grootschalige stedelijke functie te voorzien op deze historische plek. De optie moest uiterlijk in maart 2019 worden gelicht. Er werd de nodige tijd genomen om een goede project-definitie op te stellen.

In 2018 lanceerde de Vlaamse Bouwmeester een Open Oproep in twee fasen: een visieronde werd gevolgd door een schetsontwerpronde met onderhandelingsgesprekken, waardoor een uitvoerige dialoog met de kandidaat-ontwerpers mogelijk werd. Gezien de onzekerheid over de uiteindelijke opdracht – de grond moest immers nog worden aangekocht – nam de stad als opdrachtgever haar verantwoordelijkheid door de architecten een billijke vergoeding toe te kennen voor het gevraagde werk. In mei 2019 duidde het nieuwe stadsbestuur het team rond Sergison Bates architects aan als laureaat. Een moedige beslissing, aangezien hun voorstel de krijtlijnen van het masterplan voor de Hertogensite op losse schroeven zette en om een verkavelingswijziging vroeg.

De stad onderhandelde vervolgens over een verlenging van de optieovereenkomst met Resiterra en liet een aantal scenario's onder-

zoeken voor de optimale inplanting van het gebouw. Ten slotte kwamen ook de burgers aan zet in een participatief evenement 'Benedenstad-op-zondag' en tijdens stads-gesprekken rond de vraag: 'Hoe maken we van de podiumkunsten-site een plek waar iedereen zich welkom voelt?'

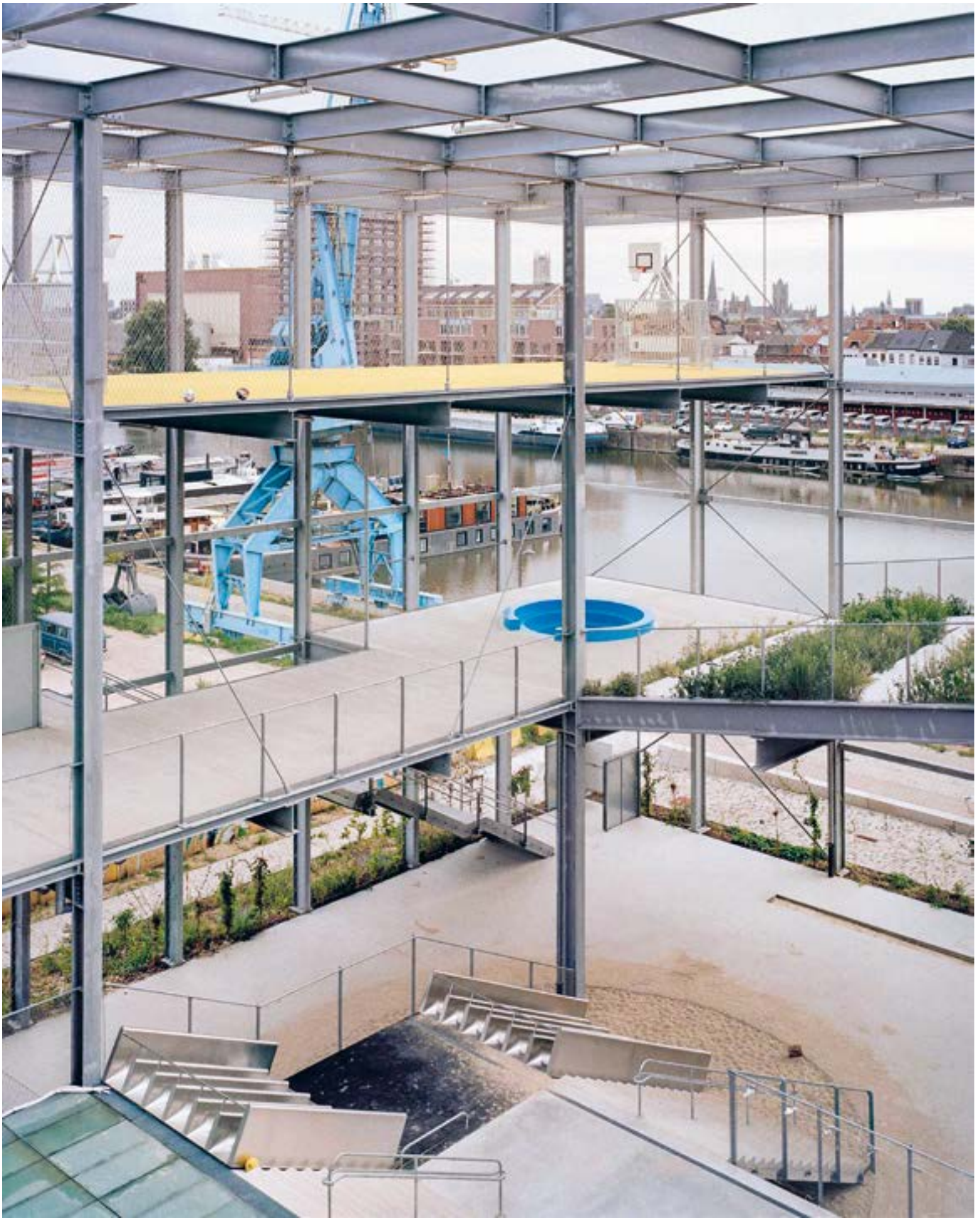
De Prijs Wivina Demeester 2021 werd aan dit project toegekend in de categorie 'masterplan', als een erkenning voor het doorzettingsvermogen en de kritische geest waarvan de publieke opdrachtgever tot nu toe blij gaf, zowel bij de goedkeuring van het oorspronkelijke masterplan door de gemeenteraad als bij de latere verkavelingsvergunning en bij het goedkeuren van het voorontwerp voor het gebouw. Laat de prijs eveneens een aanmoediging zijn om het project verder te laten groeien tot de officiële opening, gepland voor 2027.

Melopee – componeren met de stad

Gent anno 2020. *Melopee* verwijst voortaan niet enkel meer naar ritmisch gezang of naar het bekende gedicht van Paul van Ostaijen. Het is voortaan ook een zeer geslaagde stedenbouwkundige en architecturale compositie, die verschillende complexe bestemmingen verenigt: een Stadsgebouw in de buurt van de Schipperskaai in Gent, te midden van de stadsontwikkeling van De Nieuwe Dokken. Hier huizen een kinderdagverblijf, een buitenschoolse kinderopvang, een basisschool en een wijksportal: vier functies die ervoor zorgen dat het gebouw ook buiten de schooluren en -vakanties leeft en ten dienste staat van de buurt.

Zowel de mogelijke synergieën tussen deze functies als het uiteindelijke programma van het geheel werden in samenspraak met de betrokken actoren en gebruikers uitgedacht. Diezelfde groep gebruikers zorgde ook voor de opvolging en validatie van het project in verschillende etappes. Thematische werkgroepen kwamen samen en vorderingsverslagen werden voorgelegd aan iedereen, om zo een optimaal gebruik van het uiteindelijke project te verzekeren. Eenzelfde rechttoe-rechtaan aanpak werd toegepast in de gevoerde procedure voor de aanstelling van de ontwerpers (Xaveer De Geyter Architects - Ney & Partners - Boydens):

Stadsgebouw Melopee in Gent: de schakeling van speelplaatsen, terrassen, hangende moestuinen en glijbanen is een toonbeeld van constructie en stabiliteit.
© Maxime Delvaux

een selectieprocedure in twee fasen, begeleid door een comité bestaande uit gebruikers en experts in architectuur en stedenbouw. Ook hogerop in het traject hield men het simpel, de stad Gent en intercommunale Farys delegerden het bouwheerschap aan sogent, eigenaar van de grond en tevens verantwoordelijk voor de ontwikkeling via PPS van de rest van de nieuwe woonwijk. Sogent koos bewust voor een klein stuk grond om een voorbeeld te stellen en de principes van verdichting en duurzaamheid tot het uiterste te drijven. De site ligt op een steenworp van de nieuwe voetgangersbrug en is door een speellint verbonden met de verschillende groene ruimten in de wijk. Het gebouw is bovendien aangesloten op het ZAWENT-systeem (Zero AfvalWater met Energie- en NutriëntenTerugwinning).

Ook wanneer je door het gebouw zelf loopt, word je getroffen door efficiënte eenvoud. Vanaf de entree aan het Kompasplein biedt een brede trap in de hal niet alleen toegang tot het gebouw, de treden vormen ook de tribune voor een ontvangstruimte die, wanneer je de toegangsdeuren wijd opent, doorloopt tot buiten. De ruimte is het hart van het gebouw en vormt de verbinding tussen de kinderopvang op het gelijkvloers, de naschoolse opvang, de kleuterschool en de gemeenschappelijke refter op de eerste verdieping, de basisschool op de tweede verdieping en de sportzalen op de hogere verdiepingen. De sportzalen bieden toegang tot de buitenzone van het gebouw, waar gestapelde ruimten in verband staan met de functies binnen en ons in een cascade terug naar het gelijkvloers brengen. Programma's, bezoekers en gebruikers vermengen zich in één vloeiende beweging: een architecturale en ruimtelijke vertaling van de pedagogie die wordt toegepast in de klaslokalen van Melopee, waar muziek wordt beschouwd als een universele taal die de ontwikkeling van het kind bevordert.

Het gevoel van openheid, vrijheid en lichtheid dat hier wordt opgeroepen, is grotendeels te danken aan de weldoordachte structuur, waarvan de afmetingen tot een absoluut minimum zijn herleid. Het lijkt of men zich heeft weten te bevrijden van het zware juk van de hedendaagse bouwvereisten. Toch beantwoordt

het gebouw perfect aan de duurzaamheidsnormen en aan de fysieke en educatieve normen voor klaslokalen. Het plezier dat de architect heeft beleefd aan het componeren binnen de ruimtelijke beperkingen, is voelbaar. Zoals in een partituur de noten opvallen en niet de lijnen, raken kubus en kader in de opengewerkte helft van het gebouw op de achtergrond. De schakeling van speelplaatsen, terrassen, hangende moestuinen en glijbanen is een toonbeeld van constructie en stabiliteit. Ook zien we het gebruikelijke, sobere materialenpalet van XDGA hier terug. De variaties zijn eenvoudig, de afwijkingen doeltreffend: ze sturen, begeleiden of bevestigen het gebruik van de plek zonder al te nadrukkelijk te willen zijn. Behalve dan op het dramatische hoogtepunt: de opgehangen basketbalkooi waar het gebouw alles en iedereen lijkt te overstijgen en het zicht op de oude stad aan het water ons de adem beneemt.

Dit winnende project in de categorie 'architectuuropdracht' is meer dan een hoogtepunt in de architectuurpraktijk van XDGA. Het toont hoe elegant verdichting kan zijn, maar ook hoe relevant gedeeld gebruik is op schaal van een wijk, en hoe deugdelijk een proces dat dialoog bevordert en zich niet laat verstoren door een veelheid aan instrumenten.

De Biekens – niks te veel, niks te weinig

Ook het proces van De Biekens zit helemaal juist. Om tijdelijke noodopvang te voorzien in een binnengebied in een centraal gelegen woonwijk van Sint-Niklaas, besloot het CAW Oost-Vlaanderen een korte en directe beslissingsboom op te stellen. Een dynamisch duo van opdrachtgever en architect, waarbij de ene de gebruikers vertegenwoordigde en de andere alle bouwpartijen, vormde een bouwteam dat het project van voorstudie tot voltooiing begeleidde, ook al was er bij de start nog veel onzekerheid over mogelijke subsidies. Ook de wijkbewoners werden meteen na de aankoop van de site in 2013 betrokken. Dankzij de nauwgezette budgetopvolging door deze 'commandostructuur' konden ook bijkomend noodzakelijke werken worden opgevangen en werd het project uiteindelijk voltooid onder het in de aanbesteding voorziene budget.

Eenzelfde doelmatigheid vinden we terug in de architecturale ingreep door Volt architecten. Zestien studio's voor tijdelijke huisvesting van daklozen, twaalf werkplekken voor het personeel van het CAW, een aantal vergaderzalen, twee crisis-kamers en het opvangcentrum werden op een delicate manier ingepast in de gebouwen van een voormalige peperkoekfabriek, die de hele binnenkant van een bouwblok in beslag nemen. Om de woontypologie van de wijk niet te verstoren en ervoor te zorgen dat de nieuwe tijdelijke bewoners zich snel zouden thuis voelen, werd een aantal stedenbouwkundige randvoorwaarden opgelegd. Het project moest binnen de contouren van het bestaande complex passen, de ramen en indeling van de gevel aan de Blokmakerstraat moesten behouden blijven. Zo ziet de entree van het nieuwe complex er voor iedereen vertrouwd uit. Een inloopcafé waar inwijkelingen en omwonenden elkaar kunnen ontmoeten, zorgt voor een discrete link naar het opvangcentrum, en een groot venster achterin het café biedt een gemoedelijk zicht op het binnengebied, wars van voyeurisme.

De structuur van de fabriek werd zoveel mogelijk bewaard, er werd slechts spaarzaam gesloopt. Met het oog op een duidelijke (semi)publieke circulatie werden hier en daar daken verwijderd, waardoor strak omkaderde buitenruimten ontstaan, als informele ontmoetingsplaatsen in de openlucht die de verschillende programma-onderdelen bedienen. Allereerst is er het plein achter het inloopcafé, waar de bezoekers arriveren en zich het merendeel van de publieke functies bevindt. Een royale trap leidt naar een tweede, verhoogd en intiëmer plein – dat van de bewoners en de CAW-medewerkers – van waaruit drie binnenstraatjes vertrekken die uitgeven op een groene verblijfsplek met zicht op de omgeving. Het interieur van de fabriek wordt zo een open ruimte, waar de overgang van publiek naar privaat subtiel is aangegeven door kadrering en materiaalkeuze. De nieuwe elementen kregen immers een andere kleur en materiaal dan de originele. Bestaande muren zijn zelfs voorzien van een semitransparante verflaag om de geschiedenis van de plek te laten doorschemeren. Ook de structurele interventies

zijn zichtbaar en tonen duidelijk hun functie, ze hebben precies de afmetingen die nodig zijn en niets meer.

De woonunits, ontvangstruimten en kantoren zijn ontworpen als op zichzelf staande houten volumes die tussen de bestaande muren en scheidingswanden zijn geplaatst. Isolatie en uitvoering werden zo geoptimaliseerd; het onbewerkte hout waarmee deze private delen zijn afgewerkt, contrasteert mooi met de bakstenen muren van de site. Zo ook in het binnenstraatje dat naar de gezinswoningen leidt, op het ritme van de oude, niet uitgelijnde traveeën, zodat ieder zijn woning makkelijk kan herkennen. Dit straatje komt uit op een tweede trap die afdaalt naar de parkeerplaats. Ook hier zorgen slimme openingen voor een natuurlijke verlichting van de parking, die bij slecht weer meteen ook een overdekte speelplek wordt.

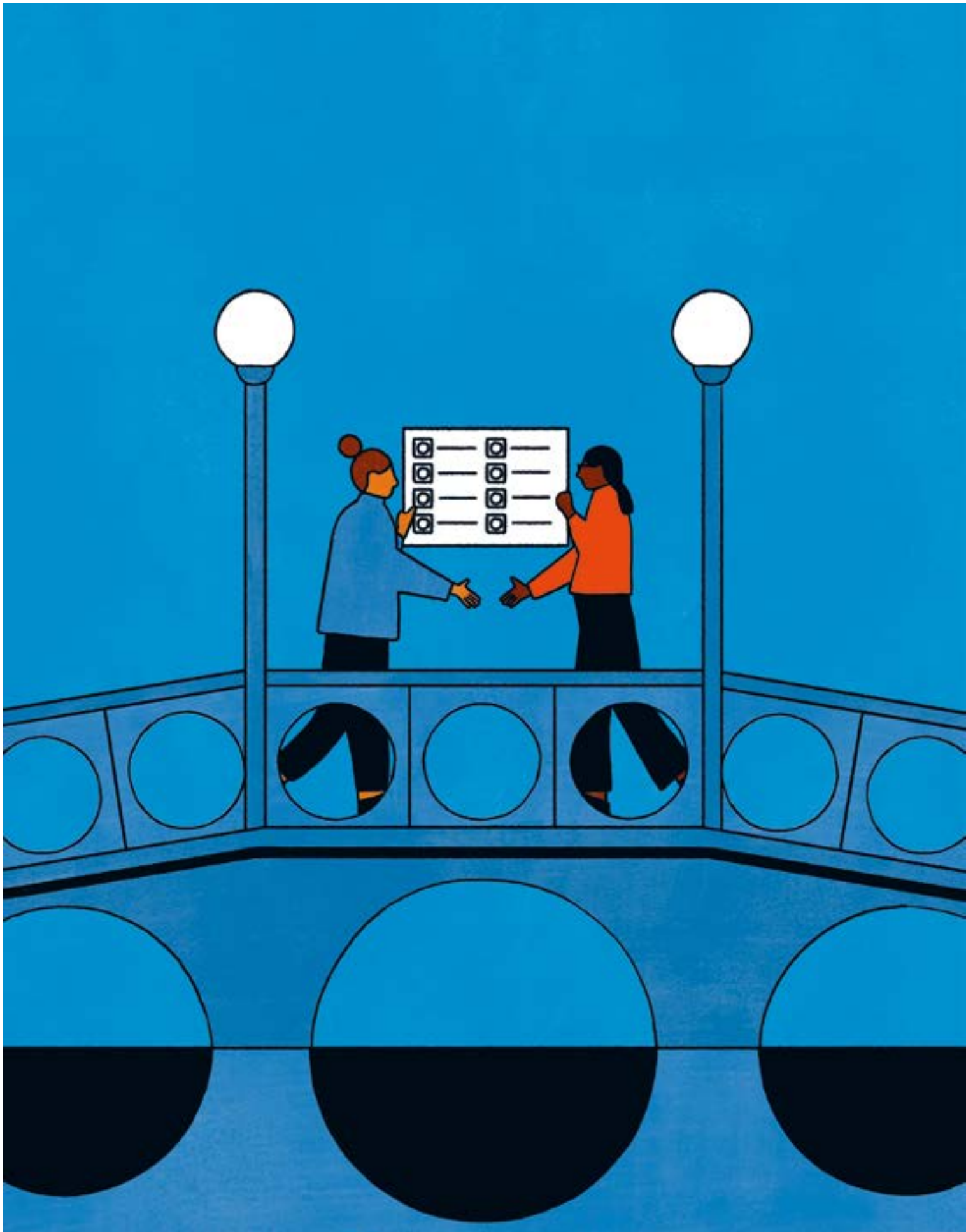
Met De Biekens, de tweede laureaat in de categorie 'Architectuuropdracht', is het CAW Oost-Vlaanderen de uitdaging aangegaan om de problematiek van in onbruik geraakte stedelijke binnengebieden aan te pakken en ze opnieuw betekenis te geven. Dit project, waar niks te veel en niks te weinig aan is, is daarvan een lichtend voorbeeld.

Deze tekst verscheen eerder in Ruimte, het driemaandelijks tijdschrift van de Vlaamse Vereniging voor Ruimte en Planning (VRP), nr. 52, feb. 2022.

Meer info en filmpjes over alle genomineerde projecten op www.vlaamsbouwmeester.be

Inloop- en (crisis)opvangcentrum De Biekens in Sint-Niklaas huist in een voormalige peperkoekfabriek, waarvan de structuur zo veel mogelijk werd bewaard. © Dennis De Smet

De Open Oproep opnieuw scherpgesteld

¹
Florian Heilmeyer, *Celebrating Public Architecture. Buildings from the Open Call in Flanders 2000-21*. Berlin, Jovis Verlag – Team Vlaams Bouwmeester – Vlaams Architectuurinstituut, 2021.

²
Meer dan een wedstrijd. De Open Oproep in een veranderende bouw-cultuur. Team Vlaams Bouwmeester en Vlaams Architectuurinstituut, 2021, p. 10.

De Open Oproep selectieprocedure voor ontwerpers bestaat een kwarteeuw. Na al die jaren staat de procedure nog steeds overeind als een van de belangrijkste tools waarmee het bouwmeesterschap zijn missie vervult: de architectuurkwaliteit van de gebouwde omgeving in Vlaanderen bevorderen via de ondersteuning van publieke opdrachtgevers. De gebouwde resultaten van de Open Oproep genieten in binnen- en buitenland ruime waardering, getuige onder meer publicaties als *Celebrating Public Architecture*.¹ Die waardering mag de voorbije 25 jaren vrij constant zijn gebleven, de context waarin het Team Vlaams Bouwmeester opereert is dat niet: veranderingen in de architectuur-, bouw- en bestuurspraktijken, het wetgevend kader en de samenleving als geheel noopten al meermaals tot aanpassingen aan het Open Oproep reglement.

Bij de derde grote herziening van de procedure in 2011 kwamen zelfs fundamentele uitgangspunten op de helling te staan. Kort gezegd kwam het er toen op neer dat we een toenemende spanning ervoeren tussen de eenvormigheid van de Open Oproep formule en de grote diversiteit aan projecten en opdrachtgevers. Er bleek behoefte te zijn aan het verbreden van de waaier aan keuzemogelijkheden binnen een vastgelegd procedureel kader. In functie van de aard, de omvang en complexiteit van het project, maar ook in functie van de specifieke wensen van de opdrachtgever, moest de procedure meer op maat kunnen worden toegesneden. Tussen 2011 en 2024 werd het 'keuzemenu' middels opeen-

volgende kleinere wijzigingen stelselmatig verder uitgebreid. Uiteindelijk kon een opdrachtgever bepalen hoeveel ontwerpers aan zet zouden zijn om een concept uit te werken, en hoe gedetailleerd dit concept precies moest zijn. Een tijdje werd gewerkt met drie offerte-formaten (small, medium, large), in functie van het beschikbare procedurebudget. Ook het aantal mogelijke gunningscriteria werd systematisch uitgebreid, tot er uit maar liefst negen criteria kon worden gekozen. Bij toepassing van al deze criteria met de voorkeursgewichten uit het reglement, was de kwaliteit van het door ontwerpers voorgestelde concept niet eens meer doorslaggevend. Intussen werden ook de wensen van de ontwerpers gehoord: de mogelijkheid om de presentaties van de ontwerpvoorstellen aan de gunningscommissie gezamenlijk te laten plaatsvinden werd systematisch geschrapt wegens bezwaar van minstens één van de kandiderende ontwerpteams.

We constateerden na een aantal jaren dat de slinger te ver was doorgeslagen in de richting van 'klantvriendelijke' compromisbereidheid. In 2021 stelde Erik Wieërs het Team, in zijn woord vooraf bij de essaybundel *Meer dan een wedstrijd*, een heldere taak: 'Volgens mij is de beste manier om voor de Open Oproep een zinvolle toekomst te vrijwaren, hierin gelegen, zo dicht mogelijk te blijven bij zijn oorspronkelijke ambities'.² Bekommernissen en vragen van opdrachtgevers en ontwerpers vinden we uiteraard nog steeds belangrijk, maar niet ten koste van onze twee centrale doelstellingen: kwaliteitsvolle voorstellen oogsten voor concrete projecten én bijdragen aan een

'Het Team Vlaams Bouwmeester en de opdrachtgever maken afspraken': illustratie van Sophia Twigt voor de nieuwe brochure *Open Oproep* met stappenplan en reglement, 2024.
© Sophia Twigt

levendige architectuurcultuur in Vlaanderen. Daarom wilden we de uitgangspunten van de Open Oproep opnieuw scherp stellen. Wij willen immers geen procedure die op een paar punten en komma's verschilt van de gangbare praktijken, maar een uniek aanbod aan publieke opdrachtgevers voor de realisatie van ambitieuze en innovatieve projecten die inzetten op actuele maatschappelijke uitdagingen.

In meer dan twee decennia Open Oproep heeft het Team Vlaams Bouwmeester voldoende expertise opgebouwd om te weten welke procedurele elementen de meeste kansen creëren om onze doelstellingen te realiseren. Daarom hebben we in 2024 het initiatief genomen om de Open Oproep grondig te hervormen, en een procedure te ontwikkelen die doorheen alle stappen op een coherente manier inzet op ontwerp kwaliteit en architectuurcultuur. Uiteraard gooiden we hiervoor de opgebouwde ervaring bij al onze stakeholders niet overboord. Naast interne workshops organiseerden we thematische bevestigingen en bijeenkomsten voor opdrachtgevers en

ontwerpers. We introduceerden een 'keten' van ambities die sturend zijn doorheen de procedure, van bij de projectdefinitie over de selectie tot de *deliverables* en de gunning, en werkten een aangepaste modelovereenkomst uit voor de laureaten van zowel architectuuropdrachten als opdrachten voor masterplanning. We lieten ons hierbij uitgebreid juridisch adviseren. Daarnaast diepten we ook inhoudelijke thema's uit zoals participatie en circulariteit. Deze blijven uiteraard steeds in ontwikkeling en kunnen aangevuld worden in functie van maatschappelijke, wetenschappelijke en technische evoluties.

De voornaamste wijzigingen

De kandidaturen

Om voluit ontwerpers te kunnen selecteren op basis van ontwerp kwaliteit, wordt er afgestapt van de kandidatuurstelling als volledig studieteam. Er wordt van de ontwerpers verwacht dat ze meteen na de selectie een team samenstellen om zo een integraal benaderd concept voor te stellen. Pas in gunningsfase wordt de teamsamenstelling beoordeeld.

Zaalzicht van de reizende tentoonstelling 'Open Oproep. 20 jaar architectuur in publieke opdracht' met de installatie van Joris Kerremans, Louis Seynaeve en Toon Verdonck, De Singel, Antwerpen, nov. 2021-apr. 2022 © Olmo Peeters

De selectie

In de selectiefase wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de – bewust laag gehouden – lat waar de ontwerpers overheen moeten om in aanmerking te komen voor de opdracht enerzijds, en de criteria voor de selectiebeperking anderzijds. Deze laatste gebeurt aan de hand van een nota waarin de kandidaten moeten omschrijven wat volgens hen op het spel staat bij de voorliggende ontwerpoperdacht, en drie specifieke referenties die verband houden met de uitdagingen die deze opdracht stelt.

De briefings

Omdat we de interactie tussen de ontwerpers en de opdrachtgever tijdens de procedure belangrijk vinden als startpunt voor het traject dat ze zullen lopen tot aan de realisatie van de opdracht, maken we de twee briefings verplicht in plaats van facultatief.

De offertes

De inhoud van de offertes wordt nog steeds op maat bepaald in functie van het dossier. Toch wordt nu veel meer aandacht besteed aan de *deliverables*: door na te gaan welke informatie de opdrachtgever minimaal nodig heeft om de opdracht te kunnen gunnen, en door dit nauwkeurig te omschrijven (lieft aan de hand van precieze vragen), trachten we de tijdsbesteding van de ontwerpers voor de opmaak van een offerte tot een minimum te herleiden. De biedvergoedingen worden meer in evenwicht gebracht met het gevraagde dossier.

De presentaties

Door de presentaties verplicht gezamenlijk te laten plaatsvinden, bevorderen we kennisuitwisseling en werken we aan de architectuurcultuur in Vlaanderen. Het bijwonen van de presentaties van concurrenten bevordert ook het goede begrip van de gemotiveerde gunningsbeslissing.

De beoordeling van de offertes

In het nieuwe reglement worden slechts vier gunningscriteria opgenomen, met als belangrijke toevoeging dat een ontwerpoperdacht op elk van deze criteria minstens 50% moet scoren om in aanmerking te komen voor gunning. Op deze manier wordt gegarandeerd dat,

ook indien aan een bepaald criterium een gering gewicht wordt toegekend, het gekozen ontwerpoperdacht ieder gunningscriterium voldoende aan bod heeft laten komen in de offerte én er minstens 'matig' voor scoort.

Het eerste criterium is de kwaliteit van de ontwerpoperdacht. Het gewicht van dit criterium bedraagt minimaal 50% en betreft ook de duurzaamheid van het concept. Op deze manier kan volop ingezet worden op de opdracht van het bouwmeesterschap om de architectuurkwaliteit en de integrale duurzaamheid in Vlaanderen te bevorderen.

Het tweede criterium, de werkwijze, betreft de samenstelling van het volledige ontwerpoperdacht en de manier waarop het team de opdracht zal uitvoeren. Het gaat over alle middelen die worden ingezet om het concrete project tot een goed einde te brengen. Op die manier is het een breder criterium dan de 'procesgerichtheid en procesbereidheid', 'teamsamenstelling' en 'realisatietermijn' uit het vroegere reglement.

Het derde criterium 'optimalisatie van de investering' vervangt de criteria 'raming van de projectkost', 'kostenbeheersing qua honorarium' en 'beheersing van de projectkost'. De bedoeling is om onder dit criterium eveneens alle elementen die inherent zijn aan de ontwerpoperdacht en een invloed hebben op de totale kostprijs van het project te kunnen evalueren. Het kan dus gaan over studie-, uitvoerings- en ontmantelings- of herontwikkelingskosten, evenals kosten voor onderhoud, personeelsinzet voor uitbating, energie- en waterverbruik enzovoort.

Het vierde criterium is het ereloon. De opdrachtgevers kunnen in de meeste gevallen het correcte ereloon voor hun opdracht vastleggen. De voorkeur gaat ernaar uit om dit te doen; in dat geval wordt het criterium 'ereloon' niet toegepast. Voor opdrachtgevers die liever werken met een ereloonvork of voor opdrachten waarvoor het correcte ereloon moeilijker te bepalen is, laat het reglement toe dit criterium toe te passen en een bepaalde concurrentie op basis van ereloon te organiseren.

Het valt te betreuren dat het Team Vlaams Bouwmeester er, ondanks verscheidene overlegmomenten, niet in

geslaagd is om de Inspectie van Financiën, die advies moet geven over de gevoerde procedure van elk project van de Vlaamse overheid, te overtuigen van het belang om concurrentie op basis van ereloon geen overdreven belang toe te kennen. Hierdoor is het reglement niet goedgekeurd voor projecten van de Vlaamse overheid, en zal voor deze opdrachtgevers iedere keer een procedure op maat uitgewerkt worden.

Kwaliteitsbewaking, nazorg en communicatie

Zowel bij opdrachtgevers als bij ontwerpers is er vraag naar verdere opvolging van de projecten door het Team Vlaams Bouwmeester na de gunning. Op die manier kan worden nagegaan of de kwaliteiten waarop de gunning gebaseerd werd, ten goede zijn geëvolueerd tijdens het verdere proces, en kan er eventueel

bijgestuurd worden. Daarnaast vragen we dat de opdrachtgever het Team Vlaams Bouwmeester op de hoogte houdt van de uitvoering van het project. Bij de communicatie over het project vragen we de opdrachtgever te vermelden welke rol het bouwmeesterschap heeft gespeeld bij de totstandkoming ervan, zodat andere opdrachtgevers geïnspireerd kunnen worden om ook deel te nemen aan de Open Oproep.

Op deze manier hopen we de Open Oproep, in het vooruitzicht van de vijftigste editie, weer helemaal bij de tijd én bij de missie van het bouwmeesterschap te hebben gebracht.

Zaalzicht van de reizende tentoonstelling 'Open Oproep. 20 jaar architectuur in publieke opdracht' met de installatie van Ester Goris en Malgorzata Maria Olchowska, Z33, Hasselt, sept.-nov. 2020
© Michiel De Cleene

Feiten & cijfers

Gepubliceerde projecten

39

OO 3901

Project Leiedal Kortrijk **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de nieuwbouw van kantoren voor Leiedal te Kortrijk **Opdrachtgever** Intercommunale Leiedal **Aard project** Nieuwbouw **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 7.500.000 **Inschrijvingen** 66

OO 3902

Project Stationsomgeving Boom **Beschrijving** Opmaak van een masterplan voor de stationsomgeving van Boom, met inbegrip van advies voor realisatiemogelijkheden **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Boom / Provinciebestuur Antwerpen **Aard project** Masterplan **Status** Gerealiseerd **Investeringsbedrag** € 126.000 **Inschrijvingen** 37

OO 3903

Project Kolderbos Genk **Beschrijving** Uitwerken van een mastervisie en een stedenbouwkundige studie voor de wijk Kolderbos te Genk **Opdrachtgever** Stadsbestuur Genk **Aard project** Masterplan **Status** Gerealiseerd **Investeringsbedrag** € 120.000 **Inschrijvingen** 22

OO 3904

Project Masterplan Lippelo & Oppuurs Puurs-Sint-Amunds **Beschrijving** Opmaak van een masterplan voor de kernen Oppuurs en Lippelo met eventuele opmaak van een RUP, uitvoering van deelopdrachten binnen het masterplan en/of supervisie bij de realisatie van het masterplan te Puurs-Sint-Amunds **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Puurs-Sint-Amunds **Aard project** Masterplan **Status** Geannuleerd voor gunning **Investeringsbedrag** € 80.000 **Inschrijvingen** 24

OO 3905

Project Masterplan Wolfsgracht Denderleeuw **Beschrijving** Opmaak van een masterplan en een ontwikkelingsstrategie voor het gebied Wolfsgracht te Denderleeuw **Opdrachtgever** Inter-gemeentelijk samenwerkingsverband voor streekontwikkeling SOLVA **Aard project** Nieuwbouw **Status** Gerealiseerd **Investeringsbedrag** € 60.000 **Inschrijvingen** 26

40

OO 4001

Project Fluvia Kortrijk **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de realisatie van de hoofdkazerne van de Hulpverleningszone Fluvia (nieuwbouw) te Kortrijk **Opdrachtgever** Hulpverleningszone Fluvia **Aard project** Nieuwbouw **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 15.000.000 **Inschrijvingen** 51

OO 4002

Project Vesta Stekene en Sint-Niklaas **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de bouw van drie woonbuurten voor personen met een beperking, respectievelijk de bouw van woningen (inclusief dagbestedingslokalen) voor 25 personen 'buurt Stekene', de vervangingsbouw van woningen en dagbestedingslokalen voor 45 personen 'buurt Patershoek' (vast gedeelte) en de bouw van een bijkomende buurt voor 20 personen op een nog onbekende locatie (voorwaardelijk gedeelte) **Opdrachtgever** vzw Vesta **Aard project** Nieuwbouw **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 12.235.000 **Inschrijvingen** 54

OO 4003

Project De Woeker Oudenaarde **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de integratie en de bouw van een nieuwe zaal en de inrichting van de publieke ruimte op cultuursite De Woeker te Oudenaarde. **Opdrachtgever** Stadsbestuur Oudenaarde **Aard project** Nieuwbouw; publieke ruimte **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 13.500.000 **Inschrijvingen** 81

OO 4004

Project Sint-Martinus Burcht **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de herbesteding van de Sint-Martinuskerk te Burcht **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Zwijndrecht **Aard project** Renovatie/herbesteding **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 3.450.000 **Inschrijvingen** 48

OO 4005

Project Emiliani Zaffelare **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de verbouwing van een dokterswoning tot een woning voor 8 personen met een verstandelijke beperking, en de bouw van een woonvoorziening voor 20 volwassenen met een verstandelijke beperking te Zaffelare **Opdrachtgever** vzw Emiliani **Aard project** Nieuwbouw; renovatie/herbesteding **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 3.446.360 **Inschrijvingen** 57

OO 4006

Project De Kruierie Balen **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de gefaseerde aanpassing en uitbreiding van het gemeentelijk vrijetijdscentrum De Kruierie te Balen **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Balen **Aard project** Nieuwbouw; renovatie/herbestemming **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 2.025.000 **Inschrijvingen** 27

OO 4007

Project Tip Buda-eiland Kortrijk **Beschrijving** Opmaak van een masterplan voor de tip van het Buda-eiland te Kortrijk **Opdrachtgever** Stadsbestuur Kortrijk **Aard project** Masterplan **Status** Gerealiseerd **Investeringsbedrag** € 120.000 **Inschrijvingen** 30

OO 4008

Project Coloma rozentuin Sint-Pieters-Leeuw **Beschrijving** Opmaak van een masterplan en een inrichtingsplan voor een onthaalsite voor de rozentuin van het kasteeldomein Coloma en zijn omgeving **Opdrachtgever** VO, Agentschap Natuur en Bos **Aard project** Masterplan **Status** Gerealiseerd **Investeringsbedrag** € 75.000 **Inschrijvingen** 11

OO 4101

Project Zorgzorgcentrum Kessel **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van een visie voor een nieuwe zorgbuurt en de nieuwbouw van een buurtzorghuis, een woonzorgcentrum en een groepszorgwoning te Kessel **Opdrachtgever** vzw Zorggroep Zusters van Berlaar **Aard project** Nieuwbouw **Status** Geannuleerd na gunning **Investeringsbedrag** € 15.500.000 **Inschrijvingen** 46

OO 4102

Project Technicum UGent **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de renovatie en herbestemming van machinelabogebouw Technicum 4 tot architectuurschool (gebouw en omgeving) **Opdrachtgever** Universiteit Gent **Aard project** Renovatie/herbestemming **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 11.900.000 **Inschrijvingen** 65

OO 4103

Project Kappaertsite Zwevegem **Beschrijving** Volledige studie- en architectuur-opdracht voor de nieuwbouw en renovatie van schoolgebouwen voor buitengewoon lager onderwijs, deeltijds kunstonderwijs en vakantiewerking op de Kappaertsite te Zwevegem **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Zwevegem **Aard project** Nieuwbouw; renovatie/herbestemming **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 9.285.000 **Inschrijvingen** 48

OO 4104

Project School Sledderlo **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de nieuwbouw van een school met sporthal te Sledderlo **Opdrachtgever** vzw Katholiek Basisonderwijs Sledderlo Genk **Aard project** Nieuwbouw **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 5.600.000 **Inschrijvingen** 59

OO 4105

Project Stuivenbergsite Antwerpen **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de herbestemming van de Stuivenbergsite te Antwerpen: opmaak van een stedenbouwkundig inrichtingsplan, landschapsonwerp en architectuur **Opdrachtgever** AG VESPA **Aard project** Renovatie/herbestemming **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 30.000 - € 50.000 (inrichtingsplan), € 38.717.144 (uitvoering) **Inschrijvingen** 29

OO 4106

Project Magdalenazwembad Kortrijk **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de herontwikkeling van het Magdalena-zwembad te Kortrijk **Opdrachtgever** Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST) **Aard project** Renovatie/herbestemming **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 3.840.000 **Inschrijvingen** 30

OO 4107

Project Masterplan centrum Willebroek **Beschrijving** Opmaak van een strategisch masterplan en een actieprogramma voor het centrum van Willebroek **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Willebroek **Aard project** Masterplan; publieke ruimte **Status** Gerealiseerd **Investeringsbedrag** € 90.000 **Inschrijvingen** 14

OO 4108

Project Groothuiswijk Verrebroek **Beschrijving** Studieopdracht voor een masterplan voor uitbreiding en toekomstige herontwikkeling van de Groothuiswijk in Verrebroek, Beveren **Opdrachtgever** Gewestelijke Maatschappij voor Huisvesting Beveren **Aard project** Masterplan **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 75.000 **Inschrijvingen** 14

OO 4109

Project Stationsomgeving Ruisbroek **Beschrijving** Opmaak van een masterplan voor de stationsomgeving van Ruisbroek, met inbegrip van een geïntegreerde studie naar scenario's voor financiële haalbaarheid van de realisatie **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Sint-Pieters-Leeuw **Aard project** Masterplan; publieke ruimte **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 70.000 **Inschrijvingen** 14

OO 4110

Project Molenbergwijk Beveren **Beschrijving** Opmaak van het masterplan voor de toekomst van de Molenbergwijk en voorwaardelijk de opdracht voor het uitvoeringsontwerp voor de aanleg van het openbaar domein in Beveren **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Beveren en GMH **Aard project** Masterplan; publieke ruimte **Status** Geselecteerd **Investeringsbedrag** € 84.000 **Inschrijvingen** 7

OO 4111

Project Sint-Hubertuskerk Berchem **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de gefaseerde herbestemming en inrichting van de Sint-Hubertuskerk voor VAI, Victor Jacobslei te Berchem, Antwerpen **Opdrachtgever** Vlaams Architectuurinstituut vzw **Aard project** Renovatie/herbestemming **Status** Geannuleerd na gunning **Investeringsbedrag** € 7.150.000 **Inschrijvingen** 44

OO 4201

Project Sporthal en landschapspark Halle
Beschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een stedenbouwkundig inrichtingsplan, landschapsonwerp en de bouw van een sporthal voor de site De Bres-Leide-Slingerweg te Halle
Opdrachtgever VMM, Stadsbestuur Halle
Aard project Nieuwbouw; Publieke ruimte
Status In uitvoering **Investeringsbedrag** € 36.000.000 **Inschrijvingen** 28

OO 4202

Project Toegangspoort ecocampus Diepenbeek **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de ontwikkeling van de toegangspoort voor de ecocampus in Diepenbeek **Opdrachtgever** POM Limburg **Aard project** Nieuwbouw; Publieke ruimte **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 25.700.000 **Inschrijvingen** 20

OO 4203

Project Ontmoetingscentrum en omgeving Gullegem **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor het bouwen van een nieuw ontmoetingscentrum, de aanleg van een centrumplein, het openleggen en herinrichten van de Heulebeek en het opwaarderen van centrale groenzones te Gullegem **Opdrachtgever** VMM, Gemeentebestuur Wevelgem **Aard project** Nieuwbouw; publieke ruimte **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 10.480.000 **Inschrijvingen** 29

OO 4204

Project Jongeren centrum Lommel **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de nieuwbouw van een jongeren centrum te Lommel **Opdrachtgever** Stadsbestuur Lommel **Aard project** Nieuwbouw **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 2.600.000 **Inschrijvingen** 34

OO 4205

Project Vestinggordel Dendermonde **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van het ruimtelijk masterplan 'vestinggordel Dendermonde' met participatieluik **Opdrachtgever** Stadsbestuur Dendermonde **Aard project** Masterplan **Status** Gerealiseerd **Investeringsbedrag** € 100.000 **Inschrijvingen** 15

OO 4206

Project Hof van Kabbeek Tienen **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan en de bijbehorende financieel-economische haalbaarheidsstudie (vast gedeelte) en de opmaak van een RUP (voorwaardelijk gedeelte) voor de site Hof van Kabbeek te Tienen **Opdrachtgever** Stadsbestuur Tienen **Aard project** Masterplan **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 80.000 **Inschrijvingen** 13

OO 4207

Project Vianderdomein Tienen **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor het Vianderdomein (vast gedeelte) en de uitvoering van gefaseerde deelopdrachten van het masterplan (voorwaardelijk gedeelte) **Opdrachtgever** Stadsbestuur Tienen **Aard project** Masterplan **Status** Gerealiseerd **Investeringsbedrag** € 59.500 **Inschrijvingen** 9

43**OO 4301**

Project Kantoren DDS Dendermonde **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de nieuwbouw van kantoren voor de dienstverlenende vereniging Dender, Durme, Schelde en de afvalintercommunale Verko in Dendermonde **Opdrachtgever** Dienstverlenende vereniging DDS **Aard project** Nieuwbouw **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 5.150.000 **Inschrijvingen** 33

OO 4302

Project Sint-Godelieveklooster Brugge **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor de globale restauratie en herbestemming van het Sint-Godelieveklooster in Brugge (incl. supervisie voor de kwaliteitsbewaking) en de uitvoering van een eerste fase. De uitvoering van volgende fasen vormt een voorwaardelijk deel van de opdracht. **Opdrachtgever** VO Toerisme Vlaanderen **Aard project** Masterplan; renovatie/herbestemming **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 100.000 (masterplan), € 6.000.000 (uitvoering 1ste fase) **Inschrijvingen** 17

OO 4303

Project Masterplan SOLVA Ninove **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor het opmaken van een ruimtelijke toekomstvisie voor de herontwikkeling van de site van het administratief centrum en zijn directe omgeving te Ninove **Opdrachtgever** Intergemeentelijk samenwerkingsverband voor streekontwikkeling SOLVA **Aard project** Masterplan **Status** Gerealiseerd **Investeringsbedrag** € 70.000 **Inschrijvingen** 11

44**OO 4401**

Project Siegelmarkt Tongeren **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de sociale woonwijk Siegelmarkt in Tongeren **Opdrachtgever** Gewestelijke Sociale Huisvestingsmaatschappij WOONZO cvba; sociale huisvestingsmaatschappij Kleine Landeigendom **Aard project** Nieuwbouw **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 20.880.000 **Inschrijvingen** 23

OO 4402

Project Blekerijsite Torhout **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de bouw van een sociaal woonproject op de Blekerijsite te Torhout **Opdrachtgever** Bouwmaatschappij De Mandel cv **Aard project** Nieuwbouw **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 3.600.000 **Inschrijvingen** 30

OO 4403

Project Wetenschapshub Kortrijk **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de nieuwbouw van een wetenschapshub te Kortrijk **Opdrachtgever** POM West-Vlaanderen **Aard project** Nieuwbouw **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 1.550.000 **Inschrijvingen** 31

OO 4404

Project Kattevennen Genk **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van een conceptuele mastervisie met het inrichtingsplan (vast gedeelte) en de uitvoeringsopdrachten en de supervisie voor het 'verbindend landschap centrum/toegangspoort Kattevennen' te Genk **Opdrachtgever** Stadsbestuur Genk **Aard project** Masterplan **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 500.000 **Inschrijvingen** 12

45

OO 4501

Project Ons Dak Maaseik **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de bouw van 184 sociale woningen en het aanleggen van de wegen en de private, collectieve en publieke buitenruimtes te Maaseik. **Opdrachtgever** Woonmaatschappij Ons Dak **Aard project** Nieuwbouw **Status** Geselecteerd **Investeringsbedrag** € 28.750.000 **Inschrijvingen** 30

OO 4502

Project PXL Hasselt **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de vernieuwbouw van de huisvesting van de opleidingen Business, Digital en SyntraPXL en de nieuwbouw van een BusinessHub voor Hogeschool PXL **Opdrachtgever** Hogeschool PXL **Aard project** Nieuwbouw **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 22.551.825 **Inschrijvingen** 61

OO 4503

Project Emiliani Lokeren **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de bouw van een collectief woonproject voor 96 personen met een beperking, de architectuuroopdracht voor het bouwen van een eerste fase van 32 woningen en een ontwerpdracht voor de inrichting van de buitenruimtes die aansluiten bij de woningen **Opdrachtgever** Emiliani vzw **Aard project** Nieuwbouw **Status** Geselecteerd **Investeringsbedrag** € 19.643.990 **Inschrijvingen** 31

46

OO 4601

Project S.M.A.K. Gent **Beschrijving** De opmaak van een ontwikkelingsvisie (vast gedeelte), de volledige studie- en ontwerpdracht voor het bouwen van een nieuw S.M.A.K. Stedelijk Museum voor Actuele Kunst (voorwaardelijk gedeelte A) en de volledige studie- en ontwerpdracht voor de casco-inrichting van de ondergrondse delen voor een nieuw S.M.A.K. (voorwaardelijk deel B), binnen de gebouwencluster in het Citadelpark te Gent **Opdrachtgever** SOGent **Aard project** Nieuwbouw **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 150.000 (ontwikkelingsvisie), € 80.000.000 - 90.000.000 (voorwaardelijke delen) **Inschrijvingen** 53

OO 4602

Project Ter Luchte Oostkamp **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan en het bouwen van een woonzorgcentrum op de zorgsite Ter Luchte te Oostkamp (Ruddervoorde) **Opdrachtgever** OCMW Oostkamp **Aard project** Nieuwbouw; masterplan **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 60.000 (masterplan), € 21.500.000 (uitvoering) **Inschrijvingen** 39

OO 4603

Project Woonzo Borgloon **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan, de bouw van 34 sociale woongelegenheden voor senioren en de aanleg van een park te Borgloon **Opdrachtgever** De Gewestelijke Sociale Huisvestingsmaatschappij WOONZO cvba **Aard project** Nieuwbouw; masterplan; publieke ruimte **Status** Geselecteerd **Investeringsbedrag** € 40.000 (masterplan), € 6.681.000 (uitvoering) **Inschrijvingen** 27

OO 4604

Project Beursschouwburg Brussel **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de transformatie en vernieuwing van de Beursschouwburg te Brussel **Opdrachtgever** VO Departement Cultuur, Jeugd en Media **Aard project** Renovatie/herbestemming **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 7.986.000 **Inschrijvingen** 32

OO 4605

Project Zorgcampus Terbank Leuven **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor een nieuwe zorgcampus voor jongeren met een mentale beperking en gedragsstoornissen aan de Sint-Jansbergsesteenweg in Leuven, met als eerste fase de realisatie van twee leefeenheden, individuele verblijfsmodules en ruimtes voor de multifunctionele diensten (vast deel) en de realisatie van de volgende twee leefeenheden (voorwaardelijk deel) voor MPC Terbank in Leuven **Opdrachtgever** MPC Terbank vzw **Aard project** Nieuwbouw **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 3.300.000 (1ste fase), € 2.000.000 (2de fase, voorwaardelijk) **Inschrijvingen** 49

OO 4606

Project Goed te Beaulieu Waregem **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de herbestemming van de beschermde site Goed te Beaulieu tot zorghoeve in Waregem **Opdrachtgever** Stadsbestuur Waregem **Aard project** Renovatie/herbestemming **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 5.000.000 **Inschrijvingen** 60

OO 4607

Project De Roosenberg Oud-Heverlee **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de vernieuwing van gemeenschapscentrum De Roosenberg op de site Zoet Water te Oud-Heverlee **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Oud-Heverlee **Aard project** Renovatie/herbestemming **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 4.845.000 **Inschrijvingen** 31

OO 4608

Project Neunkirchenplein Deerlijk **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor het opmaken van een masterplan voor de site Neunkirchenplein – Kerkplein en de voorwaardelijke volledige studieopdracht voor een nieuw cultuurhuis en de omgevingsaanleg te Deerlijk **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Deerlijk **Aard project** Nieuwbouw; masterplan; publieke ruimte **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 80.000 (masterplan), € 4.834.000 (uitvoering) **Inschrijvingen** 26

OO 4609

Project Stadspark Leuven **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan en een inrichtingsplan voor de herwaardering en restauratie van het stadspark Sint-Donatus te Leuven met een participatietraject (fase 1) en de volledige studieopdracht voor de realisatie van het inrichtingsplan (fase 2) te Leuven **Opdrachtgever** Stadsbestuur Leuven **Aard project** Publieke ruimte **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 3.000.000 **Inschrijvingen** 14

OO 4610

Project Zorgwonen Lier **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor het bouwen van een collectief woonproject voor 11 volwassenen met een verstandelijke beperking **Opdrachtgever** vzw De Lier **Aard project** Nieuwbouw **Status** Geannuleerd voor gunning **Investeringsbedrag** € 1.233.000 **Inschrijvingen** 32

OO 4611

Project Masterplan centrum Herne **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor de klimaatrobuuste transformatie van de publieke ruimte in de kern van Herne en de volledige studieopdracht voor verfraaiing van het dorpscentrum en de aanleg van een centrumpark op de site Markvallei **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Herne **Aard project** Publieke ruimte; masterplan **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 50.000 (masterplan), € 1.080.000 (uitvoering) **Inschrijvingen** 8

OO 4612

Project Stadspark Aarschot **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor een samenhangende groenstructuur en een inrichtingsplan voor de heraanleg en uitbreiding van het stadspark in Aarschot (vast gedeelte), en voorwaardelijk de uitvoering van deelopdrachten binnen het inrichtingsplan en/of de supervisie bij de realisatie van het inrichtingsplan (voorwaardelijk deel) te Aarschot **Opdrachtgever** Stadsbestuur Aarschot **Aard project** Masterplan; publieke ruimte **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 110.000 (masterplan), € 1.000.000 (voorwaardelijke uitvoering) **Inschrijvingen** 20

47**OO 4613**

Project Masterplan ABO-as Herentals **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan en beeldkwaliteitsplan voor de Augustijnenlaan-Belgiëlaan-Olympiadelaan (ABO-as) te Herentals en de bijbehorende financieel-economische haalbaarheidsstudie (vast gedeelte) alsook de supervisie bij de realisatie van het masterplan (voorwaardelijk deel) **Opdrachtgever** Stadsbestuur Herentals **Aard project** Masterplan; Publieke ruimte **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 120.000 **Inschrijvingen** 9

OO 4614

Project Masterplan site Florival Huldenberg **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor de site Florivalstraat in Grez-Doiceau/Huldenberg **Opdrachtgever** POM Vlaams-Brabant **Aard project** Masterplan **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 100.000 **Inschrijvingen** 26

OO 4615

Project Masterplan Kumtich Tienen **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor Kumtich (Tienen) **Opdrachtgever** Stadsbestuur Tienen **Aard project** Masterplan **Status** In uitvoering **Investeringsbedrag** € 80.000 **Inschrijvingen** 15

OO 4701

Project Stadsring Leuven **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opmaak van de ontwikkelingsvisie en een gedeeltelijke uitvoering van de heraanleg van de Leuvense stadsring R23 **Opdrachtgever** VO, Agentschap Wegen & Verkeer Vlaams-Brabant; Stadsbestuur Leuven **Aard project** Masterplan; publieke ruimte **Status** Geselecteerd **Investeringsbedrag** € 150.000.000 **Inschrijvingen** 19

OO 4702

Project WZC Lemberge Merelbeke **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de landschappelijke inpassing en de bouw van 65 woonzorgunits, 11 woongelegenheden voor studenten, 10 flexibele woonunits voor ouderen en bijhorende voorzieningen op de site Lemberge in Merelbeke **Opdrachtgever** Zorgband Leie & Schelde **Aard project** Nieuwbouw **Status** Geselecteerd **Investeringsbedrag** € 13.000.000 **Inschrijvingen** 66

OO 4703

Project Site Plein Kortrijk **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de opwaardering van een sociaal wooncomplex te Plein 4, met integratie in de ruime omgeving en de historische stadskern van Kortrijk **Opdrachtgever** Woonmaatschappij SW+ **Aard project** Renovatie/herbestemming **Status** Geselecteerd **Investeringsbedrag** € 7.000.000 **Inschrijvingen** 57

OO 4704

Project KAAP Brugge **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de transformatie en vernieuwing van kunstencentrum KAAP in Brugge **Opdrachtgever** KAAP vzw **Aard project** Renovatie/herbestemming **Status** Gegund **Investeringsbedrag** € 3.495.800 **Inschrijvingen** 60

OO 4705

Project Sint-Gummarus Lier **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de herontwikkeling van de omgeving rond de Sint-Gummaruskerk te Lier **Opdrachtgever** Stadsbestuur Lier **Aard project** Masterplan; publieke ruimte **Status** Geselecteerd **Investeringsbedrag** € 4.335.000 **Inschrijvingen** 16

OO 4706

Project Sint-Amanskerk Strombeek-Bever **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de herbestemming van de Sint-Amanskerk tot bibliotheek en liturgische ruimte te Strombeek-Bever **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Grimbergen **Aard project** Renovatie/herbestemming **Status** Geselecteerd **Investeringsbedrag** € 3.300.000 **Inschrijvingen** 51

OO 4707

Project Moerbekeplein Geraardsbergen **Beschrijving** Opmaak van een masterplan voor het Moerbekeplein en zijn directe omgeving en de volledige studieopdracht voor de transformatie naar een klimaatadaptief hemelwaterplein van het Moerbekeplein in Geraardsbergen **Opdrachtgever** SOLVA dienstverlenend intergemeentelijk samenwerkingsverband regio Zuid-Oost-Vlaanderen **Aard project** Masterplan; publieke ruimte **Status** Geselecteerd **Investeringsbedrag** € 826.446,28 **Inschrijvingen** 8

48**OO 4801**

Project Instituut voor Tropische Geneeskunde Antwerpen **Beschrijving** Opmaak van een ontwikkelingsvisie voor de hele site van het Instituut voor Tropische Geneeskunde, de volledige studieopdracht voor de renovatie van de historische art-decogebouwen (vast gedeelte) en de volledige studieopdracht voor de nieuwbouw van innovatieve labogebouwen (voorwaardelijk gedeelte) te Antwerpen **Opdrachtgever** Instituut voor Tropische Geneeskunde **Aard project** Nieuwbouw; renovatie/herbestemming **Status** Selectie lopende **Investeringsbedrag** € 60.000.000 à € 65.000.000 **Inschrijvingen** 54

OO 4802

Project Woonzorgcentrum Heist-op-den-Berg **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor de landschappelijke inpassing en de bouw van een nieuw woonzorgcentrum in Heist-op-den-Berg **Opdrachtgever** Welzijnsvereniging De Zilveren Zwaan; Gemeentebestuur Heist-op-den-Berg **Aard project** Nieuwbouw **Status** Selectie lopende **Investeringsbedrag** € 16.500.000 **Inschrijvingen** 61

OO 4803

Project Site Woonpunt Waas Beveren **Beschrijving** Volledige studieopdracht voor het gefaseerd bouwen van een sociaal wooncomplex met integratie van kantoren, handel en diensten te Beveren **Opdrachtgever** Woonpunt Waas **Aard project** Nieuwbouw **Status** Selectie lopende **Investeringsbedrag** € 10.550.000 **Inschrijvingen** 60

OO 4804

Project Basisschool Gullegem **Beschrijving** Volledige studie- en architectuur-opdracht voor de nieuwbouw en/of renovatie van schoolgebouwen voor gewoon lager onderwijs (3de t.e.m. 6de leerjaar), met aandacht voor buitenschools breed gebruik (kunstonderwijs muziek en woord, vakantie-initiatieven, ontmoetingskansen) te Gullegem **Opdrachtgever** vzw Katholiek Basisonderwijs Guldenberg **Aard project** Nieuwbouw; renovatie/ herbestemming **Status** Selectie lopende **Investeringsbedrag** € 3.000.000 **Inschrijvingen** 59

OO 4805

Project Basisschool Het Mispeltje Sint-Niklaas **Beschrijving** De volledige studieopdracht voor het bouwen van een basisschool voor buitengewoon onderwijs type 2 en de omgevingsaanleg te Sint-Niklaas **Opdrachtgever** vzw Berkenboomscholen **Aard project** Nieuwbouw **Status** Selectie lopende **Investeringsbedrag** € 2.880.000 **Inschrijvingen** 82

Toegewezen projecten

34

OO 3407

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor het centrum van Moerbeke

Opdrachtgever Gemeentebestuur Moerbeke

Selectie LIST, LOLA landscape architects; PLUS office architects, Voorland; Studio Paola Viganò

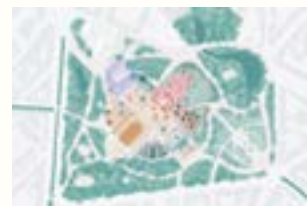
Laureaat LIST, LOLA landscape architects

Publicatie 23.06.2017

Selectie 3.05.2018 **Gunningscommissie**

24.10.2018 **Status** Gerealiseerd

35

OO 3502

Omschrijving De studieopdracht voor het opmaken van een masterplan voor de reconversie/restauratie van het ICC/Floralienhal te Gent en het geheel of gedeeltelijk uitvoeren van dit masterplan (de vervolgoopdrachten) en/of de supervisieopdracht bij de uitvoering van het masterplan.

Opdrachtgever NV Citadel Finance **Selectie** 51N4E bvba, NU architectuuratelier; Agwa, BRUTHER ARCHITECTES; architecten de vylder vinck taillieu, Henk Pijpaert Engineering bvba, Studieburo Mouton bvba, Studio Roma, VOGT Landscape Limited; CRIT./Peter Swinnen, Lacaton & Vassal Architectes; l'AUC, MOS Architects PLLC **Laureaat** 51N4E bvba, NU architectuuratelier **Publicatie** 19.01.2018 **Selectie** 31.08.2018 **Gunningscommissie** 11.06.2019 **Status** In uitvoering

36

OO 3607

Omschrijving De volledige studieopdracht voor het bouwen van een woonvoorziening voor 22 volwassenen met een verstandelijke beperking te Lokeren **Opdrachtgever** Emiliani vzw **Selectie** architecten Els Claessens en Tania Vandenbussche; murmuur architecten; osararchitects nv; UR architects **Laureaat** UR architects **Publicatie** 6.08.2018 **Selectie** 19.09.2019 **Gunningscommissie** 19.12.2019 **Status** In uitvoering

37

OO 3701

Omschrijving Volledige studieopdracht voor het uitwerken van een masterplan voor het projectgebied Salvator+, het bouwen van een nieuw ziekenhuis en parkeergebouw (incl. inrichting open ruimte), het ontwikkelen van een planologisch onderbouwde visie voor o.a. nevenfuncties en het uitwerken van een masterplan op de site Pieltelbeek-Zuid. **Opdrachtgever** Jessaziekenhuis vzw **Selectie** osararchitects nv, Robbrecht en Daem architecten; a2o-architecten cvba, Studio Paola Viganò, VK Studio Architects, Planners & Designers; Architectenvennootschap AR-TE, NU architectuuratelier, Poponcini & Lootens ir architecten bvba; BEEL ARCHITECTEN, Daidalos Peutz Bouwfysisch Ingenieursbureau bvba, EGM architecten bv, LIST, Sweco Belgium BV, VOGT Landscape Limited; KAAAN Architecten, Low architecten, Wiegierinck Architecten Arnhem B.V. **Laureaat** osararchitects nv, Robbrecht en Daem architecten **Publicatie** 22.01.2019 **Selectie** 27.03.2019 **Gunningscommissie** 17.02.2020 **Status** In uitvoering

OO 3703

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de herbesteding en restauratie van het historische stadhuis van Leuven **Opdrachtgever** Stadsbestuur Leuven **Selectie** 88888, aNno architecten, Atelier Arne Deruyter (DALTA bv), FELT architectuur & design, ndvr; B-bis architecten, Bressers Architecten bv; Bovenbouw Architecten, CALLEBAUT ARCHITECTEN; noAarchitecten **Laureaat** 88888, aNno architecten, Atelier Arne Deruyter (DALTA bv), FELT architectuur & design, ndvr **Publicatie** 22.01.2019 **Selectie** 10.05.2019 **Gunningscommissie** 8.11.2019 **Status** In uitvoering

OO 3707

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een ontwikkelingsvisie en voor het bouwen van een hedendaagse katholieke kerk en sacrale ontmoetingsruimte in de ruimere omgeving van de Onze-Lieve-Vrouwkerk te Herentals. **Opdrachtgever** Kerkfabriek Onze-Lieve-Vrouw te Herentals **Selectie** Corbey Ringoir, Reulf Ramstad Architects; Geert de Groote Architecten bvba; i.s.m.architecten, Muoto Architectes; TEd'A architectes **Laureaat** TEd'A architectes **Publicatie** 22.01.2019 **Selectie** 14.05.2019 **Gunningscommissie** 22.11.2019 **Status** In uitvoering

OO 3708

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van het masterplan Z.orgsite 2030-2050 voor UPC KU Leuven te Kortenberg. **Opdrachtgever** Z.org KU Leuven vzw **Selectie** PT ARCHITECTEN; 1010 architecture urbanism, AAC Architecture, Plant en Houtgoed; DELVA Landscape Architects, PLUS office architects; LiPS [bridging life.people.space], NWLND Rogiers Vandeputte, Studio Tuin en Wereld **Laureaat** PT ARCHITECTEN **Publicatie** 22.01.2019 **Selectie** 16.05.2019 **Gunningscommissie** 6.06.2020 **Status** Gerealiseerd

38

OO 3801

Omschrijving Volledige studie- en architectuuropdracht voor de herbestemming en uitbreiding van de oude drukkerij Strobbe tot een geïntegreerd vrijetijdscentrum
Opdrachtgever Stadsbestuur Izegem **Selectie** BeL Associates; BURO II & ARCHI+I, Snøhetta; Jorge Vidal, LEAGUE; Xaveer De Geyter Architectenbureau BVBA **Laureaat** BeL Associates **Publicatie** 28.06.2019 **Selectie** 3.10.2019 **Gunningscommissie** 20.02.2020 **Status** Geannuleerd na gunning

OO 3802

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de herinrichting van de Grote Markt van Sint-Niklaas
Opdrachtgever Stadsbestuur Sint-Niklaas **Selectie** Artgineering, LAMA Landscape Architects, Sweco Belgium BV; Bureau Bas Smets bvba; COBE A/S, OMGEVING; OKRA Landschapsarchitecten bv **Laureaat** Artgineering, LAMA Landscape Architects, Sweco Belgium BV **Publicatie** 28.06.2019 **Selectie** 16.12.2019 **Gunningscommissie** 11.06.2020 **Status** In uitvoering

OO 3803

Omschrijving Volledige studieopdracht voor het ontwerp van een Kunst- en tentoonstellingsite in de Groeningeabdij te Kortrijk **Opdrachtgever** Stadsbestuur Kortrijk **Selectie** atelier Tom Vanhee, Dries Vanhove architectenbureau b.v. bvba; Barozzi / Veiga, Koplamp-Architecten, Tab Architects; CALLEBAUT ARCHITECTEN, Frederic Vandoninck Wouter Willems architecten, hp engineers cvba; Compagnie O., Kinkorn B.V.; fala atelier **Laureaat** Barozzi / Veiga, Koplamp-Architecten, Tab Architects **Publicatie** 28.06.2019 **Selectie** 24.09.2019 **Gunningscommissie** 23.01.2020 **Status** In uitvoering

OO 3901

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de nieuwbouw van kantoren voor Leiedal te Kortrijk **Opdrachtgever** Intercommunale Leiedal **Selectie** Bart Macken Eef Boeckx Partnership, C+S Architects Limited; OYO architects, RAU, Tractebel Engineering nv; urbain architectencollectief bvba **Laureaat** Bart Macken Eef Boeckx Partnership, C+S Architects Limited **Publicatie** 22.01.2020 **Selectie** 7.04.2020 **Gunningscommissie** 14.10.2020 **Status** In uitvoering

OO 3902

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor de stationsomgeving van Boom, met inbegrip van advies voor realisatiemogelijkheden **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Boom / Provinciebestuur Antwerpen **Selectie** 1010 architecture urbanism, LIST, ndvr; Atelier Horizon, VELD; Leidsman, Rademacher de Vries Architecten, Sweco Belgium BV **Laureaat** Atelier Horizon, VELD **Publicatie** 22.01.2020 **Selectie** 6.04.2020 **Gunningscommissie** 7.10.2020 **Status** Gerealiseerd

OO 3903

Omschrijving Volledige studieopdracht voor het uitwerken van een mastervisie en een stedenbouwkundige studie voor de wijk Kolderbos te Genk **Opdrachtgever** Stadsbestuur Genk **Selectie** 2DVW ARCHITECTEN; Architecture Workroom Brussels, PLUS office architects; De Nijl Architecten; Metapolis Architects BVBA; Studio Paola Viganò, vvv architectes **Laureaat** Metapolis Architects BVBA **Publicatie** 22.01.2020 **Selectie** 3.04.2020 **Gunningscommissie** 13.11.2020 **Status** Gerealiseerd

OO 3905

Omschrijving Volledige studieopdracht voor het opmaken van een masterplan en een ontwikkelingsstrategie voor het gebied Wolfsgracht te Denderleeuw **Opdrachtgever** Intergemeentelijk samenwerkingsverband voor streekontwikkeling SOLVA **Selectie** ABCD, Fallow, Michaël Stas; agmen, Studio Thomas Willemse; Architectenbureau Bart Dehaene, MAARCH; BUUR Bureau voor Urbanisme, Dhooge & Meganck - Ingenieur Architecten; Office Ou **Laureaat** agmen, Studio Thomas Willemse **Publicatie** 22.01.2020 **Selectie** 30.04.2020 **Gunningscommissie** 1.02.2021 **Status** Gerealiseerd

OO 4001

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de realisatie van de hoofdkazerne van de Hulpverleningszone Fluvia (nieuwbouw) te Kortrijk **Opdrachtgever** Hulpverleningszone Fluvia **Selectie** AIKO architecten en ingenieurs, studiobont; Archiles architectenbureau, Compagnie O.; Bulk Architecten cvba, Happel Cornelisse Verhoeven; Philippe Samyn & Partners **Laureaat** Archiles architectenbureau, Compagnie O **Publicatie** 9.07.2020 **Selectie** 22.10.2020 **Gunningscommissie** 26.05.2021 **Status** In uitvoering

OO 4002

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de bouw van drie woonbuurten voor personen met een beperking, respectievelijk de bouw van woningen (inclusief dagbestedingslokalen) voor 25 personen 'buurt Stekene', de vervangingsbouw van woningen en dagbestedingslokalen voor 45 personen 'buurt Patershoek' (vast gedeelte) en de bouw van een bijkomende buurt voor 20 personen op een nog onbekende locatie (voorwaardelijk gedeelte). **Opdrachtgever** vzw Vesta **Selectie** architecten Els Claessens en Tania Vandenbussche, studio basta, URA - Yves Malysse Kiki Verbeeck; B-ILD, OMGEVING; FELT architectuur & design, Raamwerk; Poot Architectuur, Schenk Hattori AA **Laureaat** Poot Architectuur, Schenk Hattori AA **Publicatie** 9.07.2020 **Selectie** 24.09.2020 **Gunningscommissie** 26.02.2021 **Status** In uitvoering

OO 4003

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de integratie en de bouw van een nieuwe zaal en de inrichting van de publieke ruimte op cultuursite De Woeker te Oudenaarde. **Opdrachtgever** Stadsbestuur Oudenaarde **Selectie** Atelier Kempe Thill architects and planners; bob mcmaster architecten, krft; Hub; met zicht op zee architecten en ontwerpers bvba **Laureaat** bob mcmaster architecten, krft **Publicatie** 9.07.2020 **Selectie** 26.10.2020 **Gunningscommissie** 9.09.2021 **Status** In uitvoering

OO 4004

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de herbestemming van de Sint-Martinuskerk te Burcht **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Zwijndrecht **Selectie** Braakma & Roos Architectenbureau, OYO architects; Gijs Van Vaerenbergh architecten; Korteknie Stuhlmacher Architecten BV; Studio Roma, Tom Thys architecten **Laureaat** Korteknie Stuhlmacher Architecten BV **Publicatie** 9.07.2020 **Selectie** 26.11.2020 **Gunningscommissie** 3.05.2021 **Status** In uitvoering

OO 4005

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de verbouwing van een dokterswoning tot een woning voor 8 personen met een verstandelijke beperking, en de bouw van een woonvoorziening voor 20 volwassenen met een verstandelijke beperking te Zaffelare **Opdrachtgever** vzw Emiliani **Selectie** NU architectuuratelier; Architectenbureau Bart Dehaene; DIERENDONCK-BLANCKE ARCHITECTEN; NWLND Rogiers Vandeputte, studio MOTO **Laureaat** NU architectuuratelier **Publicatie** 9.07.2020 **Selectie** 22.09.2020 **Gunningscommissie** 18.12.2020 **Status** In uitvoering

OO 4006

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de gefaseerde aanpassing en uitbreiding van het gemeentelijk vrijetijdscentrum De Kruierie te Balen **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Balen **Selectie** ae-architectenbureau, Czvek Rigby; collectief mars, Ellen Verbiest; Petillon Ceuppens architecten; Studio Jan Vermeulen **Laureaat** ae-architectenbureau, Czvek Rigby **Publicatie** 9.07.2020 **Selectie** 9.11.2020 **Gunningscommissie** 6.05.2021 **Status** In uitvoering

OO 4007

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor de tip van het Buda-eiland te Kortrijk **Opdrachtgever** Stadsbestuur Kortrijk **Selectie** ABCIS ARCHITECTEN; Agwa, DOGMA; Atelier Horizon, VELD; Bildt., OKRA Landschapsarchitecten bv; BUUR Bureau voor Urbanisme, Dhooge & Meganck - Ingenieur Architecten **Laureaat** Atelier Horizon, VELD **Publicatie** 9.07.2020 **Selectie** 2.10.2020 **Gunningscommissie** 19.03.2021 **Status** Gerealiseerd

OO 4008

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan en een inrichtingsplan voor een onthaalsite voor de rozentuin van het kasteeldomein Coloma en zijn omgeving **Opdrachtgever** Agentschap Natuur en Bos **Selectie** BuroLandschap, De Gouden Liniaal Architecten bvba; BVBA TIJD EN VLIJT, fabulism; Erik Dhont, FELT architectuur & design, maat-ontwerpers; FOREST, OD205 **Laureaat** FOREST, OD205 **Publicatie** 9.07.2020 **Selectie** 18.01.2021 **Gunningscommissie** 2.09.2021 **Status** Gerealiseerd

41

OO 4101

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een visie voor een nieuwe zorgbuurt en de nieuwbouw van een buurtzorghuis, een woonzorgcentrum en een groepzorgwoning te Kessel. **Opdrachtgever** vzw Zorggroep Zusters van Berlaar **Selectie** Jorge Vidal, LEAGUE; LAMA Landscape Architects, MikeViktorViktor architects Antwerpen bvba, Studio Tuin en Wereld; NU architecturaatelier, PLUS office architects, Raamwerk; Tab Architects, VK Studio Architects, Planners & Designers **Laureaat** NU architectuur-atelier, PLUS office architects, Raamwerk **Publicatie** 18.01.2021 **Selectie** 23.06.2021 **Gunningscommissie** 10.12.2021 **Status** Geannuleerd na gunning

OO 4102

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de renovatie en herbestemming van machinelabgebouw Technicum 4 tot architectuurschool (gebouw en omgeving). **Opdrachtgever** Universiteit Gent **Selectie** Havana architectuur, Karuur architecten bvba, S.E.A. Servais Engineering Architectural, Wim Cuyvers; Flores & Prats Archs, OUEST ARCHITECTURE; Jan de Moffarts Architecten, KARAMUK KUO, NWLND Rogiers Vandeputte; MJOSE VAN HEE ARCHITECTEN bvba, murmuur architecten; Office Kersten Geers David Van Severen **Laureaat** Havana architectuur, Karuur architecten bvba, S.E.A. Servais Engineering Architectural, Wim Cuyvers **Publicatie** 18.01.2021 **Selectie** 16.04.2021 **Gunningscommissie** 19.04.2022 **Status** In uitvoering

OO 4103

Omschrijving Volledige studie- en architectuuroopdracht voor de nieuwbouw en renovatie van schoolgebouwen voor buitengewoon lager onderwijs, deeltijds kunst- onderwijs en vakantiewerking op de Kappaertsite te Zwevegem **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Zwevegem **Selectie** BDR bureau, Carton123 architecten; dmva architecten, WERK Arkitekter ApS; Robbrecht en Daem architecten **Laureaat** BDR bureau, Carton123 architecten **Publicatie** 18.01.2021 **Selectie** 29.03.2021 **Gunningscommissie** 24.09.2021 **Status** In uitvoering

OO 4104

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de nieuwbouw van een school met sporthal te Sledderlo **Opdrachtgever** vzw Katholiek Basisonderwijs Sledderlo Genk **Selectie** #M [mAgM]a rchitecten, Bulk Architecten cvba; B-ILD; KOMAAN! architecten, p.ed architecten; Petillon Ceuppens architecten, RADAR architecten **Laureaat** KOMAAN! architecten, p.ed architecten **Publicatie** 18.01.2021 **Selectie** 21.04.2021 **Gunningscommissie** 15.10.2021 **Status** In uitvoering

OO 4105

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de herbestemming van de Stuivenbergsite te Antwerpen: opmaak van een stedenbouwkundig inrichtingsplan, landschapsontwerp en architectuur **Opdrachtgever** AG VESPA **Selectie** Architectenbureau Sabine Okkerse bvba, BOOM Landscape, Bovenbouw Architecten, Korteknie Stuhlmacher Architecten BV; Atelier Arne Deruyter, BC architecten, CALLEBAUT ARCHITECTEN, evr-Architecten, Jonathan Tuckey Design; awg architecten, Petillon Ceuppens architecten; BOGDAN & VAN BROECK ARCHITECTS, BUUR Bureau voor Urbanisme **Laureaat** Architectenbureau Sabine Okkerse bvba, BOOM Landscape, Bovenbouw Architecten, Korteknie Stuhlmacher Architecten BV **Publicatie** 18.01.2021 **Selectie** 26.04.2021 **Gunningscommissie** 25.10.2021 **Status** In uitvoering

OO 4106

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de herontwikkeling van het Magdalenazwembad te Kortrijk **Opdrachtgever** De Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST) **Selectie** a2o-architecten cvba, Bressers Architecten bv; archipl architecten cvba, denc-studio; Architectenbureau Maarten Dobbelaere, Civic; Dertien12; Patine Architecten, Trans architectuur I stedenbouw **Laureaat** archipl architecten cvba, denc-studio **Publicatie** 18.01.2021 **Selectie** 22.04.2021 **Gunningscommissie** 19.10.2021 **Status** In uitvoering

OO 4107

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een strategisch masterplan en een actieprogramma voor het centrum van Willebroek
Opdrachtgever Gemeentebestuur Willebroek **Selectie** LIST, LOLA landscape architects; Planrr BV; Stramien cv **Laureaat** Planrr BV **Publicatie** 18.01.2021 **Selectie** 25.05.2021 **Gunningscommissie** 7.07.2022 **Status** Gerealiseerd

OO 4108

Omschrijving Studieopdracht voor een masterplan voor uitbreiding en toekomstige herontwikkeling van de Groothuiswijk in Verrebroek, Beveren
Opdrachtgever Gewestelijke Maatschappij voor Huisvesting Beveren **Selectie** 2DVW ARCHITECTEN; 51N4E bvba; BRUT, LAND landschapsarchitecten **Laureaat** 51N4E bvba **Publicatie** 18.01.2021 **Selectie** 11.05.2021 **Gunningscommissie** 17.03.2022 **Status** In uitvoering

OO 4109

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor de stationsomgeving van Ruisbroek, met inbegrip van een geïntegreerde studie naar scenario's voor financiële haalbaarheid van de realisatie **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Sint-Pieters-Leeuw **Selectie** Arcadis Belgium nv, CLUSTER landschap en stedenbouw; Midi, vvv architectes; ndvr, PLUS office architects **Laureaat** ndvr, PLUS office architects **Publicatie** 18.01.2021 **Selectie** 4.05.2021 **Gunningscommissie** 28.01.2022 **Status** In uitvoering

OO 4111

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de gefaseerde herbestemming en inrichting van de Sint-Hubertuskerk voor VAI, Victor Jacobslei te Berchem, Antwerpen **Opdrachtgever** Vlaams Architectuurinstituut vzw **Selectie** Alice Babini, Lorenzo Bini Architetto, Philippe Vander Maren, Raf Geysen, Venlet Comm.V; architecten Els Claessens en Tania Vandebussche, FENIKX bvba; Bovenbouw Architecten; De Smet Vermeulen architecten bvba, WDJARCHITECTEN; Dhooge & Meganck - Ingenieur Architecten **Laureaat** architecten Els Claessens en Tania Vandebussche, FENIKX bvba **Publicatie** 29.03.2021 **Selectie** 12.05.2021 **Gunningscommissie** 2.12.2021 **Status** Geannuleerd na gunning

42

OO 4201

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een stedenbouwkundig inrichtingsplan, landschapsontwerp en de bouw van een sporthal voor de site De Bres-Leide-Slingerweg te Halle **Opdrachtgever** VMM, Stadsbestuur Halle **Selectie** Atelier Kempe Thill architects and planners (niet ingediend), West 8 Brussel Urban design&landscape architecture; BEL ARCHITECTEN BVBA, Bureau d'Etudes Greisch nv, BVBA TIJD EN VLIJT, CRIT./Peter Swinnen, Stream And River Consult; BOGDAN & VAN BROECK ARCHITECTS, BUUR Bureau voor Urbanisme, Shift architecture urbanism, Sweco Belgium BV; BURO II & ARCHI+I, overlant, VenhoevenCS architecture+urbanism **Laureaat** BEL ARCHITECTEN BVBA, Bureau d'Etudes Greisch nv, BVBA TIJD EN VLIJT, CRIT./Peter Swinnen, Stream And River Consult **Publicatie** 9.07.2021 **Selectie** 6.10.2021 **Gunningscommissie** 16.03.2022 **Status** In uitvoering

OO 4202

Omschrijving De volledige studieopdracht voor de ontwikkeling van de toegangspoorst voor de ecocampus in Diepenbeek **Opdrachtgever** POM Limburg **Selectie** a-tract architecture, Henning Larsen Architects A/S, Tractebel Engineering nv; DBLV architecten, TAKTYK landscape + urbanism; LAVA architecten, MAKER architecten; Muoto Architectes, OTO landscape architecture, Tab Architects; Team V Architectuur B.V. **Laureaat** Muoto Architectes, OTO landscape architecture, Tab Architects **Publicatie** 9.07.2021 **Selectie** 5.10.2021 **Gunningscommissie** 20.04.2022 **Status** In uitvoering

OO 4203

Omschrijving Volledige studieopdracht voor het bouwen van een nieuw ontmoetingscentrum, de aanleg van een centrumplein, het openleggen en herinrichten van de Heulebeek en het opwaarderen van centrale groenzones te Gullegem **Opdrachtgever** VMM, Gemeentebestuur Wevelgem **Selectie** Antea Group, B-ILD, Czevek Rigby, OMGEVING; architecten BOB361 architectes, Ontwerpbureau Pauwels bvba; DIERENDONCKBLANCKE ARCHITECTEN, OKRA Landschapsarchitecten bv, Veldhuis Architectuur BV; Ebtca, jo taillieu architecten, Tractebel Engineering nv **Laureaat** DIERENDONCKBLANCKE ARCHITECTEN, OKRA Landschapsarchitecten bv, Veldhuis Architectuur BV **Publicatie** 9.07.2021 **Selectie** 22.10.2021 **Gunningscommissie** 23.03.2022 **Status** In uitvoering

OO 4204

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de nieuwbouw van een jongeren-centrum te Lommel **Opdrachtgever** Stadsbestuur Lommel **Selectie** 019, architecten Jan de Vylder Inge Vinck; Architecten Broeckx-Schiepers, SUGIBERRY; BOT architectuurcollectief, De Gouden Linaal Architecten bvba; ONO architectuur **Laureaat** BOT architectuurcollectief, De Gouden Linaal Architecten bvba **Publicatie** 9.07.2021 **Selectie** 21.10.2021 **Gunningscommissie** 24.03.2022 **Status** In uitvoering

OO 4205

Omschrijving De volledige studieopdracht voor de opmaak van het ruimtelijk masterplan 'vestinggordel Dendermonde' met participatief luik **Opdrachtgever** Stadsbestuur Dendermonde **Selectie** 1010 architecture urbanism, LAMA Landscape Architects; Buro Sant en Co, Nero; CLUSTER landschap en stedenbouw, Studio Paola Viganò; Ziegler | Branderhorst stedenbouw en architectuur **Laureaat** CLUSTER landschap en stedenbouw, Studio Paola Viganò **Publicatie** 9.07.2021 **Selectie** 26.11.2021 **Gunningscommissie** 13.05.2021 **Status** Gerealiseerd

OO 4206

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan en de bijbehorende financieel-economische haalbaarheidsstudie (vast gedeelte) en de opmaak van een RUP (voorwaardelijk gedeelte) voor de site Hof van Kabbeek te Tienen **Opdrachtgever** Stadsbestuur Tienen **Selectie** Atelier Horizon, VELD; DK-CM, fala atelier; Studio Paola Viganò **Laureaat** Atelier Horizon, VELD **Publicatie** 9.07.2021 **Selectie** 10.11.2021 **Gunningscommissie** 12.05.2022 **Status** In uitvoering

OO 4207

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor het Vianderdomein (vast gedeelte) en de uitvoering van gefaseerde deelopdrachten van het masterplan (voorwaardelijk gedeelte) **Opdrachtgever** Stadsbestuur Tienen **Selectie** Dingeman Deijs Architect, REDscape Landscape & Urbanism; FOREST, OD205, Volt-architecten cvba; MADE architects bvba, Metapolis Architects BVBA **Laureaat** Atelier Romain, OD205, Volt-architecten cvba **Publicatie** 9.07.2021 **Selectie** 18.11.2021 **Gunningscommissie** 20.05.2022 **Status** Gerealiseerd

43

OO 4301

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de nieuwbouw van kantoren voor de dienstverlenende vereniging Dender, Durme, Schelde en de afvalintercommunale Verko in Dendermonde **Opdrachtgever** Dienstverlenende vereniging DDS **Selectie** Bulk Architecten cvba, Studio Jan Vermeulen; AgWA; Baukunst; label architecture, Nicolas Dorval-Bory architectes; Low architecten **Laureaat** Bulk Architecten cvba, Studio Jan Vermeulen **Publicatie** 18.01.2022 **Selectie** 25.03.2022 **Gunningscommissie** 23.09.2022 **Status** In uitvoering

OO 4302

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor de globale restauratie en herbestemming van het Sint-Godelieveklooster in Brugge (incl. supervisie voor de kwaliteitsbewaking) en de uitvoering van een eerste fase. De uitvoering van volgende fasen vormt een voorwaardelijk deel van de opdracht. **Opdrachtgever** VO Toerisme Vlaanderen **Selectie** aNNO architecten, Atelier Arne Deruyter; Architectenbureau Sabine Okkerse bvba, Compagnie O., Plant en Houtgoed; B-architecten nv, JUXTA Architectuur; noAarchitecten **Laureaat** B-architecten nv, JUXTA Architectuur **Publicatie** 18.01.2022 **Selectie** 14.03.2022 **Gunningscommissie** 4.07.2022 **Status** In uitvoering

OO 4303

Omschrijving Volledige studieopdracht voor het opmaken van een ruimtelijke toekomstvisie voor de herontwikkeling van de site van het administratief centrum en zijn directe omgeving te Ninove. **Opdrachtgever** Intergemeentelijk samenwerkingsverband voor streekontwikkeling SOLVA **Selectie** Atelier Horizon, VELD; CLUSTER landschap en stedenbouw, MORGEN architectuur, U/ Define; Clément Blanchet Architecture, de baes architects bv, TAKTYK Paris; Frederic Vandoninck Wouter Willems architecten, PALMBOUT Urban Landscapes **Laureaat** Frederic Vandoninck Wouter Willems architecten, PALMBOUT Urban Landscapes **Publicatie** 18.01.2022 **Selectie** 31.03.2022 **Gunningscommissie** 15.12.2022 **Status** Gerealiseerd

OO 4401

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de sociale woonwijk Siegelsmarkt in Tongeren **Opdrachtgever** Gewestelijke Sociale Huisvestingsmaatschappij WOONZO cvba; sociale huisvestingsmaatschappij Kleine Landeigendom **Selectie** agmen, PLUS office architects; Antea Group, De Gouden Liniaal Architecten bvba, gestalt architecten bvba; Architectuurstudio Peter Vande Maele, BOT architectuurcollectief, BuroLandschap, BVVBVA D'Hoore-Vanweert Architecten; awg architecten, Petillon Ceuppens architecten; MAARCH, Raamwerk **Laureaat** awg architecten, Petillon Ceuppens architecten **Publicatie** 4.07.2022 **Selectie** 10.10.2022 **Gunningscommissie** 4.05.2023 **Status** In uitvoering

OO 4402

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de bouw van een sociaal woonproject op de Blekerijsite te Torhout **Opdrachtgever** Bouwmaatschappij De Mandel cv **Selectie** Buro Bauer Architectuur BV; Poot Architectuur; URA - Yves Malysse Kiki Verbeeck **Laureaat** Buro Bauer Architectuur BV **Publicatie** 4.07.2022 **Selectie** 14.10.2022 **Gunningscommissie** 6.03.2023 **Status** In uitvoering

OO 4403

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de nieuwbouw van een wetenschapshub te Kortrijk **Opdrachtgever** POM West-Vlaanderen **Selectie** aaa - architectuuratelier ambiorix; ARCHITECTUUR-PLATFORM Terwecoren Verdickt bvba; Baumschlager Eberle St. Gallen AG, Claey's / Haelvoet Architecten bv, Wirtz International nv; Havana architectuur **Laureaat** Baumschlager Eberle St. Gallen AG, Claey's / Haelvoet Architecten bv, Wirtz International nv **Publicatie** 4.07.2022 **Selectie** 5.10.2022 **Gunningscommissie** 9.03.2023 **Status** In uitvoering

OO 4404

Omschrijving De volledige studieopdracht voor de opmaak van een conceptuele mastervisie met het inrichtingsplan (vast gedeelte) en de uitvoeringsopdrachten en de supervisie voor het 'verbindend landschap centrum/ toegangspoort Kattevennen' te Genk. **Opdrachtgever** Stadsbestuur Genk **Selectie** Bureau B+B Stedebouw en landschapsarchitectuur bv, Rademacher de Vries Architecten; CLUSTER landschap en stedenbouw, Studio Paola Viganò; CRIT./Peter Swinnen; overlant **Laureaat** overlant **Publicatie** 4.07.2022 **Selectie** 28.09.2022 **Gunningscommissie** 17.02.2023 **Status** In uitvoering

OO 4502

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de vernieuwbouw van de huisvesting van de opleidingen Business, Digital en SyntraPXL en de nieuwbouw van een BusinessHub voor Hogeschool PXL **Opdrachtgever** Hogeschool PXL **Selectie** a2o-architecten; B+ architecten, Denis Dujardin, KRAS Architecten, Mosard BE; BRUTHER ARCHITECTES, GAFPA bureau voor architectuur en stedenbouw; LABORATOIRE, Sergison Bates architects London **Laureaat** LABORATOIRE, Sergison Bates architects London **Publicatie** 20.01.2023 **Selectie** 18.04.2023 **Gunningscommissie** 15.09.2023 **Status** In uitvoering

OO 4601

Omschrijving De opmaak van een ontwikkelingsvisie (vast gedeelte), de volledige studie- en ontwerpdracht voor het bouwen van een nieuw S.M.A.K., Stedelijk Museum voor Actuele Kunst (voorwaardelijk gedeelte A) en de volledige studie- en ontwerpdracht voor de casco-inrichting van de ondergrondse delen voor een nieuw S.M.A.K. (voorwaardelijk gedeelte B), binnen de gebouwencluster in het Citadelpark te Gent **Opdrachtgever** SOGent **Selectie** ALTSTADT office for architecture, Xaveer De Geyter Architectenbureau BVBA; aNNO architecten, FELT architectuur & design, MONADNOCK; Caruso St John; Christ & Gantenbein AG, Office Kersten Geers David Van Severen; David Kohn Architects, noAarchitecten **Laureaat** David Kohn Architects, noAarchitecten **Publicatie** 29.06.2023 **Selectie** 25.09.2023 **Gunningscommissie** 22.03.2024 **Status** In uitvoering

OO 4602

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan en het bouwen van een woonzorgcentrum op de Zorgsite Ter Luchte te Oostkamp (Ruddervoorde) **Opdrachtgever** OCMW Oostkamp **Selectie** AIKO architecten en ingenieurs, murmuur architecten; ampe.trybou architecten, Volt-architecten cvba; areal architecten, urbain architectencollectief bvba; NU architectuuratelier **Laureaat** areal architecten, urbain architectencollectief bvba **Publicatie** 29.06.2023 **Selectie** 6.03.2024 **Gunningscommissie** 12.09.2024 **Status** In uitvoering

OO 4604

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de transformatie en vernieuwing van de Beursschouwburg te Brussel **Opdrachtgever** VO Departement Cultuur, Jeugd en Media **Selectie** ATELIER 4/5, KADERSTUDIO; BC architecten; Bovenbouw Architecten; Gevelinzicht, Havana architectuur **Laureaat** Bovenbouw Architecten **Publicatie** 29.06.2023 **Selectie** 12.10.2023 **Gunningscommissie** 24.05.2024 **Status** In uitvoering

OO 4605

Omschrijving Volledige studieopdracht voor een nieuwe zorgcampus voor jongeren met een mentale beperking en gedragsstoornissen aan de Sint-Jansbergsesteenweg in Leuven, met als eerste fase de realisatie van twee leefeenheden, individuele verblijfsmodules en ruimtes voor de multifunctionele diensten en als voorwaardelijke tweede fase de realisatie van de volgende twee leefeenheden **Opdrachtgever** MPC Terbank vzw **Selectie** architecten jan de vylder inge vinck; B-ILD; FELT architectuur & design; Rosalie Gielis, wissel architectuur studio **Laureaat** B-ILD **Publicatie** 29.06.2023 **Selectie** 6.10.2023 **Gunningscommissie** 18.03.2024 **Status** In uitvoering

OO 4606

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de herbestemming van de beschermde site Goed te Beaulieu tot zorghoeve in Waregem **Opdrachtgever** Stadsbestuur Waregem **Selectie** AIDarchitecten, Erfgoed & Visie; Dehullu Architecten, studiobont; Korteknie Stuhlmacher Architecten BV; ZOOM architecten **Laureaat** Dehullu Architecten, studiobont **Publicatie** 29.06.2023 **Selectie** 6.11.2023 **Gunningscommissie** 2.05.2024 **Status** In uitvoering

OO 4607

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de vernieuwing van gemeenschapscentrum De Roosenberg op de site Zoet Water te Oud-Heverlee **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Oud-Heverlee **Selectie** Baukunst; Henley Halebrown, WV architecten; i.s.m.architecten, LAVA architecten; ONO architectuur **Laureaat** Henley Halebrown, WV architecten **Publicatie** 29.06.2023 **Selectie** 21.09.2023 **Gunningscommissie** 9.02.2024 **Status** In uitvoering

OO 4608

Omschrijving Volledige studieopdracht voor het opmaken van een masterplan voor de site Neunkirchenplein – Kerkplein en de voorwaardelijke volledige studieopdracht voor een nieuw cultuurhuis en de omgevingsaanleg te Deerlijk **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Deerlijk **Selectie** architecten adj. Blauwdruk Stedenbouw; DIERENDONCKBLANCKE ARCHITECTEN; Lokus landscape, New South SAS; studio lauka, Veldhuis Architectuur BV **Laureaat** architecten adj. Blauwdruk Stedenbouw **Publicatie** 29.06.2023 **Selectie** 2.10.2023 **Gunningscommissie** 15.04.2024 **Status** In uitvoering

OO 4609

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een mastervisie en een inrichtingsplan voor de herwaardering en restauratie van het stadspark Sint-Donatus te Leuven met een participatietraject (fase 1) en de volledige studieopdracht voor de realisatie van het inrichtingsplan (fase 2) **Opdrachtgever** Stadsbestuur Leuven **Selectie** ALTSTADT office for architecture, Plant en Houtgoed; CLUSTER landschap en stedenbouw; Felixx; Sweco Belgium BV **Laureaat** CLUSTER landschap en stedenbouw **Publicatie** 29.06.2023 **Selectie** 23.10.2023 **Gunningscommissie** 25.03.2024 **Status** In uitvoering

OO 4611

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor de klimaatrobuuste transformatie van de publieke ruimte in de kern van Herne en de volledige studieopdracht voor verfraaiing van het dorpscentrum en de aanleg van een centrumpark op de site Markvallei **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Herne **Selectie** Atelier Horizon; Atelier Romain; Evolta Engineers NV; Kollektif landscape bv **Laureaat** Atelier Horizon **Publicatie** 29.06.2023 **Selectie** 21.09.2023 **Gunningscommissie** 23.02.2024 **Status** In uitvoering

OO 4612

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor een samenhangende groenstructuur en een inrichtingsplan voor de heraanleg en uitbreiding van het stadspark in Aarschot (vast gedeelte), en voorwaardelijk de uitvoering van deelopdrachten binnen het inrichtingsplan en/of de supervisie bij de realisatie van het inrichtingsplan. **Opdrachtgever** Stadsbestuur Aarschot **Selectie** OMGEVING; overlant; Studio Paola Viganò; Team van Meer! architecten & co cvba **Laureaat** overlant **Publicatie** 29.06.2023 **Selectie** 2.10.2023 **Gunningscommissie** 7.03.2024 **Status** In uitvoering

OO 4613

Omschrijving De volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan en beeldkwaliteitsplan voor de Augustijnenlaan-Belgiëlaan-Olympiadelaan (ABO-as) te Herentals en de bijbehorende financieel-economische haalbaarheidsstudie (vast gedeelte) alsook de supervisie bij de realisatie van het masterplan (voorwaardelijk gedeelte). **Opdrachtgever** Stadsbestuur Herentals **Selectie** Arcadis Belgium nv, CLUSTER landschap en stedenbouw; BASIC CITY A+U, OTO landscape architecture; LAMA Landscape Architects, Sweco Belgium BV **Laureaat** LAMA Landscape Architects, Sweco Belgium BV **Publicatie** 29.06.2023 **Selectie** 24.11.2023 **Gunningscommissie** 17.05.2024 **Status** In uitvoering

OO 4614

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor de site Florivalstraat in Grez-Doiceau/Huldenberg **Opdrachtgever** POM Vlaams-Brabant **Selectie** Atelier Horizon, VELD; Midi; Miss Miyagi, OMGEVING; Plant en Houtgoed, PLUS office architects, Spatie maakt ruimte **Laureaat** Plant en Houtgoed, PLUS office architects, Spatie maakt ruimte **Publicatie** 29.06.2023 **Selectie** 3.10.2023 **Gunningscommissie** 19.02.2024 **Status** In uitvoering

47**OO 4615**

Omschrijving De volledige studieopdracht voor de opmaak van een masterplan voor Kuntich (Tienen) **Opdrachtgever** Stadsbestuur Tienen **Selectie** Atelier Starzak Strebicki; BRUT; KADERSTUDIO, LATITUDE - platform for urban research and design, Studio Tuin en Wereld **Laureaat** BRUT **Publicatie** 29.06.2023 **Selectie** 25.10.2023 **Gunningscommissie** 29.03.2024 **Status** In uitvoering

OO 4704

Omschrijving Volledige studieopdracht voor de transformatie en vernieuwing van kunstencentrum KAAP in Brugge **Opdrachtgever** KAAP vzw **Selectie** PIOVENE-FABI; OUEST ARCHITECTURE, studio lauka; Architecten De Bruyn bv, Luchtschip Architectuur (Rope Arch. BV); Buro Juliane Greb, LDSRa; Elmès, Générale **Laureaat** OUEST ARCHITECTURE en studio lauka **Publicatie** 23.01.2024 **Selectie** 22.04.2024 **Gunningscommissie** 18.10.2024 **Status** Gegund

Gerealiseerde projecten

04

OO 0417

Project KMSK Antwerpen **Plaats** Leopold de Waelplaats 2, 2000 Antwerpen
Programma Museum **Opdrachtgever** MVG, KMSKA **Ontwerp** Claus en Kaan architecten (uitvoering door Kaan architecten) **Bouwjaar** 2022

06

OO 06b25

Project Operaplein Antwerpen **Plaats** Operaplein, 2000 Antwerpen **Programma** Publieke ruimte **Opdrachtgever** BAM NV, Stadsbestuur Antwerpen **Ontwerp** Manuel de Solà-Morales **Bouwjaar** 2019

07

OO 0728

Project Markt Tienen **Plaats** Grote Markt, 3300 Tienen **Programma** Publieke ruimte **Opdrachtgever** Stadsbestuur Tienen **Ontwerp** 51N4E **Bouwjaar** 2021

11

OO 1119

Project Scheldekaaien Antwerpen (1ste fase) **Plaats** Scheldekaaien, 2000 Antwerpen **Programma** Publieke ruimte **Opdrachtgever** Stadsbestuur Antwerpen, Waterwegen en Zeekanaal NV **Ontwerp** d-recta, IDROESE Infrastrutture Spa, Proap Estudios e Projectos de Arquitectura Paisagis, WIT architecten bv-bvba **Bouwjaar** 2019

13

OO 1313
Project GO Sint-Lievens-Houtem **Plaats** Schoolstraat 4, 9520 Sint-Lievens-Houtem **Programma** Basisschool
Opdrachtgever Gemeenschapsonderwijs
Ontwerp Isabelle Jacques - Bernard Wittevrongel architecten, GDGA
Bouwjaar 2020

17

OO 1726
Project Kunstencampus Eilandje Antwerpen **Plaats** Cadixstraat 2, 2060 Antwerpen **Programma** Secundaire scholen **Opdrachtgever** School Invest
Ontwerp Korteknie Stuhlmacher architecten i.s.m. HildundK architecten
Bouwjaar 2021

18

OO 1812
Project Zaal Harmonie Antwerpen **Plaats** Mechelsesteenweg 216, 2000 Antwerpen
Programma Administratief centrum
Opdrachtgever Stadsbestuur Antwerpen
Ontwerp Atelier Kempe Thill **Bouwjaar** 2021

19

OO 1930
Project Technische Scholen Mechelen **Plaats** Jef Denynplein 2, 2800 Mechelen
Programma Secundaire school **Opdrachtgever** School Invest **Ontwerp** awg architecten
Bouwjaar 2020

20

OO 2001
Project Waterbouwkundig labo Borgerhout **Plaats** Berchemlei 115, 2140 Borgerhout **Programma** Kantoren, verzamelgebouw **Opdrachtgever** VO Afdeling Gebouwen **Ontwerp** Lieven Achtergael architecten **Bouwjaar** 2022

OO 2005
Project Rabottorens Gent **Plaats** Rabotsite tussen Griendeplein, Opgeëistenlaan, Filips Van Cleeflaan en Rabotpark, 9000 Gent **Programma** Sociale woningen, publieke ruimte **Opdrachtgever** Sociale huisvestingsmaatschappij WoningGent **Ontwerp** Poponcini & Lootens **Bouwjaar** 2022

OO 2008
Project Wijkplein Cadix en Napelsstraat **Plaats** Schengenplein, Napelsstraat, 2000 Antwerpen **Programma** Publieke ruimte **Opdrachtgever** AG Stadsplanning Antwerpen **Ontwerp** PT architecten **Bouwjaar** 2023

21

OO 2102
Project Woonzorgcentrum en kinderdagverblijf Kruishoutem **Plaats** Hoek Marolleweg en Passionistenstraat, 9770 Kruisem **Programma** Woonzorgcentrum, kinderdagverblijf **Opdrachtgever** vzw Vijvens **Ontwerp** Sergison Bates architectes **Bouwjaar** 2022

OO 2111
Project Sociale woningen Tongeren **Plaats** Gebied tussen Paquaylaan en Thyslaan, 3700 Tongeren **Programma** Sociale woningen, publieke ruimte **Opdrachtgever** Tongershuis cvba **Ontwerp** S333 **Bouwjaar** 2024

OO 2112
Project Sociale woningen Westerlo **Plaats** Laathof, 2260 Westerlo **Programma** Sociale woningen, publieke ruimte **Opdrachtgever** CV Zonnige Kempen **Ontwerp** Plus Office architectes **Bouwjaar** 2022

OO 2113
Project Campus Schoonmeersen Gent **Plaats** Voskenslaan 362 en Schoonmeersstraat 52, 9000 Gent **Programma** Hogeschool, sporthal **Opdrachtgever** Hogeschool Gent **Ontwerp** Sadar+Vuga **Bouwjaar** 2020

23

OO 2302
Project Erasmushogeschool Brussel **Plaats** Schootstraat 28, 1000 Brussel **Programma** Hogeschool **Opdrachtgever** Erasmushogeschool Brussel **Ontwerp** Bevk Perovic Arhitekti, B-architecten **Bouwjaar** 2020

OO 2305
Project Sociaal woonproject Koksijde **Plaats** Kerkwijk, 8670 Koksijde **Programma** Sociale woningen, publieke ruimte **Opdrachtgever** OCMW Koksijde **Ontwerp** Puls architecten **Bouwjaar** 2021

OO 2306
Project Ontmoetingscentrum en dorpskern Kasterlee **Plaats** Markt en Binnenpad, 2460 Kasterlee **Programma** Ontmoetingscentrum, publieke ruimte **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Kasterlee **Ontwerp** dierendonckblancque architecten **Bouwjaar** 2021

24

OO 2412
Project Dienstencentrum Zedelgem **Plaats** Koning Albertstraat 9-11, 8210 Zedelgem **Programma** Dienstencentrum, woningen **Opdrachtgever** OCMW Zedelgem **Ontwerp** Haerynck en Vanmeirhaeghe architecten **Bouwjaar** 2022

OO 2413
Project Brandweerkazerne en polyvalente zaal Dilbeek **Plaats** Perceel gelegen tussen Oudsmidsestraat en Ninoofsesteenweg (tussen nr. 349 en 359), 1700 Dilbeek **Programma** Brandweerkazerne **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Dilbeek **Ontwerp** Studio SNCDA et al. **Bouwjaar** 2022

25

OO 2502
Project NIRAS Dessel **Plaats** Gravenstraat 3, 2480 Dessel **Programma** Communicatie-centrum **Opdrachtgever** NIRAS **Ontwerp** Bovenbouw, ONO **Bouwjaar** 2022

26

OO 2602
Project Crematorium Oostende
Plaats Oude steenbakkerij, Grintweg 120, 8400 Oostende **Programma** Crematorium
Opdrachtgever Opdrachthoudende vereniging voor crematoriumbeheer arrondissement Oostende **Ontwerp** Office Kersten Geers David Van Severen
Bouwjaar 2021

27

OO 2607
Project Parkeergebouw Ledeborg Gent
Plaats Hundelgemsesteenweg 2B, 9050 Gent **Programma** Parkeergebouw
Opdrachtgever Stadsbestuur Gent
Ontwerp Bollinger + Grohmann, Haerynck Vanmeirhaeghe architecten, L.U.S.T. Architecten **Bouwjaar** 2022

OO 2705
Project Ter Heide Genk **Plaats** Klotstraat 125, 3600 Genk **Programma** Zorgwoningen
Opdrachtgever IGL / Ter Heide **Ontwerp** dierendonckblancke architecten
Bouwjaar 2023

OO 2706
Project Basisschool Kortemark **Plaats** Stadenstraat 14, 8610 Kortemark
Programma Basisschool **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Kortemark
Ontwerp karel verstraeten ir. architect **Bouwjaar** 2019

28

OO 2707
Project Heilig Hartcollege Waregem
Plaats Olmstraat 38-44, 8790 Waregem
Programma Secundaire school **Opdrachtgever** vzw Katholiek Secundair Onderwijs Waregem-Anzegem-Avelgem **Ontwerp** Atelier d'Architecture Pierre Hebbelinck
Bouwjaar 2019

OO 2802
Project Stadhuis Antwerpen **Plaats** Grote Markt 1, 2000 Antwerpen
Programma Administratief centrum
Opdrachtgever Stadsbestuur Antwerpen
Ontwerp Bureau Bouwtechniek, Hub, Origin Architecture & Engineering
Bouwjaar 2022

OO 2806
Project DVC Zevenbergen Ranst
Plaats Boerenkrijglaan 25, 2520 Ranst
Programma Zorgwoningen **Opdrachtgever** vzw Emmaüs **Ontwerp** Atelier d'Architecture Pierre Hebbelinck
Bouwjaar 2021

OO 2808

Project Vrijtijdscentrum Edegem
Plaats Terelststraat 1, 2650 Edegem
Programma Vrijtijdscentrum **Opdrachtgever**
 Gemeentebestuur Edegem **Ontwerp**
 Marc Koehler Architects **Bouwjaar** 2021

30

OO 3001

Project Zuiderdokken Antwerpen
Plaats Zuidpark, 2000 Antwerpen
Programma Publieke ruimte **Opdrachtgever**
 Stadsbestuur Antwerpen **Ontwerp** ADR
 architectes, Georges Descombes,
 Technum (Tractebel Engineering nv)
Bouwjaar 2024

OO 3002

Project Kunstencampus en politie-
 commissariaat Herentals **Plaats**
 Molenvest 19-27, 2200 Herentals
Programma Academie, commissariaat
 en archief **Opdrachtgever** Stadsbestuur
 Herentals en Politiezone Neteland
Ontwerp Frederic Vandoninck Wouter
 Willems architecten, VK Engineering
Bouwjaar 2023

OO 3003

Project Kinderopvang en magazijn
 Zwijndrecht **Plaats** Laarstraat 64, 2070
 Zwijndrecht **Programma** Kinderopvang,
 magazijn **Opdrachtgever** Gemeentebestuur
 Zwijndrecht **Ontwerp** Haerynck
 Vanmeirhaeghe architecten
Bouwjaar 2021

OO 3004

Project Kleuterklassen en speelplein-
 werking Dilbeek **Plaats** Bodegemstraat
 113, 1700 Dilbeek **Programma** Kleuterschool,
 speelplein **Opdrachtgever** Gemeente-
 bestuur Dilbeek **Ontwerp** Atelier Starzak
 Strebicki, Carton123 architecten,
 Natural Born Architects **Bouwjaar** 2022

31

OO 3101

Project Het Steen Antwerpen
Plaats Steenplein 1, 2000 Antwerpen
Programma Bezoekerscentrum
Opdrachtgever Stadsbestuur Antwerpen
Ontwerp noAarchitecten **Bouwjaar** 2021

OO 3102

Project Plantentuin Meise **Plaats**
 Nieuwelaan 38, 1860 Meise
Programma Onthaalgebouw **Opdrachtgever**
 VO Agentschap Plantentuin Meise en
 VO Agentschap Facilitair Bedrijf **Ontwerp**
 NU architectuuratelier **Bouwjaar** 2021

OO 3105

Project Academie Heist-op-den-Berg
Plaats Oude Godstraat 8, 2220
 Heist-op-den-Berg **Programma** Academie
Opdrachtgever Gemeentebestuur
 Heist-op-den-Berg **Ontwerp** Cuypers & Q
 interprof. Architectenvennootschap
Bouwjaar 2022

OO 3108

Project Caerenberg en Keperenberg
 Dilbeek **Plaats** Site Keperenberg:
 Keperenbergstraat 37-41; site
 Caerenberg: Kerkhofstraat, 1700 Dilbeek
Programma Masterplan **Opdrachtgever**
 Gemeentebestuur Dilbeek
Ontwerp Metapolis Architects BVBA
Bouwjaar 2021

32

OO 3201
Project Rubenssite Antwerpen **Plaats** Rubenshuis en -tuin, Wapper 9-15 en Hopland 13; Rubenianum met het beschermd monument Kolveniershof, Kolveniersstraat 16-20, 2000 Antwerpen **Programma** Onthaalgebouw **Opdrachtgever** Stadsbestuur Antwerpen **Ontwerp** Robbrecht en Daem architecten **Bouwjaar** 2024

OO 3203
Project Onthaalpaviljoen Gaasbeek **Plaats** Kasteel van Gaasbeek, Kasteelstraat 40, 1750 Lennik **Programma** Onthaalgebouw **Opdrachtgever** VO Dep. CISM en VO Agentschap Natuur en Bos **Ontwerp** Atelier d'Architecture Pierre Hebbelinck **Bouwjaar** 2022

OO 3204
Project Bibliotheek Sint-Martens-Latem **Plaats** Latemstraat 80, 9830 Sint-Martens-Latem **Programma** Bibliotheek **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Sint-Martens-Latem **Ontwerp** Office Kersten Geers David Van Severen **Bouwjaar** 2023

OO 3206
Project Stadsvernieuwing Torhout **Plaats** Zwanestraat, Hofstraat, Markt en Zuidstraat, 8820 Torhout **Programma** Masterplan publieke ruimte **Opdrachtgever** Stadsbestuur Torhout **Ontwerp** LIST, LOLA landscape architects, Sweco Belgium nv **Bouwjaar** 2023

33

OO 3302
Project School Melle **Plaats** Beekstraat 40, 9090 Melle **Programma** Basisschool **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Melle **Ontwerp** Petillon Ceuppens architecten, Schenk Hattori AA, Thomas De Geeter Architektur GmbH **Bouwjaar** 2022

34

OO 3403
Project Campus Aquafin Aartselaar **Plaats** Dijkstraat 8, Dijkstraat 10 en Ingberthoeveweg 21, 2630 Aarstelaar **Programma** Kantoorgebouw **Opdrachtgever** Aquafin NV **Ontwerp** B-architecten nv **Bouwjaar** 2022

OO 3405
Project Duinhelm Oostende **Plaats** Zilverlaan 16, 8400 Oostende **Programma** Zorgwoningen **Opdrachtgever** vzw Duinhelm **Ontwerp** Raamwerk **Bouwjaar** 2024

OO 3407
Project Masterplan Moerbeke **Plaats** Markt en omgeving, 9180 Moerbeke **Programma** Masterplan publieke ruimte **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Moerbeke **Ontwerp** LIST, LOLA landscape architects **Bouwjaar** 2020

35

OO 3507
Project Binnenplein Zwijndrecht **Plaats** Binnenplein, 2070 Zwijndrecht **Programma** Masterplan publieke ruimte **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Zwijndrecht **Ontwerp** Atelier Arne Deruyter (DALTA bv), BRUT **Bouwjaar** 2021

37

OO 3508

Project Structuurschets Heverlee
Plaats Gebied gelegen tussen de Naamsesteenweg (oostelijke grens), de spoorweg Leuven-Ottignies (zuidelijke grens), de Dijlevallei (westelijke grens) en als noordelijke grens het Sint-Lambertusplein en de OHL-parking in de K. Mercierlaan, 3001 Leuven **Programma** Masterplan
Opdrachtgever Stadsbestuur Leuven **Ontwerp** WIT architecten bv-bvba **Bouwjaar** 2021

OO 3708

Project UPC KULeuven Kortenberg
Plaats Leuvensesteenweg 517, 3070 Kortenberg **Programma** Masterplan zorgsite **Opdrachtgever** Z.org KU Leuven
Ontwerp PT ARCHITECTEN **Bouwjaar** 2023

OO 3710

Project Scheldekaaien Puurs-Sint-Amands **Plaats** Projectzone ingesloten door Schelde, E. Verhaerenstraat, Heikant, Heidestraat, Borgstraat, Hekkestraat, Kapellelaan en Molendreef, 2890 Puurs-Sint-Amands **Programma** Masterplan publieke ruimte **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Puurs-Sint-Amands **Ontwerp** Atelier Horizon, OFFICEU architects **Bouwjaar** 2021

39

OO 3902

Project Stationsomgeving Boom
Plaats Projectgebied tussen de A12, de Rupel en industriegebied Krekelenberg, 2850 Boom **Programma** Masterplan
Opdrachtgever Gemeentebestuur Boom en Provinciebestuur Antwerpen **Ontwerp** Atelier Horizon, VELD **Bouwjaar** 2022

OO 3903

Project Kolderbos Genk **Plaats** Projectgebied begrensd door N77, Sledderloweg, Lessenberg, Langerloweg en de begraafplaats; locatie voor bouwproject: Hooiweg / Hondsbos, 3600 Genk **Programma** Masterplan
Opdrachtgever Stadsbestuur Genk **Ontwerp** Metapolis Architects BVBA **Bouwjaar** 2023

OO 3905

Project Wolfsgracht Denderleeuw
Plaats Projectgebied Wolfsgracht begrensd door Lindestraat, Wijngaardstraat - Landuitstraat en spoorweg, 9470 Denderleeuw **Programma** Masterplan **Opdrachtgever** Intergemeentelijk samenwerkingsverband voor streekontwikkeling SOLVA **Ontwerp** agmen, Studio Thomas Willemse **Bouwjaar** 2023

40

OO 4007

Project Tip Buda-eiland Kortrijk
Plaats Projectgebied begrensd door Budastraat, Reepkaai en de Leie, 8500 Kortrijk **Programma** Masterplan
Opdrachtgever Stadsbestuur Kortrijk **Ontwerp** Atelier Horizon, VELD **Bouwjaar** 2022

OO 4008

Project Coloma rozentuin Sint-Pieters-Leeuw **Plaats** Gebied tussen Joseph Depauwstraat, Sint-Sebastiaansstraat, Galgstraat, Edouard Rooselaersstraat en Kastanjedreef, 1600 Sint-Pieters-Leeuw **Programma** Masterplan publieke ruimte **Opdrachtgever** VO Agentschap Natuur en Bos **Ontwerp** FOREST, OD205 **Bouwjaar** 2023

41

42

OO 4107

Project Masterplan Willebroek Centrum
Plaats Projectgebied afgebakend door het kanaal (Groene Laan), de dokter Persoonslaan van de Vredesbrug tot de watertoren, de Schoolweg tot het station en de spoorweg, 2830 Willebroek **Programma** Masterplan publieke ruimte **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Willebroek **Ontwerp** Planrr BV **Bouwjaar** 2024

OO 4205

Project Vestinggordel Dendermonde
Plaats Vestinggordel met een westelijke uitloper richting Denderkanaal en de sites van de drie batterijen op enige afstand van de vestinggordel, 9200 Dendermonde **Programma** Masterplan publieke ruimte **Opdrachtgever** Stadsbestuur Dendermonde **Ontwerp** CLUSTER landschap en stedenbouw, Studio Paola Viganò **Bouwjaar** 2024

OO 4206

Project Hof Van Kabbeek Tienen **Plaats** Gebied gelegen tussen de Kliniekstraat, Oude Leuvensestraat, Leuvensestraat, Oude Vestenstraat en Gilainstraat, 3300 Tienen **Programma** Masterplan **Opdrachtgever** Stadsbestuur Tienen **Ontwerp** Atelier Horizon, VELD **Bouwjaar** 2023

43

OO 4207

Project Vianderdomein Tienen **Plaats** Domein Viander, Hamelendreef 77, 3300 Tienen **Programma** Masterplan publieke ruimte **Opdrachtgever** Stadsbestuur Tienen **Ontwerp** Atelier Romain, OD205, Volt-architecten cvba **Bouwjaar** 2024

OO 4303

Project Masterplan SOLVA Ninove
Plaats Terrein tussen Centrumlaan, Bevrijdingslaan en Onderwijslaan, 9400 Ninove **Programma** Masterplan administratieve site **Opdrachtgever** Intergemeentelijk samenwerkingsverband voor streekontwikkeling SOLVA **Ontwerp** Frederic Vandoninck Wouter Willems architecten, PALMBOUT Urban Landscapes **Bouwjaar** 2024

Oproep aan geïnteresseerden

OAG 2001

Publicatiedatum 1/30/2020 **Titel** Ontwikkelingsstrategie voor een socioculturele campus in het dorpscentrum van Aartselaar
Opdrachtgever Gemeentebestuur Aartselaar

OAG 2002

Publicatiedatum 3/17/2020 **Titel** Communicatie Pilotprojecten Terug In Omloop **Opdrachtgever** Team Vlaams Bouwmeester; OVAM; VLAIO; Departement Omgeving; Agentschap Binnenlands Bestuur

OAG 2003

Publicatiedatum 3/30/2020 **Titel** Masterplan Centrum Boortmeerbeek **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Boortmeerbeek

OAG 2004

Publicatiedatum 5/4/2020 **Titel** Stedenbouwkundige visie en masterplan Portaels-site Vilvoorde **Opdrachtgever** Stadsbestuur Vilvoorde in samenwerking met Lidl

OAG 2005

Publicatiedatum 6/4/2020 **Titel** Ontwerp afscheidsruimte begraafplaats Kontich Centrum **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Kontich

OAG 2006

Publicatiedatum 6/17/2020 **Titel** Masterplan stadshart Tienen **Opdrachtgever** Stadsbestuur Tienen

OAG 2007

Publicatiedatum 6/30/2020 **Titel** Opportuïteitsstudie toegangzone campus Diepenbeek **Opdrachtgever** Provinciale Ontwikkelingsmaatschappij (POM) Limburg

OAG 2008

Publicatiedatum 9/1/2020 **Titel** Regieteam voor leertraject 'Verkavelingswijken in transitie' **Opdrachtgever** Team Vlaams Bouwmeester; Departement Omgeving

OAG 2009

Publicatiedatum 9/16/2020 **Titel** Scholensites GO! **Opdrachtgever** GO!

OAG 2010

Publicatiedatum 10/12/2020 **Titel** Mastervisie vrijetijdssite Londerzeel **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Londerzeel

OAG 2011

Publicatiedatum 11/27/2020 **Titel** Haalbaarheidsstudie voor de renovatie van de dienst Toerisme en Het GlazenHuis te Lommel **Opdrachtgever** Toerisme Lommel

OAG 2101

Publicatiedatum 1/22/2021 **Titel** Bouw-historisch en ontwerpend onderzoek Sint-Godelieveabdij en bij uitbreiding (in de toekomst) het Minderbroeders Kapucijnenklooster te Brugge **Opdrachtgever** Toerisme Vlaanderen

OAG 2102

Publicatiedatum 1/18/2021 **Titel** Ontharding en klimaatrobuuste herinrichting Kapelleweide en schoolomgeving Immaculata Maria Instituut te Roosdaal **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Roosdaal

OAG 2103

Publicatiedatum 2/9/2021 **Titel** Ontwerpend onderzoek en haalbaarheidsstudie voor het masterplan Hogeschool PXL te Hasselt **Opdrachtgever** Hogeschool PXL Hasselt

OAG 2104

Publicatiedatum 2/15/2021 **Titel** Ruimtelijke en financiële haalbaarheidsstudie campus Horteco Vilvoorde **Opdrachtgever** GO!

OAG 2105

Publicatiedatum 3/29/2021 **Titel** Beeldkwaliteitsplan ecomampus Diepenbeek **Opdrachtgever** POM Limburg

OAG 2106

Publicatiedatum 3/30/2021 **Titel** Duitse militaire begraafplaats Lommel **Opdrachtgever** Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V. / Lommel

OAG 2107

Publicatiedatum 4/19/2021 **Titel** Inrichtingsvisie BioVille Diepenbeek **Opdrachtgever** POM Limburg

OAG 2108

Publicatiedatum 5/28/2021 **Titel** Toekomstvisie voor het natuurdomein de Vijvers van Bellefroid te Leuven **Opdrachtgever** Stadsbestuur Leuven

OAG 2109

Publicatiedatum 9/10/2021 **Titel** Ruimtelijke toekomstvisie Roosdaal **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Roosdaal

OAG 2110

Publicatiedatum 10/29/2021 **Titel** Sint-Jozefkerk Stevensvennen in Lommel **Opdrachtgever** Stadsbestuur Lommel

OAG 2201

Publicatiedatum 1/11/2022 **Titel** Een toekomstvisie, masterplan en beleidskader voor de gemeente Zwalm **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Zwalm

OAG 2202

Publicatiedatum 1/21/2022 **Titel** Ontwikkelingsvisie gemeente- en Bpostsite in Oostkamp **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Oostkamp

OAG 2203

Publicatiedatum 2/14/2022 **Titel** (Leefbuurt) Ontwikkelingsstrategie residentiële wijk Moortebeek-Paloke in Dilbeek **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Dilbeek

OAG 2204

Publicatiedatum 2/14/2022 **Titel** (Leefbuurt) Ruimtelijke toekomstvisie woonwijk Don Bosco in Halle **Opdrachtgever** Stadsbestuur Halle

OAG 2205

Publicatiedatum 2/14/2022 **Titel** (Leefbuurt) Ruimtelijke ontwikkelingsvisie Ottenburg in Huldenberg **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Huldenberg

OAG 2206

Publicatiedatum 2/14/2022 **Titel** (Leefbuurt) Ontwikkelingsstrategie voor de dorpskern van Muisen in Mechelen **Opdrachtgever** Stadsbestuur Mechelen

OAG 2207

Publicatiedatum 2/14/2022 **Titel** (Leefbuurt) Masterplan voor de tuinwijk Bosveld-Kerkelanden in Mol **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Mol

OAG 2208

Publicatiedatum 2/14/2022 **Titel** (Leefbuurt) Herinrichting van het marktplein en de Kerkstraat in Tessenderlo **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Tessenderlo

OAG 2209

Publicatiedatum 2/14/2022 **Titel** (Leefbuurt) Globale toekomstvisie en ontwikkelingsstrategie voor de wijk Posthoorn in Wevelgem **Opdrachtgever** Gemeentebestuur Wevelgem

OAG 2210

Publicatiedatum 2/25/2022 **Titel** Verkavelingswijk 01 - Wondelgem, Gent **Opdrachtgever** Departement Omgeving en Team Vlaams Bouwmeester

OAG 2211

Publicatiedatum 2/25/2022 **Titel** Verkavelingswijk 02 - Groenpark, Roeselare **Opdrachtgever** Departement Omgeving en Team Vlaams Bouwmeester

OAG 2212

Publicatiedatum 2/25/2022 **Titel** Verkavelingswijk 03 - Ravenstein, Tervuren **Opdrachtgever** Departement Omgeving en Team Vlaams Bouwmeester

OAG 2213

Publicatiedatum 2/22/2022 **Titel** Ontwerp en uitvoering van de inrichting van de onthaalzone van Z33 **Opdrachtgever** Z33 Huis voor Actuele Kunst, Design & Architectuur, Hasselt

OAG 2214

Publicatiedatum 4/1/2022 **Titel** Masterplan integrale wijkrenovatie Egelsvennen in Mol **Opdrachtgever** Molse Bouwmaatschappij voor de Huisvesting, Gemeentebestuur van Mol en VMSW

OAG 2215

Publicatiedatum 4/25/2022 **Titel** Ruimtelijke ontwikkelingsvisie voor de noordelijke stationsomgeving in Roeselare **Opdrachtgever** Stadsbestuur Roeselare

OAG 2216

Publicatiedatum 5/6/2022 **Titel** Vergelijkende studie van het ruimtegebruik in grote scholen **Opdrachtgever** GO!

OAG 2217

Publicatiedatum 5/31/2022 **Titel** Ruimtelijke ontwikkelingsstrategie voor Centrum+ en inrichtingsvisie voor site Thor in Torhout **Opdrachtgever** Stadsbestuur Torhout

OAG 2218

Publicatiedatum 6/2/2022 **Titel** Masterplan sportdomein Willebroek **Opdrachtgever** Sport Vlaanderen

OAG 2219

Publicatiedatum 6/9/2022 **Titel** Meters en peters voor de Meesterproef 2022 Sociaal Wonen **Opdrachtgever** Team Vlaams Bouwmeester en de VMSW

OAG 2220

Publicatiedatum 8/11/2022 **Titel** Ontwerp en uitvoering van een tijdelijke architecturale en artistieke interventie op het domein Rubenskasteel te Elewijt
Opdrachtgever Toerisme Vlaanderen - EventFlanders

OAG 2221

Publicatiedatum 10/4/2022 **Titel** Masterplan gekoppeld aan een concrete uitvoeringsstrategie voor de dorpskern van Terhagen en de directe omgeving
Opdrachtgever Gemeentebestuur Rumst

OAG 2222

Publicatiedatum 10/26/2022 **Titel** Stedenbouwkundige visienota voor de ILVO Onderzoekskouter te Merelbeke-Melle
Opdrachtgever ILVO

OAG 2223

Publicatiedatum 12/5/2022 **Titel** Ruimtelijke ontwikkelingsstrategie voor de dorpskern van Sint-Katherina-Lombeek (Ternat)
Opdrachtgever Gemeentebestuur Ternat

OAG 2301

Publicatiedatum 2/14/2023 **Titel** Masterplan scholensites centrum Oostkamp
Opdrachtgever Gemeentebestuur Oostkamp

OAG 2302

Publicatiedatum 2/23/2023 **Titel** Ontwerp van drie rust- en belevingsplekken langs de fietswielweg 20 tussen Halle en Lot
Opdrachtgever Provincie Vlaams-Brabant

OAG 2303

Publicatiedatum 3/3/2023 **Titel** Herinrichting van het dorpsplein van Huldenberg
Opdrachtgever Gemeentebestuur Huldenberg

OAG 2304

Publicatiedatum 4/18/2023 **Titel** Heraanleg Kerkplein en Dorpsstraat in Boutersem
Opdrachtgever Gemeentebestuur Boutersem

OAG 2305

Publicatiedatum 6/30/2023 **Titel** Toekomstplan + eerste uitvoering Globe Aroma Brussel
Opdrachtgever Globe Aroma

OAG 2306

Publicatiedatum 8/25/2023 **Titel** Masterplan voor de voormalige militaire vliegbasis Goetsenhoven te Tienen
Opdrachtgever Stadsbestuur Tienen

OAG 2307

Publicatiedatum 8/31/2023 **Titel** Masterplan vrijetijdssites Oostkamp
Opdrachtgever Gemeentebestuur Oostkamp

OAG 2308

Publicatiedatum 9/1/2023 **Titel** Masterplan voor de site van de voormalige steenbakkerij te Steendorp (Temse)
Opdrachtgever Gemeentebestuur Temse; Steenbakkerij BV

OAG 2309

Publicatiedatum 9/8/2023 **Titel** Een toekomstplan voor theater arsenaal in Mechelen
Opdrachtgever Stadsbestuur Mechelen; Lazarus

OAG 2310

Publicatiedatum 9/10/2023 **Titel** Inhoudelijke ondersteuning European Conference on Architectural Policies (ECAP) 2024
Opdrachtgever Team Vlaams Bouwmeester

OAG 2311

Publicatiedatum 9/18/2023 **Titel** Ruimtelijk en financieel haalbaarheidsonderzoek voor de expohallen in Roeselare
Opdrachtgever Stadsbestuur Roeselare

OAG 2312

Publicatiedatum 9/25/2023 **Titel** Stedenbouwkundige visie voor de bouw van een stadhuis en stadsfeestzaal te Herentals
Opdrachtgever Stadsbestuur Herentals

OAG 2313

Publicatiedatum 10/5/2023 **Titel** Masterplan en bijbehorende financieel-economische haalbaarheidsstudie voor de site Kouterstraat in Kalke
Opdrachtgever Gemeentebestuur Laarne

OAG 2314

Publicatiedatum 11/13/2023 **Titel** Ontwikkelingsvisie voor de herbestemming van drie erfgoedsites in Tremelo
Opdrachtgever Gemeentebestuur Tremelo

OAG 2315

Publicatiedatum 11/24/2023 **Titel** Ruimtelijk governance model Rupelregio als Europees centrum voor de entertainmentsector
Opdrachtgever Vlaamse overheid - Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (DKBUZA)

OAG 2401

Publicatiedatum 1/19/2024 **Titel** Inrichtingsplan voor vrijetijdssite De Vloed in Laakdal
Opdrachtgever Gemeentebestuur Laakdal

OAG 2402

Publicatiedatum 2/5/2024 **Titel** Projectregisseur Dorpelijk wonen
Opdrachtgever Team Vlaams Bouwmeester

OAG 2403

Publicatiedatum 2/8/2024 **Titel** Strategisch ontwikkelingsplan voor de Rupelregio
Opdrachtgever DKBUZA; FTI

OAG 2404

Publicatiedatum 2/9/2024 **Titel** Dorpelijk wonen: oproep aan lokale besturen
Opdrachtgever Team Vlaams Bouwmeester

OAG 2405

Publicatiedatum 2/9/2024 **Titel** Dorpelijk wonen: oproep aan ontwerpers
Opdrachtgever Team Vlaams Bouwmeester

OAG 2406

Publicatiedatum 2/29/2024 **Titel** Toekomstplan voor de site Berkenboomscholen in Sint-Niklaas
Opdrachtgever Berkenboomscholen vzw

OAG 2407

Publicatiedatum 2/23/2024 **Titel** Ontwikkelingsvisie site Zypteland te Kortrijk
Opdrachtgever Stadsbestuur Kortrijk; Woonmaatschappij SW+

OAG 2408

Publicatiedatum 4/19/2024 **Titel** Toekomstvisie KSG Bilzen
Opdrachtgever Stadsbestuur Bilzen

OAG 2409

Publicatiedatum 4/23/2024 **Titel** Masterplan Sportlaan Liedekerke
Opdrachtgever Sport Vlaanderen Liedekerke; Gemeentebestuur Liedekerke

OAG 2410

Publicatiedatum 4/24/2024 **Titel** Masterplan Relegemsite Zemst
Opdrachtgever OCMW Zemst

OAG 2411

Publicatiedatum 5/6/2024 **Titel** Masterplan Sint-Lutgart Beringen
Opdrachtgever Stadsbestuur Beringen

OAG 2412

Publicatiedatum 9/16/2024 **Titel** Volledige studieopdracht voor de infrastructuur en omgevingsaanleg van een inbreidingsproject te Rupelmonde
Opdrachtgever Woonpunt Waas

OAG 2413

Publicatiedatum 10/8/2024 **Titel** Masterplan Schaarbeekleij Oost Vilvoorde
Opdrachtgever Stad Vilvoorde

OAG 2414

Publicatiedatum 10/11/2024 **Titel** Masterplan muziektheaterwerkplaats Walpurgis
Opdrachtgever Walpurgis vzw

Spreiding gepubliceerde projecten 2020-2024

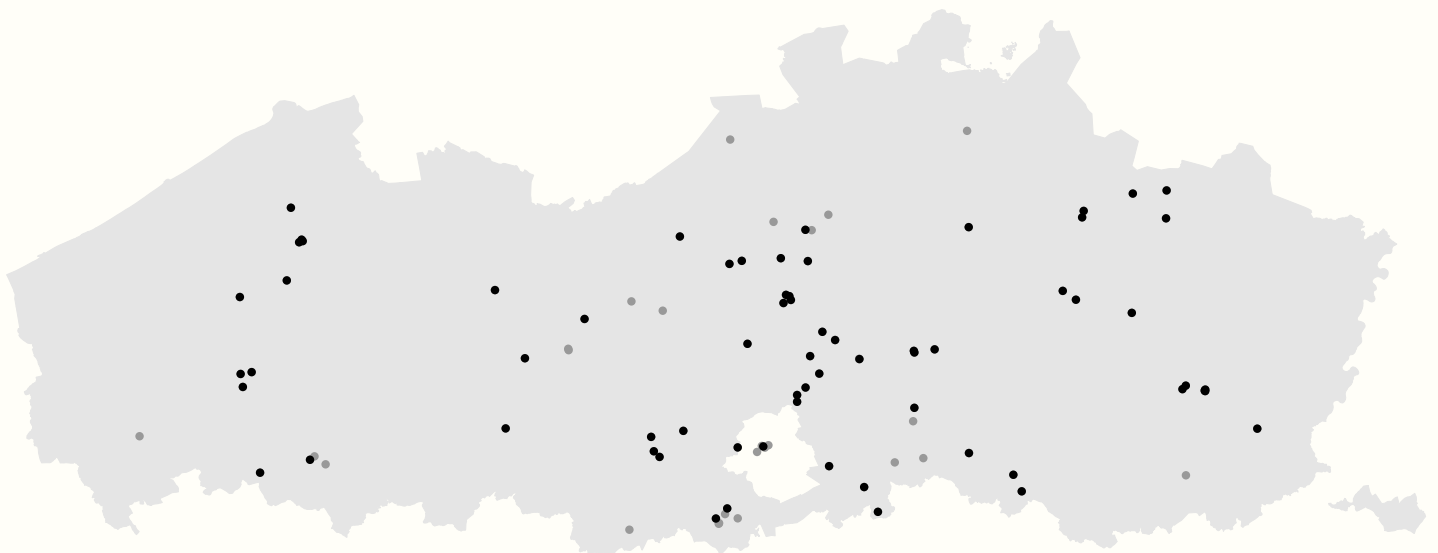
Open Oproep

- Open Oproep 1-38
- Open Oproep 39-48

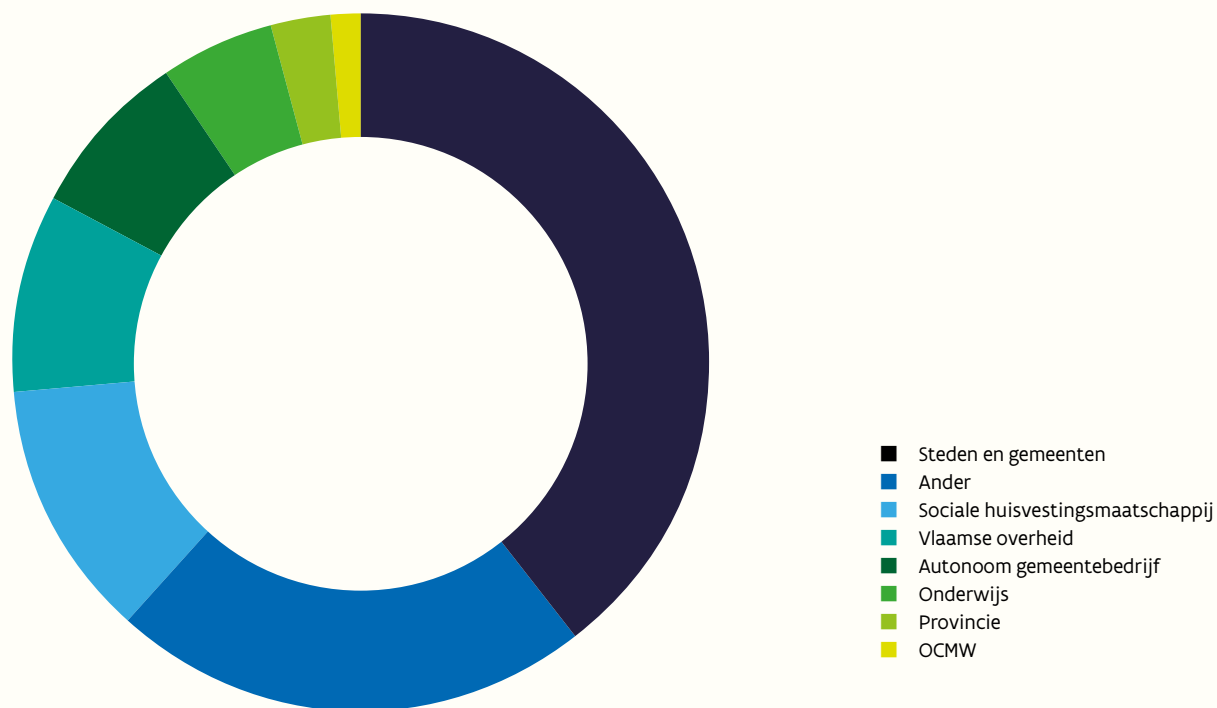
Oproep aan geïnteresseerden

- Oproep aan geïnteresseerden 2016-2019
- Open aan geïnteresseerden 2020-2024

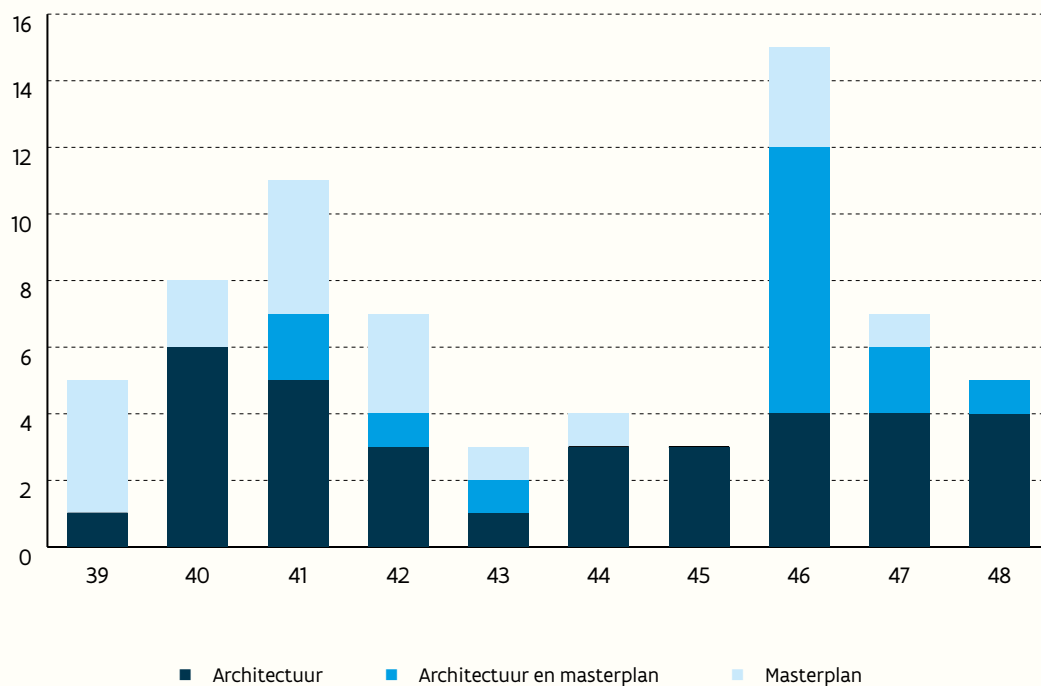

Open Oproep 2020-2024

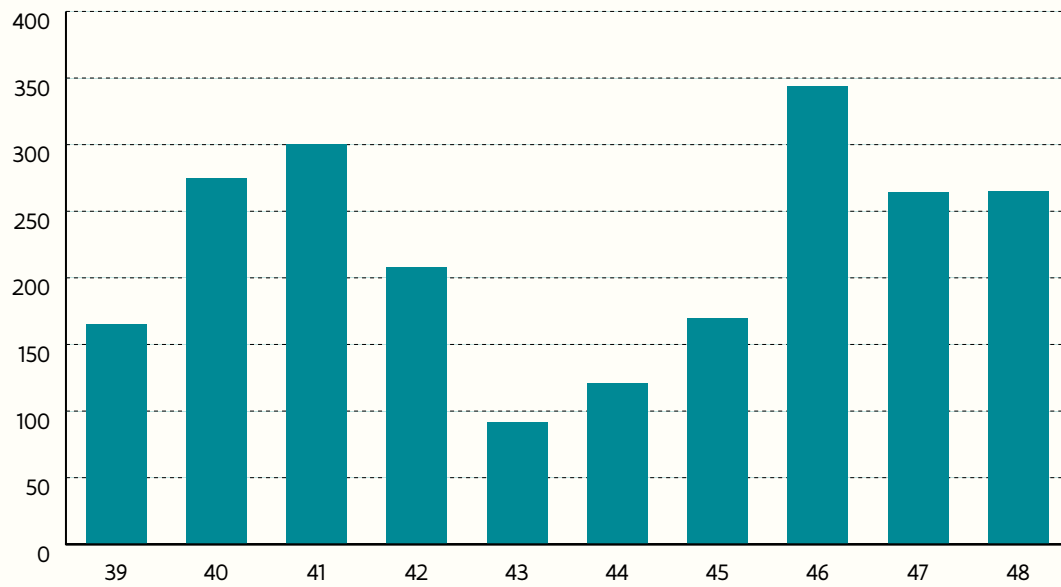
Opdrachtgevers per sector

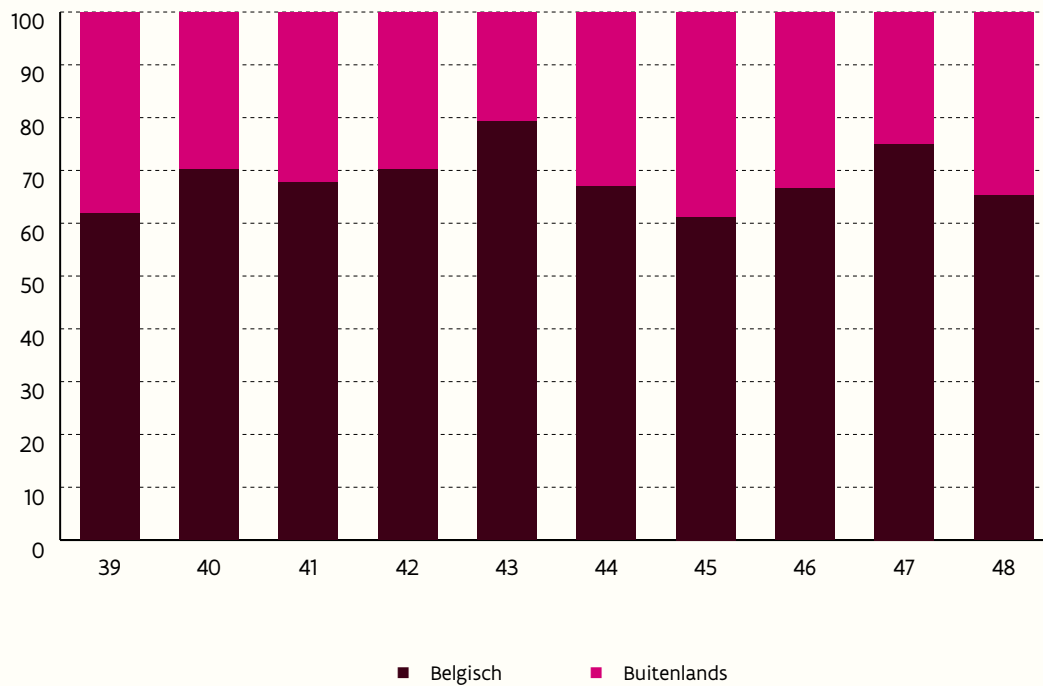
Aantal en type projecten

Aantal ingeschreven bureaus per oproep

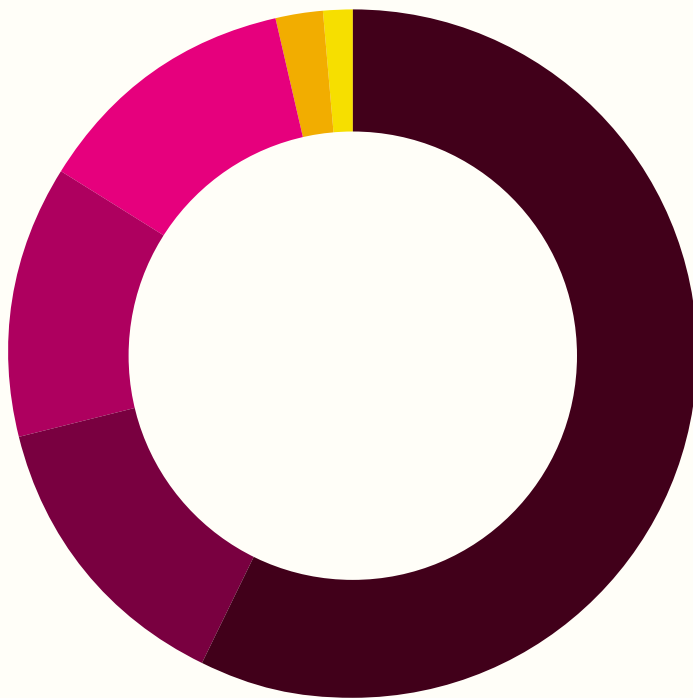

Herkomst deelnemende ontwerp bureaus

Oproep aan geïnteresseerden 2020-2024

Projecten per type

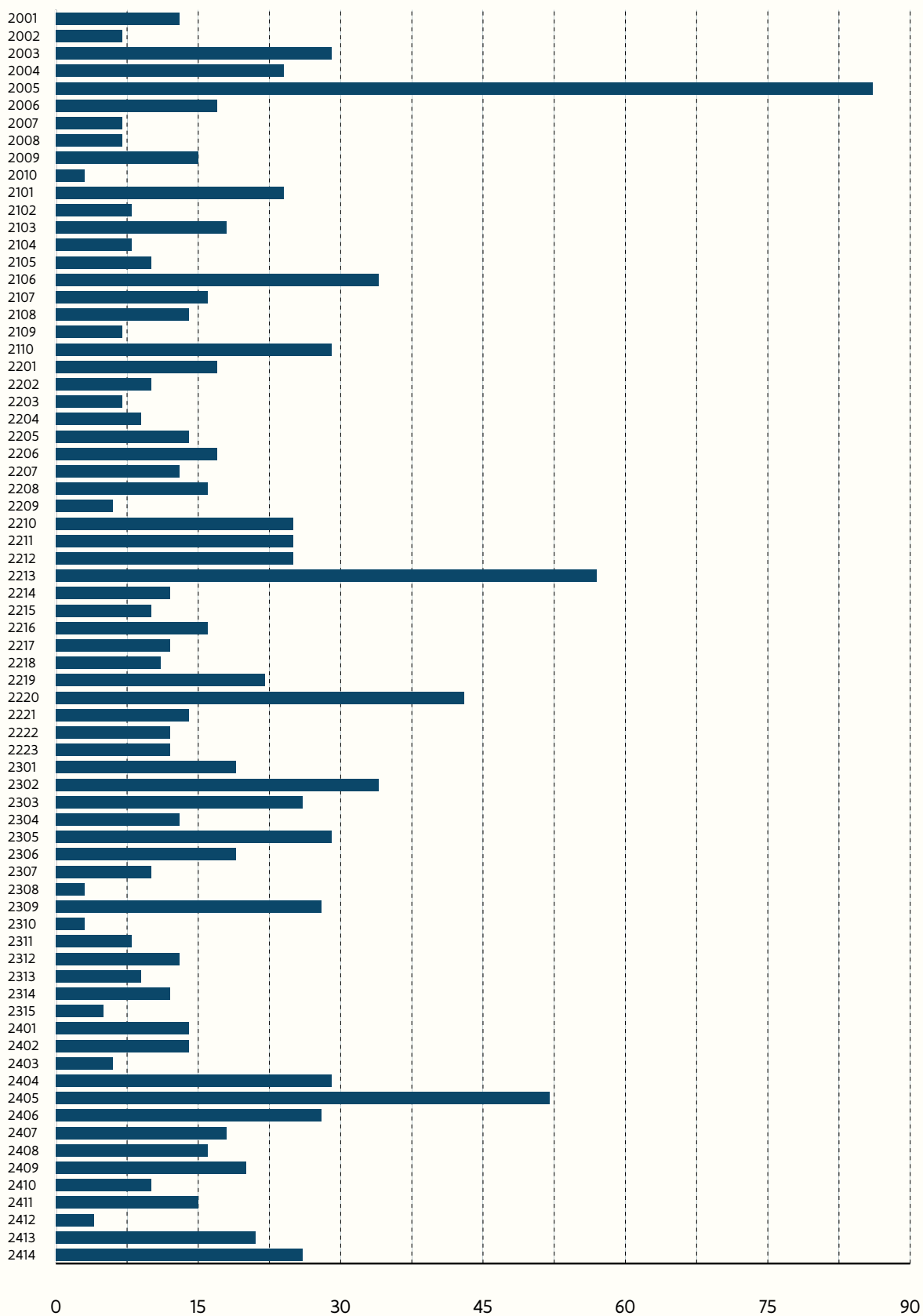
- Masterplan
- Publieke ruimte
- Bouwproject
- Experts en studies
- Infrastructuur
- Renovatie

Deelopdrachten masterplannen

- Haalbaarheidsonderzoek
- Financieel onderzoek
- Beeldkwaliteitsplan
- Programmaonderzoek
- Structuurvisie
- Locatieonderzoek
- Bouwtechnisch onderzoek
- Herbestemming / renovatie

Inschrijvingen per project

Meesterproef 2019 Sociaal Wonen

i.s.m. Wonen in Vlaanderen,
de Vereniging van Vlaamse
Huisvestingsmaatschappijen en
het Platform Kunst in Opdracht

Kunstcoach

Nadia Bijl

Externe deskundige

Pieter Walraet

MP1901: Herbestemming voormalige camping Luna in Halle
Geannuleerd

MP1902: Renovatie of vervangingsbouw appartementen Willemskouter in Beersel

Opdrachtgever: Woonpunt Zennevallei
Peter: Benjamin Eggermont
Laureaat ontwerper: Thomas Huber
Andere voorstellen door: Anton Parys, Helen Van de Vloet en Rosa Fens, Loes Decruynaere

MP1903: Bouwen van kleine modulaire gezinswoningen in Tielrode

Opdrachtgever: WoonAnker Waas
Peter: Toon Vermeir
Laureaat ontwerper: Stijn Baets
Andere voorstellen door: Florence (Floortje) van Sandick (i.s.m. Dido Woelders), Laurent Vanhaverbeke
Laureaten kunstenaars: Maika Garnica en Willem Coenen
Andere voorstellen door: Pierre Coric, Tom Volkaert

MP1904: Opmaak van een ruimtelijke visie en tijdelijke invulling voor de tuinwijk in Schoten

Opdrachtgever: De Ideale Woning
Peters: Dimitri Minten en Tim Vekemans
Ontwerpers: Roel De Coninck, Aaron Swartjes, Cente Van Hout
Kunstenaars: Leendert Van Accoleyen, Hannah Mevis, Liesbeth Henderickx, Elias Cafmeyer

MP1905: Vervangingsbouw rijwoning als alternatieve woonvorm voor alleenstaande senioren in Antwerpen

Opdrachtgever: De Ideale Woning
Peter: Tom Vermeylen
Laureaat ontwerper: Charles De Muynck
Andere voorstellen door: Olga Konstantinovic, Alba Tavares Vanhoutte
Laureaat kunstenaar: Bram Van Meervelde
Andere voorstellen door: Gerard Herman, Sarah Smolders

MP1906: Herbestemming Montfortanen klooster in Kontich

Opdrachtgever: De Ideale Woning
Meter: Tine Broos
Laureaat ontwerper: Elisabeth De Clercq
Andere voorstellen door: Lisa Janssens, Pieter Van Elst
Laureaat kunstenaar: Kasper De Vos
Andere voorstellen door: Jivan Van der Ende, Sine Van Menxel

MP1907: Inbreidingsproject centrum Zwevegem

Opdrachtgever: Eigen Haard
Peter: Lieven Nijs
Laureaat ontwerper: Sylvia Roelens
Andere voorstellen door: Renaud Baeckelandt, Nicolas Deflandre

MP1908: Inbreidingsproject Turnova in Turnhout

Opdrachtgever: De Ark
Peter: Nathan Ooms
Laureaat ontwerper: Lore Hoppenbrouwers
Andere voorstellen door: Brent Coenen en Jeff Van Camp, Jaron Vanooteghem

MP1909: Tuinwijk in Ruiselede

Opdrachtgever: Vivendo
Peter: Bart Dehaene
Laureaat ontwerper: Gilles Willem
Andere voorstellen door: Sara De Sterck, Astrid Kempeneers

MP1910: Masterplan site Priesterage in Sint-Martens-Latem

Opdrachtgever: Gemeentebestuur Sint-Martens-Latem
Peter: Peter Vanden Abeele
Laureaat ontwerper: Maud Goossens
Andere voorstellen door: Nathalie Casteels, Sigrid Vangeneugden

Meesterproef 2022 Sociaal Wonen

i.s.m. Wonen in Vlaanderen,
de Vereniging van Vlaamse
Huisvestingsmaatschappijen en
het Platform Kunst in Opdracht

Kunstcoach
Zeynep Kubat

Externe deskundige
Tine Broos

MP2201: Nieuwbouwproject en groene publieke ruimte in Puurs-Sint-Amands

Opdrachtgever: Woonveer
Klein-Brabant
Meter: Lieve Vermeiren
Laureaten ontwerpers: Linde Redant
en Joke Oelbrandt
Andere voorstellen door: Pieter
Haegeman, Vincent Van Praet
Laureaten kunstenaars: Simon
Masschelein en Fran Van Coppenolle
Andere voorstellen door: Renée Lorie en
Erien Withouck

MP2202: Ontwikkeling van een totaalvisie en ontwerp van een uitbreiding voor oude cité te Galmaarden

Opdrachtgever: Providentia
Meter: Femke Timbermont
Laureaten ontwerpers: Marthe Sambaer
en Louis Ocket
Andere voorstellen door: Pluk Van
Brempt en Anaïs Van der Hauweaert,
Jinse Van Snick
Laureaat kunstenaar: Clara Spilliaert
Andere voorstellen door: Maud
Gourdon, Sigurros Björnsdóttir

MP2203: Vervangingsbouw in het centrum van Mechelen

Opdrachtgever: Woonpunt Mechelen
Peter: Christopher Paesbrugge
Laureaten ontwerpers: Tessa Heynincx
en Lou Sanders
Andere voorstellen door: Jonathan
Cludts en Ward Peetermans, Michiel
Deumens

MP2204: Een pilootproject voor de wijk Herkenbosch in Sint-Lambrechts-Herk (Hasselt)

Opdrachtgever: Cordium
Meter: Véronique Tavernier
Laureaten ontwerpers: Annaïs Berx
en Lauren Oversteyns
Andere voorstellen door: Alexander
Auris en Goele Reynders, Tom De Bleser
en Ward Geens
Laureaat kunstenaar: Alice Pandolfo
Andere voorstellen door: Manon Van
den Eeden, Zena Van den Block

MP2205: Vernieuwing van de sociale woonwijk Hamont1 in Hamont-Achel

Opdrachtgever: Kempisch Tehuis
Peter: Thomas Willemse
Laureaat ontwerper: Hanne Aerts
Andere voorstellen door: Liedewij De
Pestel en Margaux Verbeke, Toon
Claerhout

MP2206: Een nieuwe ontmoetings- ruimte voor de tuinwijk in Zele

Opdrachtgever: Gewestelijke
Maatschappij voor Woningbouw Zele
Peter: Koen Schoukens
Laureaat ontwerper: Ziou Gao
Andere voorstellen door: Emma Cottyn,
Arno Goedefroo
Laureaat kunstenaar:
Melissa Mabesoone en Oshin Albrecht
(Buren collectief)
Andere voorstellen door: Bert Villa,
Rune Tuerlinckx

MP2207: Sociaal koopproject Broekstraat in Rupelmonde

Opdrachtgever: Gewestelijke
Maatschappij voor Woningbouw
Beveren
Peter: Bert Haerynck
Laureaat ontwerper: Ward Anseeuw
Andere voorstellen door: Kate Kerkhofs
en Pieterjan Maes, Gaëlle Degezelle

MP2208: Vervanging van zes bungalowwoningen en integrale visie op de site Koekestraat in Sint-Truiden

Opdrachtgever: Nieuw Sint-Truiden
Peter: Jurgen Vandewalle
Laureaten ontwerpers: Marie-Caroline
Kawa en Yolente Van Brussel
Andere voorstellen door: Liesbeth Buys,
Tom Lambrechts

MP2209: Vervanging van acht woningen in een oude hoeve en integrale visie voor de site in Sint-Truiden

Opdrachtgever: Nieuw Sint-Truiden
Meter: Sarah Poot
Laureaat ontwerper: Siebrent Willems
Andere voorstellen door: Elle Francken
en Robbe Pacquée, Faber Martens

MP2210: Bouw van een inter- generationeel woonproject in Menen

Opdrachtgever: Woonmaatschappij
Impuls Menen
Peter: Pieter Walraet
Laureaat ontwerper: David Vrambout,
Emile Marlein en Leander Decloedt
Andere voorstellen door: Yasmine Elena
Homan en Mumtaaz Viaene, Martina
Van Schoote
Laureaten kunstenaars: Sebastiaan
Willems en Lola Daels, Clémentine
Vautier
Ander voorstel door Mark Grootes

Bouwmeester Labels 2020-2024

Bouwmeester Label 023

Rooilijn architectuur – StadsStalling: collectieve stedelijke fietsenstalling

© Rooilijn en Atelier Scheldeman

Bouwmeester Label 024

B-architecten – Nieuwe bronnen van ontmoeten in de stad

© B-architecten

Bouwmeester Label 025

Rob Ritzen en Els Silvrants-Barclay (Level Five), An Vermeulen (Globe Aroma), Lynn Tytgat en Bas van Heur (VUB), Geert de Pauw en Verena Lenna (Community Land Trust Brussels), Maxime Czvek en Thomas Rigby (Czvek Rigby), Laura Muyltermans, Aurélie Hachez (AHA) – Ontwerpend onderzoek naar een permanente en solidaire artistieke infrastructuur

© AHA, Czvek Rigby, Laura Muyltermans

Bouwmeester Label 026

51N4E Acte & SIMPLY COMMUNITY – Ruimte voor diversiteit

© 51N4E Acte, Simply Community

Bouwmeester Label 027

Studio Tuin en Wereld, MikeViktorViktor architects – MPMD 2043, een Micro Publiek Materiaal Depot. Circulariteit en publieke ruimte

© Elien Vanhamel

Bouwmeester Label 028

1010, FALLOW en GRUE – Stedelijke natuur

© Leonie Jacquain

Bouwmeester Label 029

Eagles of Architecture – Friday I'm in Love

© Eagles of Architecture

Bouwmeester Label 030

Atelier Horizon en Osmos Network – '... ja, maar de parkeerplaatsen...'

© Atelier Horizon en Osmos Network

Bouwmeester Label 031

BOS+, Kind & Samenleving en Endeavour – Groene speeldorpen

© Endeavour

Bouwmeester Label 032

Lisa Janssens en Renaud Baeckelandt –
De therapeutische stad
© Lisa Janssens en Renaud Baeckelandt

Bouwmeester Label 033

Büro Juliane Greb – 'Included as excludable'
© Tom Olin

Bouwmeester Label 034

HOP.office – Filling the gap(s)
© Joris Van Reusel en Didier El-Bacha

Bouwmeester Label 035

Dimitri Machas – The Borders Between Us
© Dimitri Machas

Bouwmeester Label 036

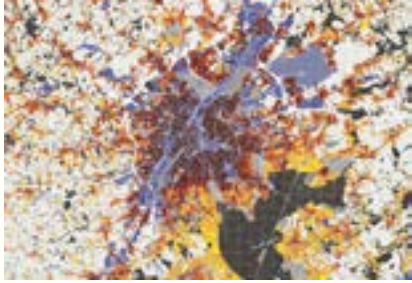
Thibaut Gevers, Glenn Lyppens en Clement Van Vyve
– Domus Flandria Revisited
© Glenn Lyppens

Bouwmeester Label 037

GRAFT – Vanuit regeneratieve landbouw naar
streekgebonden stedenbouw
© GRAFT

Labo Ruimte 2020-2024

20ste-eeuws randgebied van en rond Brussel

Een onderzoekstraject naar de kwaliteitsvolle transformatie van het bebouwde weefsel in het 20ste-eeuwse randgebied van en rond Brussel

© ULB, LoUisE, UCL, Ugent, ENSAPL, Karbon' architecture et urbanisme en Studio Paola Viganò

Partners

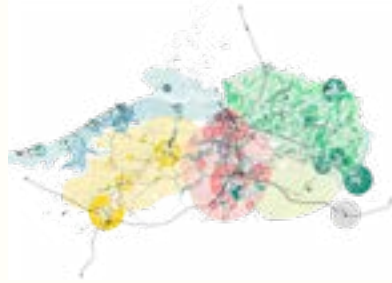
- Departement Omgeving
- Team Vlaams Bouwmeester
- perspective.brussels
- Bouwmeester Maître Architecte

Ontwerp- en onderzoeksteams

- Université Libre de Bruxelles, LoUisE Laboratory on Landscape, Urbanism, Infrastructures and Ecologies, Université Catholique de Louvain, Universiteit Gent, Ecole Nationale Supérieure d'Architecture et de Paysage de Lille, Karbon' architecture et urbanisme, Studio Paola Viganò
- PLUSOFFICE, Anyways
- 1010 Architecture Urbanism, Fallow
- GRAU, CityTools

Looptijd

2019 – 2025

Metro-polis, ruimte voor het spoor

Een ontwerpgericht onderzoek naar de wisselwerking tussen spoorstelsel en ruimtelijke ontwikkeling

© XDGA en Sweco

Partners

- Departement Omgeving
- Team Vlaams Bouwmeester
- Infrabel
- NMBS
- FOD Mobiliteit
- Departement Mobiliteit en Openbare Werken

Ontwerp- en onderzoeksteams

- Xaveer De Geyter Architecten, Sweco, Floris Alkemade
- UA Antwerpen, Design Sciences Hub
- MAAT-ontwerpers, PLUSOFFICE architects, FELT architecture & design, Traject, Nuvillu
- LIST architecture & urbanism, IDEA Consult, Studio Mathieu Lucas

Looptijd

2019 –

De Droge Delta

Een ontwerpgericht onderzoek naar ruimtelijke hefboomen in de strijd tegen waterschaarste

© Lama Landschapsarchitecten

Partners

- Departement Omgeving
- Team Vlaams Bouwmeester
- Vlaamse Milieumaatschappij

Ontwerp- en onderzoeksteams

- Sweco, CLUSTER landschap en stedenbouw en Universiteit Antwerpen
- LAMA landscape architects, HoGent
- Landschaps- en stedenbouw-bureau OMGEVING, Hesselteer
- Tractebel, H+N+S landschaps-architecten, IMDC

Prijzen

Het onderzoek De Droge Delta werd bekroond in de categorie Design Research van de Henry van de Velde Awards 2024, en ontving als beloftevol planningsinitiatief de Vlaamse Planningsprijs van de Vlaamse Vereniging voor Ruimte en Planning (VRP).

Looptijd

2020 – 2024

Labo Ruimte is een samenwerking tussen het Departement Omgeving en het Team Vlaams Bouwmeester. Het is een laboratorium voor complexe ruimtelijke vraagstukken waarbij ontwerpgericht onderzoek centraal staat.

Labo Ruimte wil een antwoord bieden op de grote uitdagingen van de toekomst, voorbij de heersende paradigma's. Labo Ruimte zet hiervoor ontwerpgericht onderzoek in, met als doel nieuwe ruimtelijke mogelijkheden en alternatieve oplossingen te verkennen en te verbeelden. Hoe kunnen we onze steden en landschappen organiseren opdat ze ruimte en zuurstof (blijven) geven aan menselijke activiteiten? Hoe kunnen we een ruimtelijk antwoord bieden op de klimaatverandering, veranderende woonverlangens en gewoonten, toenemende zorgnoden en andere maatschappelijke opgaven?

Boerenland

'Boerenland' is een onderzoek naar de vraag hoe we landschappelijk-ecologische doelstellingen en landbouweconomische uitdagingen met elkaar kunnen verzoenen.

© studiebureau Omgeving, Inagro en VITO

Partners

- Departement Omgeving
- Team Vlaams Bouwmeester
- Instituut voor Landbouw-, Visserij en Voedingsonderzoek
- Agentschap Landbouw en Zeevisserij
- Strategische Adviesraad Landbouw en Visserij
- Leiedal
- Provincie Antwerpen

Ontwerp- en onderzoeksteams

- Landschaps- en stedenbouw-bureau OMGEVING, Inagro, Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO)
- Atelier Romain
- Marjolijn Claeys

Looptijd

2022 –

Betaalbaar Wonen

Een onderzoek naar hoe we uitdagingen op vlak van betaalbaar en kwaliteitsvol wonen enerzijds, en op vlak van ruimte-inname, klimaat en duurzaamheid anderzijds, aan elkaar kunnen koppelen.

© Atelier Romain en Endeavour

Partners

- Departement Omgeving
- Team Vlaams Bouwmeester
- Agentschap Wonen in Vlaanderen
- Team Stedenbeleid (Agentschap Binnenlands Bestuur)

Ontwerp- en onderzoeksteam verkennende fase

Atelier Romain, Endeavour, Orelium, Michael Ryckewaert, Arie Lengkeek, Peter Pelzer, Housing Europe

Looptijd

2024 –

Ruimte voor economie

Een onderzoek naar hoe we (Europese) doelstellingen voor onze economie, op vlak van duurzaamheid en strategische autonomie, kunnen verzoenen met ambities op vlak van zorgvuldig ruimtegebruik, klimaat en gezondheid.

© Michiel De Cleene

Partners

- Departement Omgeving
- Team Vlaams Bouwmeester

Ontwerp- en onderzoeksteam verkennende fase

IDEA Consult

Looptijd

2024 –

Prijs Wivina Demeester 2021

Categorie Architectuur

Biekens, Sint-Niklaas

Opdrachtgever: CAW Oost-Vlaanderen (laureaat)
Ontwerpers: Volt architecten
© Dennis De Smet

Stadsgebouw Melopee, Gent

Opdrachtgever: sogent (laureaat)
Ontwerpers: Xaveer De Geyter Architects
© Maxime Delvaux

De Woon-zorg-buurt, Kortrijk

Opdrachtgever: De Korenbloem vzw (genomineerd)
Ontwerpers: TV Sergison Bates Architects –
Studio Jan Vermeulen i.s.m. Tom Thys Architecten
© Stefan Müller

Categorie Kunst in opdracht

Kunstintegratie in het Provinciehuis Antwerpen

Opdrachtgever: Provincie Antwerpen (laureaat)
Kunstenaars: Nico Dockx, Charif Benhelima,
Joris Ghekiere, Steve Van den Bosch, Sarah De Wilde,
Helmut Stallaerts, Tomo Savić -Gecan,
Willem Oorebeek, Amina Saâdi
© Britt Guns

Categorie Masterplan

Podiumkunstensite Leuven

Opdrachtgever: Stad Leuven (laureaat)
Ontwerpers: Sergison Bates Architects
© Sergison Bates architects, rendering Forbes Massie

De genomineerden kregen een studiereis naar Parijs aangeboden in het najaar van 2022. De laureaten van elke categorie ontvingen het kunstwerk Winstobject, gerealiseerd door de Belgische kunstenaar Vaast Colson.

Prijs Wivina Demeester 2023

Categorie Architectuur

Ontmoetingscentrum en Sint-Corneliuskerk, Aalbeke

Opdrachtgever: Stadsbestuur Kortrijk (laureaat)
Ontwerpers: urbain architectencollectief

© Stad Kortrijk

CODA, Wuustwezel

Opdrachtgever: Coda vzw (genomineerd)
Ontwerpers: noAarchitecten

© Filip Dujardin

Renovatie Wintercircus, Gent

Opdrachtgever: sogent (genomineerd)
Ontwerpers: Atelier Kempe Thill (concept-architect)
en TV Baro - SumProjects (ontwerp- en uitvoerend architect)

© Wouter Rawoens

Categorie Kunst in opdracht

'The Long Hand' en 'Mimesis', Antwerpen

Opdrachtgever: Kunst in de Stad –
Stad Antwerpen (laureaat)
Kunstenaars: Sammy Baloji en Lili Dujourie

© Sigrid Spinnox

Categorie Masterplan

Campus Deken Jonckheere, Wevelgem

Opdrachtgever: Gemeentebestuur Wevelgem
(laureaat)
Ontwerpers: Blauwdruk stedenbouw
(algemeen inrichtingsplan) en Studio Basta
(landschapsarchitectuur)

© Studio Basta

Oude Dokken, Gent

Opdrachtgever: sogent (laureaat)
Ontwerpers: OMA

© Sourbon Fotografie

De genomineerden kregen een studiereis naar Noordrijn-Westfalen in Duitsland aangeboden in het najaar van 2024. De laureaten van elke categorie ontvingen het kunstwerk Bouwerkrans, gerealiseerd door de Belgische kunstenaar Liesbeth Henderickx.

Publieksmomenten in het Atelier Bouwmeester 2020-2024

**SmallTalk 36: Herbestemming Kerken:
TV Trace UHasselt – Architecten
Broeck-Schiepers – Architect Saidja
Heynickx – UR Architecten**

14 januari 2020

Met Jo Broeck, Niek De Roo, Leo Van Broeck, Koenraad Van Cleempoel en Nikolaas Vande Keere

**SmallTalk 37: Herbestemming Kerken:
TV Bogdan & Van Broeck i.s.m. prof.
Dr. Thomas Coomans & Rebel Group**

11 februari 2020

Met Tom Boogaerts, Oana Bogdan, Niek De Roo, Frank Strolenberg en Sonja Vanblaere

**SmallTalk 38: Herbestemming Kerken:
TV Studio Thys Vermeulen – Studio
Roma i.s.m. Sven Sterken (KU Leuven)**

10 maart 2020

Met Sofie Beyen, Niek De Roo, Dimitri Stevens en Tom Thys

**SmallTalk 39: Bouwmeester Label 024
'Een nieuwe kijk op een ecologische
stedelijke waterloop'**

24 september 2020 (online)

Met Elina Bennetsen, Zuzanna Rucka, Antje Stokman, Lieven Symons en Katelijne Vanhoutte

**SmallTalk 40: Transitie in mobiliteit
en ruimte – De blik vooruit in de
Gentse regio**

16 maart 2021 (online)

Met Matthias Blondia, Kobe Boussauw, Tara Op de Beeck, Bart Van Gassen, Stien Van Rompuy en Erik Wieërs

**SmallTalk 41: Bouwmeester Label 020
'Zuurstof voor de gevangenis'**

1 april 2021 (online)

Met Myriam Coucke, Laure De Vroey, Els Huijgens, Thibaud Martens en Erik Wieërs

**SmallTalk 42: Herbestemming Kerken:
Urbain Architectencollectief –
STUDIOBONT – Callebaut architecten**

14 september 2021

Met Wouter Callebaut, Dieter Delbaere, Niek De Roo, Karen Kesteloot en Erik Wieërs

**Presentatie Kansen scheppen voor
ontmoeting. Ambitienota Vlaams
Bouwmeester 2020-2025**

Erik Wieërs in gesprek met

Gudrun De Geyter

23 april 2021 (online)

**Uitreiking Prijs Wivina Demeester voor
Excellent Bouwheerschap 2021**

5 oktober 2021

**SmallTalk 43: Herbestemming Kerken:
Studio Open Kerken (RE-ST / TRANS /
Petillon Ceuppens / endeavour /
dr. Roel De Ridder)**

9 november 2021

Met Filip Delos, Jonas De Maeyer, Roel De Ridder en Dimitri Minten

Momentum Dialogo #1

10 november 2021 (online)

Met Dirk De Wachter, Sonja Vanblaere en Erik Wieërs

**SmallTalk 44: De Droge Delta –
een ruimtelijke diversiteit aan
droogte-uitdagingen in Vlaanderen**

23 november 2021

Met Isabelle Putseys, Jan Staes, Sofie Troch en David Verhoestraete

**SmallTalk 45: Herbestemming Kerken :
Origin – Collectief Noord –
UAntwerpen**

1 december 2021

Met Xavier Buijs, Niek De Roo en Christopher Paesbrugge

Tentoonstelling 'Dorpelijkheid'

Werk van Michiel De Cleene,

Mark Luyten / Thomas Verstraeten en Nahid Shaikh

15 januari - 26 april 2022

**SmallTalk 46: Bouwmeester Label 024
'Nieuwe bronnen van ontmoeten
in de stad'**

22 maart 2022

Met Christoph Bauwens, Hanne De Vos, Lieven Symons, Sofie Van Bruystegem, Ewout Vanvooren en Erik Wieërs

**SmallTalk 47: SPONSLAND in De Droge
Delta: gesprek met curator Yttje
Feddes**

24 maart 2022

Met Krista Decat, Yttje Feddes, Lieven Symons en David Verhoestraete

**Finissage tentoonstelling
'Dorpelijkheid'**

28 april 2022

Met Michiel De Cleene, Mark Luyten, Paul Vermeulen, Thomas Verstraeten en Erik Wieërs

Toonmoment Meisterproef Sociaal Wonen 2022 © Sien Verstraeten

Uitreiking Prijs Wivina Demeester 2023 © Jef Van den Bossche

Summerschool 'Tafereien van dorpelijkheid'

12 - 22 september 2022

Vitrinepresentatie resultaten van de summerschool 'Tafereien van dorpelijkheid'

23 september - 21 oktober 2022

Vitrinepresentatie Meesterproef 2019 Sociaal Wonen

25 januari - 15 maart 2023

Expo Bouwmeester Label 023 'StadsStalling'

15 maart - 16 juni 2023

SmallTalk 48: Het landschap als meester

26 april 2023

Met Sven Augusteyns, Jo Boonen, Niels Dabaut, Luc Eeckhout, Ines Van Limbergen, Eric Luiten, Kenny Vandepoel en Erik Wieërs

SmallTalk 49: Drie urgente opgaven in het 20ste-eeuwse randgebied van en rond Brussel

16 mei 2023

Met Susanne Eliasson, Bert Gellynck, Carmen Van Maercke en Ward Verbakel

Uitreiking Prijs Wivina Demeester voor Excellent Bouwheerschap 2023

15 juni 2023

SmallTalk 50: De Droge Delta: hoe we van Vlaanderen weer een spons kunnen maken

29 juni 2023

Met Sven Augusteyns, Jorryt Braaksmā, Lieven Symons en Mark Wilschut

Vitrinepresentatie 'Leefbuurten'

29 juni - 10 oktober 2023

Boekvoorstelling en gespreksavond Bouwmeester gids 'Samen wonen ontwerpen'

6 september 2023

Met Els Claessens, Pieter T'Jonck, Peggy Totté, Isabelle Verhaert en Erik Wieërs

SmallTalk 51: Leefbuurten Paloke in Dilbeek en Bosveld in Mol

10 oktober 2023

Met Eline Aerts, Joppe Dehandschutter, Steven Geeraert, Esmée Hof, Irini Raeymaekers, Erik Schoofs, Koen Stuyven, Jan Vilain en Erik Wieërs

Toonmoment Meesterproef Sociaal Wonen 2022

12 oktober 2023

Met Oshin Albrecht, Annelies Augustyns, Elisabeth De Clerck, Jouri De Pelecijn, Tessa Heyninck, Zeynep Kubat, William Nelissen, Isabelle Plancquaert, Lou Sanders, Erik Wieërs en Thomas Willemse

Vitrinepresentatie Meesterproef 2022 Sociaal Wonen

13 oktober 2023 - 15 januari 2024

SmallTalk 52: Leefbuurten Ottenburg in Huldenberg en Muizen in Mechelen

23 november 2023

Met Eline Aerts, Wout Baert, Thijs De Boer, Klaas Decanniere, Bert Gellynck, Vincent Van Praet, Patrick Princen en Erik Wieërs

SmallTalk 53: Bouwmeester Label 027 'Micro Publiek Materiaal Depot 2043'

18 januari 2024

Met Tomas Ooms, Jan Sterckx, Martha Vandermaesen, Elien Vanhamel en Erik Wieërs

Vitrinepresentatie Bouwmeester Label 027 'Micro Publiek Materiaal Depot 2043'

18 januari - 15 maart 2024

Boekvoorstelling Herscheppen. Ontwerpend onderzoek voor het Projectbureau Herbestemming Kerken 2016-2021

30 januari 2024

Met Linda Boudry, Charlotte Nys en Erik Wieërs

SmallTalk 54: Bouwmeester Label 031 'Groene Speeldorpen'

26 maart 2024

Met Karolien Bogaerts, Wouter Vanderstede, Laura Van Vooren en Erik Wieërs

SmallTalk 55: Labo Ruimte Boerenland: op zoek naar toekomstbestendige landbouwlandschappen

7 mei 2024

Met Sven Augusteyns, Sally Lierman, Sofie Troch en Elke Vanempen

SmallTalk 56: Boekpresentatie Klimaatwijken. Naar een duurzame transformatie van onze bebouwde omgeving

13 juni 2024

Met Sven Augusteyns, Joris Dedecker, Annelies De Nijs, Jo Huygh, Julie Mabilde, Sofie Troch, Anneloes Van Noordt en Els Vervloesem

SmallTalk 57: Verkavelingswijken in transformatie

20 juni 2024

Met Stephanie de Mûelenaere, Francis De Wolf, Bert Gellynck, Jiska Gysels, Merijn Van den Eede en Ward Verbakel

SmallTalk 58: Voorstelling film en debat Bouwmeester Label 030: 'Ja, maar de parkeerplaatsen...'

24 oktober 2024

Met Sven Augusteyns, Patrick Auwerx, Simon De Boeck, Annelies De Nijs, Sven Lieten, Astrid Molenveld, Kris Peeters, Laurens Van der Cruyssen en Erik Wieërs

Interactieve workshop 'Dorpelijk wonen': een gesprek over acht concrete cases in hun context

29 november 2024

Met Jan Baes, Myrthe Geelen, Olivia Missiaen, Piet Noben, Alba Tavares Vanhoutte, Marie van Kerckhoven, Tijl Vanmeirhaeghe, Ward Verbakel, Erik Wieërs en Thomas Willemse in het kader van het Dorpelijkheid Festival, van 25 tot 29 november 2024

Vitrine-expo 'Dorpelijk wonen': 24 masterstudenten Ugent onderzoeken een case in Sint-Agatha-Rode

20 december 2024 - 12 februari 2025

Externe publieksmomenten 2020-2024

Duolezing van HEIM en Ruimteveld – Plekken van aankomst

18 maart 2020
Universiteit Antwerpen
Met Jonas De Maeyer en Sander Van Duppen
i.s.m. VRP

Tentoonstelling 'Composite Presence' – Biennale Architettura 2020

29 augustus - 29 november 2020
Venetië, Italië
Curatoren: Vlaams Architectuurinstituut, Bovenbouw Architectuur
i.s.m. de Vlaamse Gemeenschap, Stadsbouwmeester Antwerpen en Stadsbouwmeester Gent, Reynaers Aluminium

Tentoonstelling 'Open Oproep. 20 jaar architectuur in publieke opdracht'

30 augustus 2020 - 11 oktober 2020
Z33, Hasselt
Curatoren: Maarten Liefoghe en Maarten Van Den Driessche
i.s.m. Vlaams Architectuurinstituut

Tentoonstelling 'Bouwmeester Label. Inspire to expire'

16 oktober 2020 – 10 januari 2021
De Singel, Antwerpen
Curatoren: Tom Coppens, Pascal De Decker, Hans Leinfelder, Guy Vloebergh, Henri Lebbe
i.s.m. Vlaams Architectuurinstituut en De Singel

Tentoonstelling 'Open Oproep. 20 jaar architectuur in publieke opdracht'

15 oktober 2020 – 15 november 2020
Budafabriek, Kortrijk
Curatoren: Maarten Liefoghe en Maarten Van Den Driessche
Spreker vernissage: Wout Maddens
i.s.m. Vlaams Architectuurinstituut, Intercommunale Leiedal, Stad Kortrijk en Kortrijk Creativity Festival

Webinar 'Terug in Omloop' – resultaten pilootprojecten

29 april 2021 (online)
Met Bertien Buntinx, Stefanie Cornut, Ann Cuyckens, An Eijkelenburg, Dieter Leyssen, Jan Leyssens, Toon Manders, Julie Marin, Klaas Meesters, An Rekkers, Veva Roesems, Evi Swinnen, Walter Tempst, Kathleen Van de Werf en Erik Wieërs
i.s.m. OVAM

Webinar 'Terug in Omloop' – Loslaten van verleden en starre doelen

17 juni 2021 (online)
Met Stefanie Cornut, Marc De Vos, Steven Ducatteeuw, An Eijkelenburg, Dieter Leyssen, Jan Leyssens, Toon Manders, Julie Marin, Klaas Meesters, An Rekkers, Veva Roesems, Evi Swinnen en Kathleen Van de Werf
i.s.m. OVAM

Webinar 'Terug in Omloop' – Loskomen van perceelsgrenzen en unieke bestemmingen

24 juni 2021 (online)
Met An Eijkelenburg, Sven Hermans, An Rekkers, Veva Roesems en Evi Swinnen
i.s.m. OVAM

Tentoonstelling 'Open Oproep. 20 jaar architectuur in publieke opdracht'

27 november 2021 - 17 april 2022
De Singel, Antwerpen
Curatoren: Maarten Liefoghe en Maarten Van Den Driessche
Sprekers vernissage: Mathilde Breukink, Irina Davidovici, Sofie De Caigny, Petrus Kemme, Maarten Liefoghe, Anne Malliet, Maarten Van Den Driessche en Erik Wieërs
i.s.m. Vlaams Architectuurinstituut en De Singel

Panelgesprek 'Architectuurwedstrijden en de Open Oproep in een Europees perspectief'

25 maart 2022
De Singel, Antwerpen
Met Klaas De Rycke, Jan Silberberger, Mechthild Stuhlmacher en Erik Wieërs; moderator: Stefan Devoldere
i.s.m. Vlaams Architectuurinstituut en De Singel

Netwerkevent 'Terug in Omloop: Brownfields trekken aan'

28 maart 2022
Blikfabriek, Hoboken
Met Stefanie Cornut, Ann Cuyckens, Johan Geeroms, Sven Hermans, Eddy Wille, Jan Leyssens, Wout Maddens, Mohamed Ridouani, Veva Roesems, Erik Wieërs en Elmar Willems
i.s.m. OVAM, VLAIO, het Agentschap voor Binnenlands Bestuur, Stedenbeleid, Inburgering en Integratie en de Beroepsvereniging van de Vastgoedsector

Kick-Off Academische Werkplaats De-Institutionalising (AWDI)

7 oktober 2022
Ateliers des Tanneurs, Brussel
i.s.m. Universiteit Gent en het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap

Tentoonstelling 'Bouwmeester Label. StadsStalling'

14 oktober 2022 – 12 maart 2023
De Singel, Antwerpen
Curatoren: Rooilijn architectuur en Atelier Scheldeman
Sprekers vernissage: Wout Baert, Marij Preneel, Luc Roegiers, Iris Vande Walle en Erik Wieërs; moderator: Tine Poot
i.s.m. Vlaams Architectuurinstituut en De Singel

Masterclass 'Bouwmeester Label 028 Stedelijke Natuur: More-than-human-wandeling'

15 september 2023
De Singel, Antwerpen
Onderzoekers: 1010au, Fallow en Grue
i.s.m. Vlaams Architectuurinstituut en De Singel

Symposium Academische Werkplaats De-Institutionalising (AWDI)

13 oktober 2023
Museum dr. Guislain, Gent
Met Simon Allemeersch, Kurt Asselman, Tom de Bois, Stijn De Vleeschouwer, Bart Marius, Griet Roets, Rudi Roose en James Van Casteren
i.s.m. Universiteit Gent en het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap

Tentoonstelling 'Bouwmeester Label. Stedelijke Natuur'

15 november 2023 – zo 17 maart 2024
De Singel, Antwerpen
Curatoren: 1010au, Fallow en Grue
Sprekers vernissage: Nathanaëlle Baës-Cantillon, Jolein Bergers, Nadia Casabella, Bert Gellynck, Bruno Notteboom en Carmen Van Maercke
i.s.m. Vlaams Architectuurinstituut en De Singel

Viering 10 jaar Labo Ruimte

13 december 2023
TRACK, Brussel
Met Peter Cabus, Julie Mabilde, Lieven Symons en Sofie Troch
i.s.m. Departement Omgeving

Dubbellezing over stadsnatuur

20 februari 2024
De Singel, Antwerpen
Met Matthew Gandy, 1010au, Fallow en Grue
In het kader van de expo 'Bouwmeester Label 028. Stedelijke Natuur' i.s.m. Archipel, Vlaams Architectuurinstituut en De Singel

Filmvoorstelling 'Ruderalia'

14 maart 2024
De Singel, Antwerpen
Filmvoorstelling begeleid door live muziek van Joris De Rycke, Jo Caimo, Gerard Herman, Ignace De Bruyn en Bart De Paepe
In het kader van de expo 'Bouwmeester Label 028. Stedelijke Natuur' i.s.m. Vlaams Architectuurinstituut en De Singel

European Conference on Architectural Policies

23 april 2024 - 26 april 2024
La Tricoterie, Brussel en projectbezoeken
i.s.m. Cellule Architecture (Fédération Wallonie-Bruxelles)

EDAP-vergadering (European Directors of Architectural Policies)

25 april 2024
La Tricoterie, Brussel en projectbezoeken
i.s.m. Cellule Architecture (Fédération Wallonie-Bruxelles)

Studiedag Pilotprojecten Onzichtbare Zorg

19 juni 2024
Provinciehuis Antwerpen
i.s.m. Departement Zorg
Met Kristof Claeyns, Alex De Kind, Stijn De Vleeschouwer, Christine Gonnissen, Tom Lagast, Karine Moykens, Guido Perremans, Carol Riské en Erik Wieërs

Vakbladen: gastbijdragen van het Team Vlaams Bouwmeester 2020-2024

A+ Architecture in Belgium

Kristine Verachtert, 'De Bouwmeester Scan gescand', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 282, feb.-mrt. 2020.

Stefan Devoldere, 'Een verzameling van bijzondere momenten', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 283, apr.-mei. 2020.

Pieter T'Jonck, 'Het sluitstuk als nieuwe ontsluiting', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 285, aug.-sept. 2020.

Anne Malliet, 'Jong talent tekent sociale woningen', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 286, okt.-nov. 2020.

Glenn Lyppens, 'Meer tuin en meer wijk', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 288, feb.-mrt. 2021.

Dieter Bruggeman, 'Stad maken', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 289, apr.-mei 2021.

Bart Tritsmans, 'Gedeelde ambities', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 290, jun.-jul. 2021.

Maarten Van Den Driessche, 'Van drukkerij naar cultuurfabriek', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 292, okt.-nov. 2021.

Pieter T'Jonck, 'Form follows fiction', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 294, feb.-mrt. 2022.

Sven Sterken, 'Een paard van Troje voor de Noordwijk', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 295, apr.-mei 2022.

Anne Malliet, 'Onroerend erfgoed en het energievraagstuk', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 297, aug.-sept. 2022.

Anne Malliet, 'Een tweede modernisering', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 298, okt.-nov. 2022.

Bart Tritsmans, 'De mooie jonge goden van de architectuur', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 300, feb.-mrt. 2023.

Anne Malliet, 'Wedstrijd: Verdichting, ontharding, vergroening', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 301, apr.-mei 2023.

Julie Mabilde, 'Labo Ruimte: De Droge Delta', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 302, jun.-jul. 2023.

Paul Vermeulen, 'Ingenieurskunst en theater', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 303, sept.-okt. 2023.

Marie Swyzen, 'Meesterproef sociaal wonen', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 306, jan.-feb. 2024.

Pieter T'Jonck, 'Proef op de som', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 307, apr.-mei 2024.

Hedwig Truys, 'Langs de Nete groeit een kerk', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 308, jun. 2024.

Dominique Pieters, 'Regel-maatregel*', *A+ Architecture in Belgium*, nr. 309, sept. 2024.

Ruimte

Pieter-Jan Schraepen, Filip De Rynck, Joris Voets, 'Lokale verdichting. 62 steden en gemeenten aan het woord', *Ruimte*, nr. 44, jan. 2020.

Hedwig Truys, 'Sociale woningbouw. Hefboom voor ruimtelijke transitie in Wevelgem', *Ruimte*, nr. 45, mei 2020.

Sander Van Duppen, Brecht van Duppen, Pieter Brosens, Pieter Meuwissen, Valerie Van der Linden, Ann Heylighen, 'Solidaire plekken in de publieke ruimte', *Ruimte*, nr. 46, aug. 2020.

Koen Raeymaekers, "'Een draagvlak krijg je niet cadeau.' Een gesprek met Leo Van Broeck", *Ruimte*, nr. 47, okt. 2020.

Peggy Totté, 'Kwaliteitsinjecties in West-Vlaanderen', *Ruimte*, nr. 48, feb. 2021.

An Eickelenburg, Luc Vander Elst, "'Terug in Omloop'. Een circulair maatpak voor brownfields', *Ruimte*, nr. 49, apr. 2021.

Julie Mabilde, 'Ademruimte in de verdichtende stad', *Ruimte*, nr. 50, jun. 2021.

David Verhoestraete, Jan Staes, 'Een natte toekomst voor de vallei van de Kleine Nete?', *Ruimte*, nr. 51, okt. 2021.

Audrey Contesse, '3 x stedelijke transformatie', *Ruimte*, nr. 52, feb. 2022.

Laure De Vroey, Jean-François Van den Abeele, Els Huigens, Annelies Sevenant, Herman Vereycken, 'Zuurstof voor de evangenis', *Ruimte*, nr. 52, feb. 2022.

Wieland De Hoon, 'Rondetafelgesprek: het rapport van de Taskforce Bouwshift', *Ruimte*, nr. 53, apr. 2022.

Pieter T'Jonck, 'Het dorp. Heden, verleden en een extatische toekomst', *Ruimte*, nr. 54, aug. 2022.

Hedwig Truys, 'Groenblauwe kernvernieuwing. Open Oproepen voor Halle en Wevelgem', *Ruimte*, nr. 55, nov. 2022.

Eline Aerts, 'Een Leefbuurt voor Ottenburg. Een integrale aanpak voor de herinrichting van de publieke ruimte', *Ruimte*, nr. 56, jan. 2023.

Team Vlaams Bouwmeester, Fien Mesens, Coen Schuckink Kool, Michiel Deumens, Tobias Van Hecke, Mumtaaz Viaene en Maëlle Turgeon, 'Gedroomde dorpen', *Ruimte*, nr. 57, apr. 2023.

Eline Aerts, Marie Swyzen, 'Actieve mobiliteit als ontwerptool', *Ruimte*, nr. 58, jul. 2023.

Marleen Goethals, 'Hoe ontmoetingsruimte ons leert samenleven in diversiteit. De projecten van de 'Prijs Wivina Demeester' 2023', *Ruimte*, nr. 59, okt. 2023.

Julie Mabilde, 'Balanceren tussen renovatienood en erfgoedbehoud. Van tuinwijk naar klimaatwijk Ter Elst in Leuven', *Ruimte*, nr. 60, jan. 2024.

Tomas Ooms, Harold Fallon, Tim Vanhooren, Benoît Vandenbulcke, Benoît Burquel, 'Van een verouderd modernistisch idee naar een verticale buurt', *Ruimte*, nr. 61, apr. 2024.

Maarten Van Acker, 'Kwaliteitskamers. Kwaliteitskamers en hoe die in te richten', *Ruimte*, nr. 62, jul. 2024.

Annelies De Nijs, Namgyel Hubert, 'Ja, maar de parkeerplaatsen...', *Ruimte*, nr. 63, nov. 2024.

Publieke Ruimte

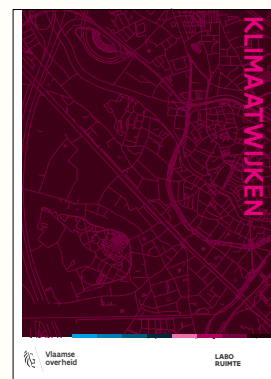
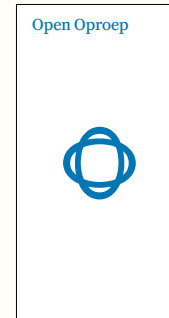
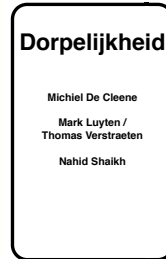
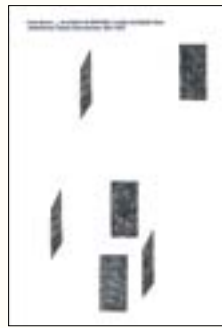
Celine Oosterlynck, 'Het Bouwmeester Label. Van onderzoek naar inspiratiebron voor realisaties in de publieke ruimte', *Publieke Ruimte*, nr. 50, apr. - mei - jun. 2024.

Eline Aerts, 'Leefbuurten in de maak', *Publieke Ruimte*, nr. 45, jan.-feb.-mrt. 2023.

Ruth Soenen, Eva De Bruyn, Dieter Leyssen, 'Ruimte voor diversiteit', *Publieke Ruimte*, nr. 51, jul.-aug.-sept. 2024.

Lokaal

Eline Aerts, 'Publieke ruimte om in te leven', *Lokaal*, nr. 4, apr. 2024.

Publicaties & onderzoeksrapporten 2020-2024

Publicaties

Bouwmeester Rapport 2016-2019. Uitgave i.s.m. Team Vlaams Bouwmeester, 2020.

Kust en klimaat. Gids voor een gebiedsgerichte aanpak. Uitgave i.s.m. Departement Omgeving (Labo Ruimte), 2020.

Kansen scheppen voor ontmoeting. Ambitienota Vlaams Bouwmeester. Team Vlaams Bouwmeester, 2021.

Florian Heilmeyer. *Celebrating Public Architecture. Buildings from the Open Call in Flanders 2000-21.* Berlin, Jovis Verlag i.s.m. Team Vlaams Bouwmeester en Vlaams Architectuurinstituut, 2021.

Meer dan een wedstrijd. De Open Oproep in een veranderende bouwcultuur. Uitgave i.s.m. het Vlaams Architectuurinstituut, 2021.

More Than a Competition. The Open Call in a Changing Building Culture. Uitgave i.s.m. het Vlaams Architectuurinstituut, 2021.

Buurten met lef, buurten vol leven. Inspiratie en ontwerpstrategieën. Uitgave i.s.m. Fietsberaad Vlaanderen en Agentschap Binnenlands Bestuur, 2021.

Tentoonstellingsgids *Dorpelijkheid.* Michiel De Cleene, Mark Luyten / Thomas Verstraeten, Nahid Shaikh met een bijdrage van Johan Braeckman, Team Vlaams Bouwmeester, 2022.

Pilootprojecten Terug in Omloop 2014-2022. Uitgave i.s.m. Agentschap Binnenlands Bestuur, Departement Omgeving, OVAM, Agentschap Innoveren & Ondernemen, 2022.

A+ 299 Special Edition: Quality matters. Uitgave i.s.m. Bouwmeester Maître Architecte en Cellule architecture de la Fédération Wallonie-Bruxelles, 2022.

Leren van Leefbuurten. Uitgave i.s.m. Fietsberaad Vlaanderen en Agentschap Binnenlands Bestuur, 2023.

De Droge Delta. Hoe we van Vlaanderen weer een spons kunnen maken. Uitgave i.s.m. Departement Omgeving (Labo Ruimte), 2023.

Metro-Polis. Ruimte en spoor, een wisselwerking. Vlugschrift. Uitgave i.s.m. Departement Omgeving (Labo Ruimte), 2023.

Open Oproep. Team Vlaams Bouwmeester, 2024. (brochure)

Pilootprojecten Onzichtbare Zorg. Vijf wegen naar innovatie - 2012-2024. Team Vlaams Bouwmeester, 2024.

Herscheppen. Ontwerpend onderzoek voor het Projectbureau Herbestemming Kerken 2016-2021. Team Vlaams Bouwmeester, 2024.

10 jaar Labo Ruimte. Uitgave i.s.m. Departement Omgeving (Labo Ruimte), 2024.

Bouwmeester gids Samen Wonen Ontwerpen. Het recente archief van de Vlaamse Bouwmeester als inspiratiebron. Team Vlaams Bouwmeester, 2024.

Klimaatwijken. Naar een duurzame transformatie van onze gebouwde omgeving. Uitgave i.s.m. Departement Omgeving en het Vlaams Energie- en Klimaatagentschap, 2024.

Betaalbaar wonen, een ontwerpvragestuk?! Intentienota. Uitgave i.s.m. Departement Omgeving (Labo Ruimte), 2024.

Onderzoeksrapporten

Verkavelingswijken in transformatie. Eindrapport verkennend onderzoek. Bovenbouw architecten, Orientes en Universiteit Gent, i.o.v. Team Vlaams Bouwmeester en Departement Omgeving, 2020.

Verkavelingswijken op weg naar morgen. Inspiratiegids Vlaanderen. Rapport van de analysefase. Voorland, 51N4E, Tussengoed en Universiteit Hasselt, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving, 2022.

Verkavelingswijken in transformatie. Eindrapport Wondelgem. Gent. Endeavour, PLUSOFFICE, ilona Lo en Wooncoop, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving, 2024.

Verkavelingswijken in transformatie. Eindrapport Groenpark, Roeselare. 1010 architecture urbanism, Labland en Humbble, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving, 2024.

Verkavelingswijken in transformatie. Eindrapport Ravenstein, Tervuren. BRUT architecture and urban design, Spatie Maakt Ruimte, Leidsman, Driekwart Groen, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving, 2024.

Metro-Polis. Naar een spoorgedreven territoriale transitie voor Vlaanderen. Eindrapport verkennend onderzoek. XDGA, Sweco en Floris Alkemade Architecten, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving (Labo Ruimte), 2021.

De Droge Delta. Ruimtelijke hefbomen in de strijd tegen waterschaarste. Eindrapport. Cluster landschap en stedenbouw, Sweco, Universiteit Antwerpen, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving (Labo Ruimte), 2021.

De Droge Delta. Ruimtelijke hefbomen in de strijd tegen waterschaarste. Atlas. Cluster landschap en stedenbouw, Sweco, Universiteit Antwerpen, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving (Labo Ruimte), 2021.

De Droge Delta. Moervaartvallei. Eindrapport. Studiebureau Omgeving en Hesselteer, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving (Labo Ruimte), 2023.

De Droge Delta. Kleine Nete. Eindrapport. Lama landscape architects en Hogent, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving (Labo Ruimte), 2023.

De Droge Delta. Denderflanken. Eindrapport. Tractebel, H+N+S landschapsarchitecten en IMDC, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving (Labo Ruimte), 2023.

Atlas. Verstedelijking van het 20ste-eeuwse randgebied van en rond Brussel. Verkenning van het gebied aan de hand van twaalf stedelijke kwesties. Université Libre de Bruxelles, LOUISE, Université Catholique de Louvain, Universiteit Gent, Ecole Nationale Supérieure d'Architecture et de Paysage de Lille, Karbon' architecture et urbanisme en Studio Paola Viganò, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving, Perspective.Brussels en de Brusselse bouwmeester maître architecte (Labo Ruimte), 2021.

20ste-eeuws randgebied van en rond Brussel. De bereikbare stad. Eindrapport. PLUSOFFICE en Anyways, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving, Perspective.Brussels en de Brusselse bouwmeester maître architecte (Labo Ruimte), 2022.

20ste-eeuws randgebied van en rond Brussel. Dubbele korrel. Eindrapport. GRAU en CityTools, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving, Perspective.Brussels en de Brusselse bouwmeester maître architecte (Labo Ruimte), 2022.

20ste-eeuwse randgebied van en rond Brussel. De leefbare stad. Eindrapport. 1010 architecture urbanism en Fallow, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving, Perspective.Brussels en de Brusselse bouwmeester maître architecte (Labo Ruimte), 2022.

Boerenland. Regio Leiedal. Eindrapport. Studiebureau Omgeving, Inagro en VITO, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving (Labo Ruimte), 2024.

Boerenland. Voorkempen. Eindrapport. Atelier Romain, Uitgave i.s.m. Departement Omgeving (Labo Ruimte), 2024.

Eindrapporten Leefbuurten

Leefbuurt Tessenderlo. Globale visie, Overlant i.s.m. PLOT, 2024.

Leefbuurtplan De Posthoorn Wevelgem. Overal Architectuur, Open Ruimte Ontwerpers en Tweeperenboom, 2023.

Leefbuurt Don Bosco Halle. BRUT architecture and urban design i.s.m. Witteveen+Bos Belgium, 2024.

Leefbuurt Keirlandse Zillen Mol. CLUSTER landschap & stedenbouw en MAARCH i.s.m. Createlli en Dr. Mattias De Backer, 2023.

Gouden Ruimte. Ontwerpleidraad publieke ruimte Leefbuurt Muizen. VOIDS strategy, urbanism & landscape i.s.m. OTO landschape architecture en Endeavour, 2023.

Hoe maken we van Ottenburg het mooiste dorp van Vlaanderen?. 1010 architecture urbanism i.s.m. Plant- & Houtgoed, TML, PREO en SAAMO vzw Vlaams-Brabant, 2023.

Kwaliteitskamers en hoe die in te richten

1

Aanwezig waren An Vandeplas en Hannelore Thoelen (Kwaliteitskamer Kempen), Michel De Vos en Dany Ranschaert (Kwaliteitskamer Oost-Vlaanderen), Sigrid Palmers (IGEMO), Korneel Morlion en Frédéric Rasier (Kwaliteitskamer Roeselare), Katrien Embrechts en Elke Dehenau (Atelier Stadsbouwmeester Antwerpen), Peter Vanden Abeele en Annelies Neyens (Stadsbouwmeester Gent), Tina Verschueren (VakWERK), Ann De Cannière (Stadsatelier Oostende), Vlaams Bouwmeester Erik Wieërs, Julie Mabilde (Team Vlaams Bouwmeester, kwaliteitskamer Torhout), Marie Swyzen (Team Vlaams Bouwmeester, kwaliteitskamer Olen) en Hedwig Truyts (Team Vlaams Bouwmeester).

Het Team Vlaams Bouwmeester zet in op het bevorderen van de architectuurkwaliteit en de beleving van de gebouwde omgeving door in gesprek te gaan met publieke opdrachtgevers, ontwerpers en andere belanghebbenden. Uiteraard is het Team niet bij alle Vlaamse publieke projecten betrokken. Lokale kwaliteitskamers en andere vormen van kwaliteitsborging, zoals stadsateliers en adviesraden, zijn dan ook belangrijke spelers om de architectuurkwaliteit te bewaken en de lat steeds dat tikkeltje hoger te leggen. Om dit netwerk van ‘kwaliteitsbewakers’ te versterken nodigde het Team Vlaams Bouwmeester op maandag 11 maart 2024 vertegenwoordigers van verscheidene Vlaamse kwaliteitskamers uit in het Atelier Bouwmeester voor een moment van kennisdeling.¹ Aan de hand van thematische rondetafelgesprekken en cases bogen ze zich over de methodiek van de kwaliteitskamer, het proces van de projectbegeleiding, de rol van erfgoed en de impact van klimaatverandering. Een verslag.

De leden

De kwaliteit van een kwaliteitskamer hangt natuurlijk in grote mate af van wie erin zetelt. Anders dan in de Gecoro's vind je er geen vertegenwoordigers van de maatschappelijke geledingen, maar enkel professionele experts. De raden tellen drie tot zes externe leden, meestal aangevuld met een voorzitter – een functie die in de grote steden door de Stadsbouwmeester vervuld wordt. Deze schare externe experts wordt bijgestaan door ambtenaren. De deelnemers benadrukken hoe cruciaal

het is dat een toegewijde projectleider samen met de voorzitter de agenda voorbereidt en voor een goede opvolging zorgt. Slechts bij enkele kwaliteitskamers is ook de verantwoordelijke schepen aanwezig, meestal als observerend lid.

Ook de aanstellingsperiode verschilt grondig naargelang van de kwaliteitskamer. In sommige gemeenten worden de leden jaarlijks aangesteld of is de samenstelling van de kwaliteitskamer al tien jaar ongewijzigd gebleven, maar de meeste kennen een aanstellingsperiode van drie tot zes jaar, al dan niet met een plaatsvervanger. In ieder geval zijn de vertegenwoordigers van de kwaliteitskamers het erover eens dat de aanstelling legislatuur-overschrijdend moet zijn. De meeste kamers laten hun leden bij aantreden ook een deontologische code onderschrijven, waarin vertrouwelijkheidsclausules en het uitsluiten van belangenvermenging gestipuleerd worden. De leden komen veelal uit de ontwerpwereld, aangevuld met academici die een ruime praktijkervaring hebben. Het gros ervan zijn (ingenieur-)architecten, aangevuld met een stedenbouwkundige, een landschapsarchitect en een erfgoed-specialist. Bij uitzondering vertegenwoordigen vaste leden nog andere specialismen zoals duurzaamheid, klimaat of vastgoed; menige kwaliteitskamer doet voor die expertise veeleer een beroep op de eigen administraties.

Op de agenda

Tijdens de vorige Staten Generaal van de kwaliteitskamers luidde het unisono dat de kwaliteitsbewakers zo vroeg mogelijk

in het proces betrokken moeten worden.² Een te late interventie zorgt immers aan weerszijden van de tafel alleen maar voor frustraties. Daarom adviseert de kwaliteitskamer Kempen de gemeenten bijvoorbeeld al vóór de verkoop van een strategische grond de ruimtelijke krijtlijnen uit te tekenen, zodat het latere vergunningsproces niet gehypothekerd wordt door onrealistische stedenbouwkundige of financiële verwachtingen na een te hoog bod. De Gentse Stadsbouwmeester merkt op dat die krijtlijnen idealiter worden meegegeven in een soort van randvoorwaarden-nota. Teamleden van de Stadsbouwmeester Antwerpen getuigen dat de stad inderdaad dergelijke verkoopsvoorwaarden oplegt voor haar eigen percelen, maar dat het voor private percelen toch veel moeilijker ligt.

Er bestaat ook een groot verschil in de manier waarop dossiers bij onze Vlaamse kwaliteitskamers geagendeerd worden. Bij de regionale kwaliteitskamers bijvoorbeeld zijn het de lokale gemeenten die het initiatief nemen om een project voor te leggen. Bij de stedelijke kwaliteitskamers zijn het veelal de omgevingsambtenaren die als voornaamste 'filter' fungeren.

Een oud zeer waarover projectontwikkelaars niet ten onrechte klagen, is dat ze niet één stedelijk advies op hun bord krijgen, maar vaak een veelvoud van tegengestelde sectorale adviezen. De Gentse Stadsbouwmeester Peter Vanden Abeele en zijn team anticiperen op dat kafkaïaanse opbod door naast de klassieke kwaliteitskamer nog twee andere 'kamers' te organiseren: de zogenaamde 'Stadskamer', waar zowel de ontwerpers als de initiatiefnemers (ontwikkelaars) gecoördineerd stedelijk advies krijgen, en de 'Ontwerpkamer', waarin de grote lijnen en ruimtelijke randvoorwaarden voor nieuwe stadsontwikkelingsprojecten worden uitgetekend. Daarnaast zit een teamlid van de Stadsbouwmeester wekelijks met alle omgevingsambtenaren samen om nieuwe projecten te bespreken en te bepalen welke in een van de kamers de revue zullen passeren.

Een dergelijke coördinatie lijkt vooral van belang te zijn in de grote steden, maar soms

kan een kleine administratie ook zo zijn voordelen hebben, getuigt Korneel Morlion, die zichzelf een 'stadsontwikkelaar' noemt. In Roeselare bijvoorbeeld bestaan er nauwelijks schotten tussen beleidsmedewerkers van de diensten Omgeving, Woondienst of Groendienst, die ook fysiek samenzitten. En bij complexere projecten schakelt de stad Roeselare ook dankbaar het Team Vlaams Bouwmeester of WinVorm in.

De psychologie van het gesprek

'Kwaliteit vraagt om een integer gesprek, zonder machtsspelletjes,' zo bezwoer ooit de Brusselse Bouwmeester Kristiaan Borret.³ Elke kwaliteitskamer lijkt wel haar eigen methodiek ontwikkeld te hebben om zo'n gesprek aan te knopen. Zo houdt de ene de regie strak in handen en klaart ze de klus in iets meer dan een uur tijd, andere spenderen er ruim een halve dag aan, inclusief sitebezoek, voor- én nabespreking van een project. De meeste kwaliteitskamers komen maandelijks samen om dan in een halve of een hele dag een of twee dossiers te bespreken.

Een goed gesprek is pas mogelijk als er een degelijk voorbereid dossier op tafel ligt.⁴ Meestal schetst een lid van de administratie de beleidscontext en de voorgeschiedenis van het project, maar van de indiener wordt een grondige, systemische analyse verwacht die veel verder reikt dan de perceelsgrens van het project. Kwaliteitskamers zoals die van de Kempen werken met een checklist die duidelijk aangeeft wat er zoal in een dossier moet zitten vooraleer het ontvankelijk kan zijn. De kwaliteitskamer Kempen, het Stadsatelier Oostende of de Stad Antwerpen voeren ter voorbereiding ook zelf wel ontwerpelijk onderzoek, maar zelden voor private percelen. In Rotterdam moet de ontwikkelaar betalen voor dergelijk vooronderzoek.

Wat de ontwerpvoorstellen betreft, geven de meeste leden de voorkeur aan een presentatie van het ontwerpmatig onderzoek in diverse scenario's. Op die manier wordt de argumentatie van bepaalde ontwerpen ontwikkelkeuzes helder en kan de argumentatie voor een stedenbouwkundige afwijking beter onderbouwd worden, ervaren de leden.

² Tandt, A. (2021). 'Voer een goed gesprek op tijd.' Interview Maarten Van Acker over kwaliteitskamers, in: *Festival van de Architectuur*, 20 okt. 2021.

³ FOKUS-online. (2018). Kristiaan Borret: de bouwmeester die Brussel ruimtelijk beheert, 30 okt. 2018.

⁴ Tandt, A. (2021). 'Maarten Van Acker: "een sterke kwaliteitskamer coacht, stimuleert en inspireert"', in: *NAV news*, 13 okt. 2021.

⁵ Gelders, M. (2024). 'Huis te klein geworden? Zet er gewoon een verdieping op', in: *De Standaard*, 16 apr. 2024.

Steeds meer kwaliteitskamers verwachten dat niet alleen de ontwerper maar ook de bouwheer present tekent bij de voorstelling en verdediging van een project. Kwaliteitskamers zoals die van Gent en Roeselare stellen dat zelfs als strenge eis. Open vragen stellen over het ontwerp, zonder vooroordelen, en ook de kwaliteiten van het ontwerp actief benoemen, blijken twee essentiële vaardigheden binnen de psychologie van een goed kamergesprek.

Tijdens dat gesprek beperken de leden van de kwaliteitskamer zich best ook tot uitspraken over de kwaliteit van het project. Zij hoeven de rekening van de ontwikkelaar niet te maken. Hun advies gaat over kwaliteit, niet over rentabiliteit of vergunbaarheid. Dat laatste voeren verschillende kwaliteitskamers ook aan als argument om de advocaat van de ontwikkelaar buiten de deur te houden.

Na de bespreking van het voorgestelde ontwerp is het ook cruciaal dat de kamer afspraken maakt over het verdere proces. Wat is nodig om tot een beter ontwerp te komen? Volgt er nog een nieuwe sessie en wanneer? In Gent komen projecten stevast twee keer langs: eerst in de schetsfase, waar de inplanting en het volume besproken worden, en een tweede keer wanneer de architectuur en beeldkwaliteit de hoofdmoot van de bespreking vormen.

Erfgoed

Beeldbepalende gebouwen en erfgoed dreigen vaak te moeten wijken voor generieke appartementsgebouwen in stads- en dorpskernen, stellen verschillende leden. Terwijl het buitengebied worstelt met 'verappartementisering', krijgen steden af te rekenen met 'optop'-woede.⁵ Het Team van de Antwerpse Stadsbouwmeester getuigt hoe het wekelijks wel een aanvraag krijgt voor het verhogen van een erfgoedpand. Vooral langs de statige Leien staan die panden onder druk. Leden van kwaliteitskamer Ad hoK vertellen dan weer hoe in kleinere gemeenten vooral waardevolle hoeves of arbeiderswoningen van de sloopkogel moeten worden gered. De kwaliteitskamer Kempen probeert te verijdelen dat historische parktuinen afgesplitst worden om ze nadien apart te

verkavelen. VakWeRK detecteert vooral de problematiek van typische dorpsbebouwing die moet wijken voor grotere volumes vol kleine appartementen.

Al die erfgoed dossiers door de kwaliteitskamers laten behandelen lijkt een onmogelijke taak. Daarvoor telt de erfgoedinventaris teveel panden. In steden zoals Gent, Brugge of Antwerpen staan bovendien grote delen van de binnenstad integraal als CHE-gebied gemarkeerd. Meer nog, ook niet-beschermde panden kunnen bij de kwaliteitskamer terecht, wanneer ze bijvoorbeeld in een waardevolle erfgoedomgeving liggen. Generieke strenge erfgoedrichtlijnen uitvaardigen om dergelijke transformaties aan banden te leggen, zou te weinig ruimte voor creatieve transformaties laten of de kostprijs van restauratie en renovatie nodeloos hoog opdrijven.

Menige kwaliteitskamer heeft daarom ook een erfgoedexpert die stevast opdraaft wanneer een monument aan de orde is. Die experts staan soms lijnrecht tegenover de erfgoedconsulenten van de lokale Dienst Monumentenzorg. Vaak gehoorde klachten luiden dat die laatsten te behoudsgezind zouden ageren en dat ze zelden transformatiemogelijkheden expliciet benoemen. Kwaliteitskamers gaan er prat op erfgoed integraler te benaderen en daarbij het maatschappelijke belang mee te nemen in de afwegingen. Anderzijds, wanneer de kwaliteitskamer en dienst monumentenzorg elkaar wél vinden, is het signaal des te sterker: 'het pand heeft nu erfgoedwaarde, dus het nieuwe project moet minstens beter zijn dan wat er nu is'.

Trendbreuk

Zowel in steden als in dorpen groeit de vraag om te verdichten. Tegelijkertijd is er ook de nood aan meer ruimte voor groen, wateropvang of hernieuwbare energie. Vaak ontbreken ruimtelijke kaders en moet de kwaliteitskamer *on the spot* reageren, zo getuigt de kwaliteitskamer Torhout. Zeker wanneer er binnen het college verdeeldheid heerst, wordt naar de kwaliteitskamer gekeken om de knoop door te hakken. Immers, in kleinere gemeenten ontbreekt vaak de capaciteit of het budget voor ontwerp onderzoek. De verharding sluipt

in die gemeenten voornamelijk binnen via kleine verdichtingsprojecten van pakweg een tiental woningen. De eerste schetsen die worden voorgelegd vertrekken vaak van te hoge verdichtingsverwachtingen; men verhardt een te groot grondaandeel, onderschat de ruimte voor mobiliteit en bouwt vaak te diep in het binnengebied. Ter argumentatie wordt vaak ook verwezen naar weinig kwalitatieve precedentes in de buurt. En een vraag tot aanpassingen stuit vaak op de tegenwerping dat die onbetaalbaar zouden zijn.

Toch merken de leden een trendbreuk wanneer een ontwikkelaar succesvol een kwaliteitskamer-traject heeft weten te doorlopen. De voorbereiding en contextualisering van dossiers, maar ook de keuze van ontwerpers, is na een positieve passage bij de kwaliteitskamer vaak een stuk beter. Belangrijke voorwaarde is wel dat het schepencollege pal achter de kwaliteitskamer staat, haar adviezen volgt en duidelijk laat merken dat lobbyen bij de politiek geen zin heeft.

Outreaching

Ondanks de verschillen in hun werking behoren kwaliteitskamers stilaan overal in Vlaanderen tot het vaste administratieve meubilair van steden en gemeenten. Toch is er een blijvende nood aan communicatie en sensibilisering over hun modus operandi. De Stadsbouwmeester van Gent nam daarin een bijzonder initiatief door geregeld een zogenaamd stadsessay te publiceren over een ruimtelijk-maatschappelijk urgent thema. Dergelijke *outreaching* is niet alleen cruciaal binnen de eigen stedelijke diensten en het eigen beleid, maar ook om projectontwikkelaars en ontwerpers vertrouwd te maken met de werking van de kwaliteitskamers en hen te 'leren' wat ze moeten meebrengen op het appel, getuigt Korneel Morlion van de Roeselaarse kwaliteitskamer. Ann de Cannière van Stadsatelier Oostende beaamt dat volmondig. Samen met Urban Connector organiseerde zij in Oostende een reeks van thematische Stadsdialogen voor het brede publiek, aangevuld met een gespecialiseerde sessie voor lokale projectontwikkelaars. Moge dit ook de Staten Generaal van de kwaliteitskamers inspireren om de volgende keer niet alleen

de kwaliteitsbewakers samen te brengen, maar ook hun 'klanten' te bevragen. Enkel door in dit debat álle stemmen te horen, ook die van bevlogen opdrachtgevers en getalenteerde private ontwerpers, kan de kwaliteit van de kwaliteitskamers gewaarborgd blijven. Luidde de zegswijze immers niet: kwaliteit herkent kwaliteit?

Een eerste versie van deze tekst verscheen in het tijdschrift Ruimte, nr. 62, jun.-jul.-aug. 2024.

Jong talent tekent sociale woningen

Meesterproef Sociaal Wonen 2019

¹
Zie ook p. 196 in deze publicatie.

De Meesterproef van de Vlaamse Bouwmeester heeft tot doel, recent afgestudeerde architecten en beloftevolle jonge kunstenaars de kans te bieden om een publieke opdracht te realiseren. In 2019 stond daarbij voor het eerst het thema 'sociaal wonen' centraal.¹

Met een meesterstuk of meesterproef verkreeg een leerling-ambachtsman in de tijd van de gilden de bevoegdheid om zelfstandig het ambacht te beoefenen. De Vlaamse Bouwmeester wil met de Meesterproef pas afgestudeerde architecten de kans geven om zich in een overheidsopdracht te bekwamen en te bewijzen. Architect bOb Van Reeth, de eerste Vlaamse Bouwmeester, realiseerde zelf nog tijdens zijn studie verrassende gebouwen en wilde met de Meesterproef een risicomijdende overheid overtuigen om voor haar opdrachten getalenteerde en gedreven jonge mensen aan te spreken. Door op zekerheid en geroutineerde ontwerpers te vertrouwen, laat de overheid immers kansen liggen voor vernieuwing. Aanstormend talent kan zorgen voor verrassende antwoorden op vertrouwde vraagstukken.

In de loop der jaren werd de formule van de Meesterproef bijgesteld, maar de belangrijkste kritiek bleef dat ze, ondanks de intensieve begeleiding, te weinig tot realisaties leidde. Daarin hoopt het Team Vlaams Bouwmeester verandering te brengen met het thema sociale woningbouw. De nood aan sociale woningen is immers bijzonder hoog in Vlaanderen. De Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW), de Vereniging van Vlaamse Huisvestingsmaatschappijen (VVH) en voormalig

minister van Wonen Liesbeth Homans zetten er mee hun schouders onder.

Innovatie opzoeken

Daar de Meesterproef juridisch de vorm heeft van een onderhandelingsprocedure zonder bekendmaking, is de omvang van de projecten beperkt – de studiekost mag de 144.000 euro niet overschrijden. Maar in kleinschalige projecten kan wel degelijk een specifieke vraag onderzocht worden of innovatie opgezocht. Dat is het geval met de projecten in Antwerpen en Kontich, die experimenteren met cohousing in de sociale woningbouw, specifiek voor ouderen – twee projecten die deel uitmaken van de Proefomgeving Experimentele Woonvormen. Ook in Zwevegem zoekt men naar een goede woonvorm voor alleenstaanden. In Tielrode was de vraag naar flexibiliteit en aanpasbaarheid van woningen aan de orde, in Sint-Martens-Latem en in Kontich het hergebruik van waardevolle gebouwen, en in Beersel de aansluiting bij het omringende landschap. Soms was het ook gewoon een architecturale zoektocht naar goede verdichting. In Zwevegem, in Ruiselede, in Antwerpen of in Turnhout ging het erom, op een kwalitatieve wijze veel goede woningen op het beperkte terrein te realiseren.

In Schoten diende het project te worden bijgestuurd omdat de gemeente meer aandacht vroeg voor de erfgoedwaarde van de oude tuinwijkhuisjes, terwijl de maatschappij uitging van vervangbouw. Het leidde tot een bijzonder traject waarbij kunstenaars en architecten de omwonenden lieten meedenken. Het project in Halle

kon niet van start gaan omdat de sociale huisvestingsmaatschappij geen mandaat meer had. Twee opdrachtgevers maakten bij vier projecten budget vrij voor de integratie van een kunstwerk. De kunstenaars werden voorgedragen door Katrien Laenen (Platform Kunst in Opdracht) en tentoonstellingsmaker Nadia Bijl, die ook tijdens het ontwerptraject steeds ter beschikking stonden. De kunstenaars konden vrij opereren, maar kozen allen voor een nauwe opvolging en wisselwerking met het bouwproject en de architecten.

Begeleiding op maat

In samenwerking met de VMSW en de VVH, verenigd in een stuurgroep, werd een begeleiding op maat aangeboden: tijdens de Projectdag in september 2019 werden de huisvestingsmaatschappijen uitgenodigd om hun opdrachten toe te lichten. De externe deskundigen, die als peters en één meter werden aangesteld, waren voor hen een klankbord bij de opmaak van de projectdefinitie en de selectie van drie kandidaten per project uit in totaal 127 gegadigden. Op de Inspiratiedag in november 2019 werden de geselecteerde jonge architecten en kunstenaars via lezingen en projectbezoeken ondergedompeld in de materie van sociale woningbouw. Ze konden er kennismaken met hun opdrachtgevers en begeleiders, de peters en meter, maar ook onderling.

De begeleiding per project begon telkens met een briefing door de opdrachtgever op de bouwplaats. Vervolgens konden ontwerpers en kunstenaars rekenen op tussentijdse feedback van hun peter of meter. Vaak werden ook de huisvestingsmaatschappijen en gemeentebesturen betrokken om de eerste schetsen te becommentariëren: een oefening in het spreken over architectuur met een professionele klant. Ook waren er individuele meetings met de ingenieurs Dirk Jaspert en Rik Cornelissen, en Els Struyf van de VMSW,² nadat zij in een eerste workshop al enkele praktijkadviezen hadden gegeven, respectievelijk over stabiliteit, technieken en VMSW-regels.

De kwaliteit van de ontwerpen en kunstinterventies was zeer hoog. Er staat een sterke generatie architecten en kunstenaars klaar. Ze maken grondige analyses, kennen het vakgebied en gebruiken interessante referenties. Het was daardoor soms moeilijk om de voorkeursbieder te kiezen. Het vereiste een grondige gedachtewisseling over de voorstellen, getuigt architect Pieter Walraet, die als externe deskundige mee alle projecten beoordeelde. Hoewel tijdens de coronalockdown in het voorjaar 2020 de begeleiding en ook enkele jury's via videoconferenties verliepen, was iedereen zeer gemotiveerd om kwaliteit te leveren voor sociaal wonen. Het realisme dat de jonge ontwerpers aan de dag legden, liet hopen dat alle negen projecten straks gerealiseerd worden.

Deze tekst verscheen eerder in A+ Architecture in Belgium, nr. 286, okt.-nov. 2020.

Alle voorstellen zijn te vinden op www.vlaamsbouwmeester.be

MP1903 – Kunstenaars: Maika Garnica en Willem Coenen.

MP1902

Renovatie of vervangingsbouw appartementen Willemskouter in Beersel.
 Architect: Thomas Huber.

Op de Willemskouter in Beersel beneemt een rij van twaalf gestapelde woningen het zicht op het achterliggende Land van Teirlinck. Dat gebrek herstelt Thomas Huber door de sloop van de middelste woningen, wat een prachtig publiek terras met zicht op het landschap oplevert. Renovatie of vervangbouw behoorden voor Woonpunt Zennevallei allebei tot de mogelijkheden, evenals het verminderen van het aantal woningen. Het ontwerp van Huber overtuigde met zeer goed ingerichte appartementen en bijzondere garagewoningen.

MP1902 – Architect: Thomas Huber.

MP1903

Bouwen van kleine modulaire gezinswoningen in Tielrode.
 Architect: Stijn Baets. Kunstenaars: Maika Garnica en Willem Coenen.

Op een hellend terrein aan de Durme in Tielrode wil WoonAnker Waas vijftien woningen realiseren. Stijn Baets combineert verschillende types woningen tot drie eenvoudige volumes die een woonerf omsluiten en zich aan de buitenzijde direct – zonder tuin – op het landschap richten. De kandidaten deden boeiend onderzoek naar flexibiliteit en aanpasbaarheid. De kunstenaars Maika Garnica en Willem Coenen willen het geluid van het landschap versterken voor de voorbijganger middels een parabolische, in de aarde gevormde schelp.

MP1903 – Architect: Stijn Baets.

MP1904 – Kunstenaars: Leendert Van Accoleyen, Hannah Mevis, Liesbeth Henderickx, Elias Cafmeyer. © Michael De Lausnay

MP1904 – Architecten: Roel De Coninck, Aaron Swartjes, Cente Van Hout.

MP1904

Opmaak van een ruimtelijke visie en tijdelijke invulling voor de tuinwijk in Schoten. Architecten: Roel De Coninck, Aaron Swartjes, Cente Van Hout. Kunstenaars: Leendert Van Accoleyen, Hannah Mevis, Liesbeth Henderickx, Elias Cafmeyer.

In de tuinwijk in Schoten verzetten gemeentebestuur en bevolking zich tegen het idee van vervangende woningbouw door De Ideale Woning. Ze waardeerden immers de bakstenen huisjes als beeld en erfgoed. De kunstenaars begonnen samen met bewoners te dromen van de toekomst: een gele brievenbus voor ideeën en een zondag met ontmoetingen in de tuinen. De architecten verdiepten zich in de tuinstadgedachte en bedachten drie ruimtelijke scenario's, met veel stof voor overleg en een boeiende architectuurwedstrijd in het verschiet.

MP1905

Vervangbouw rijwoning als alternatieve woonvorm voor alleenstaande senioren in Antwerpen. Architect: Charles De Muynck. Kunstenaar: Bram Van Meervelde.

Op een perceel in de Londenstraat in Antwerpen wil De Ideale Woning zes studio's voor Senioren Thuis en één kleine woning realiseren die beneden een leefruimte en keuken delen. Voorheen was hier een logementshuis voor havenarbeiders en een café zonder bier. Charles De Muynck geeft de studio's een privaat woondeel en een meer contactgerichte inkom-keukenzone naar het trappenhuis, en biedt een variatie aan collectieve ruimten beneden en op de zesde verdieping een dakkamer en daktuin. De tuin is een welgekomen eerste stap om dit dichtgegroeide bouwblok te ontpitten en van wat groen te voorzien. Kunstenaar Bram Van Meervelde wil objecten uit het oude pand hergebruiken. Een stopcontact, een deurklink en een spijl van de trapleuning herinneren aan het sociale verleden.

MP1905 – Architect: Charles De Muynck.

MP1905 – Kunstenaar: Bram Van Meervelde.

MP1908 – Architect: Lore Hoppenbrouwers.

MP1907 – Architect: Sylvia Roelens.

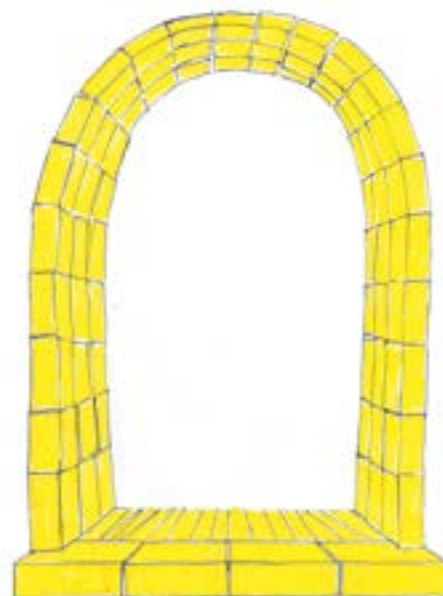
MP1906

Herbestemming Montfortanen klooster in Kontich. Architect: Elisabeth De Clercq. Kunstenaar: Kasper De Vos.

Het huis van de paters Montfortanen in Kontich-Kazerne lijkt geschikt voor Senioren Thuis van De Ideale Woning, en voor een buurtbib en wijkhuis voor de gemeente. Elisabeth De Clercq brengt vijf studio's met gedeelde ruimte op de verdieping samen, en twee woningen onder het dak. Een terras vooraan nodigt uit om het wijkhuis binnen te gaan en het achterliggende groen te ontdekken. Kunstenaar Kasper De Vos heeft oog voor de boog als ornament en onderzoekt hoe de 'nis' religieus, praktisch of puur esthetisch kan worden gebruikt.

KLEINE NIS

GROTE NIS

MP1906 – Kunstenaar: Kasper De Vos.

MP1907

Inbreidingsproject centrum Zwevegem. Architect: Sylvia Roelens.

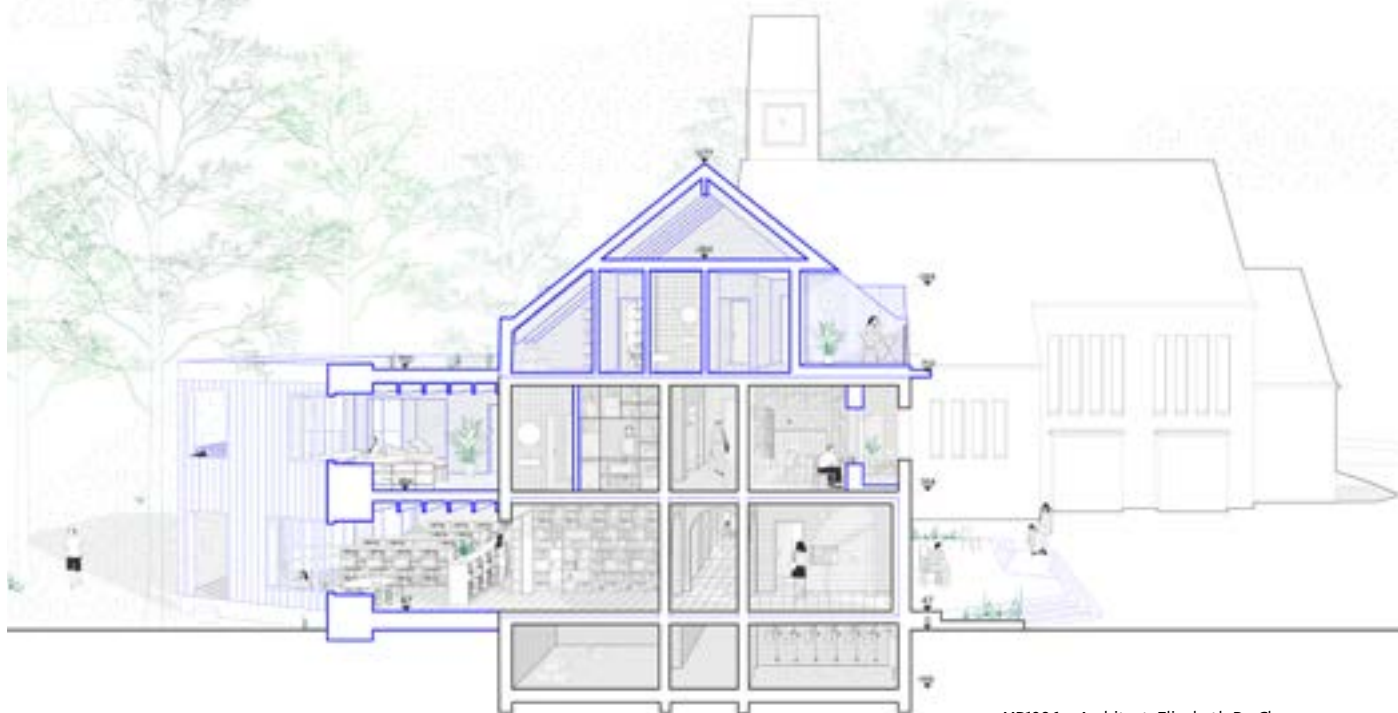
In Zwevegem wil Eigen Haard op een klein perceel minimaal acht woningen voor alleenstaanden en kleine huishoudens realiseren, met een gedeelde benedenverdieping en wat buitenruimte. Het is een uitdaging binnen de huidige VMSW-normen, en een krachttoer op dit hoekperceel. Sylvia Roelens ontwerpt negen woningen in een geleed volume dat oogt als een groot huis, geen appartementsgebouw. Behalve een hofje is er ook een plek voor de deelauto.

MP1908

Inbreidingsproject Turnova te Turnhout. Architect: Lore Hoppenbrouwers.

Aan het Turnova-project in Turnhout onderzoekt De Ark hoe het de bouwblokrand kan verdichten met koopwoningen. Een fietspad over het terrein leidt naar de Markt.

Die doorgang maakt verdichting mogelijk met inpandige woningen en collectieve tuinen. Lore Hoppenbrouwers overtuigt met een stedelijke stapeling en een gemeenschappelijk lokaal aan het pleintje. Een buitentrap, lift en passerelle maken alle woningen en een dakmoestuin toegankelijk.

MP1906 – Architect: Elisabeth De Clercq.

MP1909 – Architect: Gilles Willem.

MP1909

Tuinwijk Ruisselede. Architect: Gilles Willem.

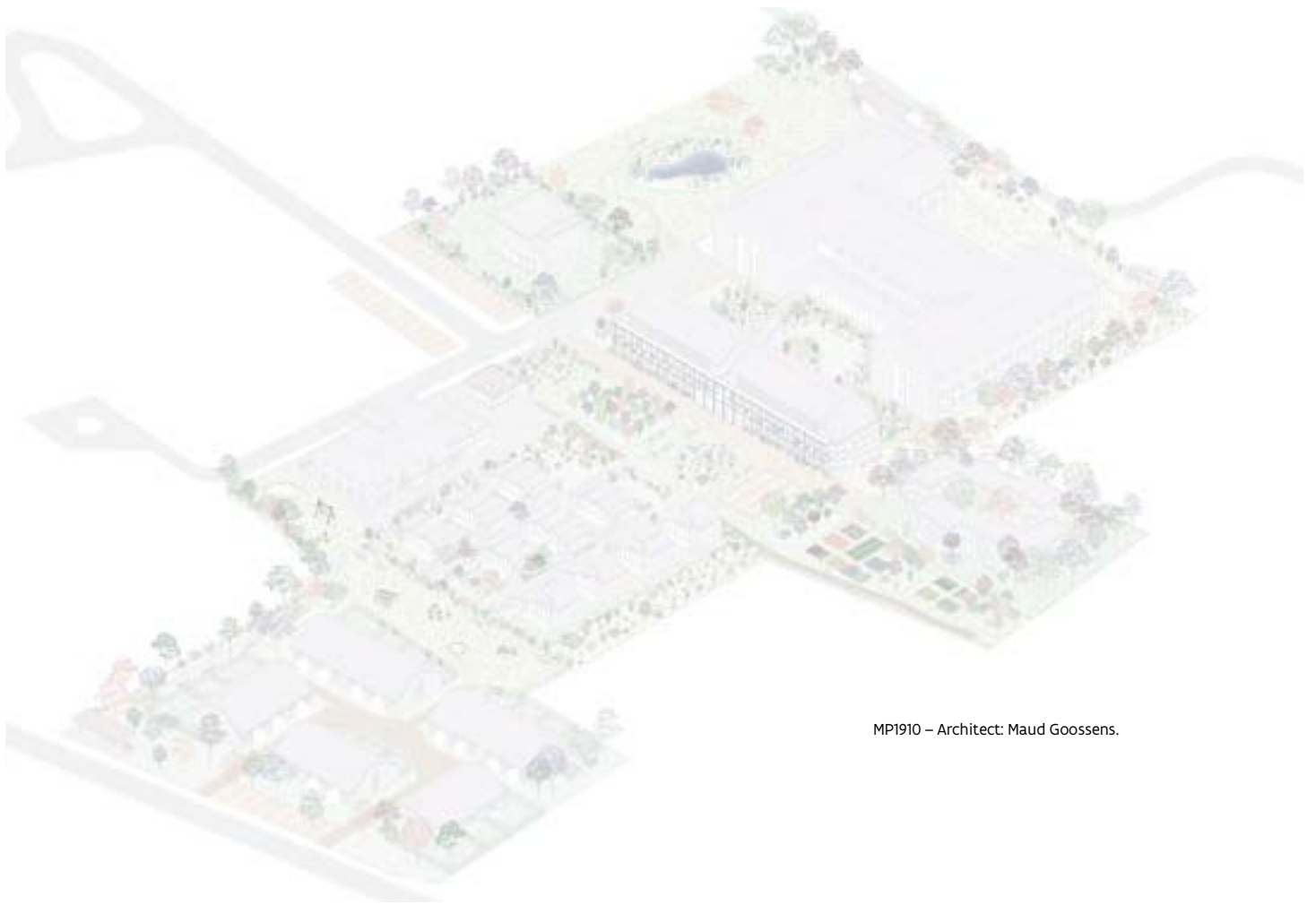
In de Tuinwijk in Ruisselede wil Vivendo zes bungalowwoningen vervangen door een verdicht project, dat als voorbeeld kan dienen voor een nieuwe woonbeleving. Tegelijk met de verdichting kan het openbaar domein groener worden. Gilles Willem groepeert dertien appartementen in lage volumes en een hoogteaccent. Hij geeft de appartementen een privéterras en slaagt erin de gang te herwaarderen met veel breedte en daglicht.

MP1910

Masterplan site Priesterage in Sint-Martens-Latem.

Architect: Maud Goossens.

De gemeente en de huisvestingsmaatschappijen willen een visie ontwikkelen voor de site Priesterage, waar seniorenflats, sociale woningen, het sociaal huis, het woonzorgcentrum en het kinderdagverblijf meer een 'samenleefplek' moeten worden. Maud Goossens zorgt voor samenhang met een trage weg als as, met herkenningpunten. Ze rijgt de groene ruimte als rustplekken aan elkaar. De bijzondere witte woningen wil ze herstellen en met het Woonbos voegt ze een nieuwe typologie toe.

MP1910 – Architect: Maud Goossens.

Update 2024

In september 2020 werden de laureaten van de Meesterproef 2019 Sociaal Wonen bekendgemaakt, waarna elf jonge architecten en acht kunstenaars samen met hun opdrachtgevers aan de slag gingen. Vier jaar later stellen we vast dat de meeste van deze projecten heel wat vertragingen hebben opgelopen, en dat drie ervan zijn stopgezet. Een belangrijke oorzaak is de grote herstructurering van de sociale huisvestingssector, die tegen juli 2023 moest zijn afgerond.

Zo werd het project in Beersel (Woonpunt Zennevallei) stopgezet, evenals het project in Antwerpen (De Ideale Woning), dat na de fusie werd overgedragen aan Woonhaven, die besloot het project stop te zetten. In Tielrode (WoonAnker Waas) werd het project stopgezet door een beleidsbeslissing van het lokaal bestuur.

Toch zijn er ook positieve ontwikkelingen. Zowel het masterplan in Sint-Martens-Latem als het masterplan in Schoten (De Ideale Woning) werden opgeleverd. Het project in Zwevegem

(Eigen Haard) kende een aarzelende start, maar ondertussen is de omgevingsvergunning verkregen en het aanbestedingsdossier is klaar. Het project kan in 2025 worden aanbesteed, met een verwachte start in de loop van dat jaar. In Turnhout (De Ark) werd het project vertraagd door de aankoop van een bijkomende woning, maar die is inmiddels afgerond, en het project zal zo snel mogelijk heropstarten. Het project in Ruislede (Vivendo) werd na de fusie overgedragen aan Woonstart. Er worden momenteel gesprekken gevoerd voor de verdere uitwerking en een eventuele doorstart. Het project in Kontich (De Ideale Woning) is het enige dat inmiddels in uitvoering is, na een lang en hobbelig traject. De aanhouder wint.

Hoewel de fusies en herstructurerings voor veel vertragingen hebben gezorgd, is het bewonderenswaardig dat de meeste projecten nog lopen, met concrete stappen richting uitvoering. De jonge architecten en kunstenaars blijven samen met de opdrachtgevers vastberaden werken aan de realisatie van sociale woningbouw, wat getuigt van hun doorzettingsvermogen en toewijding aan de publieke woonopgave.

Anne Malliet

Een tweede modernisering

Over de jongste transformatie van het Antwerpse stadhuis

1
Zie de onuitgegeven bouwhistorische studie uit 2012 door De Clercq, Maclot en Van Ginneken.

Het stadhuis van Antwerpen is het belangrijkste renaissancegebouw in de Lage Landen. Het monument uit 1564, dat sinds 1999 op de Unesco Werelderfgoedlijst prijkt, oogstte al kort na de realisatie internationale lof en werd talloze malen beschreven en afgebeeld. Behalve de architectuur zouden ook de imposante afmetingen destijds indruk hebben gemaakt. Mede dankzij de restauratie-renovatie die via een Open Oproep van de Vlaamse Bouwmeester werd toevertrouwd aan het team rond Hub en Origin blijft het stadhuis ook vandaag indruk maken.

Een pand van meer dan 450 jaar oud heeft een geschiedenis van aanpassingen, herstellingen en verbouwingen en dat geldt zeker voor een representatief gebouw zoals het Antwerpse stadhuis. De bouw-historie is een flinke studie die leest als een roman, waarbij de verschillende regimes en overheersers, de wijzigende gebruiken, de bewaarde rekeningen en tekeningen en het gebouw zelf de onvolledige puzzelstukken vormen.¹ De functie van het gebouw bleef door de eeuwen heen behouden, zij het dat heel wat deelfuncties (archief, rechtbank, arsenaal, kapel, gevangenis...) er ondertussen uit verdwenen zijn.

De architect is vermoedelijk Cornelis Floris de Vriendt, aan wie ook de leiding over de werken werd toevertrouwd, al lijkt het erop dat ook heel wat beeldhouwers, schilders, bouwmeesters en zelfs architectuurtraktaten een rol speelden in de totstandkoming. De oorspronkelijke bouwtekeningen zijn niet bewaard gebleven, maar wel veel rekeningen voor materiaal en betalingen aan wie de

steengroeven ging bezoeken, bestellingen plaatste en de steen aanvoerde en bewerkte. Door de brand tijdens de Spaanse Furie in 1576, waarbij het interieur volledig verwoest werd, gaat de eerste herinrichting al ver terug. Latere interieurinrichtingen uit de 17de en 18de eeuw zijn tijdens de plundering door de Franse troepen in 1794 verloren gegaan. Daarna, in de 19de eeuw, drukte een hele reeks stadsbouwmeesters en kunstenaars met hun respectievelijke ideeën, verbouwingen en inrichtingen zijn stempel op het gebouw.

De bouwgeschiedenis geeft een indruk van het verscheiden en veranderende gebruik van wat we vandaag een 'verzamelgebouw' zouden noemen. Zo zijn er de ruimten op het gelijkvloers die al in 1562 verhuurd werden, nog voordat de rest van het gebouw klaar was. Ook de kelders en de zolders van het gebouw werden als opslagruimte verhuurd, om inkomsten te genereren. Dat gebruik van de gelijkvloerse ruimten heeft het team rond Hub en Origin in ere hersteld. Een passende programmatie nodigt de burger uit om het gelijkvloers te bezoeken. Daartoe werden de 19de-eeuwse poorten aangepast, zodat ze naar buiten opendraaien, en nieuwe glazen deuren zorgen tegelijkertijd voor inkijk en thermische isolatie.

De belangrijkste wijzigingen onderging het gebouw in de 19de eeuw, toen de binnenplaats een overkapping kreeg en de trappen werden vernieuwd. Het oorspronkelijke bouwwerk was vernieuwend en had geen 'traditionele' trappenpartij of 'perron' meer tegen de voorgevel, zoals het middel-eeuwse stadhuis. Op de verbouwings-

Door de oude kagebinten te vervangen door een stalen structuur met bovenlichten ontstaan fraaie vestibules die de omliggende ruimten ontsluiten en tot bruikbare kantooromgeving omvormen. (Zie ook p. 190) © Stijn Bollaert

ontwerpen van Pierre Bruno Bourla uit 1822 zijn de oorspronkelijke trappen goed te zien. De hoofdtrap was intern en asymmetrisch ingeplant, met rechte vleugels en bordessen. Deze trap bediende de rechtervleugel of noordelijke 'vestibule', waar de raad zetelde. Een tweede steektrap leidde zichtbaar recht vanaf de markt naar de verdieping van de linkervleugel.² Rond de zuidelijke vestibule lagen de meer publieke zalen, zoals deze waar door de schepbank recht werd gesproken. Beide vestibules ontsluiten de lokalen zonder gangen of verbinding tussen de noordelijke en zuidelijke vleugel. De ruimten waren in enfilade geschakeld, zoals dat tot in de 18de eeuw gebruikelijk was. De oorspronkelijke plattegrond was wat asymmetrisch door de hoofdtrap, waarvan het bordes als een hoekerker uitspringt op de binnenplaats.³ Aan het einde van de 19de eeuw, in 1880-1899, werd de binnenplaats overdekt. Dat gebeurde onder stadsarchitect Pieter Dens, met de introductie van de symmetrische eretrap, die tot vandaag bewaard is gebleven, centraal in de voormalige binnenplaats. Met het oog op een vlottere circulatie had Bourla in 1822 al een ontwerp gemaakt om de binnenplaats te overdekken en er in de hem kenmerkende neoclassicistische stijl een twee verdiepingen hoge salle des pas perdus te bouwen, maar hij behield wel de oude hoofdtrap. De verbouwing door Dens was in neo-Vlaamse renaissancestijl en betrof ook de tweede verdieping bij het architecturale geheel van de nieuwe 'eretrapzaal'. Deze dubbelhoge lichtal speelt samen met de rijkelijk ingerichte zalen van de eerste verdieping de hoofdrol in wat we tegenwoordig kennen als het 'Schoon Verdiep'.

Van een vergelijkbare orde als die 19de-eeuwse ingrepen is de huidige transformatie. Het is een volgende waardevolle structurele bouwcampagne. De ontwerpers pakten deze keer de derde verdieping aan, die tot voor kort geen noemenswaardige rol speelde in de architectuur, met uitzondering van de open loggia's die aan de straatkant rondom het gebouw lopen. Diepe gebouwen werden in het verleden overkapt met parallel geplaatste zadeldaken met daartussen houten gebinten en kielgoten.

Door de twee centrale oude kapebinten te vervangen door een stalen structuur met bovenlichten ontstaan fraaie vestibules die de omliggende ruimten ontsluiten en tot bruikbare kantooromgeving omvormen. Er werden twee inpandige zadeldaken verwijderd die van buitenaf niet te zien waren en waarin structurele verstevigingen waren aangebracht, die nu door de nieuwe staalstructuur van de 'laternes' worden opgevangen.

In de tweede helft van de 19de eeuw werd ook de buitenkant van het stadhuis gerestaureerd. Opnieuw is het eerste, omvattende voorstel afkomstig van stadsarchitect Bourla, maar het meeste werk werd pas gerealiseerd door zijn opvolgers. Onderzoek heeft uitgewezen dat de gevelstenen en het beeldhouwwerk grotendeels vervangen werden, zodat er eigenlijk nog weinig authentiek materiaal aanwezig is. Hoewel het stadhuis pas als monument beschermd is sinds 1936, was de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) al vanaf het prille bestaan van België betrokken bij de restauratiekeuzes. Belangrijk in de discussie met de KCML was het vervangen van de ramen. Bourla wilde in de voorgevel de stenen raammonelen terugplaatsen die waren weggehaald om plaats te maken voor modernere vensters. Hij noemde dit een 'architecturaal anachronisme'. Anderzijds wilde hij de ramen wel van helder glas en niet meer van glas in lood voorzien. De KCML vroeg destijds om een van de 16de-eeuwse ramen ter plaatse te bewaren. Dit raam, inclusief het oude glas in lood, sporen en delen van het hang- en sluitwerk en de houten binnenluiken, zat verstopt in een ingebouwde kast. Het werd tijdens de huidige werken ontdekt en met de nodige zorg bestudeerd en behandeld, maar ook nu weer in situ gelaten. Vlak om de hoek, kant Suikerrui, kun je het raam vandaag nog zien achter beschermende beglazing op de eerste verdieping. Binnen in het kabinet van de burgemeester zit het opnieuw verborgen in de kast.

Het is mooi om te zien hoe de architectuur van de huidige ingrepen opnieuw inspeelt op de oude asymmetrie van de plattegrond en deze accentueert. De beide nieuwe koepels

2
Getuige de oudste foto's van het stadhuis van Desplanques (1852) en Fierlants (1860).

3
Gedocumenteerd door twee schilderijen door Hendrik Leys en Hendrik Frans Schaeffels.

Open Oproep 2802

Volledige studieopdracht voor de restauratie en herinrichting van het stadhuis tot een hedendaags huis van bestuur te Antwerpen

Opdrachtgever

Stadsbestuur Antwerpen

Geselecteerde ontwerpteams

B. Van der Wee Architects, Climatic Design Consult, Hollandse Nieuwe concepts & design BV, VK Engineering, WDJARCHITECTEN

Baukuh, RE-ST

Bovenbouw Architecten

Bureau Bouwtechniek, Hub, Origin Architecture & Engineering (laureaat)

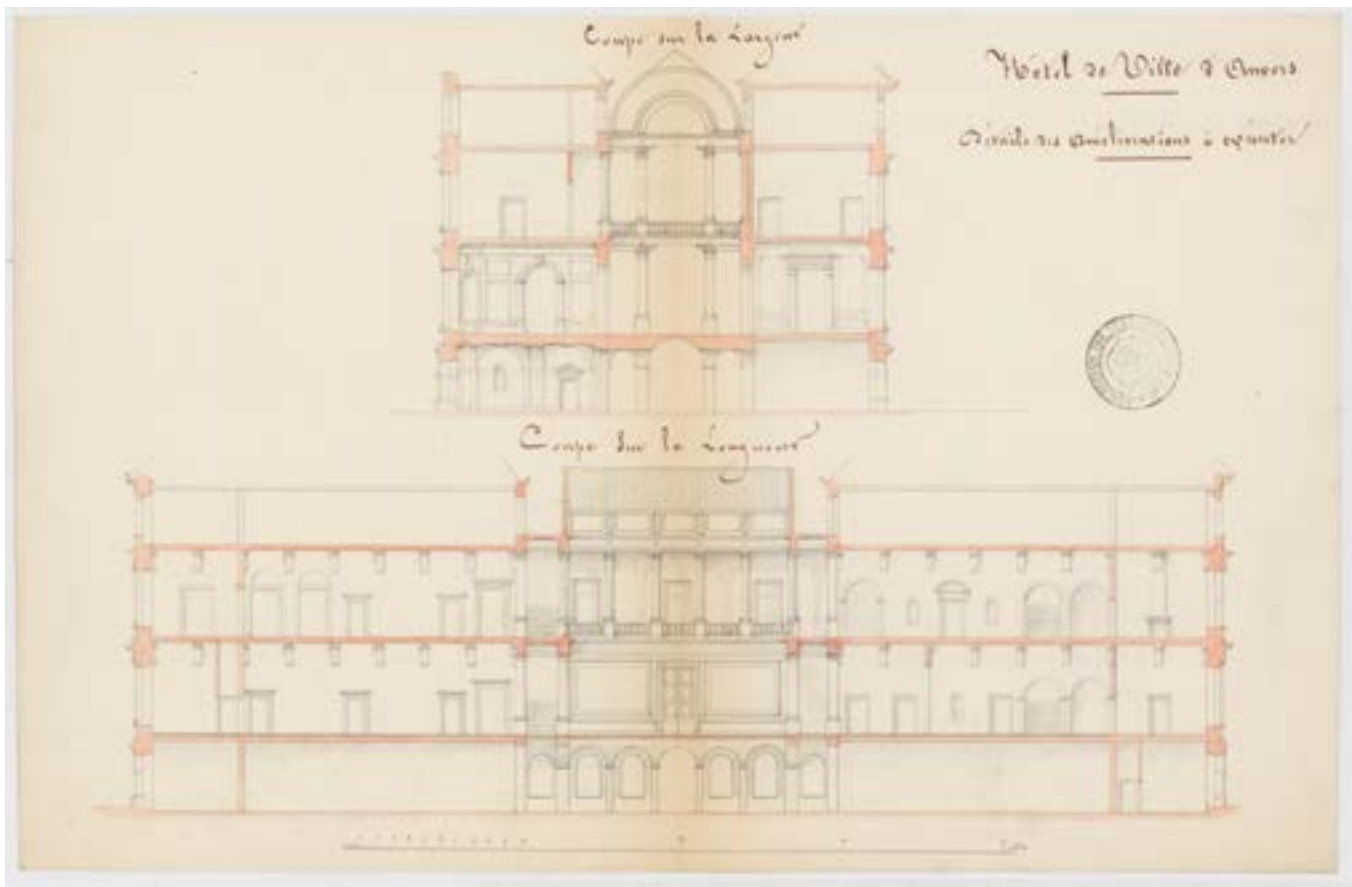
Lohmann's Architecture Urban + Industrial Design, Poponcini & Lootens ir architecten bvba, TAK architectenbureau

Gegund

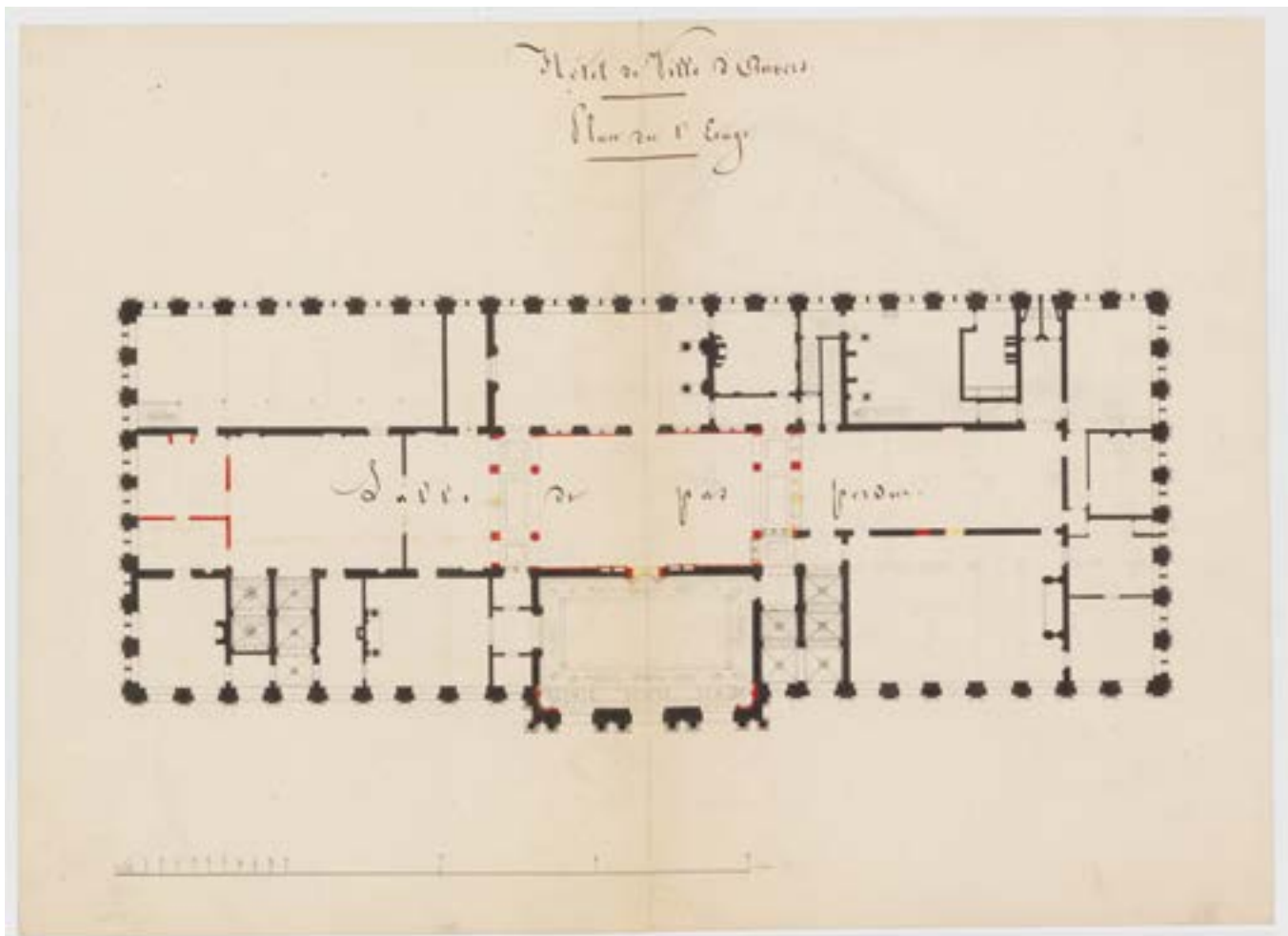
2015

Opgeleverd

2022

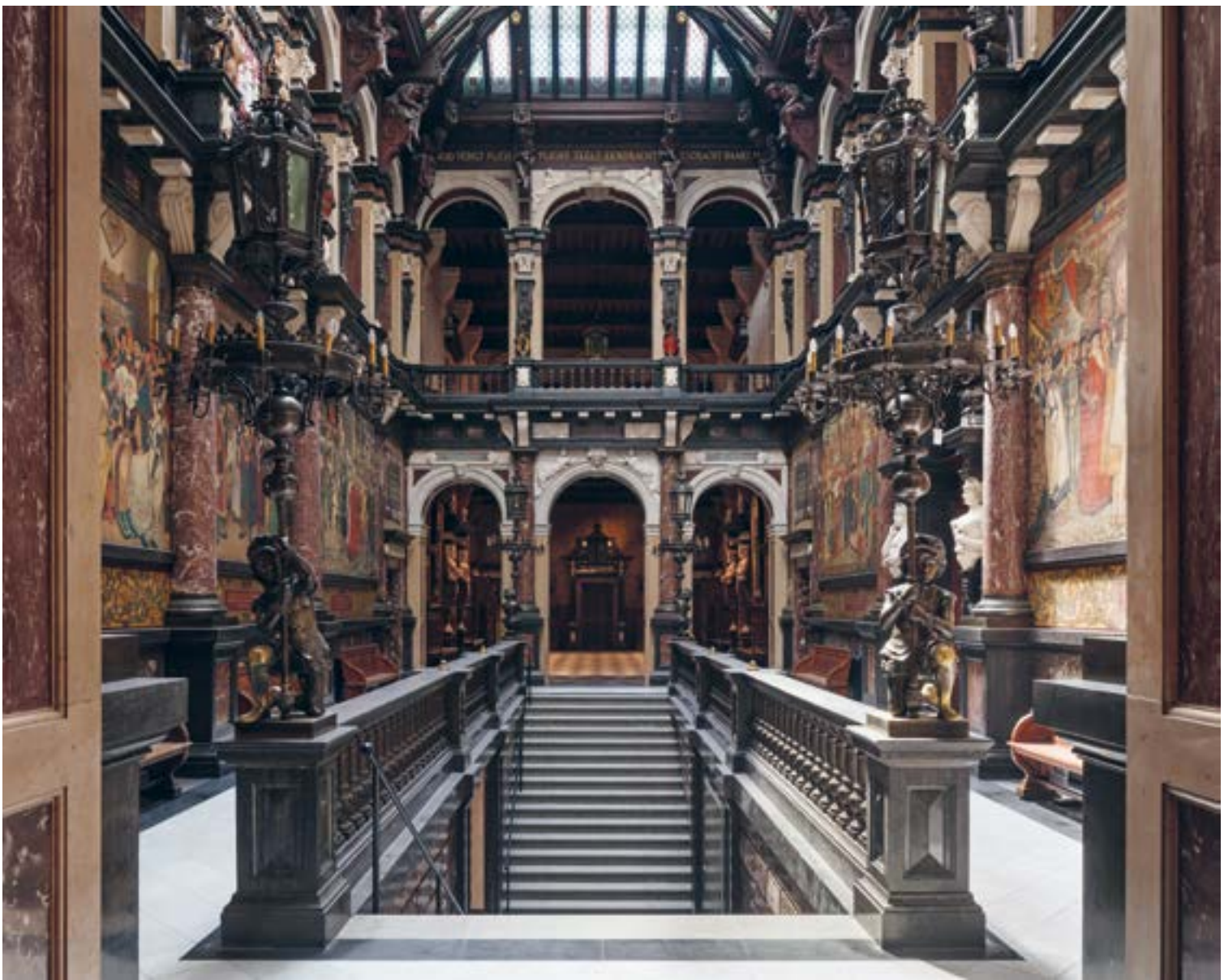

Ontwerp van Bourla uit 1822, overkapping van de binnenplaats.

Ontwerp van Bourla uit 1822, met behoud van de oude trappen en de verbouwing van de hoekerker.

De dubbelhoge lichthal en het rijkelijk ingerichte 'Schoon Verdiep' in neo-Vlaamse renaissancestijl zijn het resultaat van de laat-19de-eeuwse verbouwing door stadsbouwmeester Pieter Dens. © Stijn Bollaert

zijn zeer verwant, maar subtiel verschillend in grootte en daardoor ook in sfeer. In de noordelijke vestibule draagt de verbetering van de trap naar de tweede verdieping bij tot een mooier en functioneler geheel. De nieuwe trap, die compacter is dan de oude, komt centraal in de vestibule uit en alle noordelijke vertrekken zijn van daaraf bereikbaar. De ontwerpers hertekenden ook de secundaire trap in de zuidelijke vleugel. Trap en lift zijn door een simpele herschikking van de plattegrond functioneel en compact georganiseerd, met gebruik van tussenverdiepingen. De ramen zijn weer functioneel en oriëntatie en daglicht zijn daardoor verbeterd. De huidige bouwcampagne draait opnieuw om het hertekenen van 'trappen' en 'kappen' en is opnieuw een waardevolle toevoeging aan het oude stadhuis. De ingrepen van het

team rond Hub en Origin getuigen van eenzelfde bezorgdheid als de 19de-eeuwse: een gewikte en gewogen modernisering zoals ook stadsarchitect Bourla dat in zijn tijd beoogde en formuleerde naar aanleiding van de nieuwe beglazing: *'L'architecture consiste dans les grandes lignes principales et non pas dans la forme des carreaux que primitivement on ne pouvait confectionner que dans de petites dimensions.'*

Deze tekst verscheen eerder in A+ Architecture in Belgium, nr. 298, okt.-nov. 2022.

Vlaams Bouwmeester

Expertengroep 2021-2026

De expertengroep en de Vlaams Bouwmeester (van links naar rechts): Annelies De Nijs, Glenn Lyppens, Erik Wieërs, Maarten Liefoghe en Aglaée Degros. © Katrijn Van Giel

Sedert 2017 is het bouwmeesterschap driedelig: de Vlaamse Bouwmeester en het Team worden geflankeerd door een expertengroep, die wordt ingezet voor strategische visievorming. De vier deskundigen worden, net als de Vlaamse Bouwmeester, aangesteld voor een periode van vijf jaar. Het is de Bouwmeester zelf die na een call de leden voordraagt. Elke expertengroep blijft bijgevolg aan zet tot een nieuwe Bouwmeester is aangesteld en een ambitiesnota heeft gepubliceerd. De leden van de expertengroep 2021-2026 blikken terug op de voorbije jaren en wijzen uitdagingen aan voor de toekomst van het bouwmeesterschap.

Aglaée Degros: 'Het bouwmeesterschap speelt een toonaangevende rol in het succes van en de waardering voor de Vlaamse hedendaagse architectuurproductie. De Bouwmeester en zijn team liggen mee aan de basis van een buitengewoon rijk architectuurveld, zowel door publieke opdrachten breed toegankelijk te maken voor ontwerpers, als door opdrachtgevers te ondersteunen bij het formuleren van ambities en de opmaak van projectdefinities.

De voorbije jaren heeft Erik Wieërs zijn mandaat vooral in het teken geplaatst van de consolidering van het bouwmeesterschap. Bouwmeester en team werkten daarbij als een ondeelbare eenheid. In die constellatie werd de Open Oproep procedure aangepast, werd in het kader van het samenwerkingsverband Labo Ruimte de woonproblematiek ruimtelijk gekaderd en werd de kwestie 'dorpelijkheid' geagendeerd via de productie van films, maquettes, foto-essays en ontwerpend onderzoek.

Vanuit een focus op het collectieve werd het Vlaamse grondgebied tijdens dit mandaat steeds benaderd als een habitat waar leven kan gedijen, eerder dan als een voorwerp van speculatie. De Bouwmeester en het team hebben de gemeenschap gevierd. Ze hebben de huidige sociaal-economische uitdagingen benaderd vanuit het belang van gedeelde ruimte – denk aan het traject Leefbuurten, of de aandacht voor de werking van kwaliteitskamers als bewakers van de ruimtelijke kwaliteit en collectieve dimensie van publieke projecten. De projectbegeleiding getuigde van een ruimtelijke en architecturale visie die levenskwaliteit vooropstelt eerder dan economische winst. Een Bouwmeester moet ongetwijfeld goede relaties onderhouden met beleidsmakers en administraties, maar moet anderzijds een zekere weerstand aan de dag leggen en gangbare systemen en handelwijzen in vraag stellen. De volgende Bouwmeester moet een bruggenbouwer zijn, maar ook thema's durven agenderen waarover niet altijd eensgezindheid bestaat: de Bouwmeester als 'luis in de pels' – dixit b0b Van Reeth. In Vlaanderen moeten immers enkele ruimtelijke en sociaal-ecologische thema's in het vizier komen die niet altijd door het economische beleid worden erkend: de Brusselse rand, de luchthaven van Zaventem, de haven van Antwerpen en de PFAS-vervuiling, de klimatologische gevolgen van ondoordacht ruimtegebruik en verharding, maar ook en vooral de ruimtelijke gevolgen van de vergrijzing. Ontwerpers dragen hierin een zware verantwoordelijkheid.

Er wachten dus heel wat sociaal-ecologische uitdagingen, ook al stellen beleidsmakers soms andere prioriteiten. Enkele steden-

bouwkundige reflexen die we van het modernisme hebben geërfd zullen op de schop moeten: de dienstbaarheid aan koning auto, het technosolutionisme, het vooruitgangdenken en het verwarren van comfort met levenskwaliteit. Het zal erop aankomen, een architectuur en stedenbouw te verdedigen die inzetten op leefbaarheid, voor iedereen, op een gezonde manier en... binnen de grenzen van de planeet.'

Aglaée Degros is vennoot van het ontwerp- en onderzoeksbureau Artgineering. Ze is tevens professor en hoofd van het Institute of Urbanism, TU Graz.

Annelies De Nijs: 'Het Team Vlaams Bouwmeester verlegde in de afgelopen jaren heel wat kleine en grotere steentjes in de rivier. Vele houden verband met het continu herstructureren en in vraag stellen van de verschillende instrumenten. De Open Oproep vereenvoudigen, verscherpen en tegelijk laten stroken met de huidige wetgeving is daarvan slechts één voorbeeld. Het was zeer verrijkend dit proces te kunnen volgen en inzicht te krijgen in de uitdagingen die gepaard gaan met kwaliteitszorg binnen het rigide administratieve kader van overheidsopdrachten. Het wierp meteen een ander licht op de verschillende aspecten van publiek opdrachtgeverschap, wat voor een ontwerper natuurlijk uitermate interessant is.

Ook meer inhoudelijk werden er uitdagingen aangegaan. Zo kwam de schaal van het dorp, in al zijn facetten, onder de loep te liggen. Het nadenken over 'dorpelijkheid' vormde de afgelopen jaren een rode draad in de werking. Het belang van kwalitatieve publieke ruimte in relatie tot de landschapelijke identiteit van het dorp stond hierin centraal. Door aandacht te hebben voor alle facetten van de open ruimte, met de huidige klimaatuitdagingen, ontharding en de mobiliteitsshift als centrale thema's, wordt de dorpsruimte meer dan de toevallige samenloop van infrastructuren die ze vandaag vaak is. Het structureel inzetten op een ontwerpvisie en -coherentie binnen deze context zorgt niet enkel voor een enorme kwaliteitswinst, maar ook voor een verbeterde waterhuishouding,

een ecologisch netwerk en ontmoetingsmogelijkheden op schaal van het dorp. Deze focus op dorps kwaliteiten en kansen zorgt ervoor dat de impact van de Bouwmeester reikt tot in het hart van de dagelijkse leefomgeving van een groot deel van de burgers. En dat is zeker meer dan een mooie verdienste.

Ook tijdens het volgende mandaat zullen de uitdagingen aanzienlijk en soms moeilijk te behappen zijn. In het huidige politieke, economische, ecologische, sociale klimaat kunnen doordachte projectvisies mee de basis vormen van een robuustere samenleving. De kracht van visievorming op verschillende schalen is immers niet te onderschatten. Wanneer diverse uitdagingen samenkomen als kansen in een duidelijk ruimtelijk toekomstverhaal, kunnen er opnieuw enkele steentjes verlegd worden in de woelige rivier. Het wordt uitkijken naar de verdere uitbouw van de voorbeeldprojecten en complexe onderzoekstrajecten door het Team Vlaams Bouwmeester.'

Annelies De Nijs is zaakvoerder en projectdirectrice van het ontwerp bureau Atelier Horizon.

Maarten Liefoghe: 'Het Vlaamse bouwmeesterschap bestaat behalve uit de Bouwmeester met een tijdelijk mandaat ook uit een vast Team Vlaams Bouwmeester van een vijftiental medewerkers – en dan is er sinds 2017 ook nog een 'expertengroep' als derde been van de institutionele configuratie. Opeenvolgende bouwmeesters geven verschillende gezichten en invullingen aan het ambt en leggen andere werven en klemtonen op tafel. Het team bouwt kennis, ervaring en geheugen op over een groeiende reeks thema's, over de eigen tools voor kwaliteitsbemiddeling en publiek spreken, over het wetgevend kader, maar ook over het samenwerken met en adviseren van beleidsmakers en administraties enerzijds en een steeds gedifferentieerder veld van ontwerpers anderzijds. De taak van de – eveneens vijfjaarlijks wisselende – expertengroep is meervoudig: meewerken aan de strategische visie van de Bouwmeester, toezien op de kwaliteit van het werk, mee bouwen aan het draagvlak van de instelling, en een algemene klankbordfunctie.

De benaming 'expertengroep' dekt de lading niet goed. Ze lijkt te suggereren dat dit derde been de plaats is waar de deskundigheid zit, maar die zit vooral in de andere zijden van de driehoek, en meer nog groeit ze in alle uitwisselingen die het Vlaamse bouwmeesterschap advies na advies en project na project aangaat in andere driehoeksverhoudingen. Het hele bouwmeesterschap is immers een oefening in het telkens opnieuw herdefiniëren van architectuur als zaak van publiek belang. Dat veronderstelt een voortdurend heen en weer bewegen tussen de ambities van beleidsmakers enerzijds en de vaardigheid en het streven van verschillende ontwerpers anderzijds, met oog voor stakeholders, middenveldspelers, wetenschappers, critici...

Deskundigheid inzake architectuur en de complexe ruimtelijke vraagstukken van vandaag en morgen moet gezocht en gecultiveerd worden in de breedte van de bouwcultuur – zoals ook de Verklaring van Davos het stelde – maar ook binnen uitwisselingen tussen oninwisselbare partijen. Het bouwmeesterschap als slimme draaischijf dus, met een eigen gezicht en verhaal – en de expertengroep als plaats om geregeld stil te staan bij hoe die draait, zo iets. Nu er in ons land en op tal van andere plaatsen in Europa steeds meer ervaring beschikbaar is over "design governance", is het goed dat het Team Vlaams Bouwmeester de afgelopen jaren ook zijn weg vond naar de halfjaarlijkse Europese bijeenkomsten over architectuurbeleid (EDAP en ECAP). Meer peer-to-peer uitwisseling met bouwmeesters, kwaliteitskamers, en andere ontwerpende "beleidsfluisteraars", ook binnen ons land, kan de (meta-)expertise van het bouwmeesterschap de komende jaren alleen nog versterken.'

Maarten Liefvooghe is professor architectuurtheorie, -geschiedenis, en -kritiek aan de Universiteit Gent.

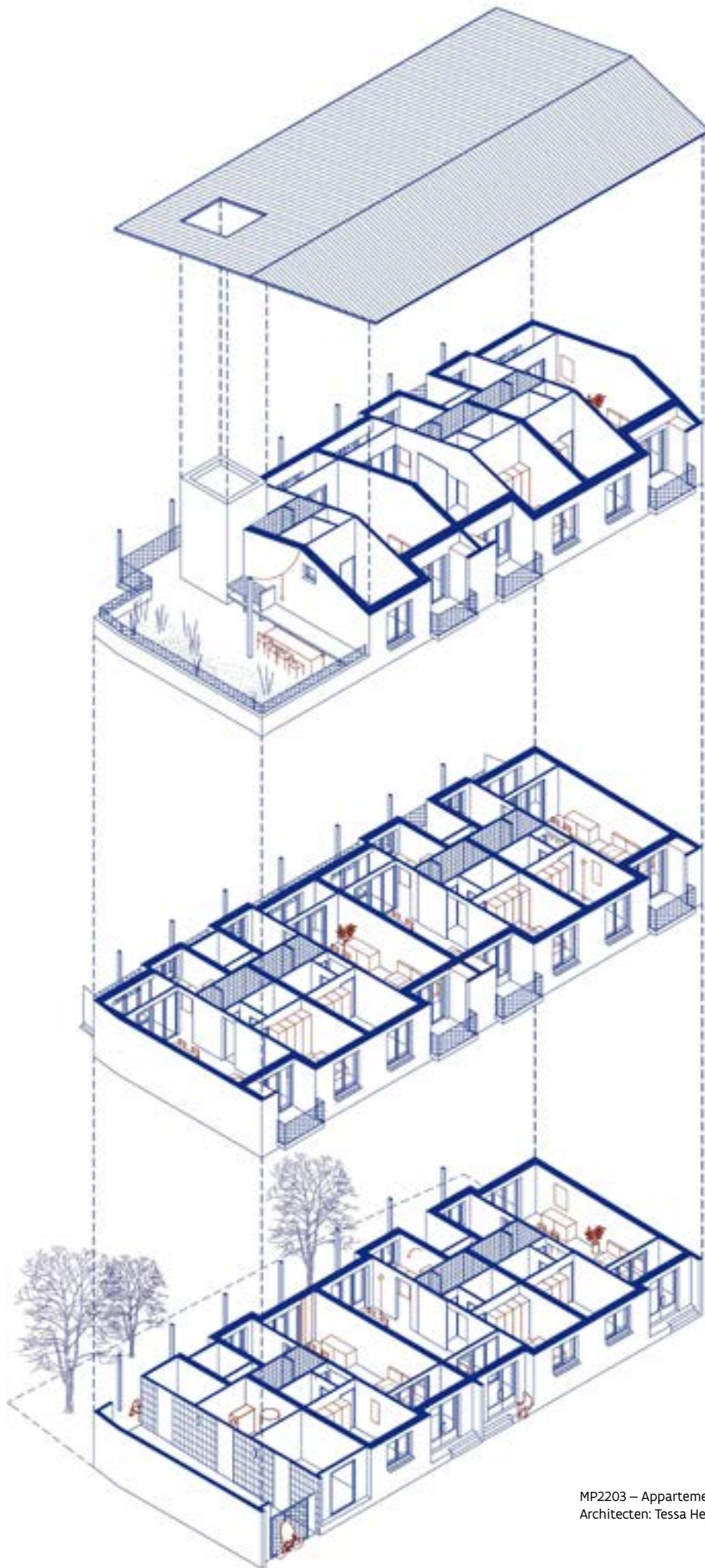
Glenn Lyppens: 'Ik koester mijn deelname aan deze expertengroep in een bijzonder boeiend tijdsgewricht. In 2019 vierde het Vlaamse bouwmeesterschap zijn twintigjarige bestaan, wat onze bijeenkomsten in het teken stelde van reflectie over zowel de historiek als de toekomst van het ambt

en zijn instrumenten. Erik en zijn team – een geoliede en professionele machine met indrukwekkende expertise – legden onder meer de focus op de herijking van de internationaal gerenommeerde Open Oproep procedure. De kracht van deze procedure schuilt in haar vermogen om zich voortdurend aan te passen aan een wereld waarin ruimtelijke vraagstukken steeds complexer worden en de druk op het architectenberoep toeneemt. De discussies over wedstrijd-documenten en erelonen waren dan ook bijzonder zinvol. Dat de Open Oproep toegankelijker is geworden voor zowel jonge ontwerpers als lokale besturen, zal hopelijk binnen afzienbare tijd blijken.

Daarnaast nam Erik het bouwmeesterschap over in een turbulente periode, na Leo Van Broeck, die met succes het debat over ruimtelijke en ecologische kwaliteit op de agenda zette, maar daarmee ook de nodige polemiek en verdichtingsaversie opriep. Erik koos voor een meer verbindende aanpak en zette via sensibiliseringstrajecten belangrijke stappen om de negatieve connotatie rond de bouwshift te helpen keren. Hij bracht laagdrempelige verhalen over dorpsidentiteit, en liet zien hoe dicht bij elkaar wonen niet hoeft te betekenen dat die identiteit verloren gaat of dat cohousing de norm wordt.

De volgende Vlaamse Bouwmeester(es) staat mijns inziens voor een cruciale opdracht: het bouwmeesterschap en visies rond een circulaire bouwshift nog sterker verankeren binnen het bredere beleidsveld. Een proactievare benadering van lokale besturen en sociale woonmaatschappijen is daarbij essentieel. Meer intensieve samenwerking met bijvoorbeeld de provincies, het geven van periodieke infosessies en roadshows, alsook een effectiever gebruik van sociale media, kunnen helpen om de instrumenten én realisaties van het bouwmeesterschap toegankelijker te maken voor de vele (nieuwe) lokale politici, ambtenaren en andere stakeholders die daar vandaag nog onvoldoende mee bekend zijn.'

Glenn Lyppens is adviseur Wonen en Architectuur bij de Provincie Antwerpen en gastdocent aan de Rotterdamse Academie van Bouwkunst.

MP2203 – Appartementen voor 65-plussers.
Architecten: Tessa Heyninck en Lou Sanders.

Meer frisse ideeën voor de sociale huisvesting

Meesterproef Sociaal Wonen 2022

1

Zie ook p. 177 in deze publicatie.

2

In dit artikel worden de namen van de sociale huisvestingsmaatschappijen vermeld zoals ze bestonden vóór de fusie tot woonmaatschappijen.

Na het succes van de vorige editie werd ervoor gekozen om de Meesterproef in 2022 andermaal in het teken te plaatsen van sociale huisvesting.¹ Samen met Wonen in Vlaanderen, de Vereniging van Vlaamse Huisvestingsmaatschappijen (VVH) en het Platform Kunst in Opdracht zette de Vlaamse Bouwmeester zijn schouders onder deze dertiende editie. Achttien jonge kunstenaars (voorgedragen en begeleid door kunstcoach Zeynep Kubat) en 47 pas afgestudeerde architecten werkten een voorstel uit voor een van de tien sociale woonprojecten.²

MP2201

Te midden van een sociale woonwijk op de site Flierke in Puurs-Sint-Amands moeten, onder het meterschap van Lieve Vermeiren (Vermeiren - De Coster Architecten), vier bejaardenwoningen van Woonveer Klein-Brabant uit de jaren 1970 worden vervangen door zestien kleinere woonentiteiten, waarvan minstens twee aangepast voor mindervaliden. Architecten Linde Redant en Joke Oelbrandt zetten in op maximale vergroening, zichten en leesbaarheid door de twee nieuwe woongebouwen een minimale footprint te geven, een publieke weg te ontharden en zoveel mogelijk bomen te behouden. Kunstenaars Fran Van Copenolle en Simon Masschelein voorzien een boomgaard die verschillende vogels aantrekt en ontwerpen vogelkasten die als juwelen de gevels sieren.

MP2202

Op de Oude Cité in Galmaarden voldoen de door Providentia tot woningen verbouwde hoeves, die erkend zijn als bouwkundig

erfgoed, niet meer aan de huidige normen. Samen met meter Femke Timbermont (Kras architecten) moet er een nieuwe visie op de site worden ontwikkeld. Architecten Marthe Sambaer en Louis Ocket hebben oog voor de charme van de plek en tonen dit door subtiele verschuivingen en schakelingen van volumes en daken, inhammetjes, doorsteken en zichten, informele ruimtes met bankjes en nissen... Er gaat veel aandacht naar het wonen in relatie tot de buitenruimte. Kunstenaar Clara Spilliaert ontwierp een plukladder als sculptuur en bespeelbaar element, waarmee ze wil inzetten op sociale verbinding door het samen planten en oogsten.

MP2203

In een woonstraat achter de Dossinkazerne in Mechelen moet een verouderd flatgebouw van Woonpunt Mechelen vervangen worden door tien appartementen voor 65-plussers: volgens peter Christopher Paesbrugge (Collectief Noord) een hele uitdaging binnen de beperkte oppervlakte en bouwdiepte van het perceel. Architecten Tessa Heyninck en Lou Sanders ontwierpen naar analogie van de rijwoning een passende oplossing: tien appartementen met eenzelfde typeplan over drie bouwlagen met een collectief terras en gaanderijen onder één zadeldak.

MP2204

In de typische jaren '60 woonwijk Herkenbosch in Sint-Lambrechts-Herk (Hasselt) wil Cordium voor de bouw van een tiental wooneenheden inzetten op duurzaamheid in al haar facetten. Gesterkt door meter Véronique Tavernier (Veld) introduceerden Annaïs Berx en

Lauren Oversteyns een buurtpark en een buurtweg als nieuwe as in de wijk. Het gevarieerde woningaanbod, met een fijngevoelige vormtaal en gedetailleerde baksteenarchitectuur, werd georganiseerd rond een erf. Kunstenaar Alice Pandolfo maakt samen met de bewoners een sculptuur die spel en intergenerationeel contact bevordert.

MP2205

Verspreid over de woonwijk Hamont 1 in Hamont-Achel bevinden zich tal van verouderde woningen, die met respect voor het typische karakter van de wijk uit 1963 vervangen moeten worden. Voor acht van deze woningen van Kempisch Tehuis bedacht Hanne Aerts, onder het peterschap van Thomas Willemse (Studio Thomas Willemse), een verrassend modulair concept met gedifferentieerd dakenspel, dat eenvoudig in de rest van de wijk te kopiëren is.

MP2206

Centraal in de tuinwijk in Zele wil de Gewestelijke Maatschappij voor Woningbouw een gebouw realiseren. 'Ontmoeting' is het sleutelwoord voor zowel de ontwerp- als de kunstopdracht. Met Koen Schoukens (Marcel Architecten) als peter opteert architect Ziou Gao voor één groot 'huis' voor de wijk, met het dak als herkenbaar element. Het vrijstaande gebouw omringt hij met verschillende tuinen. De kunstenaars Melissa Mabesoone en Oshin Albrecht van Buren collectief creëren met de buurt een picknicktafel waarop recepten gegraveerd en samen bereid kunnen worden.

MP2207

In Rupelmonde gaat de Gewestelijke Maatschappij voor Huisvesting Beveren samen met peter Bert Haerynck (Havana architectuur) op zoek naar een nieuwe typologie voor een inbreidingsproject aan de Broekstraat. Het aanwezige hoogteverschil is de stuwende kracht achter het concept van architect Ward Anseeuw. De rijwoningen aan de straatkant en de patiowoningen in het binnengebied voorziet hij van parkeerplaatsen die op termijn kunnen worden omgevormd tot fietsenstalling, groenaanleg of ontmoetingsruimte.

MP2208

Naast de majestueuze bomen in de Koekestraat in Sint-Truiden dringt zich een nieuwe visie op voor de zes bungalows, die zowel energetisch als qua dichtheid niet meer voldoen. Architecten Marie-Caroline Kawa en Yolente Van Brussel zien het project van Nieuw Sint-Truiden als een interessante overgang tussen de twee schalen in de buurt. Geïnspireerd door het model van de kangoerewoning en bijgestaan door peter Jurgen Vandewalle (Dierendonckblancke architecten) omringen ze de seniorenwoningen met andere woningtypes. De gedeelde gaanderij bevordert spontane ontmoetingen en activiteiten.

MP2209

Nieuw Sint-Truiden wil een nieuwe visie voor de verbouwde vierkantshoeve aan de Grote Vinnestraat in Sint-Truiden. Architect Siebrent Willems ziet veel beperkingen in de gesloten inplanting van de huidige hoeve. Onder het toezien van meter Sarah Poot (Poot architectuur) draait hij de inplanting om. Door twee vleugels van de voormalige vierkantshoeve te reconstrueren, opent zich een collectief woonerf in de richting van de straat.

MP2210

Aan de rand van de Nieuwe Tuinwijk uit 1953 in Menen wil Woonmaatschappij Impuls Menen met peter Pieter Walraet (KPW architecten) experimenteren met een intergenerationeel woonproject. Architecten David Vrambout, Emile Marlein en Leander Decloedt kiezen voor behoud van het bestaande volume en breiden dit vooraan uit met een houtskeletconstructie die bemiddelt tussen de private woonvertrekken en de voortuinstrook. Kunstenaars Sebastiaan Willemen en Lola Daels stellen voor een Moederbos met eetbare vruchten te creëren, waarrond ze een muur met zitelementen metselen uit bakstenen van de afbraakwerken. Clémentine Vautiers voorstel 'Wafels – Burendag' heeft zowel een objectmatige als een performatieve dimensie in de vorm van kleien wafelprints en een burendag.

Deze tekst verscheen eerder in A+ Architecture in Belgium, nr. 306, jan.-feb. 2024.

MP2208 – Een gedeelde gaanderij bevordert spontane ontmoetingen. Architecten: Marie-Caroline Kawa en Yolente Van Brussel.

MP2207 – Aanwezig hoogteverschil wordt benut voor parkeerplaatsen. Architect: Ward Anseeuw.

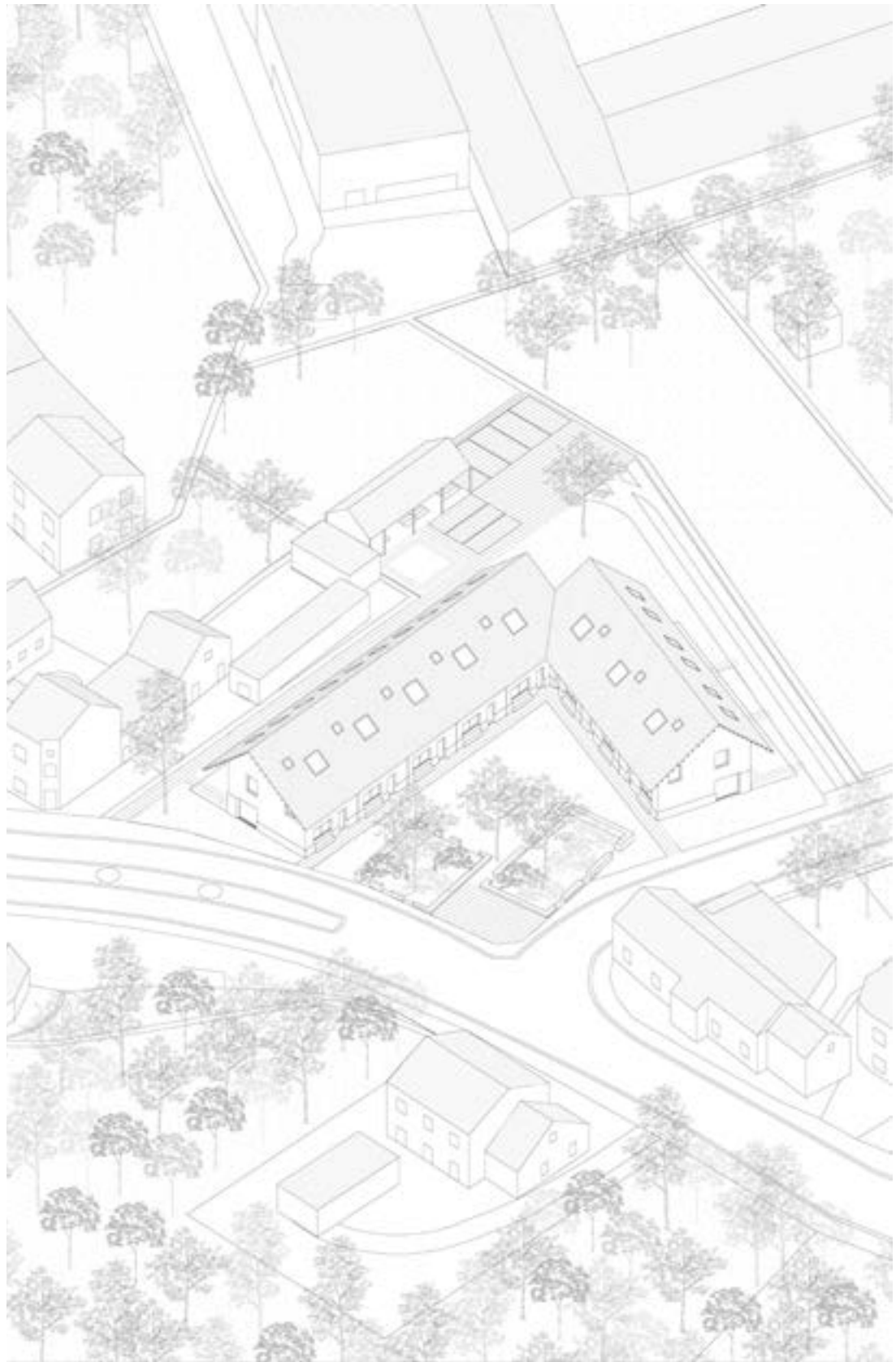
MP2202 – Aandacht voor wonen in relatie tot de buitenruimte. Marthe Sambaer en Louis Ocket.

MP2205 – Een modulair concept met gedifferentieerd dakenspel. Architect: Hanne Aerts.

MP2202 – Samen planten en oogsten: een plukladder als sculptuur.
Kunstenaar: Clara Spilliaert.

MP2209 – Een collectief woonerf. Architect: Siebrent Willem.

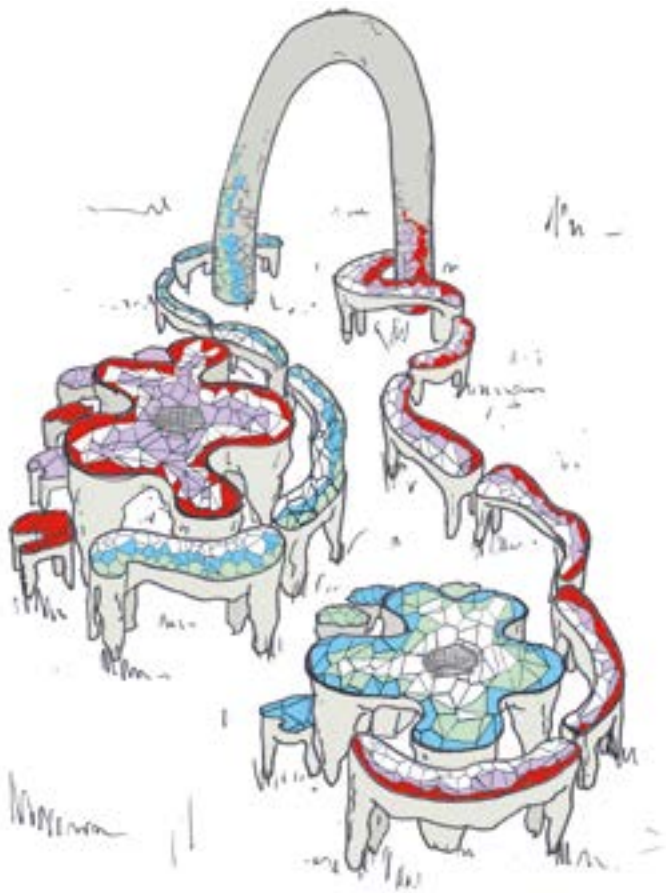
MP2204 – Een buurtpark en een buurtweg als nieuwe as in de wijk. Architecten: Annaïs Berx en Lauren Oversteyns.

MP2206 – Een groot 'huis' voor de wijk. Architect: Ziou Gao.

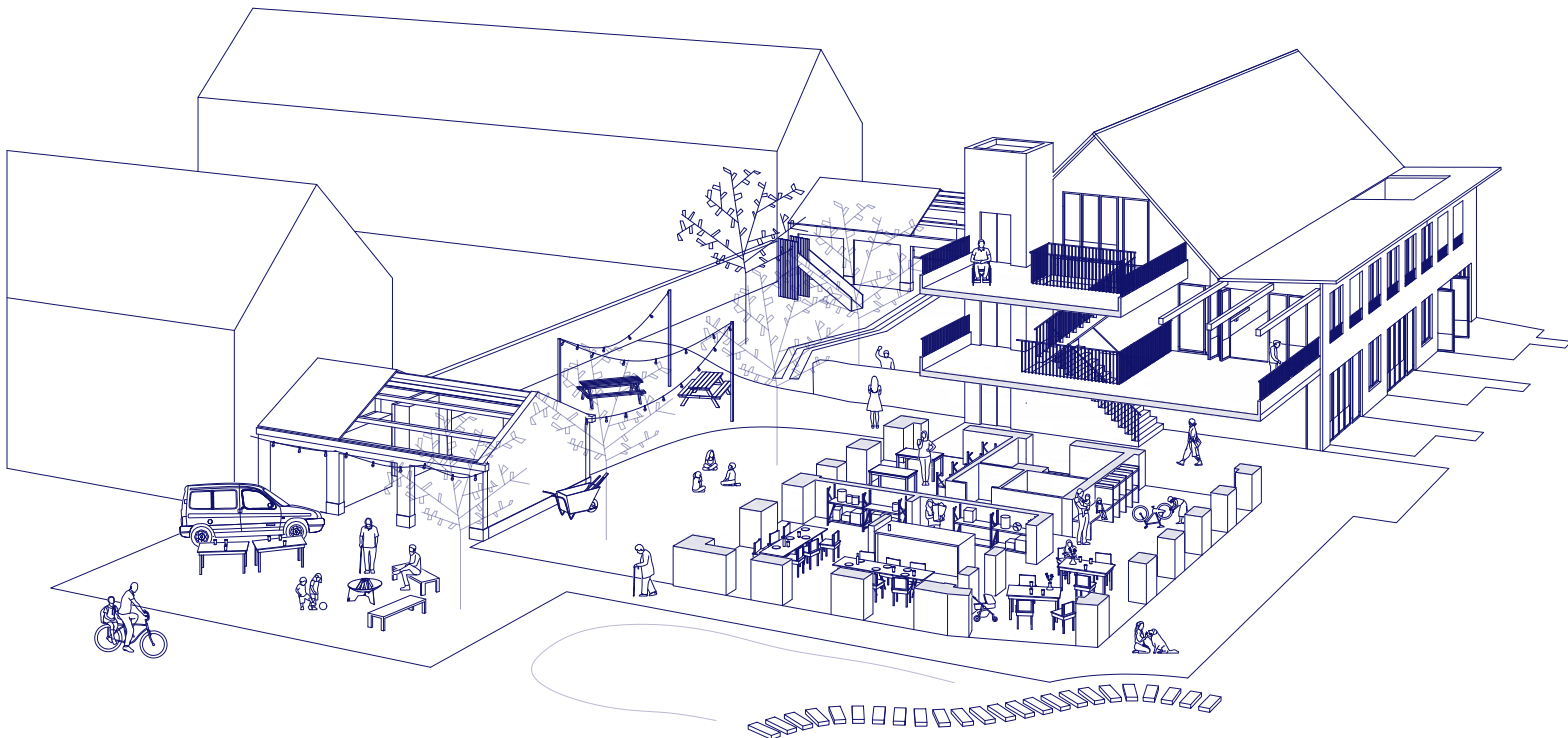
MP2206 – Collectiviteit creëren in de buurt middels een picknicktafel. Kunstenaars: Melissa Mabeoone en Oshin Albrecht.

MP2204 – Een sculptuur die spel en contact bevordert. Kunstenaar: Alice Pandolfo.

MP2210 – Creatie van een Moederbos met eetbare vruchten. Kunstenaars: Sebastiaan Willems en Lola Daels.

MP2210 – Experiment met intergeneratieel woonproject. Architecten: David Vrambout, Emile Marlein en Leander Declodt.

Update 2024

In oktober 2023 werden de laureaten van de Meesterproef 2022 Sociaal Wonen bekendgemaakt, waarna zeventien jonge architecten en acht kunstenaars samen met hun opdrachtgevers volop aan de slag gingen. Een jaar later hebben bijna alle projecten belangrijke stappen gezet richting uitvoering. Op belangrijke momenten worden de jonge architecten nog steeds begeleid door hun meters en peters en het Team Vlaams Bouwmeester.

De projecten in Galmaarden (Providential) en in Puurs-Sint-Amands (Woonveer) liggen voorlopig stil door capaciteitsproblemen bij de maatschappijen, maar de opstartvergaderingen zijn gepland. Het project in Zele (De Thuisbouwer) bleek na aanbesteding duurder dan verwacht, waardoor herwerkingen nodig zijn om het binnen het budget te houden.

MP2201 – Zestien kleinere woontiteiten. Architecten: Linde Redant en Joke Oelbrand.

MP2201 – Voorstel voor een boomgaard en vogelkasten. Kunstenaars: Fran Van Coppenolle en Simon Masschelein.

In de zomer van 2022 maakte Michiel De Cleene, in aanloop naar de summerschool 'Taferelen van dorpeijkheid', 312 foto's.

8 dorpen

Herne (61)
Moorsele (33)
Sint-Katherina-Lombeek (37)
Sint-Lambrechts-Herk (54)
Sint-Maria-Latem (21)
Tielen (33)
Wevelgem (30)
Zwalm (43)

57 straten

Acaciastraat
Augustina Peutermanstraat
Beerlegemsebaan
Bergstraat
Billingenstraat
Bremstraat
Broekstraat
Centrum
Damberdstraat
De Cotteraustraat
De Willaert
Deken Jonckheerestraat
Edingsesteenweg
Gaverbosdreef
Gierlebaan
Guido Gezellelaan
Guldenbergplein
Ieperstraat
Kappellestraat
Kappelleveld
Kasteellaan
Kerkpleinweg
Kerkstraat
Kerkstraat
Kerkstraat
Kortrijkstraat
Krekelstraat
Langemunte
Latemdreef
Latemdreef
Lauwestraat
Lindestraat
Lode de Boningestraat
Lorengstraat
Meersstraat
Molenpad
Muilellaan
Neerveldlaan
Nieuwstraat
Noordlaan
Overheulestraat
Paenhuisstraat
Pastorijstraat
Pieter Breugellaan
Processiestraat
Schoolstraat
Sint-Maartensplein
Sint-Truidersteenweg
Spoorwegstraat
Sportlaan
Stationsplein
Stationsstraat
Stationsstraat
Sterrelaan
Terlindenstraat
Tielendorp
Zuidlaan

18 mappen

Herne Dorpsplein (23)
Herne Stationsomgeving (13)
Herne Steenweg (25)
Moorsele Dorpsplein (15)
Moorsele Dorpsstraat (18)
Sint-Katherina-Lombeek Dorpsplein (19)
Sint-Katherina-Lombeek Verkaveling (18)
Sint-Lambrechts-Herk Dorpsplein (33)
Sint-Lambrechts-Herk Steenweg (21)
Sint-Maria-Latem Dorpsstraat (17)
Sint-Maria-Latem Landschap (4)
Tielen Dorpsplein (22)
Tielen Stationsomgeving (11)
Wevelgem Dorpsplein (23)
Wevelgem Verkaveling (7)
Zwalm Dorpsstraat (23)
Zwalm Landschap (9)
Zwalm Steenweg (11)

26 trefwoorden

Appartement (56)
Bank (6)
Bushalte (24)
Café/Restaurant (23)
Dorpshuis (21)
Dorpsplein (137)
Dorpsstraat (71)
Frituur (6)
Geen groen (22)
Gemeentehuis (16)
Kerk/kapel (83)
Kerkhof (11)
Kruispunt (57)
Landschap (35)
Mensen (74)
Parking (115)
School (13)
Sport (18)
Stationsomgeving (28)
Steenweg (67)
Verkaveling (27)
Weg (5)
Werf/nieuwbouw (15)
Winkel (41)
Woonzorgcentrum (14)
Zonnepanelen (55)

KOPIAALTIJDSCHAP MUTUALITEIT

CENTRUM

P

DE WITTE

DECAF

Hoe ontmoetingsruimte ons leert samenleven in diversiteit

Prijs Wivina Demeester 2023

1
Ontwerp masterplan: O.M.A., Stad Gent; ontwerp publieke ruimte: Stad Gent; ontwerp Melopee: Xaveer De Geyter Architects.

2
Ontwerp masterplan: Leiedal i.s.m. Els Nulens (Blauwdruk), Gemeente Wevelgem; ontwerp publieke ruimte: Studio Basta i.s.m. Demey.

3
Ontwerp: Urbain Architectencollectief.

4
Over deze 'fleeting relationships', zie Ympkje Albeda, *Gemeenschapsdynamieken in super-diverse buurten*, Proefschrift voorgelegd tot het behalen van de graad van doctor in de sociale wetenschappen: sociologie aan de Universiteit Antwerpen, 2020; en Lyn H. Lofland, *The Public Realm. Exploring the City's Quintessential Social Territory*, New Brunswick and London: Aldine Transaction Publishers, 2009.

Met de Prijs Wivina Demeester 2023 werden Vlaamse steden en gemeenten onderscheiden die zich willen inzetten voor het creëren van ontmoetingsruimte. Volkomen terecht, want het Vlaamse Stedenbeleid beschouwt het leren samenleven in diversiteit als een van de grote sociale uitdagingen van onze tijd. Maar welke relaties kunnen mensen die elkaar niet geregeld opzoeken aangaan? En in welke mate kunnen zij leren om te gaan met mensen die etnisch-cultureel en socio-economisch van hen verschillen? In dit artikel onderzoeken we deze vragen in de bekroonde projecten voor drie soorten ruimte: de publieke, de semi-publieke en de institutionele ruimte.

Met de tweejaarlijkse Prijs Wivina Demeester voor excellent opdrachtgeverschap wil het Team Vlaams Bouwmeester een hoogstaand stedenbouwkundig, landschappelijk en architecturaal beleid bij overheden aanmoedigen. Voor de editie van 2023 werden binnen de categorie 'masterplan' het stadsontwikkelingsproject Oude Dokken¹ in Gent en het onthardingsproject Campus Deken Jonckheere² in Wevelgem gelauwerd.

In de Oude Dokken, het 19de-eeuwse havengebied van de stad Gent, wordt sinds 2008 gewerkt aan een levendig, innovatief en multifunctioneel stadsdeel met velden voor woonontwikkeling, publieke voorzieningen zoals een school en een sporthal, cafés, kleine winkels en praktijkruimtes. Ze worden afgewisseld met parkruimtes langs een vier kilometer lange wandel- en fietspromenade op de kaaien rondom de dokken. Twee bouwvelden, de kaaienpromenade en

het Zeppospark aan het Houtdok, zijn reeds in gebruik.

Het onthardingsproject Campus Deken Jonckheere in Wevelgem wordt momenteel uitgevoerd in een straat die tal van publieke voorzieningen ontsluit. Samen met de straat worden ook perceelstukken van deze voorzieningen die aan de straat grenzen en waar onder meer parkings lagen, herschapen in een groene publieke parkruimte. Het project vormt een eerste stap in de aanleg van twee groene fiets- en wandellinten parallel aan de drukke gewestweg die het centrum in tweeën snijdt.

Voor de categorie 'architectuuropdracht' ging de prijs naar de renovatie en uitbreiding van het Ontmoetingscentrum en de herbestemming van de Sint-Corneliuskerk te Aalbeke (beide zijn uitgevoerd en in gebruik).³ Binnen de categorie 'kunst in opdracht' ontving de Antwerpse organisatie Kunst in de Stad de prijs voor twee kunst-opdrachten in de publieke ruimte: *Mimesis*, een werk van Lili Dujourie op de Leopold de Waelplaats, en *The Long Hand*, een sculptuur van Sammy Baloji op de recent heraangelegde Scheldekaaien. In het bestek van dit artikel is vooral het laatste project relevant.

DE PUBLIEKE RUIMTE

Passage

In de publieke ruimte van superdiverse wijken, veelal passageplekken waar maar kort verbleven wordt, ontwikkelen mensen vooral vluchtige relaties.⁴ Het gaat dan louter over elkaar zien, eventueel groeten,

of zelfs dat niet. Over de impact van deze contacten verschillen sociaal wetenschappers van mening. Ze kunnen negatieve gevoelens tegenover etnisch-cultureel en sociaaleconomisch verschillende groepen versterken, maar ook de vertrouwdheid met culturele verschillen doen toenemen. De korte gesprekken kunnen momenten van 'public learning' vormen, waarin competenties ontwikkeld worden om te leren omgaan met diversiteit in de alledaagse ruimte.⁵ Sociologe Ympkje Albeda stelt dat buurtbewoners in superdiverse wijken in het bijzonder openstaan voor een losse omgang met burens met een andere cultuur, maar enkel op een manier die geen sterke banden creëert.⁶ Plekken waar ze ook afstand kunnen bewaren ten opzichte van elkaar bieden die mogelijkheid. Deze samenlevingsvorm, waarbij er een evenwicht is tussen afstand bewaren en het ontwikkelen van positieve relaties over verschillen heen, wordt ook wel convivialiteit genoemd.⁷

Tijdens haar gesprekken met bewoners van superdiverse buurten in Antwerpen en in Rotterdam stelde Albeda ook vast dat de manier waarop kinderen worden blootgesteld aan diversiteit kan variëren. Doordat ze in hun vrije tijd vooral deelnemen aan georganiseerde activiteiten waar ze met de wagen of bakfiets naartoe worden gebracht, verloopt die blootstelling voor middenklassenkinderen op een gecontroleerde manier, terwijl hun ouders de diversiteit van hun woonbuurt eigenlijk wel waarderen. Voor kinderen uit lagere sociale klassen verloopt die blootstelling op een minder gecontroleerde manier: omdat ze niet over een tuin beschikken, spelen ze vaker in de publieke ruimte en ze doen dit ook niet altijd in het gezelschap van hun ouders. Die ouders zullen zich ook minder positief uitlaten over diversiteit.⁸

Maar hoe zit dit dan voor de projecten voor de woonbuurten in Wevelgem en Gent? Superdiverse buurten zijn dit niet. In de nieuwe flats en rijwoningen aan de Oude Dokken woont een vooralsnog eerder homogene (witte) middenklassengroep. Op terreinen van de stad en sogent is het nochtans de regel dat er, verspreid over de verschillende woonvelden, 20% sociale woningen en 20% budgetwoningen moeten

komen. De sociale huurwoningen zijn inmiddels ook in gebruik. Toch oogt het straatbeeld op de vier kilometer lange nieuwe fiets- en wandelboulevard op de kaaien divers.⁹ Deze boulevard verbindt immers de rond de dokken gelegen socio-demografisch diverse buurten met een aantal trekpleisters langs de route, zoals de nieuwe basisschool en buurtsporthal Melopee, het trein- en busstation Gent-Dampoort, de baanwinkels aan de Vliegtuiglaan, het shoppingcenter Dok-Noord, het bedrijvenpark Wondelgemse Meersen en tal van andere, nieuwe zowel als oude, bedrijfslocaties. Dit zorgt voor beweging op de kaaienpromenade. Mensen zijn op weg naar hun werk, naar het station, naar de winkel of naar school. Dit toont aan dat doordachte concepten voor fiets- en wandelroutes tussen buurten en publieke trekpleisters ook een belangrijke rol kunnen spelen in het aanmoedigen van vluchtige relaties tussen etnisch-cultureel diverse groepen die daarom niet noodzakelijk in dezelfde buurt wonen.

Voor de Campus Deken Jonckheere in Wevelgem geldt een min of meer gelijkwaardige redenering. De diverse publieke voorzieningen zoals de scholen, het jeugdhuis, de jeugdlokalen, het Sociaal Huis en de woonzorgvoorzieningen van de campus vormen een trekpleister op de verkeersluwe groene route tussen de diverse woonbuurten in Wevelgem. Het dienstencentrum voor ouderen ligt op een boogscheut naar het westen op het groene lint. Aangezien in Wevelgem slechts 13,6% van de inwoners een niet-Belgische herkomst heeft, zullen vluchtige contacten hier niet zozeer plaatshebben tussen verschillende etnisch-culturele groepen, maar tussen kinderen, jongeren, volwassenen en ouderen.

Park

Parken vormen bijzondere plekken in de publieke ruimte van de door Albeda onderzochte Antwerpse en Rotterdamse etnisch-cultureel en socio-economisch diverse wijken. Veel bezoekers komen er regelmatig en blijven er vaak ook wat langer, waardoor er ook meer smalltalk plaatsvindt die aanleiding kan geven tot het smeden van iets persoonlijker banden. Toch blijven in het park ook barrières bestaan tussen

5
Zie Floor E. Spijkers & Maarten Loopmans, 'Meaningful intercultural contact: how different places pave the way for learning to live together in diversity, *Social & Cultural Geography*', 21:8, 1146-1167, DOI: 10.1080/14649365.2018.1541246, 2020.

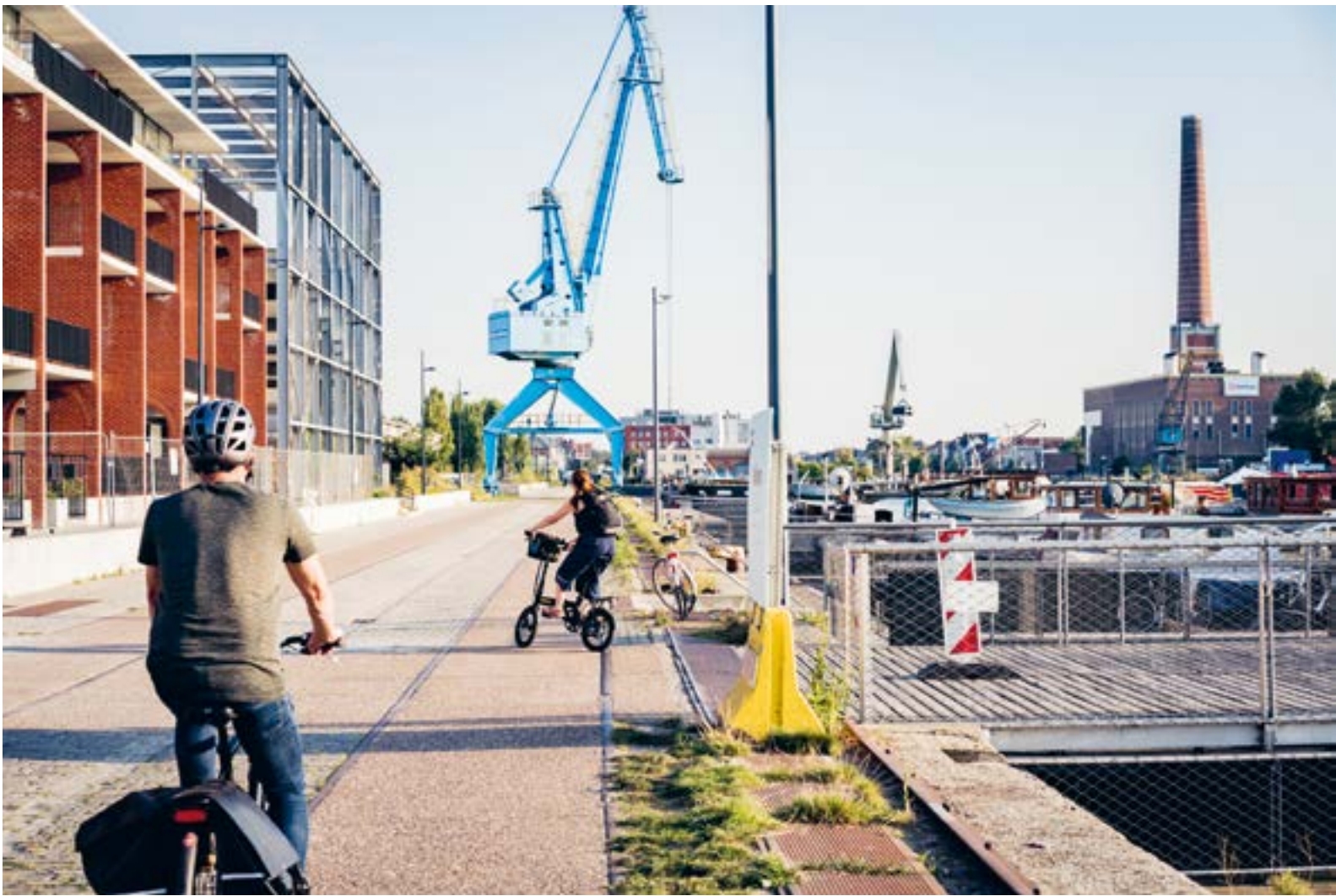
6
Albeda, *op. cit.*

7
Wessendorf, 2014 in Albeda, *op. cit.*, p. 134.

8
Albeda, *op. cit.*, p. 106.

9
Marleen Goethals, 'Life As It Is. Urban development of Ghent's Oude Dokken in the interim period', in De Caigny, S., Desmet, M., Ertas, H., Goethals, M., Kemme, P., Pimlott, M., Tattara, M., Verbeeck, K. (eds.), *Alliances with the Real. Flanders Architectural Review N° 15*. Vlaams Architectuurinstituut, 2022.

In de Oude Dokken, het 19de-eeuwse havengebied van de stad Gent, wordt sinds 2008 gewerkt aan een levendig, innovatief en multifunctioneel stadsdeel met een vier kilometer lange wandel- en fietspromenade op de kaaien. © Wouter Van Vaerenbergh

10
Albeda, *op. cit.*, p. 140.

11
Viki Van Rompaye, *Vrouwvriendelijke stadsplanning in de stad Antwerpen. Een genderanalyse van vier Antwerpse pleinen*. Masterproef voorgelegd tot het behalen van de graad van Master in Gender en Diversiteit, Universiteit Gent, 2023.

12
Albeda, *op. cit.*, p. 68.

13
Aldus de kunstenaar in 2022, zie https://middelheimmuseum.be/nl/activiteit/sammy-baloji_geraadpleegd op 10.06.23.

14
Spijkers & Loopmans, *op.cit.*, p. 1157.

15
Lofland, *op. cit.*, p. 57.

16
Albeda, *op. cit.*, p. 135-136.

Het Kapitein Zeppospark met zijn verlaagde kaai en strand aan het Houtdok trekt bezoekers aan uit de hele stad Gent. © Stad Gent

de verschillende sociale groepen. Zo komen kinderen uit de middenklasse meestal naar het park in het gezelschap van hun ouders, wat een rem kan vormen op het leggen van contacten tussen kinderen van verschillende etnisch-culturele groepen.¹⁰

Het Kapitein Zeppospark met zijn verlaagde kaai en strand aan het oude Houtdok trekt bezoekers aan uit de hele stad Gent. Maar voor jong en oud uit het aangrenzende, etnisch-cultureel en socio-economisch diverse Muide is het Zeppospark hun buurtpark. Het potentieel voor het ontwikkelen van vluchtige en ook iets persoonlijker relaties lijkt hier ruim aanwezig. Bovendien oogt het gecompartmenteerde park, met zitbanken, groen en sport- en spelfaciliteiten in verschillende zones, ook vrouwvriendelijk.¹¹ Toch blijft het in het Zeppospark afwachten wat het effect zal zijn van de nog te bouwen jachthaven en de nieuwe appartementsgebouwen op de kop van het Houtdok. Dit zou kunnen zorgen voor het opwerpen van 'symbolische grenzen', die al dan niet kunnen resulteren in minder sociaal contact tussen de onderscheiden groepen.¹²

De Campus Deken Jonckheere in Wevelgem kan als een nieuw park voor de wijk rond de campus beschouwd worden. In een gemeente waar de meeste bewoners over een tuin beschikken, ligt het regelmatige en langduriger gebruik ervan door gezinnen met kinderen nochtans minder voor de hand. Hier zal dus waarschijnlijk minder aanleiding zijn voor het ontwikkelen van persoonlijke relaties. Wel zullen de vluchtige ontmoetingen tussen kinderen en ouderen nog eens extra gestimuleerd worden doordat de kleuterschool in de toekomst een gebouw zal delen met het woonzorgcentrum.

De Antwerpse kaaien vormen net als de wandel- en fietsboulevard in de Oude Dokken in Gent het toneel voor vluchtige relaties. *The Long Hand*, gepositioneerd op een stuk kaai dat doodloopt op de voormalige toegang van de Schelde naar de Zuiderdokken, markeert echter net een stuk met minder passage. Het kunstwerk en de sokkel, vormgegeven om met een kleine groep samen neer te zitten, nodigen uit om hier wat langer te verblijven.

The Long Hand vormt een opvallend ankerpunt op de kaaien, en uit prille observaties van de opdrachtgever blijkt dat jongeren er daadwerkelijk afspreken. Maar de zitruimte op de sokkel nodigt ook uit om na te denken over de betekenis van het intercultureel ontmoeten, zowel vroeger als vandaag. Met de keuze van de kaaien geeft kunstenaar Baloji aan dat op deze plek de eerste ontmoetingen tussen Belgen en Congolezen plaatsvonden. De eerste boten naar Congo vertrokken van hieruit, passagiers en producten uit Congo, zoals delfstoffen, kwamen hier aan. Het kunstwerk verwijst naar die delfstoffen en verbeeldt een 'lukasa', een geheugensteuntje uit de Luba-cultuur, die onderhandeling vooropstelde en waar geen van bovenaf opgelegde waarheid bestond.¹³

DE SEMIPUBLIEKE RUIMTE

Op semipublieke plekken – Spijkers en Loopmans noemen cafés, residentiële straten en lokale handelszaken – zijn bezoekers of bewoners regelmatig samen aanwezig. Hier worden sociale interactie en diepere 'public learning'-processen meer gestimuleerd.¹⁴ Albeda gebruikt hiervoor een term van sociologe Lyn Lofland: 'intimate-secondary relationships'.¹⁵ Ook hier wordt vertrouwen opgebouwd, de relaties zijn langduriger, bijvoorbeeld bij burens die vaak wat smalltalk en zelfs persoonlijke informatie uitwisselen op straat, maar het evenwicht tussen afstand en nabijheid blijft bewaard. Als deze relaties tot stand komen tussen burens met een verschillende etnisch-culturele achtergrond kunnen ze aanleiding geven tot culturele uitwisseling, bijvoorbeeld wanneer koekjes of gerechten worden uitgedeeld op religieuze feestdagen.¹⁶

Ik kon niet nagaan hoe groot de etnisch-culturele en sociaaleconomische diversiteit tussen de burens is in de gelauwerde projecten. Bij de Oude Dokken in Gent bevinden de geplande sociale woningen zich in afzonderlijke gebouwen, wat de fysieke nabijheid van sociaaleconomisch diverse burens, de voorwaarde voor diepere leerprocessen, niet ondersteunt. De budgetwoningen werden wel opgenomen in een gebouw met marktconforme

Voor het onthardingsproject Campus Deken Jonckheere in Wevelgem werd een straat die tal van publieke voorzieningen ontsluit herchapen tot een groene publieke parkruimte. © Robin Wallegghem

appartementen. Maar of deze budgetwoningen ook blijvend bij de doelgroep terecht komen, is een ander verhaal; onderzoek daarrond loopt nog. Sogent schakelde op zijn eigendommen onderzussen over van budgetkoopwoningen naar budgethuurwoningen.

INSTITUTIONELE PLEKKEN

De sociaaleconomisch en etnisch-cultureel diverse respondenten van Spijkers & Loopmans beschouwen de diverse werkplek en de diverse school als de belangrijkste plekken voor *'meaningful intercultural contact'* en als broedplaatsen voor de diepste processen van *'public learning'*.¹⁷ Op de werkplek hebben collega's een gedeelde verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van collectieve taken. Respondenten uit de (witte) middenklasse in het onderzoek van Albeda (2022) sturen hun kinderen naar diverse scholen om er vaardigheden en kennis te verwerven over het omgaan met etnisch-culturele verschillen. Bedrijfsverantwoordelijken en leraren spelen hierin een belangrijke rol, aangezien zij het intercultureel leren kunnen aanmoedigen en zo een positief diversiteitsklimaat creëren.¹⁸ Ook diversiteit in het lerarenkorps en het managementteam van bedrijven is hierbij van belang.

Toch blijft het schoolsysteem in België nog sterk gesegregeerd. Albeda (2022) stelde vast dat zowel ouders uit lagere klassen als middenklassenouders dit in de hand werken. Ouders uit de middenklasse geven de voorkeur aan gemengde scholen, maar zien die eveneens als plekken om functionele netwerken op te bouwen die kunnen helpen bij het combineren van werk en gezinsleven. Het gaat hier dan bijvoorbeeld over beurtrollen om elkaars kinderen op te halen en op te vangen na school. De perceptie van de in het onderzoek betrokken ouders was dat dit makkelijker werkt tussen families van dezelfde middenklasse. Ouders uit lagere klassen daarentegen kiezen dikwijls voor homogene, klassieke scholen (geen methodeschool), desnoods zelfs buiten hun woonbuurt, omdat die voor hen garant staan voor goed onderwijs. Tegelijkertijd willen ze met deze schoolkeuze hun

kinderen minder blootstellen aan diversiteit. Van Meloep, de nieuwe basisschool aan de Oude Dokken, kan verwacht worden dat ze een bijdrage zal leveren aan het opbouwen van sociale en functionele relaties voor zowel de kinderen als de ouders. Of deze relaties ook een diepgaand leerproces zullen opleveren dat bijdraagt aan het leren omgaan met etnisch-culturele en sociaaleconomische diversiteit, zal afhangen van de mate waarin er sprake is van segregatie in de school, van het diversiteitsklimaat en van de diversiteit van het onderwijzerskorps. Het overwicht van de bewoners uit de middenklasse in de Oude Dokken en het feit dat het niet over een klassieke school gaat – kunsteducatie en in het bijzonder muziek nemen een centrale plaats in bij Meloep – zou aanleiding kunnen geven tot segregatie. Tegelijk wil het Gentse schoolsysteem dat kinderen zoveel mogelijk in hun onmiddellijke omgeving naar school gaan. Voor Meloep betekent dit dat ook ouders uit de meer diverse woonwijken rond de Dokken aangemoedigd worden om voor deze school te kiezen. In ieder geval levert een blik op de publieke ruimte na schooltijd een veeleer divers beeld op.

Het Ontmoetingscentrum en de Sint-Corneliuskerk te Aalbeke, waar slechts 13,1% van de inwoners een niet-Belgische herkomst heeft, mikken vooral op ontmoetingen over de leeftijdsgrenzen heen. Het uit de jaren 1970-80 daterende, gerenoveerde ontmoetingscentrum biedt een grote en een kleine polyvalente zaal, een foyer, een cafetaria en vergaderlokalen aan organisaties voor alle leeftijden en sociaaleconomische groepen. In de uitbreiding, waarvan de vorm herinnert aan de oude dorps huisjes die hiervoor moesten wijken, bevindt zich een nieuwe muziekzaal voor de lokale harmonie. In de heringerichte Sint-Corneliuskerk worden intergenerationale relaties nog sterker aangemoedigd. De jongere leerlingen van de muziekschool delen hier een foyer met de oudere bezoekers van de verkleinde liturgische ruimte en het gemengde publiek van de bibliotheek. Zowel de bibliotheek als de kapel en de muziekklassen geven rechtstreeks uit op de foyer. Bij de klassen en de bibliotheek kan je ook ongehinderd naar binnen kijken.

17
Spijkers & Loopmans, *op. cit.*, p. 1157.
18
Ho, 2011 in Spijkers & Loopmans,
op. cit., p. 1159.

The Long Hand van Sammy Balaji vormt een ankerpunt op de Antwerpse Scheldekaaien en nodigt uit om met een kleine groep samen in gesprek te gaan. © Michael De Lausnay

Hoewel het hier over een instelling gaat, zullen de intergenerationele relaties hier waarschijnlijk toch eerder vluchtig en 'intimate-secondary' zijn, zoals beschreven voor de semipublieke ruimte. Anders dan in schoolklassen of op de werkvloer, kennen de ontmoetingen er immers geen regelmaat, langdurigheid en gedeeld engagement.

Concluderend kunnen we stellen dat er vele gradaties zijn in het leren omgaan met etnisch-culturele, demografische en sociaaleconomische diversiteit. In de publieke en semipublieke ruimte worden vooral losse relaties opgebouwd die kunnen leiden tot convivialiteit, in een institutionele context of bij kunst-gerelateerde publieke pedagogie kunnen diepere leerprocessen ontstaan. Sociaalwetenschappelijk onderzoek toont aan dat projecten voor de publieke, semipublieke en institutionele ruimte, zoals deze die bekroond werden met de Prijs Wivina Demeester 2023, het leren leven in diversiteit kunnen aanmoedigen. Ze vormen dus een werkbaar kader voor beleidsmakers en ontwerpers.

Pieter T'Jonck

Form follows fiction

De bakstenen gevel is aan de voet donkerder gekleurd dan aan de top, net zoals de oude burchtmuren. Voor die vernuftige kleurcompositie deed noA een beroep op kunstenaar Pieter Vermeersch. © Kim Zwarts (+ pp. 234-235)

Open Oproep 3101

Volledige studieopdracht voor de ontwikkeling van het Steen tot een toeristisch onthaal- en bezoekerscentrum

Opdrachtgever

Stadsbestuur Antwerpen

Geselecteerde ontwerpteams

aNNo architecten, BOGDAN & VAN BROECK ARCHITECTS

Atelier Kempe Thill architects and planners, Team van Meer! architecten & co cvba

CALLEBAUT ARCHITECTEN, Frederic Vandoninck Wouter Willems architecten

noAarchitecten (laureaat)

MAAT_WERK architecten, Van Belle & Medina architects

Gegund

2016

Opgeleverd

2021

Sommige gebouwen staan er al zo lang dat niemand nog beseft hoe ze daar ooit kwamen. Slechts weinigen weten bijvoorbeeld hoe het Steen in Antwerpen ooit alleen kwam te staan tussen de havenhangars. Pas toen noAarchitecten de burcht tot een bezoekerscentrum voor de stad en een cruiseterminal verbouwde, leek het vele Antwerpenaars te dagen dat de stad niet 't Stad zou zijn zonder die burcht. Een storm van protest stak op. Toch schreef noA slechts verder aan een lange geschiedenis van verbouwingen. Ondertussen is het protest al lang gaan liggen. Het gebouw is zelfs een geliefd rendez-vous geworden voor stadswandelingen.

De verbouwing van het Steen was in 2016 voorwerp van een Open Oproep. Verscheidene van de ontwerpteams die een voorstel mochten uitwerken, worstelden toen met de vraag hoe het nieuwe programma in het historisch zeer gelaagde monument in te passen viel. Het Steen ontstond immers niet in één keer. Het oudste deel dateert uit de 8ste eeuw, als versterking naast een poort in de stadsomwalling. Die vormt nog steeds de basis van de zuid- en westgevel van het Steen. Later trok men die muren hoger op in een lichtere natuursteen. In de 16de eeuw werd huis 'De Mol' bij de burcht betrokken. De stad groeide toen al zo sterk dat de stadsmuren afgebroken werden en de burcht veranderde in een gevangenis, en nog later een houtzagerij en een woonkazerne.

De 19de eeuw herwaardeerde deze stenen sta-in-de-weg echter, als getuige van een roemrijk verleden. Een restauratie rond 1860 herstelde het geheel naar een fictief beeld van hoe de burcht er ooit had kunnen uitzien. Een Museum voor Oudheidkunde kreeg er onderdak. Die waardering kwam net op tijd, want in 1877 trok men de Scheldekaaien recht voor de havenactiviteit. De wijk rondom de burcht ging toen tegen de vlakte. Plots stond de burcht geïsoleerd in de havenzone, als een vreemde eend in de bijt tussen hangars. Die verbraken aan weerszijden van het Steen de band tussen de stad en de stroom die haar welstand bracht. Dat wrong. Daarom legde de stad wandelterrassen aan boven op de hangars aan de waterkant. Maar ook voor die terrassen stond het Steen in de weg.

Architect Ferdinand Truymen bedacht in 1833 een elegante oplossing om Noorder- en Zuiderterras te verbinden en tegelijk het museum uit te breiden. Langs 'De Mol' voegde hij aan het Steen een vleugel in historiserende stijl toe. Vanaf de oude toegangspoort liet hij een hellingbaan met een wijde bocht omhooglopen, onder de nieuwe vleugel door, om dan aan te sluiten aan het Noorderterras. Het Zuiderterras, een paar honderd meter stroomopwaarts, kreeg net zo'n hellingbaan. De ruimte tussen die twee hellingbanen kreeg de naam 'Steenplein'. De nieuwe vleugel van het Steen kreeg een parmantige, pseudo-middeleeuwse toren, de 'Boekentoren'.

Truyman bemiddelde zo op een typisch 19de-eeuwse manier tussen vooruitgang en traditie. In het project van monumentenzorg wurmde zich immers een idee van stedschoon die het toerisme van de 20ste eeuw aankondigde. Zijn die gerestaureerde burcht en het terras met zicht op de rivier immers geen perfecte toeristische infrastructuur? Helaas: de 20ste eeuw ontwikkelde zo'n afkeer van de architectuur van de 19de eeuw dat een deel van de vleugel van Tuyman in de jaren 1950 plaats moest ruimen voor een fantasieloos pseudorenaissancegebouw, het Scheepvaartmuseum. Alleen de boekentoren en een stuk muur bleven behouden. De eenheid in het complex was daarmee ver zoek.

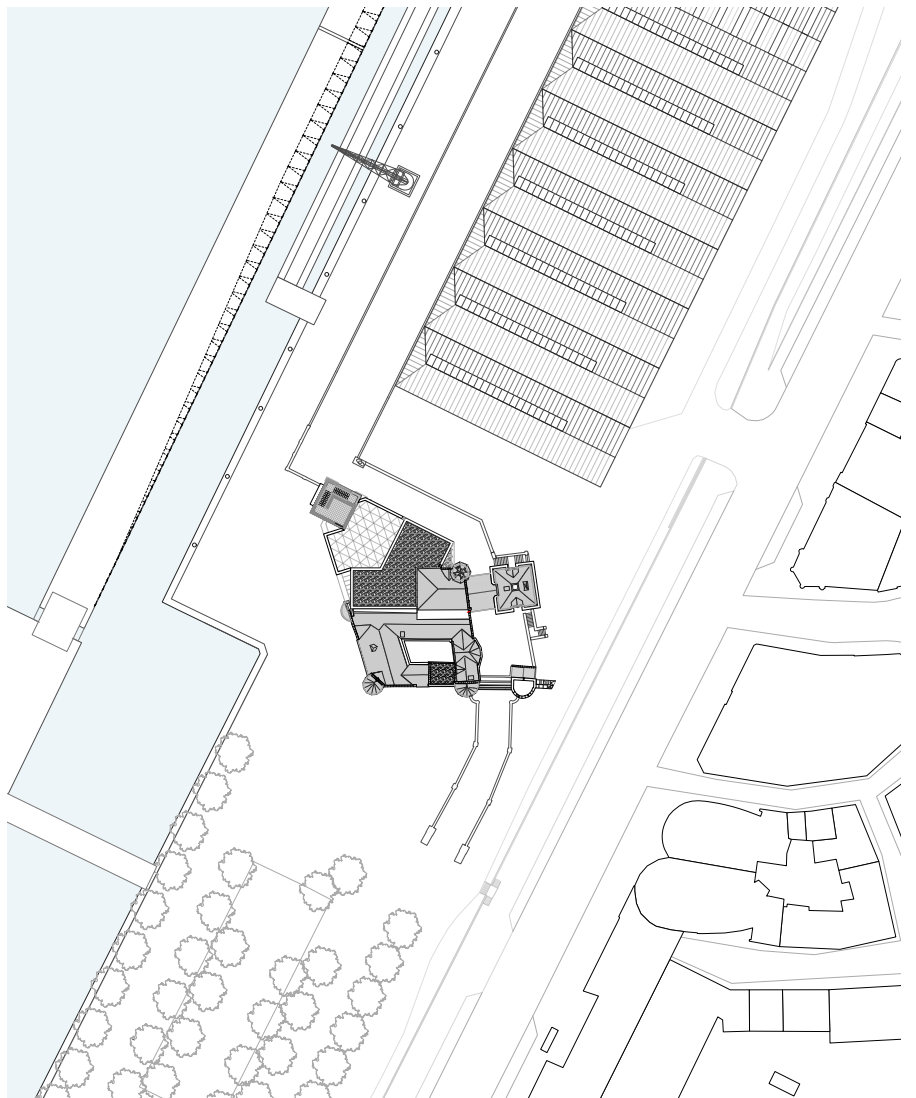

Het terras boven op de toren is een geliefd vertrekpunt voor stadswandelingen. © Kim Zwarts

Die configuratie confronteerde de ontwerpers van de Open Oproep met vele dilemma's. Wat te bewaren van de vleugel van de jaren 1950? Wat met die boekentoren, als deel van het 'Monument'? Hoe integreer je de technologie van een terminal in oude muren? Bovendien bevindt het Steen zich pal in de nieuwe stormvloedkering van de Kaaien. Ook dat was een randvoorwaarde van belang.

Drie teams – Bogdan & Van Broeck - aNNO, Kempe Thill - Meer, en Maat-Werk - Van Belle & Medina – losten het probleem van de terminal op door die geheel of gedeeltelijk buiten het gebouw, in de, eveneens beschermde, hangars onder te brengen. Ook het team Callebaut - FVWW nam zijn toevlucht tot een weliswaar bescheiden uitbreiding. Even divers was de benadering van de vleugel uit de jaren 1950. Terwijl de teams van Bogdan & Van Broeck - aNNO, Kempe Thill - Meer, en Callebaut - FVWW de constructie, zij het met soms drastische ingrepen, behielden, sneden noA en Maat-Werk - Van Belle & Medina dat deel weg. In de plaats voorzagen ze allebei een nieuw volume in baksteen dat verder schreef aan het palimpsest dat het gebouw is.

Het voorstel van noA sprong daarbij in het oog, alleen al omdat het bijna geen uitspraken deed over de ruime omgeving van het Steen, terwijl dat bijvoorbeeld bij Bogdan & Van Broeck - aNNO de echte inzet van het ontwerp leek. Dat was niet omdat ze daarover geen mening hadden,

Sinds de jaren 1890 ligt het Steen geïsoleerd aan de lange kade van de rechtgetrokken Schelde.

Inspiratie vond noA bij de briljante Engelse architect Sir Edwin Landseer Lutyens. Al vroeg in de 20ste eeuw verzon hij voor het splinternieuwe Castle Drogo (Devon, UK, 1930) een vormtaal die eigentijds was, maar zich typologisch laafde aan het beeld van oude burchten. Veel van die vormprincipes kregen een vertaling in het ontwerp van noA. © Antony McCallum

maar juist omdat ze de 19de-eeuwse aanleg van terrassen en burcht volmondig onderschrijven als een betekenisvolle historische laag. Ze bevestigden dat de burcht, sinds hij geïsoleerd kwam te staan, ook losgekomen was van zijn vanzelfsprekende, door traditie bepaalde, relatie tot de stad om uit te groeien tot symbool van 'het verleden' van de stad en zo ook deel van de 'ervaring' daarvan.

NoA behield dus alles uit die periode, maar sneed het volume uit de jaren 1950 tussen hellingbaan, wand van de boekentoren en gebouwen uit de 16de eeuw weg. In het ontstane gat plaatsten ze een nieuwe constructie van drie tot vier bouwlagen met vrijwel dezelfde *footprint*. Een slimme en pragmatische oplossing, want zo palmt het ontwerp op het niveau van de kade als vanzelf de zalen onder de hellingbaan in voor de terminal. Terwijl de nieuwe muren dicht blijven omwille van de waterkering, komt er langs die zalen en de trap naar de hogere etages toch daglicht binnen. Zonder ingewikkelde uitbreidingen schept het ontwerp zo ruimte voor een cruiseterminal op kadeniveau. Een luxueuze trap langs de funderingen van de verdwenen stadswallen voert vandaar direct naar het bezoekerscentrum ter hoogte van het Noorderterras, en dan verder naar de verbruiksruimte op

de tweede etage en het belevingsparcours in de oudste gebouwdelen. Alle programma-delen sluiten zo op vanzelfsprekende manier op elkaar, op de kade en het Noorderterras aan.

Het ontwerp voldeed zo moeiteloos aan het programma, maar voegde er ook een eigen element aan toe: een toren met dakterras aan de kant van de stroom. Die biedt een verbluffend uitzicht over stad én stroom. De toren is er voor iedereen: hij is toegankelijk vanaf de kade en vanaf het Noorderterras, en geeft toegang tot het bezoekersonthaal en het terras van de verbruiksruimte op de tweede verdieping. Hij versterkt zo de historische rol die het Noorderterras kreeg aan het einde van de 19de eeuw.

De goegemeente struikelde echter over het 'banale' uitzicht van de nieuwe vleugel. Die indruk ontstond vooral door foto's van de hoek waar het gebouw aansluit bij de oude boekentoren. De deels overhoekse, strakke gevelopeningen aan die kant roepen inderdaad, ook al door de slanke raamprofielen in rvs, een moderne, franjeloze, gevel op. Wie echter de moeite doet om rondom het gebouw te lopen, merkt hoe gevoelig het reageert op de plek en zijn geschiedenis.

Het ontwerp van noA voegt een eigen element toe: een toren met dakterras aan de kant van de stroom. Die biedt een verbluffend uitzicht over stad en stroom. © Kim Zwartz

De noordgevel bijvoorbeeld valt uiteen in drie delen: het gewraakte 'saaie' deel, een middendeel met raamopeningen die omkransd zijn door kloeke betonnen monelen en de toren op de noordwestelijke punt. Aan de kant van de stroom vertoont die toren een prominente erker. In de gevel die de overgang maakt met huis 'De Mol' keren de raamopeningen met betonnen monelen terug.

De gevel valt zo uiteen in diverse fragmenten, die overigens verwijzen naar verdwenen bouwdelen. Ze worden gearticuleerd door grillige insnijdingen die het beeld van een middeleeuwse burcht oproepen. Als je nader kijkt, merk je ook dat de bakstenen gevel aan de voet donkerder gekleurd is dan aan de top, net zoals de oude burchtmuren. Voor die vernuftige kleurcompositie deed noA een beroep op kunstenaar Pieter Vermeersch.

Het resultaat is een gebouw met een ambigue verschijning: noch oud, noch nieuw. Het schrijft verder aan een lang verhaal met middelen van deze tijd, maar met vormprincipes die er iets 'kasteelachtigs' aan geven. Inspiratie voor die aanpak vond noA bij de lang versmadede, maar briljante Engelse architect Edwin Lutyens. Al vroeg in de 20ste eeuw verzong hij voor het splinternieuwe Castle Drogo een vormtaal die eigentijds was, maar zich typologisch laafde aan het beeld van oude burchten. Veel van die vormprincipes kregen een vertaling in het ontwerp van noA.

NoA wijkt zo ver af van de restauratieprincipes van het Charter van Venetië. Dat bepaalt niet alleen dat ingrepen op monumenten omkeerbaar moeten zijn, het eist bij uitbreidingen ook een duidelijk hedendaagse vorm- en materiaalkeuze. Dit ontwerp is daarin dubbelzinnig. Constructief is het hedendaags, maar het leunt wel op oude vormen en beelden. Door die dubbelzinnigheid sluit het ontwerp echter evenmin aan bij het 19de-eeuwse streven naar een ideaaltypisch beeld. NoA neemt met die houding afscheid van de traumatische ervaring van verlies, een verloren oorsprong of authenticiteit, die de erfgoedzorg van de 19de en 20ste eeuw doordeesemde. Voor deze architecten

is alles architectuur en alles geschiedenis. Een inscenering en een verhaal waarin schijn of zijn er niet meer toe doen, maar alleen de precisie van het gebaar telt.

Het huidige ontwerp is om die reden niet het enige mogelijke. Het vertoont ook geen dwingende verhouding tussen programma en ontwerp. Vorm volgt hier niet 'functie' maar 'verhaal'. Het ontwerp accommodeert de huidige functie wel perfect, maar staat daar wezenlijk wat onverschillig tegenover, vanuit het besef dat hier morgen iets heel anders kan gebeuren. Ooit was dit een burcht, een gevangenis, een houtzagerij, een woonkazerne, een museum. Nu is het een bezoekersonthaal en terminal. Wie weet dan wat morgen brengt? Met kleine ingrepen kan het nieuwe gebouw inderdaad veel andere bestemmingen krijgen dankzij een eenvoudig betonskelet.

De nieuwe toren echter is een blijver. Het is een landmark, een uitkijkpunt dat op zichzelf staat. Dat hebben stadsgidsen ondertussen goed begrepen: het terras boven op de toren is een geliefd vertrekpunt voor stadswandelingen geworden.

Deze tekst verscheen eerder in A+ Architecture in Belgium, nr. 294, feb.-mrt. 2022.

Het Scheepvaartmuseum uit de jaren 1950 maakte plaats voor een nieuwe constructie met vrijwel dezelfde footprint. © Michiel De Cleene

Basisschool Het Park in Melle: het verhaal van een brede school

De invulling staat niet vast, ook het gebruik van de ruimtes kan op termijn wijzigen. Het ontwerp gaat over de ruimtes tussenin, de afwezigheid van hard programma.

Het veelzijdige schoolgebouw toont zich op verschillende manieren. Vanuit de ene straat laat het een slank profiel zien, als was het een vrijstaande woning; vanaf de sporthal verschijnt het als een brede strook die het park omzoomt, een decor waarvoor het spel zich afspeelt. © Tim Van de Velde

Open Oproep 3302

Volledige studieopdracht voor de nieuwbouw van een kleuter- en lagere school op de site Vossenstraat – Beekstraat – Spoorlaan te Melle

Opdrachtgever

Gemeentebestuur Melle

Geselecteerde ontwerpteams

META architectuurbureau bvba

Petillon Ceuppens architecten,
Schenk Hattori AA, Thomas De Geeter
Architektur GmbH (laureaat)

Compagnie O.

Gegund

2017

Gerealiseerd

2021

Geconfronteerd met een basisschool in onaangepaste infrastructuur besloot het gemeentebestuur van Melle op zoek te gaan naar een nieuwe plek. Het kocht daartoe een voormalige schoolsite aan in het hart van een verkaveling wat verderop. Het college had ambitie en wenste er een compacte maar toekomstgerichte school in een park te bouwen. Het resultaat, de Parkschool door Petillon Ceuppens Architecten en Schenk Hattori Architecture Atelier, omarmt het binnengebied en leidt het gebruik ervan in goede banen. Ze schrijft zich in de wispelturige ritmiek van verkavelingsvlaanderen in, maar zet zich er tegelijk tegen af.

De gemeente nam in 2016 contact op met het Team Vlaams Bouwmeester om de opdracht te publiceren via een Open Oproep. Toen bleek dat het de opdrachtgever aan expertise ontbrak inzake projectregie en de opmaak van een projectdefinitie, werd streekintercommunale Veneco in het proces betrokken. De organisatie staat 21 gemeenten rond Gent bij in diverse ruimtelijke kwesties. Rien Gellynck, coördinator bij de dienst Ruimte daar, looft het initiatief van het gemeentebestuur: 'Het opteerde niet om de percelen klassiek te verkavelen, maar wilde er een park en een brede school huizen, met plaats voor een muziekschool en een plaatselijke turnvereniging.'

Gellynck begeleidde het proces tot de aanvraag van de stedenbouwkundige vergunning. Tussen de aanstelling van Veneco en de publicatie van de Open Oproep in 2017 verliep ongeveer één jaar.

Die tijd werd benut om een uitgebreid vooronderzoek uit te voeren. Met inbreng van het gemeente- en schoolbestuur en belanghebbenden stelde Veneco een gedegen projectdefinitie op. Ze focuste op de gewenste werking als brede school en de vertaling daarvan in ruimtelijke schema's. In samenspraak met buurtbewoners werd gezocht naar de optimale invulling van het park. Voor Gellynck was dat een succesvolle manier van werken. 'Het vooronderzoek en de projectdefinitie legden een kader vast waarbinnen de architecten konden opereren. Discussies met de buurt en het bestuur waren al gevoerd toen de ontwerpogave werd gepubliceerd, zodat netelige kwesties opgelost waren en de architecten voluit konden focussen op het ontwerp.'

Het jonge team rond Petillon Ceuppens en Schenk Hattori kon de gunningscommissie overtuigen en sleepte de opdracht in de wacht. De ontwerpers bedachten een compacte school die het publieke park op een efficiënte manier van de speelplaats scheidt. Het concept van het schoolgebouw is zeer innovatief. Door de vluchtwegen uit de klassen langs de gevel te voorzien, boven via een rondgang, kunnen de hallen binnen ingezet worden als centrale plaats van ontmoeting en samenwerking, én opengesteld worden voor externen, zonder de klassen te storen. Op die manier doorbreekt het ontwerp het gangbare klassieke denken.

Na de selectie bleek dat de initieel gevraagde renovatie van de oude sporthal op de site onhaalbaar was. Er werd, bovenop de wedstrijdvrage, aan de architecten gevraagd een nieuwe hal te ontwerpen.

Dit gebeurde stricto sensu niet binnen het raamwerk van de Open Oproep – al laat de toewijzing van een architectuuropdracht via Open Oproep nog aanpassingen aan het ontwerp toe – maar werd wel door Veneco gesuperviseerd. De rol van de intercommunale wijzigde doorheen het traject: na de selectie trad ze vooral op als adviseur in budgettaire kwesties en als bewaker van timing, programma en kwaliteit. Eens het project vergund was, nam Dieter Van Acker, projectcoördinator bij de dienst Projectontwikkeling en -regie, de leiding van zijn collega over. Volgens hem is de rol van een projectregisseur in essentie die van een mediator. 'Aan tafel met architect, bouwheer en aannemer was mijn doel een zo optimaal mogelijk compromis tussen de verschillende visies te verkrijgen. Rien en ik behartigden de belangen van de bouwheer maar traden toch vooral op als neutrale scheidsrechters in het belang van het project.' Aangezien beide coördinatoren een achtergrond in de architectuur hebben, beschikten ze over de nodige expertise om zich van beide taken te kwijten.

Door enkele lockdowns niet op tijd, maar wel binnen budget, werd de school afgewerkt rond de jaarwisseling 2021-22. De Parkschool bestaat uit twee grote en enkele kleinere volumes in het Elsdriespark. Binnen het amalgaam van de verkaveling valt de sporthal niet uit de toon: ze staat naast een schuur en alludeert op de schaal en vormentaal ervan. Het veelzijdige schoolgebouw springt er wel meteen uit en toont zich op verschillende manieren. Vanuit de ene straat laat het een slank profiel zien, als was het een vrijstaande woning; vanaf de sporthal verschijnt het als een brede strook die het park omzoomt, een decor waarvoor het spel zich afspeelt.

Op plan verschijnt de school als een getrapte figuur tussen park en speelplaats. Ze bestaat uit een vierkantig grid van kolommen, betonstenen gestapeld in kruisvorm, met een predalvloer. Vrije wanden maken ertussen lokalen. De invulling staat niet vast, ook het gebruik van de ruimtes kan op termijn wijzigen. Het ontwerp gaat over de ruimtes tussenin, de afwezigheid van hard programma. Die tussenzone stroomt op twee plaatsen als publieke ruimte diagonaal door

Aan de buitenzijde van het gebouw kraagt een rondgang uit. Elke klas geeft erop uit, net als de gemene zalen, maar ook twee trappen naar de speelplaats. © Tim Van de Velde

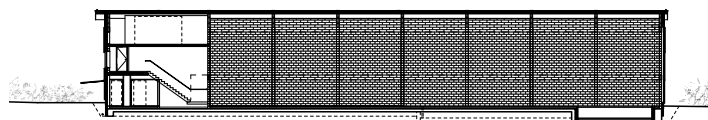
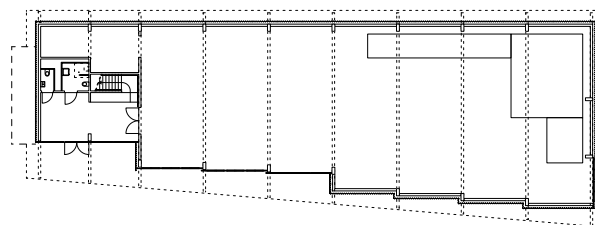

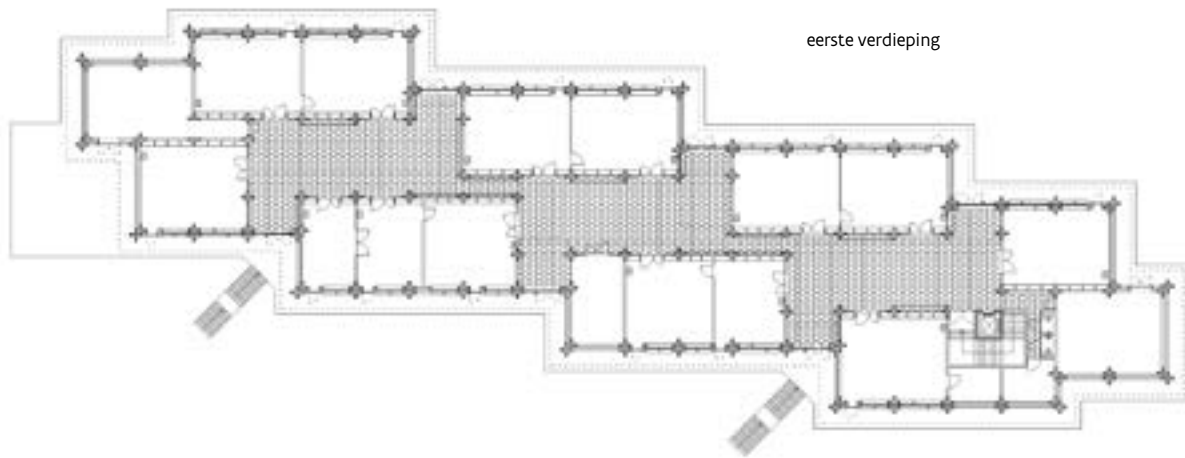

het gebouw, gegend door de kolommen. Tijdens de schooluren een refter maar bovenal een polyvalente hal, is ze daarbuiten ook inzetbaar voor externe initiatieven. De twee tussenruimtes worden door de keuken verbonden, die werkt als scharnier tussen kleuter- en lagere school.

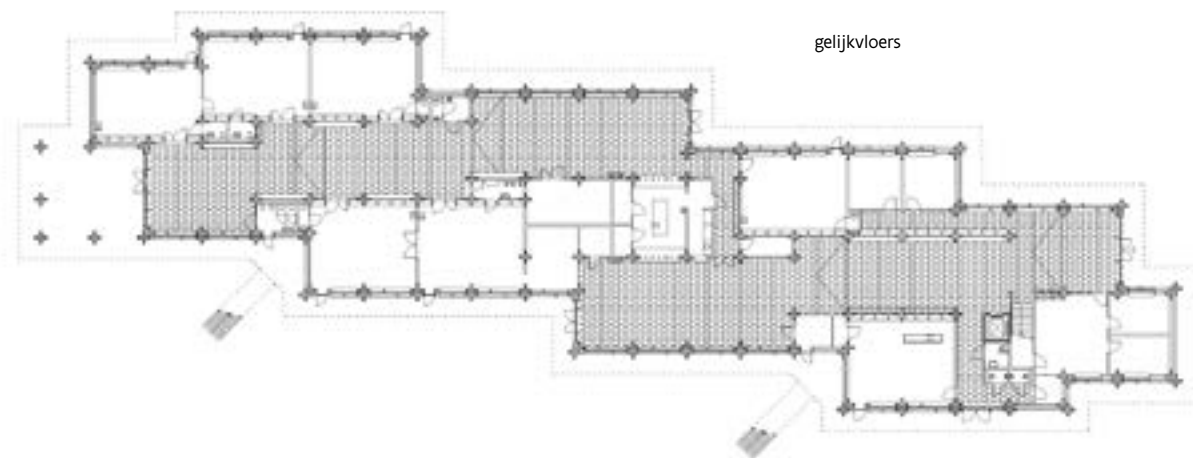
Doordat het gelijkvloers mee helt met het terrein, terwijl de eerste verdieping vlak blijft, worden de ruimtes steeds lager naarmate ze verder weg van de hoofdingang liggen. Het geeft de inkompartij en kantoren meer openheid en de kleuterschool meer geborgenheid, op maat van de kinderen. Op de eerste verdieping zijn de klassen per graad geordend rond een hal. Die reikt telkens van gevel tot gevel en is door een korte corridor verbonden met de hal ernaast. Aan de buitenzijde van het gebouw kraagt een rondgang uit. Elke klas geeft erop uit, net als de gemene zalen, maar ook twee trappen naar de speelplaats. De rondgang fungeert als vluchtroute, de hallen hoeven

Binnen het amalgaam van de verkaveling valt de sporthal niet uit de toon: ze staat naast een schuur en alludeert op haar schaal en vormtaal. De sporthal bestaat uit drie nevenschikte ruimtes onder één dak: toegang en sanitair, de sportzaal voor de school en een grotere hal voor de turnvereniging. © Tim Van de Velde

eerste verdieping

gelijkvloers

Op plan verschijnt de school als een getrapte figuur tussen park en speelplaats. Ze bestaat uit een vierkantig grid van kolommen. Vrije wanden maken ertussen lokalen. De tussenzone stroomt op twee plaatsen als publieke ruimte diagonaal door het gebouw, gegidst door de kolommen. © Petillon Ceupens architecten, Schenk Hattori Architecture Atelier

Doordat het gelijkvloers mee helt met het terrein, terwijl de eerste verdieping vlak blijft, worden de ruimtes steeds lager naarmate ze verder weg van de hoofdingang liggen. Het geeft de inkompartij en kantoren meer openheid en de kleuterschool meer geborgenheid, op maat van de kinderen. © Petillon Ceupens architecten, Schenk Hattori Architecture Atelier

dat dus niet te doen. Daarom kunnen ze bemeubeld worden en is de 'gang' bruikbaar voor onderwijs of spel.

De sporthal bestaat uit drie neven-geschikte ruimtes onder één dak. Een klein volume voor toegang en sanitair staat naast een iets grotere sportzaal voor de school, gevolgd door een nog grotere hal voor de turnvereniging. De ruimtes zijn één, maar zijn door de geleding van het gebouw wel herkenbaar.

Het Elsdriespark vormt binnen de verkaveling een welgekomen afwisseling: het biedt kansen voor ontmoeting en vormt een helder rustpunt. Waardevolle bomen werden behouden, parkeerplaatsen geweerd. Het park herbergt ruimtes voor sport en spel, ligweides met plaats voor de buurtkermis en fietsassen. Het maakt verbinding met de omgeving en omwonenden. Door haar neutrale aanwezigheid in een levendige

context oefent de Parkschool een grote aantrekkingskracht uit op de gemeenschap. Haar uitnodigende ruimtelijkheid combineert ze met een uniforme en warme materialiteit. Zo schiepen de ontwerpers een kindvriendelijke omgeving waarin onderwijs compromisloos kan plaatsvinden.

Een Engelse versie van deze tekst verscheen eerder in A+ Architecture in Belgium, nr. 299, dec. 2022 - jan. 2023.

De Parkschool bestaat uit twee grote en enkele kleinere volumes in het Elsdriespark: het schoolgebouw en – een beetje verder, er tegenover – de nieuwe sporthal. De school is in plan een getrapte figuur, tussen park en speelplaats. © Petillon Ceupens architecten, Schenk Hattori Architecture Atelier

Bouwmeesterbrieven

2021 — 2024

In de loop van zijn mandaat nam Erik Wieërs de gewoonte aan om zich geregeld, naar aanleiding van sleutelmomenten in de werking van het Team Vlaams Bouwmeester of brandende thema's in de actualiteit, persoonlijk tot het publiek te richten. De twaalf 'open brieven' die op die manier het licht zagen, worden hier integraal weergegeven. Sommige zijn expliciet gericht aan onze beleidsmakers of aan de publieke opdrachtgevers in Vlaanderen; alle belangen ze de brede groep aan van wie in Vlaanderen interesse heeft in architectuur en ruimtelijke kwesties. Samen schetsen ze een helder beeld van Wieërs' inzichten en opvattingen, en van de wijze waarop hij de invulling van zijn bouwmeesterschap steeds in een ruime maatschappelijke context wist te kaderen.

Elektrisch rijden: hefboom voor ruimtelijke transitie?

Geachte beleidsmakers,

Nu we midden in de klimaatcrisis zitten, geraakt het debat over de oorzaken en verantwoordelijkheden wat op de achtergrond en lijkt iedereen het erover eens dat er dringend maatregelen nodig zijn. In het kader daarvan zet de Vlaamse Regering onder meer in op de elektrificatie van het wagenpark. Vanaf 2029 wil Vlaanderen dat er geen nieuwe diesel- en benzine-wagens meer worden verkocht. Het valt te betwijfelen of daarmee het individuele wagengebruik zal afnemen ten voordele van de fiets en het openbaar vervoer. We weten ook dat in de file staan met een elektrische wagen even vervelend is als met een wagen met benzine- of dieselmotor. Maar op zich is kiezen voor een wagen zonder CO₂-uitstoot een goede zaak.

Om de transitie waar te maken moeten er enorm veel nieuwe laadpalen geplaatst worden, men spreekt van 100.000 stuks tegen 2030. Zo worden we er meteen aan herinnerd, dat de transitie naar elektrisch rijden ook een ruimtelijke kwestie is. Hoe gaan we die organiseren? Planten we de laadpalen her en der, conform onze traditionele rommelige ruimtelijke structuur? Plaatsen we ze op vraag van de individuele gebruiker, zodat iedereen op wandelafstand over een laadpaal beschikt? Wordt het laadpalengrid met andere woorden uitgerold als een nieuwe 'nutsvoorziening', naar analogie met energie- en waterleidingen? Gaan we het aanbrenge van laadpunten tegen de voorgevel van rijwoningen promoten, zodat de publieke parkeerplaats voor de voordeur definitief wordt geprivatiseerd? Of nog erger: gaan we de lintbebouwing en de verharding van voortuinen bestendigen omdat daar de op te laden wagen moet staan? Wordt het straks nog moeilijker om stukken openbaar domein tot wandelzone te maken waar kinderen kunnen spelen en bewoners elkaar ontmoeten, omdat het openbaar domein toegankelijk moet blijven voor wagens die bij hun laadpunt moeten geraken?

Er vallen ook andere oplossingen te bedenken. De elektrificatie van het wagenpark kan een hefboom zijn om ons ruimtegebruik te reorganiseren. Ze biedt een kans om individuele wagens strategisch te groeperen en zo publieke ruimte opnieuw ter beschikking te stellen van omwonenden en in de woonkernen van steden en gemeenten een woonmilieu te scheppen dat ontmoeting

stimuleert. Ze biedt een kans om ruimte vrij te maken en die te vergroenen en te ontharden. Ze biedt een kans om de deelwagengang te doen vinden.

In het verleden zijn wij in Vlaanderen vaker enthousiast op nieuwe ontwikkelingen ingegaan zonder daar altijd de ruimtelijke gevolgen van in te zien. Het resultaat is onze legendarische gespreide bebouwing, die ons vandaag parten speelt vanwege de hoge verhardingsgraad, een tekort aan toegankelijke open ruimte in dichtgebouwde gebieden, lange en dure linten van nutsleidingen, druk individueel autoverkeer, een onmogelijk performant te organiseren openbaar vervoer en bijna geen aaneengesloten natuurgebieden.

De transitie waar we nu voor staan zal een grote impact hebben op onze ruimtelijke ordening. Plaatsen we ze louter in het teken van business as usual en het maximaal bestendigen van de huidige situatie, dan zal die transitie onvermijdelijk botsen met de – toch algemeen onderschreven – strategische doelstellingen van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen. Dan vallen de ‘kernkwaliteiten van de leefomgeving’ die in dat kader werden gedefinieerd (gedeeld en meervoudig ruimtegebruik, biodiversiteit, klimaatbestendigheid, gezondheid, inclusief samenleven etc.) nóg moeilijker te realiseren. Nemen we de zorg voor de (open) ruimte echter van bij het begin van deze transitie mee, dan kunnen we heel wat ruimtelijke winsten boeken. Dan wordt de omslag naar een CO₂-arme omgeving een opportuniteit voor toekomstbestendig ruimtegebruik.

De Vlaamse overheid heeft een verantwoordelijkheid om de transitie naar elektrisch rijden ook ruimtelijk in goede banen te leiden en is ook het best geplaatst om hierin de lokale besturen te ondersteunen. Als Team Vlaams Bouwmeester hebben wij de knowhow en het netwerk om dit proces ruimtelijk te begeleiden. Laten we de ruimtelijke expertise, waarover wij in Vlaanderen in overvloed beschikken, inzetten om onze leefruimte te verbeteren.

Erik Wieërs
Vlaams Bouwmeester

Ambitieuze publieke bouwheren aan zet

Geachte beleidsmakers,

Hopelijk biedt de vakantie u de gelegenheid om even te ontspannen. Dat kan bijvoorbeeld door een bezoek te brengen aan een inspirerend architectuurproject. Aanraders zijn het Steen (noAarchitecten) of het vernieuwde Stadhuis (Hub-Origin) in Antwerpen, Bibliotheek Predikheren (HildundK, Korteknie Stuhlmacher) in Mechelen of NIRAS communicatiecentrum (Bovenbouw, ONO en Studio Paola Viganò) in Dessel. U zal dan kunnen vaststellen dat de Open Oproep van de Vlaamse Bouwmeester nog steeds garant staat voor kwaliteitsarchitectuur. De Open Oproep is een procedure die door de eerste Vlaamse Bouwmeester bOb Van Reeth in het leven werd geroepen om publieke bouwheren bij te staan voor de aanstelling van de juiste ontwerpers voor hun projecten. De Open Oproep kadert in de missie van de Vlaamse Bouwmeester om Vlaamse overheden en lokale besturen te begeleiden naar kwalitatieve projecten. Deze besturen zijn overigens niet verplicht hun ontwerp opdrachten via een Open Oproep aan te besteden: de Open Oproep is een aanbod aan gemotiveerde publieke opdrachtgevers. Afgelopen jaar gaven onder meer een Berlijnse uitgeverij (Jovis) en een Britse kwaliteitskrant (*The Guardian*) blijk van bijzondere waardering voor de Open Oproep en ook elders in Europa is er aandacht. Met name in Nederland en Luxemburg is men geïnteresseerd in de ontwikkeling van een gelijkaardige procedure. In Vlaanderen wordt de werkwijze al veel langer breed gedragen door ontwerpers en experts. Ook bij lokale besturen kunnen wij bogen op enthousiasme. Verschillende lokale besturen maakten en maken gebruik van de Open Oproep voor heel diverse ruimtelijke opgaven. Ondanks dat alles merk ik dat er bij sommige overheden toch nog koudwatervrees bestaat over de Open Oproep. Vreemd eigenlijk omdat de Vlaamse overheid ervoor gekozen heeft een Vlaamse Bouwmeester en een team aan te duiden om die architectuurkwaliteit te bewaken.

Misschien heeft de argwaan te maken met een verkeerde perceptie van wat kwalitatieve architectuur en een kwalitatief ontwerp inhouden. Vaak wordt van een tegenstelling uitgegaan tussen een architectuur die haalbaar en betaalbaar is en architectuur met een grote A, die naast de pragmatische eisen extra spektakel biedt. Als men op zoek is naar bijzondere architectuur, zo lijkt het, wordt eventueel een Open Oproep overwogen, maar voor het gros van de Vlaamse overheidsopdrachten kiest men voor andere

procedures. Architectuur is nochtans geen occasionele luxe en de voorstellen van ontwerpers zijn niet te categoriseren in haalbaar en betaalbaar enerzijds en uitzonderlijke architectuur anderzijds. Een goed ontwerp geeft op specifieke wijze betekenis aan de maatschappelijke ambities van een opdrachtgever en daar kan elke opgave wel bij varen. Misschien is de koudwatervrees van sommige overheidsinstanties te wijten aan angst voor het onbekende die de 'Open' Oproep suggereert. De zoektocht naar een geschikte ontwerper voor een bepaalde opdracht is evenwel niet te herleiden tot het afvinken van meetbare criteria. Wanneer bijvoorbeeld heel erg wordt ingezet op ervaring, die aangetoond moet worden met referenties van soortgelijke opgaven (voor het ontwerp van een nieuwe sporthal kiezen we liefst een ontwerper die al een sporthal heeft gebouwd), dan verkleint de kans op een verrassende benadering. Komt vernieuwing immers niet soms net voort uit ervaring met andere opdrachten?

Bij de Open Oproep vertrekken we vanuit het idee dat we het antwoord op de gestelde opgave nog niet kennen en dus nog niet kunnen weten wie de geschikte ontwerper is. Via een laagdrempelige procedure mikken we op een brede selectie van ontwerpers en daardoor een verscheidenheid aan voorstellen waaruit een verantwoorde keuze kan worden gemaakt. Die goede ontwerpers naar voren halen is precies de taak van het Team Vlaams Bouwmeester. Wij kiezen daarbij niet voor zekerheid maar voor diversiteit. Die diversiteit geeft ons de mogelijkheid om samen met de opdrachtgever een ontwerper te kiezen met een ambitieuze visie op de opdracht, die procesbereid is en de dialoog wil aangaan met alle belanghebbenden. Vandaag worden nog te veel opdrachten van de Vlaamse overheid in de markt gezet vanuit een te beperkte visie op architectuurkwaliteit. Het lijkt alsof men maar niet loskomt van een boekhoudkundig pragmatisme om een ontwerper aan te duiden. De intentie om de procedure juridisch dicht te timmeren is soms sterker dan de wens, een proces uit te bouwen dat tot architectuurkwaliteit leidt. Het kiezen van een bekwaam ontwerpteam vraagt een open en lichte procedure en de lange ervaring van een professioneel team. Samen met mijn team doe ik dan ook graag een warme oproep aan alle lokale besturen en aan alle geledingen van de Vlaamse overheid, om 'hun' Bouwmeester in te zetten en een beroep te doen op de expertise van ons team. Alleen zo kunnen we de architectuurcultuur, die vandaag in Vlaanderen opgang maakt en nu ook in het buitenland begint op te vallen, bestendigen.

Erik Wieërs
Vlaams Bouwmeester

In Vlaanderen hoeven we niet hoger te bouwen dan vier verdiepingen

Wonen is een basisrecht. Het Belgische en later het Vlaamse beleid hebben er steeds alles aan gedaan om dat recht te verzekeren door, na de Tweede Wereldoorlog, duidelijke keuzes te maken. Er werd ingezet op het model van private koopwoningen en allerlei opeenvolgende maatregelen moesten de aankoop van een eigen woning haalbaar en betaalbaar maken voor zo veel mogelijk mensen. Voor wie een koopwoning ondanks alles niet haalbaar bleek, heeft de overheid gezorgd voor sociale woningbouw. Huisvestingsmaatschappijen bouwen degelijke woningen die voor een, volgens inkomen bepaald bedrag, verhuurd worden.

Vandaag spreken we over een wooncrisis omdat beide sporen vastlopen. De private woning is voor vele modale verdieners onbetaalbaar geworden en de noden in de sociale woningbouw zijn legio. De overheid slaagt er om allerlei redenen onvoldoende in de bouw van bijkomende sociale woningen op te schalen. Omdat steeds meer mensen hun woondroom (een eigen koopwoning) niet meer kunnen bekostigen, komen ze terecht op een oververhitte huurmarkt. Ook voor diegenen die een te hoog inkomen hebben om in aanmerking te komen voor een sociale woning, wordt huren onbetaalbaar. Ondertussen groeit de wachtlijst voor sociale woningen verder aan, en zijn de wachtenden aangewezen op huren op de private markt. Gezien wij in Vlaanderen, vergeleken met de rest van Europa, met een groot deel eigenaarswoningen zitten, en (sociale) huurwoningen slechts een klein deel van het woningenpatrimonium uitmaken, is de situatie ronduit dramatisch.

De eerste voor de hand liggende reflex is: we moeten meer bouwen. Als het aanbod meer in evenwicht is met de vraag, dan worden de woningen vanzelf goedkoper. Dat lijkt logisch maar het klopt niet altijd. Woningen zijn naast een primaire nood ook een beleggingsproduct en daar speelt dus naast vraag en aanbod van de woonlustige ook de investeringsdrang van de belegger. Zolang er marktspelers zijn die graag woningen aanschaffen om hun kapitaal te investeren, zal de bouw van meer woningen de prijs niet per definitie doen dalen. De woningprijzen worden immers niet zozeer bepaald door de bouwkost, maar wel door wat de koper ervoor wil en kan betalen. Zolang de kostprijs van de grond door speculatie zo sterk blijft stijgen, is meer of goedkoper bouwen geen oplossing. Naast de beleggers zijn er uiteraard ook kapitaalkrachtige mensen die een tweede verblijf aankopen voor eigen gebruik. Zij zijn voor

de ontwikkelaars een interessanter doelpubliek dan de mensen op zoek naar een betaalbare woning.

De Vlaamse overheid werkt inmiddels aan de broodnodige bouwshift om onze open ruimte te vrijwaren. Het beleid dat de aankoop van vrijstaande woningen op het eigen stukje grond heeft gestimuleerd, heeft er ook voor gezorgd dat het hele Vlaamse landschap kreunt onder verspreide bebouwing. De ambitie is om vanaf 2040 geen bijkomende ruimte meer aan te snijden, om niet meer in het open landschap te bouwen, maar meer aaneengesloten in de centra en kernen nabij voorzieningen en knooppunten van openbaar vervoer. Er komt dus minder bouwgrond en we gaan bouwen op duurdere locaties. Wordt betaalbaar wonen dan niet nog meer bedreigd? Hoe gaan we dat doen: betaalbare woningen realiseren op schaarsere en waardevollere gronden?

Ondertussen ruiken sommige marktspelers gouden kansen. De bouwshift impliceert immers meer bouwen op minder grond. Hoogbouw wordt door sommigen dan naar voren geschoven als hét antwoord op de vraag naar zo'n hogere densiteit. En als je meer appartementen kan stapelen op een perceel, dan daalt het grondaandeel per appartement en kan je bij de verkoop meer winst maken.

Ook sommige specialisten geven verkeerdelijk de indruk, dat hoger bouwen dé oplossing is voor het compacter maken van ons uitgespreide bouwlandschap. Onderzoek toont echter aan, dat van verschillende verdichtingsmodellen hoogbouw niet de hoogste densiteit oplevert. In Vlaanderen is er absoluut geen nood aan hoogbouw (enkele grootstedelijke wijken buiten beschouwing gelaten). Als we de leegstand invullen, te grote woningen beter benutten, compacter bouwen in de kernen en zoeken naar overlap in de programma's dan hoeven we niet veel hoger te gaan dan pakweg vier lagen om iedereen een fatsoenlijke woning aan te bieden.

De opgave om denser te bouwen zorgt voor heel wat uitdagingen. Door meer aandacht te besteden aan de architecturale kwaliteit kunnen we ervoor zorgen dat we dichter bij elkaar gaan wonen zonder in te boeten aan wooncomfort en privacy. Gemeenschappelijke ruimten zoals tuinen, inkom- en traphallen, was- en berg ruimten kunnen ontworpen worden als aangename verblijfsruimten, die kansen creëren om elkaar te ontmoeten en zo bijdragen aan sociale cohesie. Want waren we niet, nog niet zo lang geleden, minder enthousiast over de sociale cohesie in een hoogbouw?

Als we wonen als een collectieve opgave zien en niet enkel focussen op de luxe van de private unit, maar ook aandacht hebben voor de gedeelde ruimte, dan kunnen we plaats besparen zonder torenhoog te stapelen. Tegelijkertijd creëren we een woonmilieu waar we mensen op elkaar betrekken. Zo wordt wonen weer samenwonen, iets wat we in Vlaanderen een beetje zijn verleerd.

Erik Wieërs
Vlaams Bouwmeester

Welke toekomst voor de Boerentoren?

Architectuuringrepen beroeren zelden de publieke opinie, behalve kennelijk als het gaat over de transformatie of uitbreiding van erfgoed. Op zich is het goed dat iedereen het debat over de omgang met erfgoed aangaat. Alleen is het spijtig dat ook dit debat lijkt te polariseren in een (valse) tegenstelling: de ene groep vindt dat je in het teken van modernisering, vernieuwing en een maakbare toekomst drastisch moet durven ingrijpen. De andere groep staat huiverig tegenover verandering en meent dat erfgoed gekoesterd en bewaard moet blijven. In werkelijkheid is de kwestie veel complexer, omdat er evenveel manieren bestaan om met erfgoed om te gaan als er erfgoedgebouwen zijn.

Aan het ene uiteinde van het spectrum ligt de nadruk op het in oorspronkelijke staat herstellen en voor de toekomst bewaren. Het gebouw wordt erkend in zijn cultuurhistorische waarde, als een ijkpunt in de geschiedenis. Voor gebouwen die als enige overblijven uit een vervlogen tijd of die een bijzondere uitdrukking zijn van een architectuurstijl of een unieke waarde hebben als getuigenis van een verdwenen cultuur, is dit het geschikte antwoord. Op voorwaarde dat ze goed bewaard zijn en hun sprekende karakter behouden hebben. Een nieuw programma is in dit geval niet de leidraad om het gebouw aan te passen: het programma schikt zich naar de gereconstrueerde ruimte. Met deze aanpak is niets mis, maar dit is niet het enige spoor.

Het andere uiterste bestaat erin het gebouw grondig te transformeren en er een nieuwe laag overheen te leggen die er een volledig nieuw karakter aan geeft. Vaak grijpt men hiervoor naar een vormtaal die expliciet de breuk opzoekt met het oude gebouw. Dat laatste wordt uitdrukkelijk geherpositioneerd, om aan te kondigen dat de dagen van dit monument voorbij zijn en er nu een nieuw tijdperk aanbreekt. Het gebouw krijgt een ander programma, afgestemd op hedendaagse noden, en de nieuwe architectuur drukt die verandering uit. Deze strategie is aangewezen bij gebouwen die hun karakter en glorie in de loop der tijd zijn kwijtgespeeld door verwaarlozing of voortdurende aanpassing.

Het is echter nooit of het één of het ander. Elk erfgoedobject moet zijn plaats vinden op een waardeschaal tussen volledige restyling en maximale conservatie. Het is cruciaal om eerst tot een consensus te komen over waar het gebouw zich op die schaal precies situeert en hoeveel vernieuwing of conservatie het nodig heeft. Om die plaats

te bepalen moet je eerst grondig bestuderen wat er al is. Dit vergt niet enkel bouwhistorisch en technisch-structureel onderzoek, maar ook een studie van de betekenis van het gebouw in een ruimere maatschappelijke context. Daarvoor moet je experten horen en burgers inspraak geven. Maar het vergt ook overleg met de publieke actoren die straks advies moeten verlenen, een vergunning moeten afleveren en – in geval het bijvoorbeeld om beschermd erfgoed gaat – overheidssteun zullen toekennen.

Wanneer je als opdrachtgever eenmaal je positie hebt bepaald, moet je vertrekken vanuit respect voor het gebouw en vanuit een grondige analyse van zijn ruimtelijke, structurele kenmerken, zijn architectuur en ornamenten. Daarop kan je dan, zoals de Duitsers het noemen, *weiterbauen*: verder bouwen, een nieuw hoofdstuk toevoegen aan het narratief van het gebouw, zonder het te verminken. De nieuwe taal hoeft niet nostalgisch of historiserend te zijn: ze mag de vernieuwing tonen, dat kan fluisterend en zonder te schreeuwen. Het gebouw wordt niet opgebaard noch opgewekt uit de dood maar krijgt levensverlenging.

Gelukkig bestaat er wereldwijd (en ook in Vlaanderen) een groot aanbod aan getalenteerde ontwerpers die dat *weiterbauen* onder de knie hebben. Waarom zouden wij ons voor de herbestemming van de Antwerpse Boerentoren dan tevreden stellen met een Amerikaanse *starchitect* en een gewiekste ondernemer die kost wat kost hun stempel willen drukken op de Antwerpse skyline? Moeten we ons niet eerst met z'n allen afvragen of het wel nodig is om een bestaand icoon tot een nieuw icoon te transformeren? Wordt de Boerentoren in het voorstel van Fernand Huts en Daniel Libeskind werkelijk '(terug)gegeven aan de Antwerpenaar', of wordt het overgeleverd aan de toeristische industrie?

Erik Wieërs
Vlaams Bouwmeester

Het landschap als meester

Op veel plaatsen in de wereld en ook in Vlaanderen leeft nog altijd de idee dat stilstaan achteruitgaan is en vooruitgang gelijkstaat met groei. Vooruitgang betekent dan ook uitbreiden, toevoegen, ontwikkelen of kortweg: bouwen! Het verder uitbreiden van woonontwikkelingen, infrastructuur en industrieterreinen werd en wordt nog steeds gezien als een vorm van economische en maatschappelijke vooruitgang. Bouwen vereist hoe dan ook het innemen van open ruimte, van natuur en landbouwgebied, van groen en water. Daarbij wordt meestal het adagium 'vrijheid van ontwikkeling' vooropgesteld, ongeacht het onderliggende landschap. Dat landschap wordt gedraineerd of opgespoten en zodanig gewijzigd dat eender welke activiteit op eender welke plek mogelijk wordt. Beken worden ingebuisd, waterlopen verlegd en bomen omgehakt om plaats te maken voor de activiteiten van de vooruitgang.

Op dit moment lijkt het of de kentering waarvan specialisten al vijftig jaar dromen, eindelijk binnen handbereik komt. Er gaan steeds meer stemmen op voor minder (of niet meer) bouwen en meer aandacht voor natuur en open ruimte. Dat betekent ook meer aandacht voor de context, voor de geomorfologie van het landschap. Alvorens we ingrijpen op het landschap moeten we het eerst lezen en analyseren, de structuren herkennen en respecteren. Het doorsnijden van een bos met verkeersinfrastructuur betekent onmiskenbaar een vooruitgang in snelheid om van het ene punt naar het andere te geraken, maar betekent ook een onderbreking van een bestaand natuurlijk systeem en van een biodiverse logica. Dat beseffen we meer en meer en we trachten de schade te beperken met hier en daar een ecoduct of een andere bypass, om zo de onderbroken continuïteit van het landschappelijke weefsel te herstellen. Maar zal dat volstaan? Is het niet te laat voor enkel herstel van het oorspronkelijke landschap? Moeten we niet ook zorgen voor extra natuur, bomen en water om de klimaatcrisis te temperen?

Recentelijk vond in het Atelier Bouwmeester in de reeks Small Talk een gespreksavond plaats, georganiseerd door Blikveld, de vakvereniging voor landschaps- en tuinarchitectuur, met de titel: 'Het Landschap als Meester, over een landschappelijke benadering als leidraad voor ruimtelijke ontwikkeling'. Uit de presentaties en het panelgesprek onder specialisten begreep ik dat er nood is aan grootschalige landschappelijke ingrepen. We komen er niet met het aanplanten van hier en daar een boom: er moeten heuse

bossen worden aangelegd die onze steden met elkaar en met het omliggende landschap verbinden. Dat vraagt een ingesteldheid die we vandaag doorgaans voor verkeersinfrastructuur aan de dag leggen: het opzetten van grote trajecten en het vrijmaken van ruime budgetten om het landschap en de open ruimte te hertekenen.

In een pluralistische en democratische samenleving is het niet vanzelfsprekend om grote infrastructuurwerken op touw te zetten. Het vraagt heel wat overleg tussen de diverse overheden en participatie van de mondige en georganiseerde burger. Maar bovenal vraagt het een andere zienswijze en een andere benadering. Het stelt onze ideeën over vooruitgang en een maakbare wereld op de proef. We moeten nu leren om anders naar onze leefomgeving te kijken. Niet meer vanuit de ambitie om toe te voegen en ruimte in te palmen, maar vanuit het behoud van de open ruimte. Hoe krijgen we op de agenda dat vooruitgang behoud en herstel betekent?

Onder het talrijke publiek van specialisten en geïnteresseerden op de gespreksavond leek het in de nabespreking niet moeilijk om een consensus te vinden over de noodzaak van onmiddellijke actie. Iedereen leek in te zien dat het voor herstel van de open ruimte en de natuur in Vlaanderen eigenlijk te laat is en dat een ruimtelijke transformatie van onze leefomgeving met het oog op klimaatadaptatie dringend grootschalig ingrijpen vergt. Maar hoeveel overstromingen, stormen, hittegolven, mislukte oogsten en watertekort zijn nodig om een breed publiek te overtuigen van de noodzaak van een rigoureuze ingrijpen in ons ruimtelijk systeem? Hoe krijgen we iedereen mee in de noodzakelijke transformatie en de opzet van ambitieuze projecten? Als we de budgetten voor verkeersinfrastructuur verschuiven naar landschappelijke infrastructuur, komen we dan niet al een heel eind?

Erik Wieërs
Vlaams Bouwmeester

Samenwonen

Organiseren wij het wonen liever individueel omdat het in onze aard ligt of heeft het individuele wonen onze aard beïnvloed? Is onze favoriete woonconditie de oorzaak dan wel het gevolg van onze algemene neiging tot zelfzuchtigheid? Misschien is samenwonen nog iets wat we als Vlaming moeten leren. Nochtans spreken we vaak met veel waardering over de burens die onze planten water geven als wij op reis zijn en over de winter- of zomerborrel die in onze verkaveling georganiseerd wordt. We gaan van nature op zoek naar contact met omwonenden en kijken nostalgisch terug naar het oude dorp als collectief woonmodel. Sluimert er dan toch niet een verlangen naar samenwonen, ook bij zij die steevast kiezen voor het individuele model?

Sinds de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog staat de woonontwikkeling in Vlaanderen in het teken van de individuele, private woningbouw. Door het verwerven van een eigen kavel en het bouwen van een eigen huis, bij voorkeur vrijstaand en in een groene omgeving, heeft de burger zijn woonbehoefte zelf ingevuld. De overheid faciliteerde dit door bouwgronden ruim beschikbaar te stellen, de nodige bouwpremies, verkavelings- en bouwvergunningen af te leveren en het pendelen mogelijk te maken door de aanleg van een uitgebreid wegennet. Zo werd het landschap getransformeerd in een uitdijend weefsel van woonlinten en verkavelingen.

Vandaag botst het ideaal van vrijstaand wonen in het groen steeds meer op zijn economische en ecologische grenzen. Het ruimtebeslag is te groot geworden, er ontstaan problemen met de waterhuishouding, de biodiversiteit gaat stelselmatig achteruit, efficiënt openbaar vervoer blijkt onmogelijk te organiseren en we rijden onszelf vast in de files. De kosten van het onderhoud van infrastructuur zoals wegen, rioleringen en nutsleidingen lopen uit de hand. Aankijkend tegen de uitgave om die vrijstaande woning tegen 2050 klimaatneutraal te verbouwen, is het oude woonideaal voor velen ook onbetaalbaar geworden.

Wonen betreft altijd meer dan de privacy en het comfort van de eigen woning. Wonen betekent ook inzet en zorg voor de bewoners in je directe omgeving en voor de open ruimte die je met hen deelt. De vormgeving van de woningen en de wijze waarop ze zich in de ruimte tot elkaar verhouden kan op een ongedwongen manier de ontmoeting tussen de bewoners stimuleren en hun samenwonen bevorderen. De waarde van het woonmilieu en

de woonkwaliteit worden ook bepaald door hoe de woning is betrokken op de collectieve of publieke ruimte eromheen. In die zin krijgt het ontwerp een sociale dimensie. Het zou spijtig zijn om die te negeren, door uitsluitend te focussen op het individuele comfort van de individuele woning. Bovendien biedt het samenwonen als op-elkaar-betrokken wonen de mogelijkheid om diverse maatschappelijke uitdagingen het hoofd te bieden.

Op 6 september presenteren wij in het Atelier Bouwmeester een 'Bouwmeester gids': *Samen wonen ontwerpen*. Met een inleidende stand van zaken, een reeks rijk geïllustreerde projectbesprekingen – het gaat om ontwerp opdrachten die door het Team Vlaams Bouwmeester werden begeleid – en beschouwende essays willen we laten zien wat ontwerp vermogen in het licht van een aantal actuele maatschappelijke uitdagingen. Als we in de toekomst, omwille van duurzaamheid en betaalbaarheid, dichter bij elkaar gaan wonen en meer ruimte delen, hoeft dat niet noodzakelijk een verlies aan woonkwaliteit met zich mee te brengen. Met hogere dichtheid wonen biedt ook kansen om in te zetten op een kleine gemeenschap, op die kleine vertrouwde omgeving waar we als wereldburgers allemaal stiekem naar verlangen.

Erik Wieërs
Vlaams Bouwmeester

Meesterproef Sociaal Wonen 2022

De Meesterproef bestaat al net zo lang als het Vlaamse Bouwmeesterschap zelf, en is specifiek bedoeld voor jonge architecten en kunstenaars. In al die tijd zijn de intenties en ambities eigenlijk niet gewijzigd. Het traject beantwoordt nog steeds aan de bredere cultureel-maatschappelijke doelstelling om enerzijds jong talent een kans te geven en vertrouwd te maken met het publieke opdrachtgeverschap, en anderzijds bij publieke opdrachtgevers de schroom weg te nemen om met jonge creatievelingen in zee te gaan.

Dat laatste is niet zo evident. Bij (publieke) opdrachtgevers leeft doorgaans het idee dat expertise vooral gestoeld is op ervaring. Als men een ontwerper zoekt voor een bepaalde opdracht, gaat men er gemakshalve van uit dat degene die eerder een soortgelijke opdracht tot een goed einde bracht, het meest geschikt is als kandidaat voor deze opgave. Maar komt vernieuwing niet ook soms voort uit het ontbreken van ervaring? Als we vernieuwing en experiment een kans willen geven, moeten we dan niet juist ook onbevooroordeelde specialisten aan zet helpen?

Ondertussen weten we dat de voorstellen en het presentatiemateriaal van de jonge ontwerpers doorgaans moeiteloos de kwaliteitsnormen halen van de meer ervaren collega's. En bij de opdrachtgevers neemt in de loop van het traject het enthousiasme stelselmatig toe wanneer ze merken dat het gemis aan ervaring ruimschoots wordt gecompenseerd door vernuft en inzicht.

De jongste twee edities van de Meesterproef hadden sociale huisvesting als thema. Dat valt makkelijk te verantwoorden, want het betreft een kwestie die de jonge ontwerpers in de toekomst waarschijnlijk nog vaak zal bezighouden. Het idee om precies jonge ontwerpers in te zetten voor deze opgave is een zeer goede keuze gebleken. De toch wel stringente regels waaraan de sociale woningbouw in Vlaanderen moet beantwoorden, weerhouden de jonge kandidaten er niet van om inventief en vernieuwend aan de slag te gaan. De beperkingen worden, zoals dat bij creatieve geesten gaat, een drijfveer om tot vernieuwende oplossingen en inzichten te komen. Nog meer dan bij hun ervaren collega's wordt door de jonge ontwerpers de nadruk gelegd op een architectonische hardware die het ontmoeten stimuleert en het samenleven bevordert. Ook de waardering van het bestaande is voor jonge ontwerpers ondertussen vanzelfsprekend. De circulaire aanpak leeft bij de jongere generatie, en hergebruik van gebouwen en

materialen is een voor de hand liggende optie geworden die de keuze voor nieuwbouw naar de achtergrond verdringt.

Het is inmiddels een traditie geworden binnen de Meesterproef dat de opdrachtgevers die met een opdracht kandideren naast een ontwerper ook kunnen kiezen voor de begeleiding van een artistiek traject. Daarvoor werken wij samen met het platform Kunst in Opdracht van de Vlaamse overheid. Het platform helpt ons met de selectie en begeleiding van (uiteraard jonge) kunstenaars, om een aangepaste, geïntegreerde kunstopdracht te koppelen aan de architectuuropdracht. Wat opvalt is dat ook die artistieke projecten inzetten op participatie en ontmoeting, en een toekomstbestendige leefomgeving mee op de agenda zetten. Zo lijken architectuur en kunst elkaar steeds weer op een vanzelfsprekende manier te vinden rond een sociale agenda.

Als het Team Vlaams Bouwmeester de architectuurcultuur wil bevorderen, dan moet de Meesterproef een vast onderdeel van zijn werking blijven. Via de Meesterproef kan telkens een nieuwe generatie ontwerpers kennismaken met de werking van de Vlaamse Bouwmeester, en verlagen we de drempel om te kandideren voor een Open Oproep of mee te werken aan andere trajecten en projecten die vanuit het Team Vlaams Bouwmeester worden opgezet.

De resultaten van de Meesterproef Sociaal Wonen 2022 zijn nog tot 6 december 2023 te bekijken in het Atelier van de Vlaamse Bouwmeester. Kom zeker eens langs en vergewis je ervan dat een nieuwe, talentvolle generatie ontwerpers en kunstenaars klaar staat om de sociale woonomgeving vorm te geven. Een generatie die architectuur en kunst vanzelfsprekend inzet als aanjagers van een toekomstbestendige, inclusieve en diverse samenleving.

Erik Wieërs
Vlaams Bouwmeester

Loon naar werken

Het Team Vlaams Bouwmeester krijgt geregeld verontwaardigde berichten over wedstrijdvergoedingen. Ontwerpers hebben vaak het gevoel dat ze niet behoorlijk vergoed worden voor de prestaties die ze leveren om een opdracht in de wacht te slepen, en opdrachtgevers zijn niet allemaal even gul als ze in een gunningsprocedure verschillende kandidaten moeten betalen om een voorstel in te dienen voor eenzelfde opgave. De kwestie is best complex. Ontwerpers hebben immers zelf de neiging meer te doen dan gevraagd, om hun kansen om de opdracht toegewezen te krijgen, te zien toenemen. Opdrachtgevers zijn dan weer geneigd om te veel te vragen in verhouding tot de vergoeding die is voorzien, met het doel zoveel mogelijk risico's af te dekken alvorens een kandidaat aan te stellen.

Allereerst staat het buiten kijf dat een wedstrijdontwerp vergoed moet worden. De vergoeding is geen ereloon maar een onkostenvergoeding voor de geleverde prestaties en moet dus ook niet afgetrokken worden van het latere ereloon van de winnaar. En wat is nu eigenlijk een billijke vergoeding? Eenvoudig gezegd moet de vergoeding in verhouding staan tot de geleverde prestaties. Dat lijkt evident, maar daar wringt vaak het schoentje. Opdrachtgevers verlangen zo ver mogelijk uitgewerkte voorstellen, om aldus precies te weten waarvoor ze kiezen en bovendien via een uitgebreide raming ook precies te weten wat het zal kosten. Eigenlijk is dat op zich al financieel onhaalbaar. Om over gedetailleerde gegevens te beschikken die een correcte raming verantwoorden, moet een project zo ver zijn uitgewerkt dat een eerlijke opdrachtgever er een vergoeding à rato van 30 à 40% van het ereloon voor zou moeten neertellen. Als je dat voor vier of vijf kandidaten wil doen, betaal je als opdrachtgever in de gunningsprocedure al meer dan de totale ereloonkost voor het toekomstige project, en dat kan toch niet de bedoeling zijn.

In de veronderstelling dat enkel een uitgewerkt ontwerp zekerheid biedt voor de opdrachtgever, zitten twee misvattingen. Een eerste misvatting is dat enkel de ontwerper het ontwerp bepaalt. Nu participatie en cocreatie almaar belangrijker worden, is dat steeds minder waar. Diverse stakeholders hebben een inbreng in een ontwerp en de ontwerper heeft als taak om die verschillende vragen en insteken samen te brengen tot een betekenisvol geheel. Hoe verder een wedstrijdontwerp is uitgewerkt, hoe minder ruimte er overblijft voor die input van stakeholders, en niet in de laatste plaats van de opdrachtgever zelf. De opdrachtgever heeft er dus

alle belang bij, te kiezen voor een wedstrijdformule die resulteert in een voorstel dat nog ruimte laat voor dialoog en voortschrijdende inzichten.

Een tweede misvatting is gelegen in de veronderstelling dat de ontwerper via een raming als enige verantwoordelijk is voor de kostprijs van een bouwproject. Die kostprijs wordt bepaald door de ontwerpkeuzes, de wensen van de opdrachtgever en de evolutie van de conjunctuur. Die eerste twee parameters heb je in de hand, en het vraagt een engagement van alle partijen om de kostprijs binnen de perken te houden. Er bestaan mooie voorbeelden van projecten die netjes binnen het budget landen door een correcte inschatting van bij de aanvang en een gezamenlijk engagement van ontwerper, opdrachtgever én uitvoerder.

Omdat de Europese richtlijnen rond de criteria voor selectie en gunning focussen op ervaring en kostprijs, bekrachtigt de wetgeving op overheidsopdrachten deze misvattingen. Het is voor de organisatoren van procedures altijd laveren tussen wet en ambitie om te kunnen selecteren op architectuurkwaliteit en om creativiteit kansen te geven. Met de Open Oproep heeft het Team Vlaams Bouwmeester een procedure ontwikkeld die aan al deze bekommernissen tracht tegemoet te komen. Van oudsher beklemtonen we, dat de Open Oproep erop gericht is, een ontwerper te kiezen en geen ontwerp. Dat klinkt heel lapidair en het klopt beter als je zegt: we kiezen voor een ontwerper met een visie op een opgave. Om die visie helder te communiceren, hoeft het ontwerp niet tot in de puntjes te zijn uitgewerkt. Het is perfect mogelijk om een procedure aan te gaan waarbij enkel een eerste visie, ambitie of strategie wordt gevraagd, aan de hand van een eerste beeld of conceptschets met een voorstelling van het ontwerpteam en een plan van aanpak. De ontwerpers kunnen dit leveren in de vorm van een beperkt dossier en een korte presentatie. En dus voor een beperkt budget. Na vergelijking van de voorstellen kan dan een ontwerper worden aangesteld die het project, in overleg met alle stakeholders en binnen een duidelijk budgettair kader, verder uitwerkt.

Als we in Vlaanderen een gezonde wedstrijdcultuur nastreven, dan moeten we af van loodzware wedstrijdformules genre DBFM: we moeten naar korte en overzichtelijke procedures waarbij een opdrachtgever zoekt naar een geëngageerde partner om op basis van wederzijds vertrouwen samen een traject te lopen, en niet naar een uitgewerkt antwoord op zijn vraag.

Bij het Team Vlaams Bouwmeester leggen wij momenteel de laatste hand aan een vernieuwde versie van de Open Oproep, die nog beter beantwoordt aan de geest van wat hierboven beschreven wordt. Tegelijkertijd zijn wij ervan overtuigd dat geen enkele procedure, hoe helder en beknopt ook, tot een kwalitatief project kan leiden zonder een intense voorbereiding, een professionele begeleiding, briefings van de kandidaten ter plaatse en een jury met de nodige experts. Elk project heeft baat bij een open en vertrouwenwekkende dialoog tussen kandidaat en opdrachtgever.

Erik Wieërs
Vlaams Bouwmeester

Circulariteit

Circulair bouwen betekent: op weg naar een circulaire economie zoeken naar oplossingen die gericht zijn op recyclage en hergebruik en inzetten op toekomstbestendig ontwerpen en (ver)bouwen om minder CO₂ uit te stoten en minder afval te produceren. In het hele debat onderscheiden zich twee sporen. Enerzijds kan je circulair bouwen toekomstgericht omschrijven. Je ontwerpt dan nieuwe gebouwen met een robuuste structuur, zodat het gebouw op termijn zonder veel afvalproductie kan worden herbestemd. Alle invulwanden en inrichtingen die verband houden met het huidige gebruik maak je verplaatsbaar of demonteerbaar om het gebouw later te kunnen aanpassen aan nieuwe bestemmingen. Je kan er ook voor zorgen dat de materialen zoveel mogelijk biobased zijn zodat ze, als ze ooit afval worden, geen negatieve impact hebben op het milieu.

Anderzijds kan je vandaag een gebouw optrekken dat volledig bestaat uit hergebruikte bouwmaterialen en -elementen. Uit de afbraak van andere gebouwen recupereer je alle materialen en onderdelen en je bouwt daarmee een nieuwe constructie. Je produceert dan geen CO₂ door de aanmaak van nieuwe materialen en je reduceert afval.

Het 'prospectieve' en het 'retrospectieve' spoor zijn beide relevant, maar toch valt er een belangrijke kanttekening te maken. De eerste vorm van circulariteit past beter binnen de huidige economische logica, die vertrekt vanuit de productie en consumptie van nieuwe materialen. Als we materialen produceren die langer meegaan en op termijn herbruikbaar zijn, zal dat de economische productie pas op langere termijn vertragen. Wanneer we daarentegen maximaal kiezen voor hergebruik, zal de productie van nieuwe materialen daarvan onmiddellijk gevolgen ondervinden. Zou dat de reden kunnen zijn waarom bedrijven en overheden, wanneer ze over circulariteit spreken, vaak die toekomstgerichte vorm verkiezen?

Als we het met circulariteit echt menen en maximaal gaan inzetten op hergebruik van materialen is dat ongetwijfeld een grote technische en juridische uitdaging. Hoe zit het bijvoorbeeld met de brandwerendheid van gerecupereerde branddeuren? Of met de vochtopname van een gerecycleerde baksteen? Of nog, met de lambda-waarde (isolatiesterkte) van spouwisolatie uit een oude constructie? Inzetten op hergebruik betekent ook een uitdaging voor de administratie om een vergunning te verlenen

voor een gebouw waarvan de uiteindelijke materialen en elementen pas gekend zijn op het moment dat de werf start en daarmee de zoektocht aanvangt naar wat in afbraakdepots zoal te vinden is.

Naast vele uitdagingen biedt circulair bouwen ook veel kansen. Als er ingezet wordt op hergebruik van materiaal betekent dat in de bouwkost vaak een verschuiving naar minder materiaalkost en meer arbeidskost. Alle hergebruikte materialen of onderdelen moeten immers ontmanteld, gereinigd en/of aangepast worden. Dat schept kansen voor de creatie van nieuwe jobs voor zowel lang- als kortgeschoolden.

Evolueren naar een circulaire bouwwereld lijkt mij in de eerste plaats hoe dan ook een keuze voor herbestemmen en verbouwen waar mogelijk, alvorens te denken aan nieuwbouw. Wij moeten iedereen, en zeker de overheden, stimuleren om bij nieuwe bouwopgaven in eerste instantie op zoek te gaan naar in onbruik geraakte gebouwen om die te herbestemmen. Dat is een belangrijke uitdaging, want vaak is het een ingewikkeldere en duurder oplossing dan nieuwbouw. De winsten van reconversie situeren zich op de langere termijn.

Verder doorgedacht kan circulair bouwen nog veel meer betekenen. Het zou ook kunnen betekenen dat we niet meer gaan denken vanuit de noden van een programma maar vanuit de noden van een gebouw in een leefomgeving. We zouden eerst in kaart kunnen brengen wat we met ons leegstaand patrimonium aankunnen. We zouden kunnen redeneren vanuit het gebouw en uitzoeken hoe we wat er ruimtelijk en structureel aanwezig is opnieuw kunnen inzetten voor het invullen van maatschappelijke noden.

Ongetwijfeld vergt een shift naar circulair bouwen een grote maatschappelijke ommekeer. We zullen vooruitgang minder definiëren als iets dat opgebouwd is met nieuwe producten. Daarnaast zorgt een circulaire bouwcultuur voor nieuwe esthetische ervaringen waaraan we zullen moeten wennen. De architectuur zal zich minder richten op het bedenken van nieuwe vormen en producten en meer inzetten op het bedenken van nieuwe composities met bestaande elementen en nieuwe betekenissen geven aan bestaande gebouwen of onderdelen ervan. We zullen gebouwen niet enkel om culturele of nostalgische redenen herbestemmen, maar ze echt een nieuw leven geven vanuit de wetenschappelijke overtuiging dat behoud de meest toekomstbestendige optie is.

Een circulaire benadering van onze bebouwde omgeving vraagt hoe dan ook de blik van een ontwerper. Daarom is het cruciaal dat ontwerpers zo snel mogelijk bij een nieuwe opgave betrokken worden. Het koppelen van maatschappelijke noden aan het beschikbare, in onbruik geraakte patrimonium wordt de ontwerpvrage van de toekomst.

Erik Wieërs
Vlaams Bouwmeester

Dorpelijk wonen

Op de televisie was een boze burgemeester te zien die pleitte voor een vergunningenstop in zijn dorp. Het moest gedaan zijn met al die appartementsgebouwen die de dorpskern aantasten en het karakter ervan bedreigen. We begrijpen zijn ontsteltenis, maar wat bedoelt de burgemeester precies? Tast de dorpskernverdichting, die op sommige plaatsen noodzakelijk is, de identiteit van onze dorpen aan? Is die andere vorm van wonen een aanslag op de ongedwongen relatie met de publieke ruimte en de toevallige ontmoetingen die het dorpsleven kenmerken?

In het Vlaamse landschap is het soms moeilijk om grenzen aan te wijzen en dorpen van steden te onderscheiden. Stadskernen, randsteden, verkavelingen, lintbebouwing, ze lijken haast één uitdijend weefsel te vormen. Toch bestaat het dorp nog, en niet alleen in de geest van radeloze burgemeesters. Er bestaan nog plekken waar een groepje van meestal grondgebonden woningen, als rij, halfopen of vrijstaand, een ruimtelijke setting vormt die we *dorps* noemen. Ondanks het feit dat vele dorpskernen verstedelijken, telt Vlaanderen nog heel wat plekken die door de bewoners als dorp gepercipieerd worden. Bij die ruimtelijke setting hoort meestal ook een vorm van wonen: rond een open ruimte die je deelt met bekenden en die vertrouwd aanvoelt omdat ze aanleiding geeft tot ongedwongen ontmoetingen. Een open ruimte die het midden houdt tussen collectief en publiek.

De ruimtelijke transitie waar we voor staan, en die vorm zou moeten krijgen in een bouwshift, vraagt niet enkel om compacter te bouwen in stedelijke gebieden, maar ook om de goed gelegen en goed ontsloten dorpen te verdichten. Anders dan in de stadskernen of de verstedelijkte gebieden hebben we de aard van die verdichting in dorpse omgevingen nog niet op het netvlies. Zowel in de beeldtaal als in de woontypologie vragen deze typische contexten om een specifiek antwoord.

Vele van deze gebieden worden vandaag bedreigd door de komst van nieuwbouwappartementen. Deze vorm van verdichting, die bestaat in het vervangen van enkele grondgebonden woningen door een appartementsgebouw, roept bij de dorpingen vaak negatieve reacties op. Het stapelen van woningen wordt als stedelijk ervaren en oneigenlijk voor het dorp. Het toevoegen van deze 'zonevreemde' typologie zet het beeld en het karakter van de dorpse setting onder druk. Is het omdat je in een appartement

niet via de achterdeur kan binnenkomen, of niet op de drempel kan zitten of geen plek hebt voor een konijnenhok, dat het naar zijn aard als niet-dorps wordt gepercipieerd?

De meesten onder ons zijn niet vertrouwd met andere typologieën dan het huis enerzijds en het appartement anderzijds. Verdichting lijkt stevast gepaard te gaan met de bouw van appartementen op een plek waar deze niet thuishoren. Er is dan ook nood aan ontwerpend onderzoek naar nieuwe typologieën voor het dorpswonen. We moeten ontwerpend op zoek naar een woningtype dat naast meer compactheid ook een specifieke woonvorm oplevert. We moeten nagaan of we de kwaliteiten van het grondgebonden wonen kunnen koppelen aan een compacter, gestapeld model. De woningen moeten ook een dorpsverband hebben en dat impliceert een specifieke omgang met private en publieke buitenruimte.

Op het eerste gezicht handelt dit ontwerpend onderzoek over drie belangrijke zaken. Ten eerste zoeken we een andere typologie. Tussen appartement en huis bestaan heel wat tussenvormen, die een compacter woonmilieu koppelen aan de voordelen van het dorpswonen. Ten tweede moeten de nieuwe modellen een scherpe scheiding tussen privaat en openbaar vermijden en inzetten op collectieve ruimte en een ongedwongener verhouding tussen de private binnenruimte en de publieke buitenruimte. Zo wordt een gedeeld gebruik van de buitenruimte een onderdeel van het wonen en wordt de toevallige ontmoeting met de buur bevorderd. Ten derde moeten we op zoek naar een nieuwe beeldtaal die niet nostalgisch verwijst naar de dorpskwaliteiten van weleer: een hedendaagse, niet-stedelijke taal die spoort met het ritme, het coloriet en het karakter van het dorp.

Om met dit onderzoek te starten hebben we bij het Team Vlaams Bouwmeester alvast cases en ontwerpers verzameld via een oproep. We kregen een brede respons en voelen dat het thema overal leeft. Omdat wij niet de eersten zijn die dit thema op de agenda zetten, willen we binnen ons ontwerpend onderzoekstraject verschillende uitwisselings- en leermomenten inbouwen, om met een brede coalitie op zoek te gaan naar alternatieven voor het generieke appartementsgebouw of de woontoren die de Vlaamse dorpskern vanuit een marktgedreven ontwikkeling bedreigt.

Erik Wieërs
Vlaams Bouwmeester

De Open Oproep herzien

Met de herijking vestigen we de aandacht op het feit, dat de procedure niet enkel een ontwerpwedstrijd is maar een heus begeleidingstraject, bedoeld voor ambitieuze publieke opdrachtgevers die met een getalenteerd ontwerpteam een intense dialoog willen aangaan. En dit zowel voor kleine, strategische ruimtelijke ingrepen als voor grote projecten met internationale uitstraling.

Bij de herijking gingen we niet over één nacht ijs. Niet alleen konden we bogen op de kennis en ervaring die onze projectbegeleiders in de voorbije decennia hebben opgebouwd: we voerden ook intense gesprekken met publieke opdrachtgevers, ontwerpers en andere experts, over deelnemingsvoorwaarden, de vorm en inhoud van wedstrijd bundels, biedvergoedingen en erelonen, over participatiemethoden en circulair bouwen. De vernieuwde Open Oproep staat niet louter in het teken van een verhoogde ‘klantvriendelijkheid’: met het oog op architectuurkwaliteit durven we waar nodig ook tegen de stroom in te roeien, om bakens uit te zetten voor de volgende decennia.

Uiteraard blijven wij zweren bij een procedure in twee stappen: eerst een zo laagdrempelig mogelijke oproep en dan een doorselectie naar minstens vier kandidaten die een ontwerpvoorstel uitwerken. De kandidaten krijgen een biedvergoeding voor dat voorstel. Uit onze bevragingen is gebleken dat opdrachtgevers die vergoeding doorgaans te hoog vinden, en ontwerpers te laag. Beiden hebben gelijk. Waar we in de nieuwe procedure naar streven is dat er in de offertefase minder werk wordt gevraagd van de ontwerpers. Geselecteerde ontwerpteams moeten een ontwerpvisie voorleggen, géén uitgewerkte plannen. Daar ligt voor ons de sleutel tot eerlijke vergoedingen. De werkwijze heeft nog andere voordelen. Ze zorgt ervoor dat de debatten in de gunningscommissie over de essentie gaan. We kunnen het dan hebben over de vertaling van de ambities van de opdrachtgever en de grote lijnen van de aanpak, veeleer dan over de details van de planoplossingen. Op die manier blijft er ook ruimte voor overleg met verschillende stakeholders en voortschrijdend inzicht, na de gunning. In de vernieuwde Open Oproep wordt overigens ook de rol van het Team Vlaams Bouwmeester bij dat vervolgoverleg geëxpliciteerd.

Onze pogingen om de procedure te optimaliseren wringen wel eens met de Europese aanbestedingsregels. Het huldigen van de algemene beginselen van de wetgeving overheidsopdrachten resulteert immers in de praktijk dikwijls in het opwerpen van hoge

drempels voor de kandidaten die naar een ontwerpopdracht willen meedingen. Met het oog op rechtszekerheid worden daarbij liefst selectiecriteria gehanteerd die objectiveerbaar en kwantificeerbaar zijn, zoals omzet, referenties met hetzelfde programma, schaal of bouwkost. Het ontwerpend vermogen van de kandidaten wordt buiten beschouwing gelaten omdat dit als een eerder subjectief criterium geldt. Hierdoor krijgen goede ontwerpers die nog geen uitgebreid portfolio met gepaste referenties kunnen voorleggen, geen kansen om een overheidsopdracht uit te voeren, wat diversifiëring, verjonging en innovatie van het veld in de weg staat. Om kansen te geven aan jonge ontwerpers en ontwerpcapaciteit voorop te stellen, leggen wij in de selectie de lat laag en proberen wij in de doorselectie de opdrachtgever te overtuigen om niet enkel te peilen naar ervaring, maar ook en bovenal naar ontwerpcapaciteit. En dat is nu eenmaal niet hetzelfde. In de offertefase kunnen de geselecteerde kandidaten zich dan omringen met ervaren experts om de opdracht tot een goed einde te brengen.

We hadden met onze procedure ook kunnen inspelen op de steeds grotere hang naar zekerheid waar overheden blijk van geven. Vele publieke opdrachtgevers kiezen vandaag voor procedures waarbij via een verbintenisovereenkomst het ontwerp en de uitvoering van een bouwproject in één keer bij één partij besteld worden. De ervaring leert ons dat dit type procedure zelden de gewenste kwaliteit oplevert. Wij zweren daarom bij het principe dat je er, ongeacht de gekozen formule, altijd baat bij hebt om éérst via een afzonderlijk traject een degelijk ontwerpteam aan te stellen.

Ten slotte grijpen wij in onze herijking ook terug naar een werkwijze die van bij de eerste Open Oproep gangbaar was, maar met de jaren wat verwaterd is: de gezamenlijke presentatieronde. Die is nu expliciet voorzien in het nieuwe reglement. Dat kandidaten die deelnemen aan een Open Oproep elkaars presentaties aan de gunningscommissie kunnen bijwonen, beschouwen mijn team en ik als een belangrijke bijdrage aan de opbouw van een architectuurcultuur. Net als de ontsluiting van wedstrijdvoorstellen via de website van het Team Vlaams Bouwmeester, bevorderen die gedeelde presentatiemomenten de transparantie en kennisdeling. Op die manier geven we voeding aan het publieke debat over architectuurkwaliteit en maken we van de Open Oproep een betekenisvolle dialoog onder vakgenoten, geen platte concurrentiestrijd.

Erik Wieërs
Vlaams Bouwmeester

Lokaal parkeren

Het is me opgevallen dat de bouwshift, of breder: de ruimtelijke transformatie waar we voor staan, helemaal niet aan bod kwam in de debatten die voorafgingen aan de federale en regionale verkiezingen, of in de formatiegesprekken naderhand. De dagelijkse nieuwsbeelden van overstromingen, orkanen en bosbranden indachtig kan ik mij nochtans moeilijk voorstellen dat er nog iemand zou zijn die de dringende nood aan een ander ruimtelijk beleid niet ziet. In de aanloop naar de lokale verkiezingen werd er gelukkig wel al voorzichtig gedebatteerd over lage-emissiezones, straatparkeren, fiets- en tuinstraten.

Om meer ruimte te geven aan natuur en water en de uitstoot van CO₂ te verminderen moeten we naast een modal shift ook inzetten op een andere benadering van de aanleg van het publieke domein. Het bezit van een individuele auto mag dan een zeer performante manier zijn om je te verplaatsen, die auto's staan het grootste deel van de tijd stil voor onze deur. Daar nemen ze de kostbare publieke ruimte in die we ook zouden kunnen gebruiken om te spelen en elkaar te ontmoeten, en die we bovendien in de toekomst heel hard nodig zullen hebben om water te bufferen en met groen en bomen de hitte in verstedelijkte gebieden te temperen.

Uiteraard moeten de Federale en Vlaamse overheden allereerst écht een modal shift willen, door maatregelen te nemen die het private autogebruik ontraden en door te investeren in openbaar vervoer. Minder auto's is een eerste stap om onze publieke ruimte te heroveren als volwaardig deel van ons woonmilieu. Het debat gaat dus niet enkel over de wijze waarop we ons verplaatsen, het gaat er ook over dat die verplaatsingsapparaten zoveel ruimte innemen in onze onmiddellijke leefomgeving dat ze de herinrichting daarvan in de weg staan. Een herinrichting die noodzakelijk is om de toekomstige klimaatcondities het hoofd te bieden.

Het twistpunt is en blijft die auto. De auto is meer dan een handig vervoermiddel, hij staat voor verworven vrijheid. Wie een auto heeft, kan zich op eender welk moment zelfstandig verplaatsen zonder afhankelijk te zijn van vertrekplaatsen, tijdschema's of technische en andere onderbrekingen. De auto is ook het luxeproduct bij uitstek en nog altijd voor velen een bereikbare droom en een statussymbool.

Als de overheid parkeerplaatsen wil schrappen, een zone 30 wil inrichten, fietsstraten wil aanleggen of straten autovrij maken, dan raakt ze daarmee aan een felbevochten en zuurverdiende vrijheid. Al snel verdelen burgers zich in twee kampen: zij die de veiligheid en de charme van de tuinstraat omarmen en zij die kost wat kost met de eigen auto bij de voordeur willen parkeren.

Maar eigenlijk gaat het niet alleen over het gemak van een auto. Waar het over gaat is dat wij in de toekomst nood hebben aan ruimte voor water en groen. We hebben die ruimte nodig om de stijgende zomerhitte te temperen, om in periodes van hevige regenval het water op te vangen of te laten infiltreren en ons zo te wapenen tegen lange droge periodes. De ruimte die we daarvoor nodig hebben kunnen we in onze dichtbebouwde regio terugwinnen als we minder en niet overal parkeren. Als we minder auto's gebruiken en die groeperen net buiten de woonwijk, dan komen onze straten en pleinen vrij voor groen en water. Bovendien creëren we zo een veilige, aangename leefomgeving waar we ons kunnen ontspannen en elkaar ontmoeten.

Wat vele politici doet afzien van een ambitieuze transformatie van de publieke ruimte is het gebrek aan draagvlak. Dat kan wel zijn maar je verwacht als burger dat het beleid niet focust op uitvoeren wat iedereen behaagt maar inzet op de toekomst en kiest voor de herontwikkeling van een openbaar domein dat ook onze kinderen en kleinkinderen een aangenaam woonmilieu garandeert. Ik denk eigenlijk dat politici geen keuze hebben en dat we, als we in de toekomst nog een leefbaar buitengebied willen overhouden, massaal en onmiddellijk al ons openbaar domein moeten ontharden en vergroenen. Ik denk ook dat we, als we dit aanpakken en de auto op afstand houden, na verloop van tijd de voordelen zullen inzien van een groene ontmoetingsruimte voor de deur en het draagvlak er vanzelf wel komt.

Als straks de straat onderloopt en alle interieurs gevrijwaard blijven van waterschade omdat een vooruitziende overheid de wijk tijdig onthard heeft en gezorgd heeft voor waterbuffering, dan zal niemand klagen als die een eindje moet lopen naar een deelwagen.

Erik Wieërs
Vlaams Bouwmeester

Brief 01 25.11.2021

Elektrisch rijden: hefboom voor ruimtelijke transitie?

De gewoonte om ons individueel met de wagen te verplaatsen over soms relatief korte afstanden heeft enorme gevolgen voor ons woonmilieu. Het merendeel van onze publieke ruimte is voorbehouden voor mechanisch verkeer. De transitie naar elektrisch rijden geeft ons een aanleiding om die ruimte opnieuw in te richten. Die kans zouden we met z'n allen moeten grijpen, en wel onmiddellijk... vóór we vaststellen dat het weer eens te laat is.

► 247

Brief 02 06.07.2022

Ambitieuze publieke bouwheren aan zet

De Open Oproep is een aanbod aan gemotiveerde publieke bouwheren, om hen te ondersteunen in hun maatschappelijke ambities en hun kwaliteitsstreven. Hoewel de procedure internationaal waardering geniet, merken we bij de Vlaamse overheid vaak nog koudwatervrees en worden te veel opdrachten in de markt gezet vanuit een te beperkte visie op architectuurkwaliteit. Vreemd toch, als je bedenkt dat precies de Vlaamse overheid destijds het initiatief nam om een Vlaamse Bouwmeester en een team aan te stellen, die de architectuurkwaliteit moeten bewaken.

► 249

Brief 03 08.09.2022

In Vlaanderen hoeven we niet hoger te bouwen dan vier verdiepingen

Vandaag de dag is er in Vlaanderen een tekort aan betaalbare en goedgelegene woningen. Deze woningcrisis zal niet opgelost worden door meer hoogbouwprojecten te realiseren. Daarom pleit ik voor het hergebruik van bestaand patrimonium en meer aandacht voor architecturale kwaliteit, zodat we dichter bij elkaar kunnen wonen zonder in te boeten aan wooncomfort en privacy.

► 251

Brief 04 25.11.2022

Welke toekomst voor de Boerentoren?

Bij de herbestemming van een beschermd monument als de Antwerpse Boerentoren dient met de grootst mogelijke omzichtigheid te worden gehandeld. Het voorstel van Fernand Huts en Daniel Libeskind roept in dat verband – terecht – heel wat vragen op.

► 254

Brief 05 30.05.2023

Het landschap als meester

Indien we een aantal urgente ecologische en maatschappelijke uitdagingen het hoofd willen bieden, dan zijn behoud en herstel van de open ruimte en de natuur in Vlaanderen noodzakelijk, maar niet voldoende. Er is nood aan grootschalige landschappelijke ingrepen en een rigoureuze transformatie van ons ruimtelijk systeem.

► 256

Brief 06 01.09.2023

Samenwonen

Wonen betreft altijd meer dan de privacy en het comfort van de eigen woning. De waarde van het woonmilieu en de woonkwaliteit worden ook bepaald door hoe de woning is betrokken op de collectieve of publieke ruimte errond. De ontwerper heeft mee impact op hoeveel of hoe weinig hinder bewoners van elkaar ondervinden, maar ook op hoe en waar zij elkaar ontmoeten. In die zin krijgt het ontwerp een sociale dimensie. Met de nieuwe 'Bouwmeester gids' *Samen wonen ontwerpen* reiken we een verzameling overtuigende voorbeelden aan.

► 258

Brief 07 12.10.2023

Meesterproef Sociaal Wonen 2022

De resultaten van de Meesterproef Sociaal Wonen 2022 zijn tot 6 december 2023 te bekijken in het Atelier Bouwmeester. We blikken tevreden terug: een nieuwe, talentvolle generatie ontwerpers en kunstenaars staat klaar om de sociale woonomgeving vorm te geven. De toch wel stringente regels waaraan de sociale woningbouw in Vlaanderen moet beantwoorden, weerhouden de jonge kandidaten er niet van om inventief en vernieuwend aan de slag te gaan.

► 260

Brief 10 23.04.2024

Dorpelijk wonen

De verdichting van dorpskernen lijkt steevast gepaard te gaan met de bouw van appartementen op plekken waar deze niet thuishoren. Er is dan ook nood aan ontwerpend onderzoek naar nieuwe typologieën voor het dorpse wonen. Het Team Vlaams Bouwmeester lanceert een onderzoekstraject, om aan de hand van concrete cases na te gaan hoe we de kwaliteiten van het grondgebonden wonen kunnen koppelen aan een compacter, gestapeld model. Hoe komen we tot een hedendaagse, niet-stedelijke architectuurtaal die spoort met het ritme, het coloriet en het karakter van het dorp?

► 268

Brief 08 30.11.2023

Loon naar werken

Als we in Vlaanderen een gezonde wedstrijdcultuur nastreven, dan moeten we af van loodzware wedstrijdformules genre DBFM. We moeten naar korte en overzichtelijke procedures, waarbij een opdrachtgever zoekt naar een geëngageerde ontwerper om op basis van wederzijds vertrouwen samen een traject te lopen. Dit kan perfect zonder ontwerpers gratis te laten werken, en zonder opdrachtgevers te diep in de buidel te doen tasten.

► 262

Brief 11 03.06.2024

De Open Oproep herzien

De Open Oproep, de procedure waarmee het Team Vlaams Bouwmeester al meer dan twintig jaar publieke opdrachtgevers aan de juiste ontwerpers helpt voor hun ruimtelijke projecten, is aan een herijking toe. Door de jaren heen is onder invloed van de maatschappelijke en economische context, een wijzigend juridisch kader en de visies van achtereenvolgende bouwmeesters ook de Open Oproep procedure geëvolueerd. Vandaag willen we de initiële doelstellingen van de Open Oproep opnieuw scherpstellen, als methodiek die alle kansen creëert voor een kwalitatief ontwerp en tegelijk een architectuurcultuur in Vlaanderen helpt ontwikkelen.

► 270

Brief 09 28.02.2024

Circulariteit

Batibouw 2024 sloot zopas de deuren. Opnieuw stalden bouwers en leveranciers van bouwmaterialen er hun koopwaar uit voor de bouwlustige Vlaming. Daarbij ging terecht veel aandacht naar energieneutraal bouwen en energie-efficiënt renoveren. Wat echter opvalt, is dat hiervoor haast uitsluitend nagelnieuwe producten worden aangeprezen. Ging je op de beurs op zoek naar materialen uit afbraak die aan een tweede leven toe zijn of die uit afvalmateriaal bestaan, dan kwam je van een eerder kale kermis thuis. Van enige aanzet tot een overgang naar circulair bouwen was op de Heizel nog niet veel sprake.

► 265

Brief 12 06.12.2024

Lokaal parkeren

De publieke ruimte die wordt ingenomen door onze geparkeerde auto's hebben we nodig om via groenaanleg de stijgende zomerhitte te temperen en de luchtkwaliteit te verbeteren, om in periodes van hevige regenval het water op te vangen of te laten infiltreren en ons zo te wapenen tegen lange periodes van droogte. Het is de hoogste tijd dat overheden werk maken van een toekomstgerichte ruimtelijke transformatie.

► 272

OO 3302 Parkschool Melle, Petillon Ceuppens architecten, Schenk Hattori AA, Thomas De Geeter Architectuur GmbH © Tim Van de Velde

OO 3201 Rubenssite Antwerpen, Robbrecht en Daem architecten © Isabelle Patteer

OO 3004 Kleuterklassen en speelpleinwerking Dilbeek, Atelier Starzak Strebicki, Carton123 architecten, Natural Born Architects © Stijn Bollaert

OO 2413 Brandweerkazerne en polyvalente zaal Dilbeek, Studio SNCDA et al. © Kaat Somers

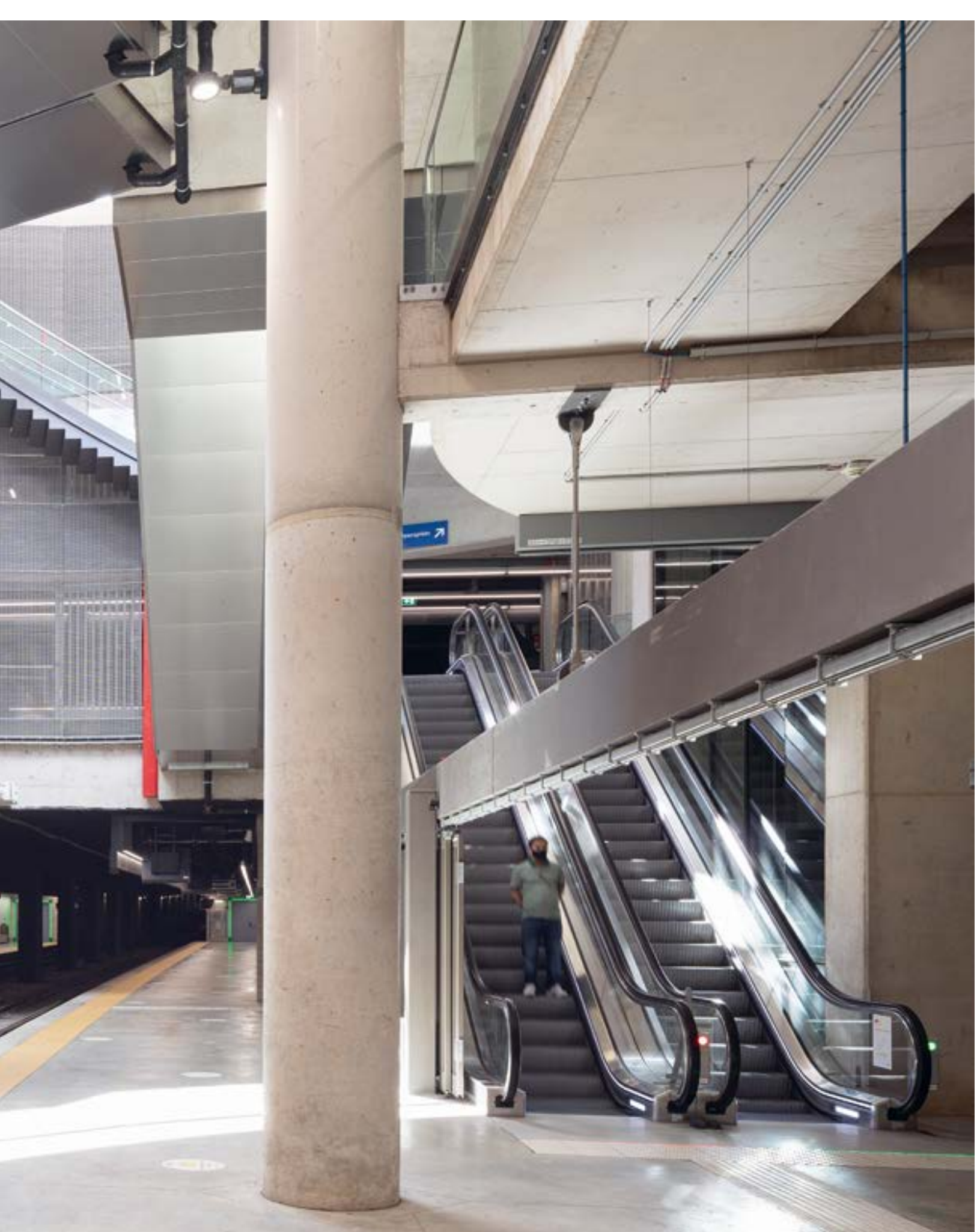
MP 0704 Magdalenastraat Kortrijk, Tom Cole © Judith Desmytere

OO 06b25 Operaplein Antwerpen, Manuel de Solà-Morales © Michiel De Cleene

OO 2607 Parkeergebouw Ledeborg Gent, Bollinger + Grohmann, Haerynck Vanmeirhaeghe architecten, L.U.S.T. Architecten © Olmo Peeters

OO 1119 Scheldekaaien Antwerpen, d-recta, IDROESE Infrastrutture Spa, Proap Estudos e Projectos de Arquitectura Paisagis, WIT architecten bv-bvba © Michiel De Cleene

OO 2805 Agropolis Kinrooi, UR architects © Michiel De Cleene

OO 2806 Dienstverleningscentrum Zevenbergen Ranst, Atelier d'Architecture Pierre Hebbelinck © Stijn Bollaert

OO 3204 Bibliotheek Sint-Martens-Latem, Office Kersten Geers David Van Severen © Kaat Somers

OO 3003 Kinderopvang en magazijn Zwijndrecht, Havana architectuur © Tim Van De Velde

OO 1815 Sociale woningen Borsbeek, Dierendonckblanke architecten © Michiel De Cleene

OO 2808 Vrijtijdscentrum Edegem, Marc Koehler Architects © Michiel De Cleene

OO 1930 Technische Scholen Mechelen, awg architecten © Tim Van De Velde

OO 3405 Duinhelm Oostende, Raamwerk © Judith Desmytere

OO 3101 Het Steen Antwerpen, noAarchitecten © Kim Zwarts

Wanneer je samen ontwerpt, weet je niet meer van wie welk idee was, en dat is ook volstrekt onbelangrijk. Ontwerpen is een vorm van collectief denken.

De auteurs

Michiel De Cleene is fotograaf. Hij werkt als onderzoeker aan de Universiteit Hasselt en maakt deel uit van De Cleene De Cleene en het collectief 019. Hij is een van de oprichters van The School of Speculative Documentary. Op uitnodiging van het Team Vlaams Bouwmeester leverde hij diverse bijdragen aan het traject 'Dorpelijkheid'.

Audrey Contesse is architect, kunsthistoricus en architectuurcriticus. Ze was hoofdredacteur van het tijdschrift *A+ Architecture in Belgium* (2011-2015) en staat sinds 2019 aan het hoofd van het Institut Culturel d'Architecture Wallonie-Bruxelles. Ze is tevens samensteller van de publicatie *Architectures Wallonie-Bruxelles Inventaires#4 2020-23. Vers une démarche architecturale régénérative*.

Eline Dehullu studeerde architectuur, kunstgeschiedenis en filosofie. Sinds 2018 werkt ze voor het tijdschrift *A+ Architecture in Belgium*, eerst als adjunct-hoofdredacteur, sedert 2024 als hoofdredacteur. Daarvoor was ze projectleider bij het Vlaams Architectuurinstituut, Xaveer De Geyter Architects en Robbrecht en Daem. Ze schrijft en publiceert over architectuur, stedenbouw, landschap en kunst.

Arnaud De Sutter is ingenieur-architect. Hij werkt als architect en schrijft over architectuur, in opdracht van instellingen als het Vlaams Architectuurinstituut, het Nieuwe Instituut en Bouwmeester Maître Architecte. Teksten van hem verschenen onder meer in *A+ Architecture in Belgium* en *De Witte Raaf*.

Stefan Devoldere is hoogleraar en decaan van de Faculteit Architectuur en Kunst aan de UHasselt. Hij was hoofdredacteur van het Belgisch architectuurtijdschrift *A+* en curator van verschillende internationale kunst- en architectuurtentoonstellingen. Als adjunct en waarnemend Vlaams Bouwmeester, en als voorzitter van het Stadsatelier in Oostende en Hasselt, stimuleerde hij de kwaliteit van de bebouwde omgeving in Vlaanderen.

Marleen Goethals is hoofdlecteur aan de masteropleiding Stedenbouwkunde en Ruimtelijke Planning, alsook onderzoeker bij de Onderzoeksgroep Stedelijke Ontwikkeling en bij de Onderzoekseenheid ISTT (Interdisciplinary Studio for Territories in Transition) van de Faculteit Ontwerpwetenschappen Universiteit Antwerpen. Ze zetelde in de jury van de Prijs Wivina Demeester 2023.

Tania Hertveld is architect en volgde een bijkomende masteropleiding overheidsmanagement. Ze is sinds 2001 werkzaam bij het Team Vlaams Bouwmeester, eerst als projectbegeleider Open Oproep en sedert 2008 als bestuurscoördinator.

Maarten Liefoghe is professor architectuurtheorie, -geschiedenis, en -kritiek aan de Universiteit Gent. Hij onderzoekt raakvlakken van architectuur-, erfgoed-, en tentoonstellingspraktijken, van de 19de eeuw tot vandaag. Als redactielid van het architectuurtijdschrift *OASE* was hij onder meer medesamensteller van het nummer *Project Dorp* (2024). Liefoghe is lid van de Vlaams Bouwmeester expertengroep (2021-2026).

Julie Mabilde is ingenieur-architect en werkt voor het Team Vlaams Bouwmeester. Daar adviseert ze publieke opdrachtgevers rond ruimtelijke en architecturale vraagstukken en coördineert ze het ontwerpend onderzoek in het samenwerkingsplatform Labo Ruimte. Ze is ook voorzitter van de kwaliteitskamer van de stad Torhout.

Olmo Peeters is architect en fotograaf. Hij studeerde architectuur aan de faculteit Architectuur van KU Leuven (het voormalige Sint-Lucasinstituut) en werkt sinds 2010 aan diverse projecten bij B-architecten te Antwerpen.

Bart Tritsmans is als docent verbonden aan de Faculteit Ontwerpwetenschappen van de Universiteit Antwerpen. Hij behaalde een doctoraat in de geschiedenis (Universiteit Antwerpen) en de ingenieurswetenschappen (Vrije Universiteit Brussel) met een proefschrift over stedelijke groenruimtes in de 19de en 20ste eeuw. Hij werkte bij het Vlaams Architectuurinstituut als tentoonstellingscurator en was redactielid van het *Architectuurboek Vlaanderen*. Als curator, auteur en redacteur focust hij op hedendaagse en historische thema's in de stedelijke ruimte en de architectuur.

Charlotte Nys is ingenieur-architect en mede-oprichter en afgevaardigd bestuurder van Origin Architecture & Engineering, een architectenkantoor gespecialiseerd in restauratie, renovatie en herbestemming van erfgoed. Ze is tevens docent aan de Vrije Universiteit Brussel.

Marie Swyzen is stedenbouwkundige en werkt als projectbegeleider bij het Team Vlaams Bouwmeester. Eerder werkte ze voor de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen en Cluster landschap & stedenbouw.

Anne Malliet is architect en was van 2001 tot 2022 werkzaam bij het Team Vlaams Bouwmeester. Ze was er onder meer actief als projectbegeleider Open Oproep, met een bijzondere interesse voor scholenbouw, erfgoed en wonen.

Pieter T'Jonck is ingenieur-architect en sinds 1997 bestuurder van T'Jonck-Nilis Ingenieur-Architecten. Hij schrijft over architectuur, beeldende kunst en podiumkunsten voor verschillende Belgische en buitenlandse kranten en tijdschriften. Hij gaf les aan o.m. DasArts Amsterdam, UGent en HoGent. Van 2015 tot 2017 was hij hoofdredacteur van het architectuurtijdschrift *A+*. Occasioneel treedt hij ook op als curator beeldende kunst.

Maarten Van Acker is professor Stedenbouw en woordvoerder van de Onderzoeksgroep Stedelijke Ontwikkeling aan de Faculteit Ontwerpwetenschappen van de Universiteit Antwerpen. Zijn onderzoek richt zich op duurzaam stedenbouwkundig ontwerp en gezonde infrastructuurprojecten. Hij coacht diverse steden, architectenbureaus en projectontwikkelaars bij de realisatie van complexe stedenbouwkundige projecten.

Paul Vermeulen is architect, publicist en partner van het Gentse bureau De Smet Vermeulen. Hij is tevens hoogleraar Urban Architecture aan de Technische Universiteit Delft. In 2011 ontving hij de Vlaamse Cultuurprijs (architectuur) voor zijn bijdrage aan de architectuurkritiek en -cultuur.

Erik Wieërs studeerde architectuur in Antwerpen en wijsbegeerte in Brussel. Hij werkte als architect samen in verschillende ontwerp bureaus en is nog steeds vennoot bij Collectief Noord Architecten. Hij is gastprofessor aan de Faculteit Ontwerpwetenschappen van de Universiteit Antwerpen, departement Architectuur. Hij gaf les aan de Technische Universiteit Delft en was lid van de Welstandscommissie te Antwerpen. Hij is aangesteld als Vlaams Bouwmeester van augustus 2020 tot juli 2025.

Het Team Vlaams Bouwmeester © Mathias Hannes

Team Vlaams Bouwmeester

Erik Wieërs

Vlaams Bouwmeester
17.8.2020 - heden

Leo Van Broeck

Vlaams Bouwmeester
1.9.2016 - 30.06.2020

Eline Aerts

1.9.2021 - heden

Eva Amelynck

15.9.2011 - heden

Annelies Augustyns

13.2.2008 - heden

Joeri De Pelecijn

6.11.2017 - heden

Stijn De Vleeschouwer

1.9.2001 - 1.4.2009

14.5.2012 - heden

Pieter Degrendele

20.10.2004 - heden

Mario Deputter

1.3.1998 - 1.12.2016

1.4.2017 - 31.12.2021

Christa Dewachter

1.1.2009 - heden

Tania Hertveld

1.11.2001 - heden

Julie Mabilde

1.5.2013 - heden

Kathleen Machtelinckx

15.2.2009 - heden

Anne Malliet

1.7.2001 - 1.1.2023

Celine Oosterlynck

7.1.2013 - heden

Cateau Robberechts

10.1.2006 - heden

Marie Swyzen

3.10.2022 - heden

Hedwig Truys

15.5.2017 - 1.7.2020

31.1.2021 - heden

Oda Walpot

1.1.2017 - heden

Externe projectbegeleiders

Niek De Roo

Projectbureau Herbestemming Kerken
1.1.2016 - 2021

Ann Eijkelenburg

Pilootprojecten Terug in Omloop
1.6.2018 - 28.3.2022

Oscar Broeckhoven

Entertainment Technologie Project
29.1.2024 - heden

Colofon

Bouwmeester Rapport 2020-2024 is een uitgave van het Team Vlaams Bouwmeester. Het Team Vlaams Bouwmeester maakt deel uit van het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken van de Vlaamse overheid.

Redactieraad

Tania Hertveld, Julie Mabilde, Celine Oosterlynck, Cateau Robberechts, Marie Swyzen, Erik Wieërs

Data en documentatie

Pieter Degrendele

Beeldselectie realisaties

Tania Hertveld, Julie Mabilde

Coördinatie, eindredactie en productiebegeleiding

Cateau Robberechts, Celine Oosterlynck

Grafisch ontwerp

Raoul Wassenaar

Druk

Wilco Art Books, Amersfoort

Cover

Foto Michiel De Cleene: Basisschool De Linde, Zarren (Kortemark), FELT architecture & design (Open Oproep 2706)

© 2025 Team Vlaams Bouwmeester, auteurs, fotografen, illustratoren en ontwerpers. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze publicatie mag door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de wettelijke voorschriften inzake copyright na te leven, maar kon niet altijd met zekerheid de herkomst van de gereproduceerde documenten achterhalen. Eenieder die meent nog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 9789040304774
D/2025/3241/088
NUR 648

VU Erik Wieërs, Vlaams Bouwmeester,
Koning Albert II-laan 15 bus 207, 1210 Brussel

www.vlaamsbouwmeester.be

BWMSTR
Team
Vlaams
Bouwmeester

Inhoud

3	Erik Wieërs in gesprek met Eline Dehullu
13	Realisaties 2020-2024 (selectie)
47	Audrey Contesse & Stefan Devoldere, ECAP 2024: architectuurkwaliteit als een gedeelde zorg
54	Julie Mabilde, De bodem als bondgenoot
60	Paul Vermeulen, Ingenieurskunst en theater
68	Maarten Liefoghe, Kwaliteit: dorpeijkheid
77	Olmo Peeters, Labo Ruimte: Brusselse rand in beeld
93	Bart Tritsmans, De mooie jonge goden van de architectuur?
100	Pieter T'Jonck, Proef op de som
106	Charlotte Nys, Het Projectbureau Herbestemming Kerken 2016-2021: terugblik in boekvorm
112	Audrey Contesse, 3x stedelijke transformatie. Prijs Wivina Demeester 2021
120	Tania Hertveld, De Open Oproep opnieuw scherpgesteld
125	Feiten & cijfers
173	Maarten Van Acker, Kwaliteitskamers en hoe die in te richten
177	Anne Malliet, Jong talent tekent sociale woningen. Meesterproef Sociaal Wonen 2019
186	Anne Malliet, Een tweede modernisering. Over de jongste transformatie van het Antwerpse stadhuis
192	Vlaams Bouwmeester Expertengroep 2021-2026
196	Marie Swyzen, Meer frisse ideeën voor de sociale huisvesting. Meesterproef Sociaal Wonen 2022
205	Michiel De Cleene, Acht dorpen
221	Marleen Goethals, Hoe ontmoetingsruimte ons leert samenleven in diversiteit. Prijs Wivina Demeester 2023
230	Pieter T'Jonck, Form follows fiction
238	Arnaud De Sutter, Basisschool Het Park in Melle: het verhaal van een brede school
245	Bouwmeesterbrieven 2021 – 2024
277	Realisaties 2020-2024 (selectie)
311	De auteurs
312	Team Vlaams Bouwmeester
314	Colofon